horace walpole

«Ceea ce interesează în primul rând în micul roman al lui Walpole este atmosfera pe care o surprinde și stările de spirit pe care aceasta le provoacă... Acțiunea concludă de o mini fermă, se desfășoară după cele ce vor deveni normele narațiunii de suspence: opici, dinamism mecanici, nedigresiv, nediscursiv, trepidatie. Romanescului i se asigură câmp liber de acțiune. Coregiul de răpiți, uzupărit, comploturi, regăsiri, descoperiri și revelații, bruste transformări ale sentimentelor, iubire de la prima vedere, totul colucrează la textura epic compactă a povestirii.»

ILEANA VERZEA

editura minerva

Lei 7

1125

fondată în 1895 bpt serie nouă

horace walpole

castelul din otranto

horace walpole

biblioteca bpt pentru toți

BIBLIOTECA ALEPH

CLUBUL CĂRȚII DIGITALE

Ilustrația copertei : *Marcel Chirnoagă*

horace walpole

castelul din otranto

ROMANUL GOTIC ENGLEZ

TRADUCERE DE GEORGETA PĂDURELEANU
EDIȚIE, INTRODUCERE, PREFAȚĂ, TABELE CRONOLOGICE ȘI NOTE
DE ILEANA VERZEA

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1982
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

PROZĂ „GOTICĂ" ENGLEZĂ SAU FASCINAȚIA IMAGINAȚIEI ÎNTR-O EPOCĂ A RAȚIUNII

„Să știi, prietene, aceste născociri cu care [poeții] s-au străduit să amăgească lumea fac parte din acele minciuni vrednice de laudă despre care un înțelept din vechime vorbea cu încredere, astfel încît cei care amăgesc sînt mai cinstiți, iar cei amăgiți sînt mai înțelepți decît cei care nu sînt amăgiți."

(Richard Hurd, *Eseuri morale și dialoguri politice* Londra, 1776, vol. 3)

Îndrăznim să spunem că mai citim și astăzi cu plăcere povestiri de aventuri și mistere, distanțîndu-ne, firește, de aglomerarea lor de spaimă și sentimentalism. Și îndrăznim să credem că și alții vor continua să le citească din nevoia normală de divertisment narativ, pe care proza intensiv epicizată o poate în primul rînd împlini. Originile publicului de romane le aflăm în secolul al XVIII-lea, cînd genul s-a dezvoltat cu precădere în Franța și în Anglia, iar la lărgirea lui a contribuit, fără îndoială, și expansiunea la proporții și implicații de modă a prozei de senzație, în diferitele ei variante, din Anglia celei de a doua jumă-

tăţii a veacului. Şi spunînd proză de senzaţie, ne gîndim la o varietate de specii, în economia cărora povestirea, romanul şi romanţul îşi împart prioritatea, ceea ce duce, nu de puţine ori, la suprapunere, adică la imposibilitatea determinării apartenenţei unei scrieri.

În limba engleză terminologia este şi mai diferenţiată. Alături de *tale*, se foloseşte şi *narrative* şi *story*, iar *novel* este o specie deosebită de *romance* (aproximativ tradus prin *romanţ*)[1]. Greu de definit tocmai prin marea şi diversificata arie pe care o acoperă, *novel* este delimitat în dicţionarele de specialitate prin legăturile sale cu realismul. La rîndul său, *romance*, este adevărat, cu o arie mai redusă, şi asociată de obicei cu o lume fictivă, imaginativă, ireală, întîlneşte aceleaşi obstacole în stabilirea unei definiţii, căci sub acelaşi nume citim şi poeme narative medievale şi romane cavalereşti şi povestiri „gotice" şi romane istorice şi romane sentimentale. Deosebirile s-au conturat pe la mijlocul secolului al XVIII-lea. Într-o scrisoare către fiul său, la 1740, lordul Chesterfield arăta că romanul este „o mică istorie galantă care trebuie să conţină multă iubire şi să nu depăşească unu-două volumaşe", în vreme ce romanţul „constă în general din douăsprezece volume, umplute toate cu fleacuri insipide de dragoste şi cu aventuri din cele mai incredibile". Disputele în jurul superiorităţii romanului faţă de romanţ au continuat de pe poziţii morale în deceniile care au urmat, ajungîndu-se pînă la condamnarea romanţului de către James Beattie drept o „recreaţie primejdioasă". Clara Reeve în erudita ei cercetare din 1785, *Dezvoltarea romanţului în decursul timpurilor, în diferite ţări şi moravuri, cu observaţii asupra efectelor bune şi rele ale acestuia, în cadrul unor conversaţii de seară*, propune un *distinguo* etic educativ între roman şi romanţ. „Romanţul este o fabulă eroică ce tratează despre personaje şi lucruri

[1] Vezi Tudor Olteanu, *Morfologia romanului european în secolul al XVIII-lea*, Bucureşti, 1974, Discuţii terminologice şi în lucrarea *Novel and Romance 1700—1800. A Documentary Record*, edited by Ivan Williams, London, 1970, şi la Hubert Teyssandier, *Les formes de la création romanesque à l'époque de Walter Scott et de Jane Austen. 1814—1820*, Paris, 1977.

fabuloase. Romanul este un tablou al vieții și moravurilor reale și al timpurilor în care este scris. Romanțul, în limbaj ales și înălțător, descrie ceea ce nu s-a întîmplat niciodată și nici nu este probabil că se va întîmpla. Romanul arată o relație familiară a acelor lucruri care se petrec în fiecare zi sub ochii noștri și care se pot întîmpla prietenilor noștri sau nouă ; în forma sa desăvîrșită, reprezintă fiecare scenă într-un mod atît de dezinvolt și de firesc și le face să pară atît de probabile încît ne amăgește și ne face să fim convinși (cel puțin atîta vreme cît citim) că totul este real și chiar sîntem mișcați de bucuriile sau durerile personajelor din povestire de parcă ar fi ale noastre." „În ciuda tuturor absurdităților din vechile romanțuri, ele par calculate să producă asupra moravurilor omenești efecte mai favorabile decît romanele noastre moderne. Dacă romanțul nu-i prezenta pe oameni așa cum sînt în realitate, îi prezenta mai favorabil. Eroii erau modele de curaj, adevăr, generozitate, omenie și perfectă demnitate a moravurilor. Romanul reprezintă omenirea mult prea adevărat și descrie asemenea scene de plăceri și vicii care nu sînt vrednice să vadă lumina și îi obișnuiește pe tineri cu căile răului înainte ca ei să fi intrat în lume cum se cuvine ; ei expun sexul frumos ochilor lumii întregi în modul cel mai dezmățat și mai nerușinat, despuindu-le de acea modestă rezervă care este temelia grației și a demnității, vălul pe care natura l-a menit apărării lor de privirile prea familiare, pentru a deveni numaidecît cel mai profund stimulent pentru dragoste și cea mai profundă siguranță a virtuții." Iar în publicația *The Monthly Review* din martie 1797, citim în recenzia la un romanț de Ann Radcliffe interesante precizări teoretice cu privire la diferența specifică. Dacă romanul este o reprezentare exactă a moravurilor și personajelor din societate, o copie liberă dar fidelă, după natură, romanțul este o specie „în care descrieri elevate, personaje extravagante și întîmplări puțin probabile se combină pentru a produce emoții mai puternice decît scenele naturale cele mai bine alese și descrise. Această specie de ficțiune este poate mai impunătoare decît cea dintîi la prima vedere : dar trăsătura care o deosebește în mod esențial de romanul autentic și-i arată imensa inferioritate este că, la fel ca secretele,

încetează de a mai fi interesantă după ce nu ne mai stîrneşte curiozitatea ; în timp ce cealaltă, la fel ca adevărul, poate fi reconsiderată şi studiată cu satisfacţie sporită." Discuţiile aveau să fie continuate de pe alte poziţii în veacul următor. Nathaniel Hawthorne, de pildă, sesiza diferenţa dintre roman şi romanţ în libertatea îngăduită autorilor acestuia din urmă de a avea în primul rînd în vedere adevărul ideal, psihologic şi mitic.

Deşi socotim, în general, că proza „gotică" este reprezentată mai ales prin romanţuri, vom folosi în cursul acestui studiu şi ceilalţi termeni, pe de o parte pentru că ei sînt folosiţi ca atare în subtitlurile operelor respective, pe de altă parte pentru că ei desemnează uneori mai precis specia discutată.

O altă precizare necesară este discuţia a însuşi termenului de „gotic". Folosirea ghilimelelor denotă o denumire convenţională, improprie, acceptată ca atare de unii exegeţi şi de unele istorii ale literaturii engleze[1], la care s-a ajuns printr-un dublu transfer de planuri : în primul rînd din arhitectura religioasă a secolelor XII—XVI în arhitectura secolului al XVIII-lea[2] ; în al doilea rînd, din arhitectura secolului al XVIII-lea în literatura aceleiaşi epoci. „De la cupola Panteonului la forma ascendentă a ogivei, prelungită în jos prin scara în spirală, există aceeaşi deosebire care separă *Plăcerile imaginaţiei* ale lui Addison de *Plăcerile melancoliei* ale lui Warton." [3]

„Goticul" se referă în acest studiu la acea direcţie a prozei de ficţiune dezvoltată în Anglia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (mai precis, de la apariţia povestirii lui Horace Walpole, *Castelul din Otranto*, pînă la cele dintîi romane istorice ale lui Walter Scott) care, reflectînd criza sensibilităţii din epocă,

[1] Altele, de pildă *The Cambridge History of English Literature*, îl califică „roman de groază, roman de mistere, roman de suspense sau orice alt titlu îi convine mai bine". În Franţa se vorbeşte de roman „negru", roman „frenetic", cu termenul propus de Charles Nodier.

[2] Vezi George Henderson, *Goticul*, traducere Gabriel Gafiţa, Bucureşti, 1980.

[3] Maurice Lévy, *Le roman „gothique" anglais 1764—1824*, Toulouse, 1968, p. 641.

explorează zonele emoționale și imaginative ale conștiinței, latura irațională a personalității umane, speculînd gustul pentru aspectele senzaționale și insolite ale existenței, pentru fantastic, supranatural, ingeniozitate.

Goticul ca stil a marcat o schimbare, o înnoire, determinînd o epocă în istoria culturii și ilustrînd astfel o ipostază a modernului, percepție care s-a perpetuat pînă în Renaștere și a fost reluată în unele țări și în secolul al XVIII-lea. Încă din veacul al XV-lea în antinomia gotic (modern) — antic (clasic), goticului i se rezerva o accepțiune exclusiv peiorativă. Antonio Filarete, autor al unui tratat de arhitectură în care constată inferioritatea goticului, își sfătuiește prietenul într-o scrisoare să nu se lase prins în mrejele stilului. „De aceea, îi implor pe toți să renunțe la acest obicei modern, iar tu nu te lăsa sfătuit de meșterii care folosesc această cîrpăceală. Blestemat fie cel care a introdus-o. Cred că numai barbarii l-au putut aduce în Italia." Și Vasari își manifestă oprobriul față de „moda germană". Cum era de așteptat, și epoca clasică respingea acest „gust fad al ornamentelor gotice / Acești monștri odioși ai veacurilor ignorante / Ce au produs ale barbariei torente" (Molière). Valul opiniei dezaprobatoare a dus la folosirea figurată a termenului, cu sensul de „barbar", „urît", „întunecat", „retrograd". Diderot îl întrebuința în această accepțiune, numind „gotic" acel comitet care a condamnat *Enciclopedia*. În Anglia, William Shenstone critică folosirea în poezie a „nopții, goticismului, confuziei și haosului absolut". Și, totuși, în Anglia începutului de veac XVIII, ca parte a interesului mai general pentru Evul Mediu, categoria de „gotic" [1], tot în accepțiunea de modern, încetează treptat de a mai fi asociată cu barbaria și primitivismul cuceritorilor Romei. Încă în 1621, la Oxford luase ființă o școală de reevaluare a documentelor și monumentelor saxone. Ca urmare a cercetărilor întreprinse, Roger Dodsworth și William Dugdale

[1] Pentru evoluția conotațiilor termenului „gotic", vezi Paul Frankl, *The Gothic. Literary Sources and Interpretations through Eight Centuries*, Princeton, 1960 și Edward D. Seeber, *On Defining Terms*, in *Comparative Literature. Method and Perspective*, Carbondale, 1961.

au publicat între 1655 şi 1673 *Monasticon Anglicanum*, o erudită istorie ilustrată a construcţiilor gotice. Iar în 1707, Societatea anticarilor din Londra, urmată de societăţi în diferite alte oraşe, iniţia o suită de vizite la castele şi catedrale pentru a cerceta antichităţile gotice : ruine, manuscrise, heraldică. În 1715, prefaţatorul unei ediţii din *Crăiasa zînelor* de Spencer mergea pe direcţia perechii antinomice antic-modern în ipostaza roman-gotic, dar cu un acut simţ de obiectivitate : „A compara [poemul] cu modelele antichităţii ar însemna să faci o paralelă între arhitectura romană şi cea gotică. În cea dintîi există, fără îndoială, o măreţie şi o simplitate mai firească ; în cea de a doua aflăm mari amestecuri de frumuseţe şi barbarism, sprijinite totuşi de invenţia unei vanităţi a ornamentelor inferioare ; şi deşi unul este mai maiestuos pe ansamblu, celălalt poate fi foarte neaşteptat şi plăcut în părţile sale." O publicaţie serioasă ca *The Gentleman's Magazine*, fondată în 1731, recomanda în 1739 într-un articol reverenţios admirativ forţa respectabilă, soliditatea şi nobila simplitate a construcţiilor gotice civile, calităţi care nu au putut fi de atunci atinse de rafinamentul modern. Despre antinomia clasic-modern cu precizarea clasic-gotic vorbeşte în termeni echilibraţi şi Richard Hurd în *Scrisori despre cavalerie şi romanţ*, 1762, care reclamă, dacă nu o artă poetică (aşa cum preconizau Batty şi Langley care propuneau cinci tipuri de gotic „clasicizat"), cel puţin nişte principii estetice ale goticului, pe nedrept considerat barbar. „Cînd un arhitect examinează o construcţie gotică după norme greceşti, el nu descoperă decît deformări. Dar arhitectura gotică îşi are propriile norme prin care, atunci cînd este examinată, dovedeşte că îşi are propriul merit, la fel ca şi cea grecească." Treptat, goticul începe să dobîndească perspectivă istorică, pierzîndu-şi din atributele modernităţii şi devenind mărturie a trecutului, căruia i se opune o altă ipostază a modernului, clasicismul augustan. Încă din 1725, Alexander Pope asemăna relaţia dintre opera lui Shakespeare şi literatura vremii cu cea dintre un maiestuos edificiu gotic şi o construcţie modernă, „cea din urmă mai elegantă şi mai strălucitoare, dar prima mai puternică şi mai solemnă". Şi mai tîrziu William Hazlitt, distingînd între patru tipuri de tragedie, numea

gotică tragedia shakespeariană, iar S. T. Coleridge, printr-o paralelă, arăta că Panteonul se deosebește tot atît de mult de Westminster Abbey sau de domul Sf. Ştefan din Viena, precum se deosebește o tragedie de Sofocle de o dramă de Shakespeare. Iar în 1735, Samuel Boyse recomanda restaurarea vechilor construcții gotice pe care le considera superioare celor moderne.

Două circumstanțe favorizează repunerea în drepturi a goticului în secolul al XVIII-lea : resurecția trecutului național și criza sensibilității. Acum are loc prima treaptă a transferului conceptual de care aminteam înainte, căci goticul acestui veac nu este o reeditare, ci o metamorfoză prin adaptare a goticului original. Faza va fi continuată în secolul următor prin arhitectura neogotică ce culminează prin construirea Parlamentului londonez și prin cercetarea etico-estetică și psihologică a ansamblului gotic în opera lui John Ruskin și a lui August Welby Pugin. Goticul ca stil vechi este recondiționat și relansat ca modern. Modern pentru că el corespunde unei stări de spirit, unei nemulțumiri generale întemeiate pe tensiuni emoționale și dileme morale și simbolizează o atitudine față de viață, nevoia unui univers spiritual nou, compensator, cu alte cuvinte dezafilierea de rațiunea atotștiutoare, atotcuprinzătoare, atotputernică. În Anglia, spune Beverley Sprague Allen[1] nu este vorba de o reînviere *(revival)*, ci de o supraviețuire *(survival)* a goticului, ceea ce accentuează ideea de continuitate a unui stil vernacular. Preluînd latura fantasticului, a irealului, eliberînd imaginarul, fantezia, fabulosul, proza „gotică" amplifică în secolul al XVIII-lea înfruntarea mai veche dintre rațiune și imaginație.

Care era fundalul istoric pe care s-a produs în Anglia resuscitarea goticului ? Aflată sub o cîrmuire politică a oligarhiei *whig*, reprezentată la început de Robert Walpole, mai tîrziu de William Pitt, Anglia primelor decenii ale veacului al XVIII-lea a cunoscut o perioadă de relativă stabilitate și de pacificare, întreruptă doar de mișcările iacobite, de războiul maritim cu Spania și de reluarea ostilităților cu Franța, perioadă în care „s-a răspîndit bunul

[1] *Tides in English Taste 1619—1800, a Background for the Study of Literature*, Cambridge, Massachusetts, 1937.

simț și înțelepciunea în viață și gîndire, s-au șlefuit manierele și s-a umanizat comportamentul"[1]. Etapa care a urmat a însemnat angajarea Angliei într-o serie de operațiuni militare în Europa și în America și, în același timp, consolidarea supremației ei coloniale, cel puțin pînă la semnarea în 1776 a Declarației de independență a coloniilor de peste ocean. Dar aurita prosperitate economică de la suprafață, pe care o asigurau expansiunea industriei, a mecanismului de fabrică, reglementarea sistemului comercial și extinderea urbană, nu putea evita flagrantele disparități sociale determinate de agravarea sărăciei și a mizeriei. Pe seama latifundiilor crescînde, țăranii îți pierdeau pămîntul, iar numărul yeomanilor era în scădere; în fabricile care înlocuiseră industria domestică salariile erau mult sub limitele unui trai modest; insalubritatea condițiilor de muncă și locuit era agravată de extinderea urbanității. Simptomele revoluției industriale de la sfîrșitul veacului, cu tot cortegiul ei de implicații sociale și spirituale, au marcat deceniile de mijloc printr-o tulburare a echilibrului social și moral, prin configurarea unei stări de disatisfacție și de așteptare. Infailibila judecată cedează loc neliniștii, sensibilității acutizate din imperiul emoției și al sentimentului. Rațiunea devine insuficientă pentru explicarea fenomenelor realității. Se recurge la sondarea resorturilor inaccesibile observației directe, se caută explicații dincolo de aparențele obiective, apelîndu-se nu o dată la irațional sau la o logică a irealului. Realitatea se retrage în fața imaginației, se compune o lume după legile fanteziei, ceea ce în ultimă instanță echivalează cu modul subiectiv de percepere a existenței materiale și spirituale. Criza conștiinței, reflectată încă din eseurile filosofice ale lui Berkeley și Hume prin funcția atribuită divinității și hazardului, prin locul acordat sentimentelor și afectelor în spațiul moral al comportamentului, rupe echilibrul luminilor. Dacă la început erupțiile de acest tip erau cazuri singulare, care traduceau predispoziții temperamentale spre nevroză, morbiditate și anxietate, ele se transformă într-o stare de spirit de grup, fără o absolută generalizare, care se explică prin gradul

[1] G.M. Trevelyan, *Istoria ilustrată a Angliei*, traducere de Florica Condurachi și Dan Hurmuzescu, București, 1975, p. 586.

diferit de răspuns la stressul social şi psihologic al epocii. Melancolia, isteria, ipohondria reveneau frecvent în descrierea simptomelor celor mai răspîndite maladii din acea vreme. Se materializează în mod diferit o reacţie comună : evadarea din realitate. Fie în natură, fie în trecut, fie în imaginaţie. Se aleg spaţii şi timpuri puţin concrete, o lume legendară, magică, onirică, compensînd precizia prin fantezie. Contururile se estompează, planurile se suprapun, nivelurile interferează.

Alţi comentatori ai „goticului" literar au interpretat fenomenul ca un reflex spiritual şi emoţional al unui eveniment istoric : revoluţia franceză. „Poate necesitatea, pledoaria pentru revoluţii au dat naştere actualului roman. Romanul era descrierea vieţii şi a moravurilor omeneşti ; dar viaţa şi moravurile omeneşti descrise pot deveni obositoare... Era deci timpul să inventăm un alt mod de a-i interesa pe aceşti numeroşi cititori... şi chiar în momentul în care eram ameninţaţi de stagnarea fanteziei s-a ivit Maximilien Robespierre", consemna un articol din *The Monthly Magazine*, în august 1797. La fel gîndea marchizul de Sade, care vedea genul ca produs indispensabil al zguduirilor revoluţionare, de pe urma cărora se resimţea întreaga societate europeană. Chiar în 1927, Michael Sadleir, în *The English Association*, credea că „în aceste entuziasme timpurii ale pionierilor gotistici se pot vedea cu uimitoare claritate impulsurile care au fost exprimate în mod politic de revoluţia franceză". Ca să nu-i amintim pe suprarealişti care în anii 30 ai noştri considerau romanul „gotic" ca „patognomic al marii tulburări sociale care cuprinsese Europa la sfîrşitul secolului al XVIII-lea". „Mai puţin eveniment literar decît atitudine colectivă, genul negru va fi atunci o imagine imediată şi astfel viu impresionată a acestei profunde dorinţe de răsturnare care animă spiritele acestui moment, alături de teama pe care o poate produce ideea unei asemenea schimbări." [1] Ni se pare însă inoportun să transformăm mecanic, la literă, un fenomen de pe planul istorico-politic pe cel literar. Condiţionări, fără discuţie, există, dar nu în măsura unei relaţii directe, ci a reflectărilor unor în-

[1] Annie Lebrun, *Les premiers romans noirs ou l'ébauche d'une science révolutionnaire*, La Brèche, Action Surréaliste, 1965.

noiri ale unei structuri sociale, la rîndul ei economic determinată, care echivalează cu o modificare a conceptelor filosofice şi a canoanelor estetice, întemeiate pe suspectarea infailibilităţii ordinii raţionale a lumii şi a societăţii. Armonia, echilibrul general, dovedite a fi iluzorii, lasă loc derutei, nevrozei, neliniştii, complexele şi refulările se eliberează din subconştient în manifestări psihologice dramatice, recreate într-o existenţă psihică la nivel poetic şi romanesc, într-un univers paralel văzut prin lentile deformante. Incursiunile în imaginar şi fantastic sînt modalităţi de evadare din coerciţia sistemică a unei lumi fals optimiste, instaurate de mentalitatea unui conformism moral şi religios. Cu atît mai mult cu cît interesul pentru gotic este în Anglia cu mult anterior revoluţiei franceze, el exprimînd rezultatul normal al unor stări de fapt deja sedimentate în conştiinţă şi în spirit. Ni se pare, prin urmare, mult mai apropiată de adevăr poziţia celor care afirmă că genul este într-adevăr un produs filtrat al prăbuşirii feudalismului, dar nu prin revoluţia franceză de la 1789, ci prin „glorioasa" revoluţie engleză cu un secol mai veche. „Se înţelege astfel că evenimentele de pe continent au impulsionat «piaţa de grozăvii» şi au accelerat ritmul producţiei de roman «gotic» în ultimii ani ai secolului; în ceea ce priveşte societatea engleză, nu se putea vorbi de o acceptare a tezelor revoluţionare, ci de o reacţie de apărare în faţa agresiunii ideologice venite din Franţa, o *regresiune* la o epocă anterioară din propriul său trecut naţional, o *fixare* la singurul tip de revoluţie a cărei experienţă o făcuse şi în care se simţea la largul său." [1]

Semnele înnoirii emoţionale apar la început în poezie în primul pătrar de veac XVIII : gustul pentru natură, înnobilarea peisajului prin ruinele evocatoare ale unei grandori dispărute, cadrul ideal pentru melancolie, reverie, spleen. Selenarul, nocturnul, dezolarea, sălbăticia ca elemente-decor ale meditaţiei asupra problemelor fundamentale, ca şi recuzita spectrală în plan vizual şi sonor, completează o schiţă de tablou al unor tendinţe din lirica vremii, reprezentată de James Thomson, David Mallet, Robert

[1] Maurice Lévy, *op. cit.*, p. 615.

Blair, John Dyer, James Hervey, Thomas Warton, Mark Akenside, John Cunningham, Edward Young. Şi se adaugă la toate acestea culegerea lui Thomas Percy de poezie baladescă, care reînvie mentalitatea medievală a iubirii şi onoarei într-un cadru de mister şi superstiţie. Şi, de asemenea, tentativa lui James Macpherson de a plăsmui un şi mai îndepărtat fond mitic celtic, compus de altfel tot din culori şi sunete medievale.

Goticul secolului al XVIII-lea capătă însuşiri de categorie estetică oscilînd între modern şi modă, sfere noţionale adeseori suprapuse din cauza coincidenţelor semantice. Consolidate în jurul unei discontinuităţi, al unei sciziuni, afirmarea noului prin negarea vechiului şi prin contestarea normelor şi modelelor acreditate, conceptele sînt invariante, categorii constante şi repetabile cu dublă determinare: în cîmpul calităţii şi al temporalităţii. Asociat pînă la identificare cu noul, mai ales la nivel axiologic, noutatea devenind premisă a existenţei estetice, modernul este mereu apt de modernizare, după cum noul este în permanentă înnoire. Şi modernul şi moda se supun unui proces dialectic intern care se manifestă prin coexistenţa germenilor contrari: negînd vechiul şi demodatul, modernul şi moda tind să se instituţionalizeze într-o ordine şi, devenind astfel la rîndul lor vechi şi demodate, sînt posibile de a fi ciclic negate şi înlocuite, generînd istoria conceptelor de modern, istoria modelelor sau a succesiunii de mode. Goticul categorial ipostaziază moda şi modernul ca nouă formă de sensibilitate, configurîndu-se ca anticlasic, antiiluminist, antiaugustan, antiraţional, antirealist, antiobiectiv, antistatic, antidogmatic, antiaristotelic. Ca modern, goticul are o implicaţie evaluativă pronunţată, căci în secolul al XVIII-lea noul devine condiţie a valorii estetice, a frumosului, o vocaţie polemică şi un sens al devenirii. O necesitate, modernul traduce o efervescenţă spirituală şi este rezultat al unor adînci mutaţii în conştiinţă. Literatura „gotică", prin reprezentanţii ei de seamă, susţine ideea de valoare a modernităţii.

Dar dacă goticul dobîndeşte în epocă atributele de noţiune valorică, categoria estetică reprezentativă care îl înglobează şi îl

depășește este sublimul. Tradus în cîteva ediții între anii 1742 și 1757, tratatul lui Longinus despre sublim lansează în dezbateri teoretice un concept care acoperea prin sfera lui noțională un ansamblu de calități (în abstract și în concret) vehiculate și ținute la preț în epocă. *Cercetarea filosofică a originii ideilor despre sublim și frumos* a lui Edmund Burke, din 1757, deschizînd o perspectivă filosofică și estetică asupra celor două categorii, devine, cu toate contradicțiile pe care le sesizăm într-o lucrare deliberat sistemică, compendiul teoretic al încercărilor de pînă atunci de a explicita dimensiunile unui nou ideal estetic. Sublimul, ca rezultat al celor mai puternice emoții pe care le poate simți omul, are ca surse imediate, după Burke, reprezentările durerii și primejdiei și drept efecte încîntarea, diferită de ideea de plăcere pozitivă, uimirea, „acea stare a sufletului în care toate mișcările sale sînt suspendate, cu un grad oarecare de oroare", în sfîrșit admirația, reverența și respectul, pe de o parte, compasiunea și ambiția pe de altă parte. Dar la producerea sublimului concură în același timp groaza, obscuritatea, forța, amploarea, nemărginirea, abruptul, privațiunile (pustietatea, bezna, singurătatea și tăcerea), adică tot acel arsenal care avea să fie exploatat, și nu peste mulți ani, nu numai de prozatorii noului val „negru", ci de întreaga renaștere romantică. Căci, dacă este adevărat că Burke nu se desparte total de tradiția gîndirii estetice a secolului luminilor, nu este mai puțin adevărat și faptul că el contrazice principiile esteticii neoclasice tocmai în partea a doua și a patra a eseului său, adică în cele XXII+XXV de secțiuni care analizează sursele, pasiunile și mecanismul de producere a sublimului și în care dă valoare estetică fanteziei ca reacție împotriva refulării eului. Și tocmai pentru că micul tratat nu s-a referit în mod special la un anume domeniu artistic, el a servit de concentrat teoretic și literaturii și artelor frumoase. Conceptul de sublim, pe care Alexander Gottlieb Baumgarten în *Estetica* îl circumscria prin categoria de *magnitudo* și pe care Immanuel Kant în *Observațiile...* sale din 1764 îl numea *grandios*, este în fond o *demeșure*, ceea ce implică îmbinarea aprecierii morale cu cea estetică. Curentul sensibilității și al preroman-

tismului [1] precum și romantismul literar au aflat mai ales în estetica sublimului o justificare a inspirației într-un univers cu proporții anticlasice: sentimente extreme generatoare de pasiuni, dar și de stări sufletești confuze, producătoare de melancolii și anxietăți, de vinovății și spaime, augmentate în coordonate spațio-temporale pînă atunci alungate din normele frumosului: sălbăticie pitorească, dezlănțuire de stihii, dezolare, obscuritate, fantezie și vis, vastitate, infinit, îndepărtare și imprecizie istorică, și care depășesc nu o dată cadrul terestru într-o aspirație cosmică. Adeseori, peisajul și decorul din proza „gotică" transcrie verbal vizualul din pînzele lui Claude Lorrain, Salvator Rosa, Gianbattista Piranesi, Alessandro Magnasco, Francisco Goya. Georges Poulet vedea în spațiul din proza „gotică" un „spațiu invers" care accentuează distanțele, diminuînd pînă la anihilare umanul. „Să spunem mai curînd că și Castelul din Udolpho și mănăstirea de la Sainte-Claire și închisorile Inchiziției sînt, cum sînt și *Carceri d'Invenzione*, locul misterios al înaintărilor încîlcite, locul interminabilelor coborîri pe trepte șovăitoare, cu pasul tiptil și angoasat al viselor de-a lungul spiralei eului." [2] Și acest lucru tocmai pentru ca relieful „gotic" are mai curînd o existență psihologică decît una fizică, recreînd imaginativ o lume iluzorie. Toți cercetătorii artei fantasticului fac inerente trimiteri la goticul englez al secolului al XVIII-lea, considerat un moment în evadarea din realitate. „Neogoticul este mărturia unei nostalgii a trecutului; el exprimă o dorință de a imagina și de a reprezenta, menită să regăsească, cel puțin mental, o anume *vîrstă de aur*, care, pentru oamenii clasicismului, fusese antichitatea." [3] Epoca revoltă, învăluită în misticism și în halucinații obsesive, dobîndește o aură magică, viziona-

[1] Preromantismul este nu un curent cu determinare cronologică, ci un complex de mentalități în devenire. A situa acest lucru în secolul al XVIII-lea este un artificiu operațional, căci desprinderea de clasicism apăruse încă din epoca barocului. Secolul al XVIII-lea este însă pragul unor discontinuități evidente și programatice.

[2] Maurice Lévy, *op. cit.*, p. 637.

[3] Marcel Brion, *Arta fantastică*, traducere și postfață de Modest Morariu, București, 1970, p. 66.

ristă, în care se îmbină visul și trăirea, supranaturalitatea și pitorescul. Cu alte cuvinte, revenind la dimensiunile romanului, acele elemente de decor (exterior și interior, arhitectural și plastic) și psihologic propice spaimei și elevației, ororii și măreției.[1]

Făcînd pasul următor, al celui de al doilea transfer de planuri de care aminteam la început, ajungem la roman ca întruchiparea (și nu numai terminologică) cea mai evidentă a resurecției gotice din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea. Prejudecata unor istorii literare engleze[2] de a alunga din cîmpul literaturii acest gen s-a dovedit de mai multă vreme a fi fost falsă, subiectivă. Încă din veacul trecut, termenul „gotic" poartă o altă încărcătură semantică, determinată de evoluția mentalității : nostalgie, legitimizarea emoției prin melancolie, sensiblerie, permeabilitate la fantezie și ireal, la imaginar și irațional, deschiderea spre natură și pitoresc, afirmarea subiectivului și a personalului. Jürgen Klein consideră metamorfoza literară a goticului „ca o importantă etapă de dezvoltare a conștiinței moderne, în măsura în care în el apare clar desprinderea subiectivității de raționalismul static-clasic care se problematizează și care se diferențiază în direcția domeniului sufletescului, al imaginativului pe de o parte, a complexității structurii conștiinței între eul empiric și cel general pe de altă parte".[3]

Ingredientul principal al afirmării goticului ca modern este noutatea. *Castelul din Otranto* este pentru autorul său „o povestire miraculoasă al cărei cel mai mare merit este, mă tem, noutatea". De fapt, pentru Walpole modernitatea are un sens

---

[1] Vezi Dan Grigorescu, *Burke — un moment al prevestirii romantismului*, prefața la versiunea românească a *Cercetării filosofice a originii ideilor despre sublim și frumos*, traducere Anda Teodorescu și Andrei Bantaș, București, 1981.

[2] *The Cambridge History of English Literature*, vol. XI, p. 299, afirmă că, „cu excepția a ceea ce reprezintă pentru purul specialist, nu există vreun domeniu mai neprofitabil și mai nedelectabil al literaturii".

[3] Jürgen Klein, *Der gotische Roman und die Ästhetik des Bösen*, Darmstadt, 1975, p. 8.

deosebit, este un fel de loc comun între moda (maniera) personală și „caracterul recent al turnării ideilor și expresiilor". Căci mai ales prin noutatea afirmată la nivelul materiei narative, al structurii de gen, al personajelor, al cadrului, al proporției își revendică astăzi romanul „gotic" drepturile pe scara esteticului.

Chiar dacă nu toți cercetătorii au căzut de acord asupra limitelor în timp ale romanului „gotic" — unii îl plasează între 1790 și 1820, excluzîndu-l pe Walpole, alții, înglobîndu-l, prelungesc pînă în 1824 pragul de supraviețuire — nu atît durata cît intensitatea (prin cantitatea de titluri publicate) este paramctrul existenței reale a genului. Căci romanul „gotic" trăiește nu numai prin opera cîtorva autori antologabili, ci prin întreagă acea pletoră de producții romanești care, difuzate prin bibliotecile circulante ale editorilor, au degradat din punct de vedere artistic modernul în modă, dar, din punct de vedere al sociologiei lecturii, au reflectat fluctuațiile gustului.

O lectură a tuturor romanelor, romanțurilor și povestirilor „gotice" apărute în Anglia între 1765 și 1824 este astăzi o întreprindere dificilă chiar și pentru un pasionat specialist. În primul rînd, pentru că o mare parte din ele s-au pierdut sau, dată fiind insuficiența tirajului, au devenit cărți rare aflate în bibliotecile personale ale unor colecționari ; în al doilea rînd, pentru că asemănarea lor produce sentimentul citirii repetate a uneia și aceleiași povestiri, în care doar numele personajelor și locul intrigii sînt diferite. Bibliografia lui Montague Summers [1] care înregistrează un număr de peste trei mii de titluri engleze, la care se adaugă și cărți franceze, germane, spaniole, traduceri și dramatizări, dovedește o surprinzătoare monotonie a titlurilor, construite după cîteva tipare unice, multiplicate în sute de variante onomastice și toponimice, care recompun o fictivă sau reală hartă engleză și europeană, populată de baroni, conți, lorzi, orfani, cavaleri, prinți, bandiți, călugări, tîlhari. La eventuale acuzații de plagiat, autorii

[1] Montague V. Summers, *A Gothic Bibliography*, London, [1917 ?], 620 p. Pe baza acestui inventar, autorul a scris studiul *The Gothic Quest*, 1938.

invocau tocmai această necesitate de a lărgi, cel puțin din rațiuni de originalitate, cadrul geografic al acțiunii romanelor. Charlotte Smith, învinuită de imitație, ripostează cu vervă în prefața la romanul *The Banished Man (Exilatul)* din 1794. „Ingenioșii mei contemporani și-au însușit atît de deplin toate bastioanele și contraforții, toate turnurile și foișoarele, toate galeriile și porțile, împreună cu tot mobilierul și mantiile lor de iederă și parapeții acoperiți de mușchi, tapiseriile și vechile tablouri, cucuvelele și liliecii și corbii, încît am avut unele îndoieli dacă, pentru a evita acuzația de plagiat, nu ar fi fost mai bine să-l fi trimis sub pămînt pe eroul meu, într-o aventură în orașul subteran de pe muntele Chatelet în Champagne sau chiar la Herculanum și Pompei, unde cred că nu a mai fost plasată pînă acum acțiunea altor povestiri și unde ar fi fost în mai mică primejdie de a fi *din nou* învinuită de împrumuturi decît aș putea fi, să zicem, atunci cînd nu fac altceva decît să viziteze «licăririle lunii»."

Întîlnim astfel *Castelul* (plasat în Otranto, Arragon, Beaston, Caithness, Eridan, Hardayne, Inchvally, Montabina, Mowbray, Ollada, Roviego, St. Bernard, St. Caranza, Santa Fe, Strathmay, Tariffa, Thuilieries (sic !), Tynemouth, Villeroy, Vivaldi, Wolfenbach, Zittaw etc.), *Misterele* (petrecute în Ungaria, la Londra, în Londra modernă, la New York, în castelul Ferney, în casa Marlborough, în vechea catedrală Sf. Paul, la Oronza, la Philadelphia, la tribunalul de divorțuri, în închisorile Inchiziției etc.), *Aventurile* (ale Adelaidei, Adei, Adelinei, Azemiei, Carolinei, Clarei, Ellei, Eleonorei, Emmei, Emmelinei, Ethelindei, Geraldinei, Hyacinthei, Ingarethei, Isadorei, Juliei, Luximei, Madelinei, Margianei, Matildei, Miralbei, Rebeccăi, Rosettei, Rosinei, Rosei, Zaidei, Zenobiei, Zoriadei, Zulniei, ale lui Agnes, Clariss, Emily, Jessy, Mary, dar, desigur, deși într-o mai mică măsură, și ale lui Alfred, Alphonso, Don Raphael, Don Sancho, Edmund, Fredolfo, Henry, Ormond, Rhodomaldi, Zofloya etc.) Se spun *Povestiri* (despre pasiuni, vrăji, superstiții, groază, milă, uimire) se aduc la cunoștință *Vieți, Memorii, Istorii*. Culoarea neagră se aplică nediferențiat în titluri *Stindardului, Castelului, Cavalerului, Mănăstirii, Pădurii, Tilharului, Mantiei, Măștii, Călugărului, Piratului, Hoțului, Stîncii, Ochioa-*

sei Suzana, lui *Rollo*, *Văii* și *Vulturului*. Cele mai multe titluri sînt sintagmatice tocmai pentru a atrage atenția cititorului : *Pivnița din Toledo sau Prințesa gotică ; Robert Macaire sau banditul francez in Anglia ; Sclavii din lună sau urma sacului cu aur ; Manfronné sau călugărul ciung ; Gwelygordd sau copilul păcatului ; Moștenitorul dezamăgit sau memoriile familiei Ormond ; Valperga sau viața și aventurile lui Castruccio, prinț de Lucca* etc.

Romanul „gotic" supraviețuiește pe plan artistic prin cîteva opere-specimen, produse ale spiritului modern, deci ale unor experimentaliști și inovatori care se numesc în primul rînd Horace Walpole, Ann Radcliffe, Matthew Gregory Lewis, Charles Robert Maturin, William Beckford, Clara Reeve, Sophia Lee, Charlotte Smith, Regina Maria Roche, Ann Fuller sînt și ei autorii unor abile producții ale genului care se detașează în pluton fruntaș de cohorta de imitatori și practicanți ai unor rețete de succes sigur.

O încercare de a trata unitar proza „gotică" ilustrată de maeștri nu poate avea sorți de izbîndă, pentru că fiecare din cele cinci nume enumerate anterior constituie o personalitate bine conturată în originala ei creativitate : Walpole, aristocrat al luminilor cu o aspirație artistic existențială a goticului, partizan al autonomiei esteticului, este reprezentant al cutezanței moderne ce se traduce prin erupția imaginarului și a fantasticului într-o epocă a rațiunii ; Ann Radcliffe, cu o vocație preponderent epică, cu darul narațiunii de suspense, al sceneriei teribile și al descrierii picturale evocatoare, face concesii gustului burghez convențional prin *happy end*, sentimentalism, inserții de poezie lirică și „iluminarea" obscurităților supranaturale și este punctul de plecare al unei direcții în proza „gotică" ce va inunda piața engleză în pragul secolului următor ; M. G. Lewis, nutrit la școala folclorului necromantic englez și german și la *Sturm und Drang*, cu o obsedantă pasiune a descoperirii malignului și a înspăimîntătorului, fascinat de implicațiile estetice ale unor categorii etice ale supranaturalului și subumanului, este, de fapt, cel dintîi autor englez de romane de groază, recuperabile literar prin forța epică, prin firul dramatic și prin ingeniozitatea epico-caracterologică și,

deşi a şocat şi indignat prin oroare şi senzualitate morbidă publicul, a determinat direcţia macabră şi grotescă a subliteraturii din perioada următoare ; C. R. Maturin, cu geniul inventivităţii narative, cu patosul filosofic, înclinat spre cunoaştere existenţială şi spre scrutarea zonelor abisale ale conştiinţei, este scriitorul la care goticul depăşeşte exteriorul, sublimîndu-se la nivel psihologic, într-o încercare faustică de a transcende limitele umanului şi ale realului : Beckford, eruditul este îndrăgostit de Orient şi ezoterie, instruit nu numai la Halima, ci şi la Koran şi la celebra *Bibliothèque orientale, ou dictionnaire universel, contenant tout ce qui regarde la connaissance des peuples d'Orient*, a lui B. d'Herbelot de Molainville şi Galland, din 1697, a cărui apartenenţă la curentul „gotic" rămîne discutabilă, îmbogăţeşte complementar sfera termenului, căci cu totul altul este cadrul, acel mirific exotic mistic care găzduieşte în acest caz misterul, senzaţia, dovedind capacităţile de interiorizare, de psihologizare ale viziunii „gotice", prevestitoare a artei decadente. Numai o tratare monografică este în măsură să le surprindă relieful, lucru pe care îl vom rezerva autorilor şi în volumele ce vor urma.

Clasificarea schiţată mai sus nu ţine seama de cronologie. Numai în cazul lui Walpole calitatea de cap de serie este dublă. Cel dintîi roman „gotic" din literatura engleză, *Castelul din Otranto* a avut, totuşi, un precedent pe care istoricii l-au descoperit nu atît în romanul istoric *Longsward, Earl of Salisbury* (Longsword, conte de Salisbury), 1762, al lui Thomas Leland, cît în capitolul 62 din romanul *Ferdinand, Count Fathom* (Ferdinand, conte Fathom) din 1753 al lui T. G. Smollett, în scena în care Renaldo vizitează locul unde este îngropată Serafina (Monimia). Prin atmosferă şi decor, acest episod pare într-adevăr îndreptăţit să-şi revendice dreptul de a fi prima scenă „gotică" din proza engleză. „Neobişnuita beznă a nopţii, tăcerea solemnă, poziţia singuratică a locului, erau în conspiraţie cu venirea lui şi cu înfricoşătoarele închipuiri ale fanteziei sale, producînd o adevărată culme a aşteptării sumbre pe care nimic pe lume nu l-ar fi putut convinge să o dezamăgească. Orologiul bătu ceasul douăsprezece, cucuveaua ţipă strident de pe parapetul în ruină, uşa îi fu des-

chisă de gropar care la lumina unei torțe pîlpîinde îl conduse pe disperatul îndrăgostit spre o insuliță pustie, unde, bătînd cu piciorul în pămînt, spuse: «Aici zace îngropată tînăra doamnă»". Walpole nu a făcut însă școală. El a rămas un caz în proza vremii. Chiar și Clara Reeve, pe care el o socotea o imitatoare lipsită de har, și-a definit în mod diametral opus concepția asupra romanțului. În ceea ce o privește, Ann Radcliffe a determinat ea însăși o direcție, afirmîndu-se ca o originală (în limitele unor convenții romanești) autoare de proză „gotică" cu tentă moral educativă.

Dacă în primul eșalon amintit mai sus singura romancieră este Ann Radcliffe, în rîndul al doilea, ca să nu mai vorbim de foarte numeroasele autoare de ieftine romane în serie, monopolul par să îl dețină scriitoarele.[1] Sensibilitatea feminină, în aparență mai receptivă la nou, este însă dublată de conservatorism și convenționalism care o mențin în limitele mentalității burgheze tradiționale care preferă bătutele căi ale sentimentalismului moralizator aventurii derutante în supranatural. Tocmai de aceea în opera Annei Radcliffe și a Clarei Reeve fantasticul și miraculosul sînt în final elucidate prin restabilirea dimensiunilor raționale. Supranaturalul, după ce a fost folosit ca instrument de senzație, este readus în limitele plauzibilului, nu rămîne suspendat în planul estetico-emoțional al unei conștiințe neliniștite. De aceea nu din Radcliffe, ci din Walpole se revendică suprarealiștii secolului nostru. De aici și prozaismul terestru al finalurilor fericite din romanele Annei Radcliffe, destinate a menaja un public susceptibil, roman care, fără sceneria lor de groază și mister, ar fi putut fi niște cuminți romane sentimentale în maniera lui Richardson. Refuzînd iraționalul și supranaturalul, cărora le oferă în toate romanele o cheie rațională și naturală, Ann Radcliffe se încadrează mai bine decît Walpole tradiției mentale engleze amatoare de povești fantastice și aventuroase numai

[1] Vezi Philippe Séjourné, *Aspects généraux du roman féminin en Angleterre de 1740 à 1800*, Paris, 1965. „Sexul frumos părăsește panglicile trandafirii pentru idei negre", remarcă malițios un contemporan. M. Lévy, arată că din 290 de autori de romane „gotice", 170 sînt femei.

atîta timp cît binecunoscutul *commonsense* nu se afla în primejdie. „Fleacuri germane inima-mi engleză n-o pot stăpîni / Căci nu-l deprinsă a se speria de zgomote de oase sau de „stafii", glăsuia reacția conservatoare a bunului simț. „O altă categorie de autori de romane care și-au căutat materialul în evenimentele fabuloase ale epocilor de demult au dispărut în mare măsură, consemna cu satisfacție, în 1805, *Flowers of Literature ;* și nu mai sîntem inundați de povestiri de groază despre castele, strigoi și grote ; aceste zboruri ale imaginației au dat loc subiectelor mai raționale despre dragoste și curtenie care se sfîrșesc, ca toate comediile moderne, prin sfînta instituție a matrimoniului." Așa se explică, pe de altă parte, popularitatea Annei Radcliffe față de succesul pe care l-am putea numi „elitar" al lui Walpole și, pe de altă parte, faptul că nu Walpole, ci Radcliffe a produs prozeliții și imitatorii acelei armate de povestitori care au continuat să scrie în maniera neagră pînă spre mijlocul secolului trecut. Se adaugă, desigur, la aceasta și distanța în timp scursă între publicarea *Castelului din Otranto,* 1764, și a celui dintîi roman al lui Radcliffee din 1789, *Castelele lui Athlin și Dunbayne,* timp în care publicul a avut timp să se dezmeticească de pe urma „șocului" lui Walpole. „Adevărata natură a așa-numitului roman gotic a fost greșit înțeleasă, afirmă James R. Foster ; criticii care accentuau supranaturalul ca elementul distictiv și cel mai semnificativ au făcut acest lucru în ciuda faptului că o parte din masa prozei pe care susțin că o descriu este în mod deschis controlată de un raționalism care interzice tot ceea ce depășește o simplă joacă cu aparențele miraculosului... Romanul care și-a conturat o fază din dezvoltarea sa cu Ann Radcliffe se juca cu stafii, dar scopul lui principal era evident să povestească o istorie sentimentală de aventuri." [1]

Clara Reeve, dealtfel, reduce la proporții de melodramă burgheză fantezia lui Walpole, pe care îl și mustră pentru încălcarea normelor verosimilului și care, la rîndul lui, nu se arată deloc entuziasmat de romanul „prozelitei" sale, pe care îl socoate un

[1] Apud Philippe Séjourné, *op. cit.*, pp. 164—165.

„caput mortuum". „Ai văzut *Bătrînul baron englez*, povestire gotică, scrisă în mod mărturisit ca imitație la Otranto, dar redusă la rațiune și probabilitate ? Este atît de probabilă încît orice proces de omucidere de la vechiul tribunal Bailey ar putea oferi o poveste mai interesantă", îi scria Walpole prietenului său Mason după lectura cărții. „Este atît de golită de miraculos încît, cu excepția unei încercări stîngace de a folosi cîțiva strigoi, este cel mai insipid și plicticos fleac pe care l-ai văzut vreodată. Și, bineînțeles, nici nu te face să rîzi, căci ceea ce te adoarme rareori te poate înveseli." Un punct de vedere care traduce în expresii colocviale o dispută estetică. Ca aplicare a propriilor sale opinii, autoarea își concepuse romanul sub titlul ostentativ *The Champion of Virtue* (Partizanul virtuții), pe care l-a schimbat apoi în mai atractivul *The Old English Baron (Bătrînul baron englez)*. Aceleași prudente explicații ale supranaturalului le oferă și Sophia Lee în romanul *The Recess (Subterana)*, a cărui intrigă ce aduce aminte de *Cleveland* al abatelui Prévost, pe care critica îl plasează, alături de romanele lui Baculard d'Arnaud, la începuturile genului negru în Franța, se desfășoară într-un cadru istoric nu prea îndepărtat, dar voalat de coloratura legendară : vremea Mariei Stuart. Edward Moore, autorul acelor *Mysteries of Hungary, a Romantic History of the Fifteenth Century (Misterele Ungariei, o istorie romantică din secolul al XV-lea)*, 1816, în care, ca o curiozitate pentru cititorul român, întîlnim prezența unei „frății de Moldawitza", explică în detalii mecanismul producerii supranaturalului. „... Dar amăgirea mulțimii... era efectuată cu ajutorul unor oglinzi puternic luminate, atît de dibaci așezate încît să populeze locul cu mulțimi. Alteori se recurgea la procese chimice, cunoscute pe atunci doar de cîțiva, și la reprezentări optice, de atunci cunoscute sub numele de fantasmagoria și care nu dădeau niciodată greș în a stîrni sentimente de groază și de neliniște. Cu ajutorul influenței acestora și a agenților secreți, în diverse castele se construiau căi tainice de comunicare."

Ca în majoritatea producțiilor preponderent romanești, intriga este reductibilă la cîteva scheme situaționale, prelucrate

într-o țesătură bogată de evenimente, în care evoluează o suită de personaje care parcurg întreaga gamă de calități și defecte.

Schemele narative ar putea alcătui, ca și în cazul folclorului, un inventar de teme și motive sau, cel puțin, o serie de tipare constante adaptabile variațiunilor. La invarianta : stare de echilibru preconflictuală — conflict dramatic violent — restabilirea echilibrului/ruperea lui definitivă constatăm mai multe posibilități : O tînără (de stirpe nobilă, frumoasă și inocentă, de obicei orfană) este supusă asediului unui dubios personaj misterios (uzurpator, tiran, tîlhar, ucigaș), de care pînă la urmă scapă, grație intervenției unui viteaz tînăr (și el frumos, nobil sau bogat) care o repune în drepturile la succesiune. Un personaj misterios mărturisește pe patul de moarte, cu scopul exorcizării, aventurile incredibile (piraterie, magie, dragoste, crimă) prin care a trecut, prilejul depănării unor extraordinare povestiri, fiecare la rîndul ei încadrîndu-se într-un prototip. Copila unor nobili scăpătați este sortită vieții monahale, prilej de a cunoaște corupția din sînul bisericii (de obicei catolice), de care sau scapă prin înfruntarea bravă a primejdiei (secondată adeseori de tînărul iubit) sau care o împinge să-și pună capăt zilelor. În burlesca *Il castello di Grimgothico* din cadrul romanului lui Eaton Stannard Barrett, *The Heroine or the Adventures of Cherubine* (*Eroina sau aventurile Cherubinei*), 1813, se parodiază, dealtfel, cronologia evenimentelor din viața eroinei : 1 eroina se întîlnește cu eroul ; 2 se înfiripă iubirea ; 3 ea este salvată pe neașteptate de la moarte de iubitul venit de departe ; 4 personajele care intervin pe parcursul acțiunii se dovedesc a fi ori prieteni, ori dușmani ; 5 eroina își descoperă familia, bogăția, rangul și se căsătorește cu cel iubit. Exemplele care ilustrează înrudirile de scheme narative, deși nu sugerează nici pe departe inventivitatea epică a unor autori care deprinseseră meșteșugul povestirii de senzație pe gustul publicului, demonstrează transformarea lor în convenții romanești cu care cititorii se familiarizaseră și pe care le așteptau cu acel „chin al suspensului și cu irezistibila dorință de a-și satisface curiozitatea", cum spunea John Aitkin în eseul *Asupra plăcerii provenite de la obiectele de spaimă* : „Preferăm să suferim chinul

dureros al unei emoții violente decît să îndurăm neliniștitoarea sete a unei dorințe neîmplinite". Rareori, doar în cazul lui Walpole, acțiunea urmează o linearitate ușor detectabilă. În romanele Annei Radcliffe, din intriga principală se desfac căile conflictelor secundare, a căror rezolvare succesivă contribuie la soluționarea finală într-o structură armonică. Cea mai complexă țesătură epică o oferă *Melmoth the Wanderer (Melmoth rătăcitorul)*, de Maturin unde, pe principiul cutiilor chinezești, narațiunile decurg una din cealaltă, dar nu într-o strictă determinare, ci păstrîndu-și autonomia episodică. Proza „gotică", prin excelență romanescă, s-a dovedit un util exercițiu narativ, de prelucrare ingenioasă a unui material faptic, dar, în primul rînd, un domeniu în care fantezia epică s-a putut desfășura nestingherită.

Al doilea element important este atmosfera și decorul în care se desfășoară acțiunea, care, la rîndul lor, reiterează procedeul temei cu variațiuni și au ca principală menire accentuarea stării de tensiune și curiozitate. Misteriosul, imprevizibilul, fantasticul, coșmarescul, diabolicul, magicul, aventurosul sînt dimensiunile emoționale ale universului acestui tip de proză, materializat într-un decor de *Wunderkammer*, de bazar de bizarerii și de orori, sau, cum spunea Marcel Brion, un amestec de bîlci, de muzeu și de laborator de alchimie, în care se îngrămădesc armuri, schelete, tablouri însîngerate, statui vorbitoare, monștri sau strigoi, unelte de tortură, mecanisme infernale, instrumente de experiență, văluri și mantii negre, giuvaeruri și relicve de familie, vestminte sfîșiate și pătate de sînge, însemne ale autorității uzurpate, documente și sigilii, chei ruginite de la tainițe încuiate, ale căror secrete sînt învăluite într-o stranie sonoritate de melopee și de gemete, de scîrțîit de porți grele și de voci de pe alte tărîmuri. Fie că este explicat, fie că rămîne o enigmă, supranaturalul, ca și iraționalul, dă nota dominantă a atmosferei generatoare de spaime, anxietăți, panică, exaltare, melancolie, abulie. Dacă Walpole nu depășește normele fantasticului de basm, iar Radcliffe exclude în ultimă instanță probabilitatea miraculosului, Lewis, Maturin și Beckford, folosind copios agenția supranaturalului, o suprapun cu

cea a ocultului într-o frenetică dezlănțuire de fantezie neagră, în care registrul diabolic devine stîlp de rezistență. Faptul că atmosfera și decorul sînt factori fundamentali în romanul „gotic" explică preocuparea autorilor pentru aparențe și fenomene pe seama neglijării totale a esențelor. Tehnica lor, în primul rînd dramatică și plastică, este modelată pe tiparele spectacolelor de teatru din epocă, lucru evident, dealtfel, și în manevrarea personajelor.

Parcurgînd trama epică contorsionată într-un cadru de suspense, personajele ne apar convenționale întrupări de virtuți și de vicii, îngeri sau demoni, victime sau călăi, slugi credincioase sau vîndute, care exclud evoluția caracterologică și nu cunosc motivația psihologică, simple marionete ca în spectacolele medievale sau de Grand Guignol. Speriați să pătrundă în resorturile intime ale eroilor sau, pur și simplu, inapți de luciditate introspectivă, autorii notează reacțiile fizice și emoționale ale personajelor, lăsînd cu totul nerezolvat aspectul psihologic din punct de vedere analitic. După modelul artei actoricești a vremii, eroii se comportă teatral, mizînd mai ales pe mimică și gestică, ca într-un spectacol naiv regizat. Cînd eroina este disperată, înfricoșată, uneori chiar și fericită, ea leșină, lucru care îl scutește pe autor de la orice comentariu. Macaulay, care a avut curiozitatea să numere de cîte ori leșină personajele dintr-o operă luată la întîmplare, *San Sebastiano* de Kitty Cuthbertson, a ajuns la cifra record de unsprezece, iar Virginia Woolf, nu mai puțin exasperată de stereotipia reacțiilor eroilor, nota : „Și femeile care scot țipete ascuțite și cad leșinate o fac în același fel. Acesta este unul din motivele pentru care este extrem de dificil să scrii o poveste de groază care să continue să șocheze fără a deveni mai întîi insipidă și apoi ridicolă." O infailibilă metodă de caracterizare la care recurg aproape toți autorii este diferențierea prin stilul de vorbire : eroii folosesc un elegant și manierat limbaj, pe cînd geniile răului proferează blasfemii, injurii, delirează sau păstrează o premonitorie tăcere. Limbajul cu funcție de diferențiere socială este un procedeu mai vechi, pe care Walpole cel puțin susține că l-a preluat de la Shakespeare, de altfel modelul recunoscut al tu-

turor autorilor de povestiri „gotice", pentru care reprezenta parangonul calităților naționale. Nenumărate citate, epigrafe și *motto*-uri stau mărturie unei asidue frecventări a scriitorului. Mai convingătoare sînt personajele care polarizează maleficul, acei sumbri sceleraţi, unii devenind prin forța pasiunii prototipuri într-o familie tipologică. Montoni și Schedoni (la Radcliffe), Ambrosio (la Lewis), Melmoth (la Maturin), Vathek (la Beckford) întruchipează malignul în haină laică și religioasă, pămînteană și cosmică, din care se vor întrupa eroii romantici ai secolului al XIX-lea de la Byron la Lermontov, de la Scott la Nerval.

Arătam la început că goticul în literatură este ipostază nu numai a modernului, ci și a modei. Reprezentînd o momentană și fluctuantă pseudosupremație a noutății, moda recepteaza mirajul modernului doar epidermic. Un capriciu, o fantezie, un simulacru de modern, moda ca fenomen sociologic depășește, dar include culturalul ; și, pe un plan mai general, presupune prin excedare modernul, după cum și acesta inițiază, dar se desparte de modă. Fenomen de aparență, moda cîștigă în suprafață ceea ce pierde în profunzime ; imitarea se face în dauna asimilării organice ; multiplicarea modelului înseamnă demonetizarea lui prin inflație. Exacerbînd noul, duce la saturație de modern, provocînd revulsie și reacție. Voga, sinonim recent și restrictiv al modei, accentuează și o altă latură a fenomenului : sensibilitatea la un model reputat din alt spațiu, pe care îl copiază printr-o falsă simultaneitate, importîndu-l sau adoptîndu-l fără a-l adapta. În esență, modernul susține ideea originalității, a creației, în timp ce fiziologia modei este imitația. Cel dintîi trăiește prin unicate, cea de a doua stimulează producția de serie, în proliferarea căreia stă propria-i desființare. Fiecărei epoci îi corespunde o anumită categorie specifică de modern, dar aceeași epocă poate fi martora unei succesiuni de mode. Insuficiența valorică a modei duce la marcata ei saturabilitate, de unde, în goana după originalitate cu orice preț, reactualizarea unui modern perimat. Și acesta este cazul modei „gotice" care s-a dezlănțuit în Anglia, și nu atît în literatură, cel puțin într-o perioadă de început, cît în arhitectură, în grădi-

nărit[1], în decorații interioare. „Englezii, consemna un călător francez[2], se arată în general foarte respectuoși față de genul gotic. Toată lumea se gotizează." Deci, cel puțin în primul sfert de veac XIX, cînd a fost făcută observația de mai sus, goticul continua să aibă putere de seducție mai ales pe un plan exterior care, se presupune, atrăgea cel dintîi atenția vizitatorilor străini. *Furor gotica* a contaminat literatura în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea cînd, involuntar, romanul cu aptitudini de modernitate și-a creat un implicit cod ficțional care a devenit primul germene al stabilizării, ceea ce a echivalat cu o întoarcere de 180° de la modern. Romanele, romanțurile, povestirile „gotice", ale căror titluri nici nu mai încearcă să mascheze tiparul comun Radcliffe-Lewis degenerează într-o literatură melodramatică și de teroare, reiterînd în variante greu de deosebit același prototip epic și tipologic. Multiplicarea variantelor, dirijată în exclusivitate de rațiuni comerciale, supralicitînd o falsă noutate, duce la perimarea temei. Reducerea variantelor la prototip este primul simptom al înghețării noului, al reducerii la convenție și clișeu. Exagerarea extremelor reverberează, avînd ca efect minimalizarea și ridicolul. Senzația cu orice preț stă la limita prostului gust. De altfel, esteticul se subordonează pînă la anularea efectului emoțional.

Premisele materiale care au asigurat popularizarea genului au fost oferite de coincidența cererii și a ofertei. Editorii și comercianții de carte au speculat preferințele publicului cititor cumpărător, de diferite vîrste și categorii sociale, în continuă creștere prin tipărirea în ediții ieftine ușor colportabile a unor lucrări de religie, istorie, literatură, necromanție, bucătărie etc. care alcătuiesc o primă formă a literaturii populare, barometrul cel mai sensibil întrebuințat în studiile de sociologie a culturii. Căci, în ciuda inferiorității lor artistice, această „adunătură disparată de orori fără

---

[1] Amănunte privind arta celebrelor „jardins anglais" și arta decorațiilor interioare vezi la H.A. Beers, *English Romanticism in the XVIIIth Century*, London, 1899.

[2] Adolphe Blanqui, *Voyage d'Un Jeune Français En Angleterre Pendant l'Automne De 1823*.

nume și de excentricități «frenetice»"[1], de produse „pe bandă", are o unitară forță de afirmare ca document de istorie și sociologie.

Romanele „gotice" scrise după rețetă de literatori sau neprofesioniști, semnate sau păstrînd un prudent, dar onorabil, anonimat („o tînără doamnă", „o fiică de pastor", „un aristocrat de la Oxford" etc.), circulau, împreună cu broșuri și *chapbooks* (ediții ieftine ale unor culegeri de versuri, cîntece, ghicitori), și prin bibliotecile ambulante care funcționau încă din 1740. În 1791 se citeau de patru ori mai multe cărți decît cu douăzeci de ani în urmă, consemna în *Memoriile* sale unul din cunoscuții editori ai timpului, James Lackington. Și, alături de întreprinderea lui Lackington, întîlnim pe cele ale lui Bell și Lane, cu sucursale în provincie și chiar peste ocean. Minerva Press a lui William Lane, activă în perioada 1770—1820, s-a impus ca o inepuizabilă sursă de romane „gotice", stimulînd ceea ce Lévy numește manifestarea cea mai spectaculoasă a unei specii de „dereglare colectivă a gustului". Cotele maxime le-a înregistrat tipărirea de proză „gotică" în 1796, 1800 și 1810. Publicarea de povestiri de senzație a continuat și mai tîrziu, pînă spre sfîrșitul secolului trecut, afirmă Montague Summers, numai că producția de după 1830 s-a îndepărtat tot mai mult de granițele literarului, fiind uneori o simplă transcriere a obsesiilor maladive, o adevărată etalare a ororilor și obscenităților. „Romanul gotic s-a prăbușit și a devenit un vulgar roman «criminal». Spiritul de melodramă și de teroare (care numai în constumația fantastică este spirit de evadare) a rezistat necontrolat și rezistă și astăzi", spunea Michael Sadleir. Abuzul de crime și vulgarități care are în vedere numai reacția emoțională brutală accelerează degenerescența irecuperabilă a genului. Iată cum speculau gustul îndoielnic pentru morbiditate și senzualitate din romanul lui Lewis, *The Monk (Călugărul)*, editorii de subliteratură care puseseră în 1818 în circulație romanul într-o versiune pirat : *„Călugărul*, romanț în care se zugrăvesc minunatele aventuri ale fratelui Ambrosio din ordinul capucinilor, care a fost abătut de la calea virtuții prin vicleniile unui diavol cu chip de femeie care a pătruns în mănăstire sub mască de

[1] Maurice Lévy, *op. cit.*, p. 440.

novice şi care, după ce l-a făcut să-şi piardă jurămîntul de celibat, i-a oferit o ramură de mirt fermecat cu care să o seducă pe frumoasa Antonia din Madrid ; cum a fost el surprins în iatacul fetei de mama ei pe care a ucis-o pentru a-şi păstra crima în taină ; şi amănuntele mijloacelor prin care el a făcut ca trupul Antoniei să fie dus în timpul somnului în bolta lugubră din propria sa mănăstire, unde şi-a pus în aplicare maşinaţiunile diabolice asupra inocentei fecioare, pe care a asasinat-o apoi cu pumnalul care îi fusese oferit de necuratul care îl slujea şi care l-a trădat după aceea judecătorilor Inchiziţiei, în temniţele căreia este închis şi suferă torturi ; şi cum, pentru a scăpa de acolo, îşi închină sufletul şi trupul diavolului care îl amăgeşte şi îl condamnă la moartea cea mai umilitoare"[1].

Şi, totuşi, chiar în paralel cu nesfîrşitele povestiri de teroare şi erotism, exista o altă categorie de minore istorisiri „gotice" care, scrise de autoare ce, dorind numai să delecteze cu aventuri cititorii, nu intenţionau în nici un caz să scandalizeze bunele cuviinţe. Romanele erau însoţite de prefeţe sau epiloguri moralizatoare care susţineau de bună credinţă ţelul didactic şi educativ al cărţilor ale căror pagini „deschise unor asemenea subiecte care tindeau spre binele public — nu vor fi niciodată pătate de ceea ce va ofensa spiritul sau va corupe inima — şi nici nu vor fi instrument al damnării personale sau al anchetei publice". „Întrucît sînt animată de un scop dublu de a le instrui şi de a le desfăta pe tinerele de sexul meu, scria romanciera Eugenia de Acton, este absolut necesar să... îmbin un sistem scurt, dar cuprinzător, de moralitate cu o povestire probabilă." Romane de Regina Maria Roche, Mrs. Martin, Mrs. Meeke, Mrs. Llewellyn, Eleanor Sleath, A. J. Crandolph, Francis Lathom, publicate în primul deceniu al noului veac, ofereau, cum arată una dintre autoare, „o recreaţie foarte inocentă, dacă nu chiar foarte profitabilă". Educate la morala luminilor, scriitoarele înfăţişau viciul cît mai negru pentru ca prin contrast să apară strălucirea virtuţii ideale. Pînă şi modelul shakespearean era îngustat în tipa-

[1] Titlul este reprodus de L.F. Peck în cartea sa *The Life of Matthew Gregory Lewis*, Cambridge, Massachusetts, 1961.

rele onorabilității. Într-un decor „gotic" (alteori și cadrul medieval dispărea din asemenea romane), fundal propice neliniștii sau spaimei, evoluau eroine virtuoase și demne, ce știau să-și protejeze fericirea și pudoarea în fața asalturilor dezlănțuite ale ticăloșilor sortiți pieirii. Amanda Fitzalan (din romanul *The Children of the Abbey, Copiii de la mănăstire*, 1796, de Maria Regina Roche, roman tipărit în numeroase ediții pînă în 1882) îi rezistă lui Belgrave tot așa cum Clarissa Harlowe îl respinsese pe Lovelace. Feminitatea curajoasă și nobilă își spune cuvîntul în romanele scrise mai ales de femei, ca formă de protest implicit împotriva prejudecăților de orice fel care le afectau. Incongruența cadrului feudal și a moravurilor de salon din secolul al XVIII-lea a fost nu o dată sesizată de comentatori. Acest tip de romane „gotice" se afirmă ca o treaptă eclectică și compozită, în continuitatea prozei sentimentale, sociale și psihologice engleze. „Ceea ce a produs doamna Roche este o formă ciudat de hibridă în care temerile anxioase ale goticului radcliffian sînt reproduse în lumea lui Fanny Burney, în timp de umbra lui Richardson plutește în fundal, arătînd înainte spre lumea lui Jane Austen" [1].

Povestirea de groază și povestirea sentimental moralizatoare nu epuizează varietatea romanului „gotic" englez pînă în anii 20 ai secolului al XIX-lea. E. A. Baker distingea alături de romanul negru povestirea orientală reprezentată de Beckford, romanul „socialist" cu coloratură detectivistă, romanul inițiatic, ezoteric, direcții ilustrate de William Godwin. Alți istorici literari adaugă aici povestirea cu vampiri, cu o bogată progenie în veacul trecut, care își are originea pe teren englez, în *The Vampyre* (Vampirul), 1819, roman de John William Polidori, din cercul prietenilor lui Byron și Shelley, și tema faustică și a dublului prelucrată de Mary Shelley în 1818 în *Frankenstein, or the Modern Prometheus (Frankenstein sau Prometeul modern)*. Și enumerarea ar putea continua pînă în punctul în care diversitatea de teme și de procedee stă la originea altor tipuri de romane neasimilabile cu cele „gotice", dar în care

[1] Coral Ann Howells, *Love, Mystery, and Misery. Feeling in Gothic Fiction*, University of London, 1978, p. 83.

influența de detaliu face utilă o raportare la genul romanesc practicat de generațiile anterioare.

Producția în masă de romane de senzație și mister a determinat inerenta reacție prin ofensivă promptă și eficientă. Speriați de „furia gotică", de gustul „parvenit" pentru gotic, adepții clasicismului sau, pur și simplu, minți echilibrate opuse exagerărilor recurseseră încă de la primele simptome ale modei în arhitectură și decorațiuni la comentariul ironic. Încă în 1753 William Whitehead, referindu-se la o perioadă deja aparținînd trecutului, scria în publicația condusă de Edward Moore, *The World :* „Acum cîțiva ani totul era gotic ; casele noastre, paturile noastre, bibliotecile noastre și canapelele noastre erau toate copiate după anumite părți ale vechilor noastre catedrale... Aceste lucruri, oricît ar părea de ciudat și oricît de nevrednice ar fi de numele de GUST, erau cultivate, erau admirate și își mai au și azi partizani în diferite locuri din Anglia. Există aici ceva înrudit, se spune, cu vechea noastră constituție gotică ; eu aș spune mai degrabă cu ideea noastră modernă de libertate care dă fiecăruia privilegiul de a face pe nebunul și de a se face de rîs după cum îi e voia." Pînă și în sălile de bal se construiau mici grote împădurite sau funcționale capele și bolți în care era aranjat bufetul, iar în grădini pavilioanele, serele sau arenele în stil gotic erau la mare preț.

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, recenziile severe în numele unui binevenit spirit critic care domolește entuziasmul publicului pentru romanele „gotice", împreună cu burlețtile și parodiile, au format acel sănătos curent general de opinie care se străduia să deosebească opera de produsul comercial. „Sîntem, zău, cu adevărat sătui de castele gotice, de foișoare care se năruie și de bastioane învăluite în nori, povestea spectrelor care țipă și a sîngeroaselor omoruri s-a repetat pînă cînd am ajuns la saturație", comentează în 1795 *The Critical Review* care se dovedea severă nu numai în numele respectabilității ultragiate, ci și în numele bunului gust, maltratat de „exercițiul unui școlar care ar fi trebuit să-și petreacă astfel timpul și să fie grav mustrat pentru asemenea ocupații sterile".

Cel mai puternic efect corectiv par să-l fi avut însă satirele prezente fie ca ironii versificate, fie ca parodii în proză după model „gotic". În 1797, *The Spirit of the English Journals* publică sub titlul *Cum se scriu romane de teroare* o savuroasă rețetă pentru reușita concoctului de senzații : „Se ia un vechi castel, pe jumătate în ruină / Și-o galerie lungă, cu numeroase uși, / Din care unele secrete. / Trei cadavre, cît se poate de proaspete / Tot atîtea schelete în cufere și dulapuri. / O bătrînă spînzurată / Cu beregata tăiată. / Asasini și cuțitari, cît cuprinde / Zgomote, șoapte și gemete, cel puțin șaizeci. / Se amestecă totul bine într-o formă de trei volume / Ce poate fi luată înainte de culcare / În orice stațiune balneară." Aluziile satirice abundă în articole, poeme, piese de teatru. În 1815, W. H. Ireland scrie sarcastice pagini la adresa romancierilor misterelor în *Scribbleomania ; or, the Printer's Devil's Polichronion (Mania scribului sau policronionul diavolului tipografului).*

Romanele parodice explicite (de tipul *Modern-Novel Writing, Or the Elegant Enthusiast; and Interesting Emotions of Arabella Bloomville ; a Rhapsodical Romance Interspersed with Poetry, Cum să scrii un roman modern sau elegantul entuziast și interesantele emoții ale Arabellei Bloomville, romanț rapsodic presărat cu poezii,* 1796, de William Beckford) [1], mult mai numeroase decît cele im-

[1] Cea mai reușită parodie la adresa romanului „gotic" a fost publicată în Franța sub un titlu alcătuit din enumerarea în cascadă a tuturor procedeelor genului: *„Noaptea engleză* sau aventurile odinioară puțin extraordinare, dar astăzi foarte simple și foarte comune, ale domnului Darbaud, negustor din strada St. Honoré, din Paris; roman ca numeroase altele, tradus din arabă în irocheză, din irocheză în samoyedă, din samoyedă în hotentotă, din hotentotă în laponă și din laponă în franceză. De R.P. Spectroruini, călugăr italian, 2 vol. Se petrece în ruinele Paluzzi, la Tivoli, în cavourile din Sfînta Clara, în mănăstirile din Grasville, St. Clair, în castelele din Udolpho, Mortymore, Montnoir, Lindenberg, într-un cuvînt peste tot unde există strigoi, călugări, ruine, banditi, subterane și un turn de vest". Alte parodii: *Piratii sau dublul aranjament,* apărută în *The Anti-Jacobin,* 1799; *Eroina sau aventurile Cherubinei,* 1813, de E.S. Barrett ; *Mănăstirea coșmarelor* și *Merlincourt* de T.L. Peacock ; *Rosetta sau întîmplări moderne* de Mary Charlton etc. etc.

plicite (de tipul *Northanger Abbey, Mănăstirea Northanger,* 1818, de Jane Austen) cu care se înrudesc prin vervă și petulanță, se deosebesc de acestea prin ostentația bufoneriei care trădează receptarea comicului la nivelul pastișei, al schematizării, al șarjei. Cu meșteșugul umorului subtil, al observației ironice care reflectă un percutant simț critic în perceperea realității, Jane Austen depășește accesibilul nivel al hazului ușor, pătrunzînd în însăși esența supralicitărilor romanului „gotic". Roman cu existență autonomă, necondiționat de obiectul satirei, *Mănăstirea Northanger* oferă un unghi critic la adresa ușurinței cu care autorii de romane „gotice" degradau printr-o manevrare superficială imaginația, emoția, reacția psihologică. „Goticul" din proza vremii este respins nu pentru că recurge la imaginar, supranatural și fantastic, ci pentru că produce o sciziune brutală, nefirească, între realitate și ficțiune.

Importanța istorică a genului nu se măsoară însă numai prin succesul imediat, prin proliferarea producțiilor romanești în epocă și prin prelungirea lor pînă spre mijlocul veacului al XIX-lea, ci și prin influența sa tîrzie în cadrul literaturii engleze și în afara hotarelor ei. Pe lîngă faptul că în perioada lui de înflorire unii poeți romantici sau unii romancieri preocupați de valoarea social-politică a literaturii, precum Shelley (în *Zastrozzi* și *Sf. Irvyne sau rozicrucianul*), Byron (în *Manfred* și în poemele orientale) și Godwin (în *Caleb Williams* și *St. Leon, poveste din secolul al XVI-lea,* cea dintîi caracterizată drept „o serie de aventuri de luptă și urmărire, fugarul într-o perpetuă teamă de a fi copleșit de cele mai groaznice calamități, iar urmăritorul ținîndu-și cu ingeniozitate și cu pricepere victima într-o stare de cea mai cumplită alarmă") au fost accidental contaminați de procedee „gotice", tehnica de mister și senzație persistă. O întîlnim și în romanele lui Walter Scott (*Waverley, Mireasa din Lamermoor, Legenda lui Montrose, Redgauntlet* etc.) [1] și în *Epicureul* de Thomas Moore, dar, mai ales, în romanele pseudoistorice ale lui Edward Bulwer Lytton (*Ultimele zile ale orașului Pompei* ș.a.) și în opera surorilor Brontë. În *Jane Eyre* de

[1] În 1834 Gogol observa că „prin proza puternică a lui Walter Scott stilul gotic începea să se răspîndească rapid și să pătrundă pretutindeni".

Charlotte Brontë, în mod special, convenţiile „gotice" nu o împiedică însă pe autoare de la crearea unui personaj complex, cu o profundă motivaţie psihologică, şi nici de la recompunerea unui univers omenesc care, făcînd apel la emoţional, rămîne în cadrele realităţii cotidiene. „Jane Eyre aşează romanele gotice în perspectivă, recunoscînd stări de spirit şi sufleteşti gotice, dar şi insistînd asupra unei recunoaşteri solide a lumii şi a cerinţelor ei complexe, astfel încît dă o nouă definiţie a acestor experienţe într-un context realist al personajului şi al mediului.[1] Şi peste ocean, romanul „gotic" face prozeliţi. Charles Brockden Brown este punctul de referinţă al istoricilor literari, deşi elemente ale fantasticului şi iraţionalului, în care s-a topit şi o sursă „gotică", sînt evidente şi la Poe, Hawthorne şi Melville, după cum ele continuaseră în proza engleză la Dickens, Wilkie Collins, James Thomson, R. L. Stevenson, Oscar Wilde etc. În Franţa, genul „negru" sau „frenetic", dezvoltat mai ales pe linia influenţei Radcliffe-Lewis[2] populari prin traduceri, înfloreşte de la melodrama lui Pixérécourt la romanele foileton ale lui Soulié, Féval şi Sue, de la romanele de tinereţe ale lui Hugo (*Han d'Islande* şi *Bug-Jargal*) şi Nodier (*Jean Sbogar*) pînă la romanele de aventuri ale lui Dumas-tatăl. Originea influenţei este recunoscută, căci Francois Pagès numea maniera „neagră" „manieră engleză".

*

Ca una din primele forme de roman popular care a atins apogeul în a doua jumătate a secolului trecut şi care s-a prelungit în alte variante şi în zilele noastre, romanul „gotic" este relevant din punct de vedere al istoriei literaturii şi, în acelaşi timp, ca produs cultural, din punct de vedere al evoluţiei mentalităţii. Prin cîteva din operele care depăşesc simpla prelucrare a unor teme de stoc prin clişee uşor detectabile, romanul „gotic" îşi afirmă totodată dreptul

[1] Coral Ann Howells, *op. cit.*, p. 187.

[2] Vezi Alice M. Killen, *Le roman terrifiant ou roman noir de Walpole à Anne Radcliffe et son influence sur la littérature française jusqu'en 1840*, Paris, 1924 şi Reginald W. Hartland, *Walter Scott et le roman „frénétique". Contribution à l'étude de leur fortune en France*, Paris, 1928.

la existență independentă, întemeiată pe valoare. Din masa prozei de senzație care a inundat Anglia la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului următor, cîteva titluri se cer recuperate pentru cititorul modern care va ști să discearnă dincolo de convenții semnificația unor mutații în sensibilitate și artă. O literatură de succes la vremea primei publicări, care nu și-a pierdut farmecul, așa cum basmele în general își conservă intactă fascinația, romanul „gotic" nu mai este de mult citit ca literatură de senzație (el a fost înlocuit de mult mai palpitantele „polițiste"), ci ca operă de încîntare ce aparține, cu cuvintele lui Gaston Bachelard, „regimului nocturn al spiritului".

ILEANA VERZEA

TABEL CRONOLOGIC

(Romanul gotic)

1764 Horace Walpole publică romanul *The Castle of Otranto, a Gothic Story (Castelul din Otranto, povestire gotică)*, care inaugurează o direcție a prozei romantice engleze, cunoscute ca romanul gotic.

Apare *Dicționarul filosofic* al lui Voltaire.
Se publică *Observații despre sentimentul frumosului și al sublimului* de Immanuel Kant.

1765 Thomas Percy prezintă culegerea *Relicve ale vechii poezii engleze.*

1766 Lessing — *Laocoon sau despre limitele picturii și ale poeziei.* Apare romanul *Vicarul din Wakefield* de Oliver Goldsmith.

1767 Lessing — *Dramaturgia de la Hamburg.*

1768 Lawrence Sterne publică *O călătorie sentimentală prin Franța și Italia.*

1768 Începe războiul ruso-turc, încheiat în 1774 prin Tratatul de la Kuciuk-Kainargi.

1769 J. G. Herder — *Păduri critice sau Consideraţii referitoare la ştiinţă şi la arta frumosului.*

1770 Goldsmith publică poemul *Satul părăsit.*

1771 T. G. Smollett — *Expediţia lui Humphrey Clinker.* La Frankfurt şi Leipzig se publică, în traducere germană, *Descrierea Moldovei* de Dimitrie Cantemir.

1772 Apare lucrarea lui Herder *Despre originea limbii.* Are loc prima împărţire a Poloniei între Rusia, Prusia şi Austria.

1773 Goethe — *Goetz von Berlichingen.* În Rusia Emelian Pugaciov porneşte războiul ţărănesc.

1774 Goethe — *Suferinţele tînărului Werther.*

1776 Declararea independenţei şi formarea Statelor Unite ale Americii. Independenţa va fi recunoscută de Anglia în 1783 prin Tratatul de la Paris.

1777 Se publică romanul gotic *The Champion of Virtue (Campionul virtuţii)* de Clara Reeve. În anul următor, romanul este din nou publicat, de data aceasta sub titlul de *The Old English Baron (Bătrînul baron englez).*

Apar postum *Poeme scrise, probabil, la Bristol de Thomas Rowley şi alţii în veacul al XV-lea,* aparţinînd, de fapt, lui Thomas Chatterton.

1778 Frances Burney publică primul său roman, *Evelina.* Herder — *Vocile popoarelor în cîntece.*

1779 Goethe — *Ifigenia în Taurida.* Schiller — *Hoţii.* Lessing — *Natan înţeleptul.*

1780 Apare poemul romantic *Oberon* de Wieland.
Samuil Micu şi Gheorghe Şincai publică la Viena prima gra-

matică tipărită a limbii române, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae.*

1781 Kant — *Critica raţiunii pure.*

1783 Sophia Lee publică romanul gotic *The Recess ; or, a Tale of Other Times (Taineţa sau o poveste din alte vremuri).*

William Pitt-junior devine prim-ministru în fruntea partidului Tory reorganizat.

1784 Herder — *Filosofia istoriei.* Schiller — *Intrigă şi iubire.* Are loc în Transilvania răscoala lui Horia, Cloşca şi Crişan.

1785 Clara Reeve publică eseul teoretic *Evoluţia romanţului de-a lungul timpurilor, secolelor şi moravurilor.*

1786 Apare romanul gotic *St. Bernard's Priory (Mănăstirea sfîntului Bernard)* de Mrs. Harley şi povestirea istorică a Annei Fuller *Alan Fitz-Osborne, an Historical Tale.* Se publică în traducere engleză romanul gotic al lui William Beckford, *Vathek, an Arabian Tale (Vathek, poveste arabă),* scris în limba franceză.

Robert Burns îşi publică primul volum de *Poezii.*

1787 Goethe — *Egmont.* Schiller — *Don Carlos.* Bernardin de Saint-Pierre — *Paul et Virginie.*

1788 Charlotte Smith publică romanul gotic *Emmeline, the Orphan of the Castle (Emmeline, orfana de la castel).* Clara Reeve scrie cel de al doilea roman gotic, *The Exiles, or Memoirs of the Count de Cronstadt (Exilaţii sau memoriile contelui de Cronstadt),* care s-a pierdut.

Kant — *Critica raţiunii practice.*

1789 Apare primul roman gotic al Annei Radcliffe, *The Castles of Athlin and Dunbayne, an Highland Story. (Castelele lui Athlin şi Dunbayne, poveste din Munţii Scoţiei).* Se publică romanele Charlottei Smith, *Ethelinde ; or, the Recluse of the Lake (Ethelinde sau schimnica de pe lac),* al lui James White, *Earl Strongbow ; or, the History of Richard de Clare and the beautiful Geralda (Contele Strongbow sau istoria lui Richard de Clare şi a frumoasei Geralda)* şi al Annei Fuller, *The Son of Ethelwulf (Fiul lui Ethelwulf).*

William Blake — *Cîntecele inocenţei.* Goethe — *Torquato Tasso. 5 mai* — convocarea Statelor Generale în Franţa, care marchează începutul revoluţiei franceze. 14 iulie — căderea Bastiliei. George Washington devine preşedinte al Statelor Unite ale Americii.

1790 Ann Radcliffe îşi publică cel de al doilea roman gotic, *A Sicilian Romance (Un romanţ sicilian).*

William Blake — poemul *Căsătoria cerului cu iadul.* Edmund Burke — *Cugetări asupra revoluţiei franceze.*
Goethe — *Elegii romane.* Kant — *Critica puterii de judecată.*

1791 Cel de al treilea roman al Annei Radcliffe, *The Romance of the Forest (Romanţul din pădure).* Alte romane gotice : *Celestina* de Charlotte Smith, *The Adventures of King Richard Coeur de Lion (Aventurile regelui Richard Inimă de Leu).*

Volney — *Ruinele sau meditaţii asupra revoluţiilor imperiilor.* Bernardin de Saint-Pierre — *Coliba indiană.*

1792 Romanele gotice ale lui T. Wilkins, *Emily ; or, the Fatal Promise, a Northern Tale (Emily sau promisiunea fatală, poveste nordică)* şi George Walker, *The Romance of the Cavern ; or, the History of Fitz-Henry*

and James (Romanţul din peşteră sau istoria lui Fitz-Henry şi James).

Se publică *Fabulele* lui Florian. Alessandro Verri tipăreşte *Nopţile romane la mormîntul Scipionilor.*

1793 *The Old Manor House (Vechea casă seniorială)* de Charlotte Smith şi *The Castle of Wolfenbach (Castelul din Wolfenbach)* de Mrs. Parson, romane gotice.

William Blake — *America* şi *Viziunile fiicelor Albionului.* Ludovic al XVI-lea este executat. Se formează prima coaliţie a Austriei, Prusiei, Spaniei, a Piemontului şi a Angliei împotriva revoluţiei franceze. Are loc a doua împărţire a Poloniei.

1794 Cîteva din romanele gotice publicate în acest an : *The Mysteries of Udolpho (Misterele din Udolpho)* de Ann Radcliffe ; *The Haunted Castle, a Norman Romance (Castelul bîntuit, romanţ normand)* de George Walker; *Herman of Unna, a Series of Adventures of the Fifteenth Century, in which the Proceedings of the Secret Tribunal under Emperors Winceslaus and Sigismund are Delineated (Herman de Unna, o serie de aventuri din secolul al XV-lea, în care sînt zugrăvite procedurile tribunalului secret sub împăraţii Winceslav şi Sigismund)* de Prof. Kramer (Christiane B. Naubert) ; *Caleb Williams, or Things as they are (Caleb Williams sau aşa cum stau lucrurile) de William Godwin.*

Blake — *Cîntecele experienţei.*
J. G. Fichte — *Teoria ştiinţei.*

1975 Amintim cîteva romane gotice publicate în acest an : *The Castle of Hardayne (Castelul din Hardayne)* de John Bird, *Mysteries Elucidated (Misterele lămurite)* de Anna-Maria Mackenzie, *Cecily ; or The Rose of*

Raby, an Historical Novel (Cecily sau trandafirul din Raby, roman istoric) de Agnès Musgrave.

Începe perioada Directoratului în Franța, care va dura până în 1799.

1796 Se publică romanul gotic *Ambrosio ; or The Monk (Ambrosio sau Călugărul)* de Matthew Gregory Lewis. Alte romane gotice : *The Children of the Abbey (Copiii de la Mănăstire)* de Regina Maria Roche ; *Hubert de Sevrac, a Romance of the Eighteenth Century (Hubert de Sevrac, romanț din secolul al XVIII-lea)* de Mary Robinson ; *The Haunted Cavern, a Caledonian Tale (Peștera bîntuită, poveste caledoniană)* de John Palmer Jun. : *The Mysterious Warning.* Prevenirea *misterioasă)* de Eliza Parsons ; *The Ruins of Avondale Priory (Ruinele Mănăstirii Avondale)* de Mrs. Kelly ; *The Sorrows of Edith ; or, the Hermitage of the Cliffs, a Descriptive Tale (Durerile lui Edith sau sihăstria de pe stînci, poveste descriptivă)* de Mrs. Burke.

Goethe încheie romanul autobiografic *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister* și scrie idila *Hermann și Dorothea.* Schiller publică eseul *Despre poezia naivă și sentimentală.* Doamna de Staël scrie *Despre pasiuni.*
Începe campania lui Bonaparte în Italia.

1797 Surorile Harriet și Sophia Lee publică o culegere de povestiri în maniera gotică intitulate *The Canterbury Tales (Poveștile din Canterbury).* Apare romanul Annei Radcliffe, *The Italian ; or, The Confessional of the Black Penitents (Italianul sau confesionalul pocăiților negri).*

Friedrich Schlegel scrie *Despre studiul poeziei grecești.* Hölderlin — *Hiperion sau Eremitul din Grecia.*

1798 Cîteva romane gotice publicate în acest an : *The Castle on the Rock ; or, Memoirs of the Elderland Family (Castelul de pe stîncă sau memoriile familiei Elderland)* de A. Kendall ; *Clermont, a Tale (Clermont, o poveste)* de Regina Maria Roche ; *The Midnight Bell, a German Story (Clopotul de la miezul nopții, poveste germană)* de Francis Lathom ; *Phedora ; or, the Forest of Minski (Phedora sau pădurea din Minski)* de Mary Charlton ; *The Solemn Injunction (Solemna poruncă)* de Agnès Musgrave ; *The Subterranean Cavern ; or, Memoirs of Antoinette de Monflorence (Peștera subterană sau memoriile Antoinetei de Monflorence)* de Miss Pilkington ; *The Castle Spectre (Spectrul castelului)* de M. G. Lewis.

Apare prima ediția a culegerii de *Balade lirice* de Wordsworth și Coleridge, îmbogățită în 1800 și 1802 cu o prefață și cu un apendice.

Goethe — *Faust*. Schiller — trilogia *Wallenstein*. Apare romanul scriitorului romantic american Charles Brockden Brown, intitulat *Wieland*. Pixérécourt scrie melodrama *Victor sau copilul pădurii*.

Flota engleză comandată de amiralul Nelson învinge la Abukir, pe Nil, flota lui Napoleon Bonaparte. Are loc cea de a doua coaliție a Rusiei și a Austriei împotriva Franței.

1799 În acest an apar, printre altele, următoarele romane gotice : *The Abbess, a Romance (Stareța, romanț)* de W. H. Ireland ; *Ethelwina ; or, the House of Fitz-Auburne, a Romance of Former Times (Ethelwina sau casa de Fitz-Auburne, romanț din vremurile de altădată)* de T.J. Horsley ; *The Heiress di Montalde ; or the Castle of Bezanto (Moștenitoarea din Montalde sau castelul din Bezanto)* de Ann Kerr ; *The Mysterious Seal, a Romance (Pecetea misterioasă, romanț)* de W.C. Proby ; *Reginald ; or, the House of Miran-*

dola (Reginald sau Casa de Mirandola) de Mrs. Martin ; *St. Leon, a Tale of the Sixteenth Century (St. Leon, o poveste din secolul al XVI-lea).*

Încep să apară parodiile la adresa prozei gotice : *Rosetta sau Întîmplări moderne* de Mary Charlton, *Piraţii sau îndoitul aranjament*, publicat anonim în revista *Anti-Jacobean, Noaptea engleză* de Bellin La Liberhère etc.

Schelling — *Prima schiţă a unui sistem de filosofie a naturii. 18 Brumar* Se instaurează consulatul lui Napoleon Bonaparte.

1800 Romane gotice publicate în acest an : *Adeline St. Julian ; or the Midnight Hour (Adeline St. Julian sau Ceasul de la miezul nopţii)* de Ann Kerr ; *Henry of Northumberland ; or the Hermit's Cell, a Tale of the Fitfteenth Century (Henry de Northumberland sau chilia sihastrului, poveste din secolul al XV-lea)* de Helen Craik ; *The Nocturnal Visit (Vizita nocturnă)* de Maria Regina Roche ; *The Spirit of the Castle, a Romance (Spiritul castelului, romanţ)* de W. Ch. Proby ; *Tales of the Abbey (Povestiri de la Mănăstire)* de A. Kendall ; *The Three Spaniards, a Romance (Cei trei spanioli, romanţ)*, de George Walker.

Novalis — *Imnuri către noapte.* Schiller — *Maria Stuart.* Doamna de Staël — *Despre literatură.* Schelling — *Sistemul idealismului transcendental.*

Ion Budai-Deleanu încheie prima variantă a poemului eroi-comic *Ţiganiada.*

Napoleon Bonaparte învinge la Marengo cea de a doua coaliţie europeană încheiată împotriva Franţei.

1801 Văd lumina tiparului alte romane gotice, printre care : *Ancient Records ; or the Abbey of St. Oswythe,*

a Romance (Vechi registre sau Mănăstirea St. Oswythe, romanț) de T. J. Horsley ; *The Fatal Secret ; or the Unknown Warrior, a Romance of the Twelfth Century with Legendary Poems (Taina fatală sau războinicul necunoscut, romanț din veacul al XII-lea cu poeme legendare)* de Sophia King ; *Koenigsmark the Robber ; or the Terror of Bohemia (Koenigsmark hoțul sau spaima Boemiei)* de J. H. Sarratt ; *Martyn of Fenrose ; or the Wizard and the Sword (Martyn de Fenrose sau vrăjitorul și sabia)* de Henry Summersett ; *Ruthiglenne ; or the Critical Moment (Ruthiglenne sau momentul critic)* de Isabella Kelly ; *Angelina ; or l'Amie inconnue, One of Moral Tales (Angelina sau prietena necunoscută, povestire morală)* de Maria Edgeworth.

Robert Southey scrie poemul *Thalaba, distrugătorul.* Apare culegerea de proze scurte *Povestiri uimitoare*, la care au colaborat Walter Scott, Robert Southey și M. G. Lewis.
În Franța se publică romanul *Atala* de Chateaubriand și melodrama *Coelina* de Pixérécourt. În Germania apar *Prelegerile despre literatură frumoasă și despre artă* ale lui August Wilhelm Schlegel și tragedia *Fecioara din Orléans* de Schiller.

1802 Din romanele gotice ale anului : *The Accusing Spirit ; or De Courcy and Eglantine, a Romance (Spiritul care acuză sau De Courcy și Eglantine,* romanț) de Miss Pilkington ; *Astonishment ! ! ! a Romance of a Century ago (Uimire ! ! ! romanț de acum un veac)* de Francis Lathom ; *The Baron's Daughter, a Gothic Romance (Fiica baronului, romanț gotic)* de Isabella Kelly ; *The Scottish Legend ; or the Isle of Clothair, a Romance (Legenda scoțiană sau insula Clothair, romanț)* de T. J. Horsley Curties ; *Theodosius de Zulevin, the Monk of Madrid : a Spanish Tale delineating*

Various Traits of the Human Mind (Teodosius de Zulevin, călugărul din Madrid ; poveste spaniolă care zugrăveşte diferite trăsături ale spiritului omenesc) de George Moore ; *Who's the Murderer ? or, the Mystery of the Forest, a Novel (Cine-i ucigaşul sau misterul din pădure, roman)* de Eleanor Sleath. Ann Radcliffe scrie romanul *Gaston de Blondeville ; or the Court of Henry III Keeping Festival in Ardenne and St, Alban's Abbey (Gaston de Blondeville sau curtea lui Henric al III-lea care ţine serbare la Ardenne şi la Mănăstirea St. Alban)* care va fi publicat postum.

Chateaubriand — *Geniul creştinismului*. Novalis — *Heinrich von Ofterdingen.*

1803 Alte romane gotice : *The Château of Montville (Castelul din Montville)* de Sarah Wilkinson ; *Don Raphael, a Romance (Don Raphael,* romanţ) de George Walker ; *Mossciff Abbey ; or, the Sepulchral- Harmonist, a Misterious, Tale (Mănăstirea Mossciff sau muzicianul sepulcral, poveste de mistere)* şi *Right and Wrong ; or, the Kinsman of Naples, a Romantic Story (Bine şi rău sau ruda din Neapole,* poveste romantică) de Mary Julia Young ; *Thaddeus of Warsaw (Tadeus din Varşovia)* de Jane Porter.

Jean Paul publică romanul *Titan*. Henrich von Kleist scrie *Ulciorul sfărîmat.*

1804 *Amazement, a Novel (Uimire, roman)* de Mrs. Meeke ; *The Ruins of Tivoli (Ruinele de la Tivoli)* de Francis Clifford; *The Watch-Tower; or, the Sons ol Ulthona, an Historic Romance (Turnul de veghe sau fiii Ulthonei, romanţ istoric)* de T. J. Horsley.

Chateaubriand — *René*. Schiller — Wilhelm Tell.
În Franța este instaurat Imperiul sub Napoleon I.

1805 Alte romane gotice : *The Castle of Roviego ; or, Retribution, a Romance (Castelul din Roviega sau răsplata, romanț)* de Mary Picker ; *Donalda ; or, the Witches of Glenshiel, a Caledonian Legend (Donalda sau vrăjitoarele din Glenshiel, legendă caledoniană)* de Mary Julia Young ; *Gondez, the Monk, a Romance of the Thirteenth Century (Gondez, călugărul, romanț din secolul al XIII-lea)* de W. H. Ireland ; *The Impenetrable Secret. Find It Out ! A Novel (Secretul de nepătruns. Dezleagă-l ! Roman)* de Francis Lathom etc.

Wordsworth încheie poemul *Preludiul*. Scott publică *Balada ultimului menestrel*. Apare poemul *Madoc* de Southey. Se publică eseul critic al lui Hugh Murray, *Moralitatea prozei sau o cercetare a tendinței narațiunilor fictive, cu observații asupra celor mai importante dintre acestea*.
Heinrich von Kleist scrie drama *Penthesilea*.
Se formează cea de a treia coaliție a Angliei, Rusiei și Austriei împotriva Franței. Napoleon învinge armatele austriece și rusești în bătălia de la Austerlitz. Flota engleză de sub comanda lui Nelson învinge la Trafalgar flota franceză.

1806 Din romanele gotice publicate în acest an semnalăm : *The Anglo-Saxons ; or, the Court of Ethelwulf, a Romance (Anglo-saxonii sau curtea lui Ethelwulf, romanț)* de Leslie Armstrong ; *The Invisible Enemy ; or, the Mines of Wielitsko, a Polish Legendary Romance (Dușmanul invizibil sau minele de la Wielitsko, romanț legendar polonez)* de Thomas Pike Lathy ; *The Mysterious Freebooter ; or, the Days of Queen Bess, a Romance (Corsarul misterios sau zilele reginei Bess, romanț)* de Francis Lathom ; *Zofloya ; or, the Moor, a Romance (Corsarul misterios sau zilele reginei Bess,*

rul, romanț din veacul al XV-lea) de Charlotte Dacre ; *St. Botolph's Priory ; or, the Sable Mask, an Historical Romance (Mănăstirea St. Botolph sau masca neagră)* de T. J. Horsley.

Apare prima parte din *Faust* de Goethe.

După moartea lui Pitt, Anglia este guvernată de primul ministru Castlereagh. Are loc dizolvarea oficială a Sfîntului Imperiu Roman de națiune germană. Începe blocada economică continentală a lui Napoleon împotriva Angliei.

1807 *The Benevolent Monk ; or, the Castle of Olalla (Călugărul binevoitor sau castelul din Olalla)* de Theodore Melville ; *The Catholic ; or, Arts and Deeds of the Popish Church, a Tale of English History (Catolicii sau vicleniile și faptele bisericii papistașe, o poveste din istoria Angliei)* de W. H. Ireland; *The Demon of Sicily, a Romance (Demonul din Sicilia, romanț)* și *Friar Hidalgo, a Romance (Fratele Hidalgo, romanț)* de E. Montague ; *The Fatal Vow ; or, Michael's Monastery, a Romance (Jurămîntul fatal sau Mănăstirea lui Michael, romanț)* de Francis Lathom ; *The Monk of Udolpho, a Romance (Călugărul din Udolpho, romanț)* de T. J. Horsley Curtius ; *The Mysterious Wanderer, a Novel (Călătorul misterios, roman)* de Sophia Reeve sînt cîteva titluri de romane gotice publicate în acest an. Tot acum apare și primul roman gotic al lui Maturin, publicat însă sub pseudonimul Dennis Jasper Murphy, *The Fatal Revenge ; or, the Family of Montario (Răzbunarea fatală sau familia de Montario).*

Apar culegerile de versuri *Ceasuri de răgaz* de Byron și *Melodii irlandeze* de Thomas Moore.

În Italia, Ugo Foscolo publică *Poezia mormintelor.*

I. Cantacuzino traduce fragmente din poemul lui Pope, *Eseu asupra omului,* fragmente rămase în manuscris.

Goethe începe romanul *Anii de peregrinări ai lui Wilhelm Meister*. Hegel — *Fenomenologia spiritului*.
Se încheie, la Tilsit, Tratatul între Napoleon și țarul Alexandru al Rusiei. La Jena, Napoleon învinge armatele prusiene.

1808 Alte romane gotice : *Margiana ; or, Widdrington Tower, a Tale of the Fifteenth Century (Margiana sau Turnul Widdrington, poveste din veacul al XV-lea)* de Mrs. S. Sykes ; *Mountville Castle, a Village Story (Castelul Mountville, poveste de la țară)* de J. N. Brewer ; *The Unknown ; or, the Northern Gallery (Necunoscutul sau galeria nordică)* de Francis Lathom ; *Willliam de Montfort ; or, the Sicilian Heiress (William de Montfort sau galeria siciliană)* de Agnès Musgrave ; M. G. Lewis publică culegerea *Romantic Tales (Povestiri romantice)*.

Apare parodia *Florentinele*, în stil „gotic" de Benjamin Thompson.

Se încheie publicarea culegerii lui Clemens Brentano și Achim von Arnim, *Cornul fermecat al băiatului*. Kleist — *Ulciorul sfărîmat*. Krîlov — *Fabule*.
Începe războiul peninsular al trupelor franceze împotriva trupelor engleze, spaniole și portugheze.

1809 Din romanele gotice publicate în acest an : *Angelo Guicciardini ; or, the Alpine Bandit (Angelo Guicciardini sau banditul alpin)* de Sophia L. Francis ; *The Irish Chieftain and His Family (Căpetenia de oști irlandeză și familia sa)* de Th. Melville; *Osrick; or, Modern Horrors, a Romance (Osrick sau grozăvii moderne, romanț)* de Richard Sicklemore ; *The Romance of the Hebrides ; or, Wonders Never Cease ! (Romanțul Hebridelor sau minunile nu se termină niciodată)* de Francis Lathom. Ann Radcliffe scrie *Manfroné ; or, the One-Handed Monk, a Romance (Manfroné sau*

călugărul cu o singură mînă, romanț) care se va publica în 1819.

Goethe scrie romanul *Afinități elective.* În Franța Chateaubriand publică *Martirii,* iar doamna de Staël eseul *Germania.*

1810 *The Castle of Arragon ; or, the Banditti of the Forest, a Romance (Castelul de Aragon sau banditii din pădure, romanț)* de Miss Smith ; *Elen Heiress of the Castle (Ellen, mostenirea de la castel)* de Mrs. Pilkington ; *The Festival of St. Jago, a Spanish Romance (Serbarea sfîntului Iacob, romanț spaniol,* de Sarah Green ; *The Houses of Osma and Almeria ; or, the Convent of Sf. Ildefonso, a Tale (Casele de Osma și Almeria, sau mănăstirea sfîntului Ildefonso, poveste)* de Regina Maria Roche ; *Love, Mystery and Misery ! (Dragoste, mister și nenorocire !)* de Anthony Frederic Holstein ; *Minstrel of the North ; or, Cambrian Legends, being a Practical Miscellany of Legendary, Gothic and Romantic Tales (Trubadurul nordului sau legendele cambriene, fiind un miscelaneu practic de povestiri legendare, gotice și romantice)* de J. Stray ; *Zastrozzi, a Romance (Zastrozzi, romanț)* de Percy Bysshe Shelley.

Sarah Green publică romanul satiric *Cititorii de romanțuri și scriitori de romanțuri.* Robert Southey scrie poemul *Blestemul lui Kehama.*

1811 *Elfrida, Heiress of Belgrave, a Novel (Elfrida, moștenitoarea din Belgrave, roman)* de Emma Parker ; *Pyrenean Banditti (Banditii pireneeni)* de Eleanor Sleath ; *Sebastian and Isabel ; or, the Invisible Sword (Sebastian și Izabela sau sabia invizibilă)* de T. C. Leney și St. Irvyne ; *or the Rosicrucian, a Romance (St. Irvyne sau rozicrucianul, romanț)* de P. B. Shelley sînt cîteva titluri de romane gotice apărute în acest an.

Se publică romanul *Raţiune şi sensibilitate* de Jane Austen. Goethe începe lucrarea autobiografică *Poezie şi adevăr*. Chateaubriand publică *Itinerar de la Paris la Ierusalim*.
Gheorghe Şincai încheie *Hronica românilor şi a mai multor neamuri*.

1812 Romane gotice publicate în acest an : *The Castles of Wolfnorth and Monteagle (Castelele din Wolfnorth şi Monteagle)* de Ann Doherty ; *The Cave of Toledo ; or the Gothic Princess, an Historical Romance* (Pivniţa *din Toledo sau prinţesa gotică, romanţ istoric)* de Augusta Amelia Stuart ; *Sicilian Mysteries ; or, the Fortress del Vechii (Misterele siciliene sau fortăreaţa del Vechii)* de Ann Julia Halton ; *The Milesian Chief, a Romance (Căpetenia milesiană, romanţ)* de C. R. Maturin.

Byron publică primele două cînturi din *Pelerinajul lui Childe Harold*.
Ludwig Tieck scrie *Phantasus*, prelucrare de basme şi legende medievale, lucrare care va fi încheiată în 1817. Fraţii Grimm încep publicarea *Poveştilor*. Hegel — *Ştiinţa logicii*.
Petru Maior scrie *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, iar I. Budai-Deleanu încheie versiunea definitivă a poemului eroi-comic Ţiganiada.
Are loc retragerea trupelor franceze din Rusia, după înfrîngerile suferite.

1813 Regina Maria Roche scrie romanul gotic *The Monastery of St. Columb ; or, the Atonement, a Novel (Mănăstirea sf. Columb sau ispăşirea, roman)*.

Eaton Stannard Barrett publică parodia de roman gotic, intitulată *Eroina sau Aventurile Cherubinei*.
Jane Austen — *Mîndrie şi prejudecată*.
Apar primele poeme romantice ale lui Byron, care inaugurează seria poveştilor orientale, *Ghiaurul* şi *Mireasa din Abydos*.

E.T.A. Hoffmann începe seria *Fanteziilor în maniera lui Callot.*

La Leipzig oştile naţiunilor europene învinge armata lui Napoleon.

1814 Alte romane gotice : *The Castle of Strathmay, a Tale* (*Castelul din Strathmay, poveste*) de Honoria Scott ; The Novice ; or, the Heir of Montgomery Castle, a Novel (*Novicea sau moştenitoarea castelului Montgomery, roman*) de Mrs. Pilkington ; *The Towers of Ravenshold ; or, the Days of Ironside, a Romance* (*Turnurile din Ravenshold sau zilele lui Ironside, romanţ*) de W. H. Hitchener ; *Trecothick Bower* (*Alcovul din Trecothick*) de Regina Maria Roche.

În Anglia se publică în acest an : romanul istoric *Waverley* de Scott, poemele *Corsarul* şi *Lara* de Byron, romnul lui Jane Austen, *Mansfield Park*, poemele *Roderick, ultimul dintre goţi* de Southey şi *Excursia* de Wordsworth.

Adalbert von Chamisso scrie *Istoria stranie a lui Peter Schlemihl.*

Are loc intrarea forţelor aliate în Paris, restaurarea Bourbonilor şi exilarea lui Napoleon pe insula Elba.

1815 Se publică şi în acest an cîteva romane gotice : *Barozzi ; or, the Venitian Sorceress, a Romance of the Sixteenth Century* (*Barozzi sau vrăjitoarea veneţiană, romanţ din veacul al XVI-lea*) de Mrs. Smith ; *The Secret Avengers ; or, the Rock of Glotzden, a Romance* (*Răzbunătorii secreţi sau stînca din Glotzden, romanţ*) de Ann Curtis.

W. H. Ireland publică *Scribbleromania sau Policroniconul diavolului tipografului,* o parodie la romanul gotic. Apare romanul *Guy Mannering* de Scott. Jane Austen — *Emma.*

Se publică prima ediţie a *Autobiografiei* lui Franklin.

Béranger scrie *Prime cîntece.*

În Anglia se instituie *Legea cerealelor (The Corn Law)* care fixează prețuri ridicate pentru grîne.
Are loc Congresul de la Viena, în urma căruia se instituie Sfînta Alianță.
După domnia celor 100 de zile, Napoleon este înfrînt la Waterloo.

1816 Cîteva din romanele gotice ale anului : *Brougham Castle* (Castelul Brougham) de Jane Havey ; *The Orphan of Tintern Abbey, a Novel (Orfanul de la Tintern Abbey, roman)* de Sophia F. Ziegenhirt ; *Owen Castle ; or, Which Is the Heroine ? A Novel (Castelul Owen sau care este eroina ? roman)* de Ann Sullivan ; *Glenarvon* de Lady Caroline Lamb ; *The Mysteries of Hungary, a Romantic History of the Fifteenth Century (Misterele Ungariei, o poveste romantică din veacul al cincisprezecelea)* de Edward Moore.

Scott scrie romanul *Anticarul, Piticul negru* și *Old Mortality*. Se publică poemele *Asediul Corintului și Pelerinajul lui Childe Harold* (cîntul III) de Byron și *Alastor* de Shelley. E.T.A. Hoffmann — *Elixirul diavolului*. Benjamin Constant — *Adolphe*. Apare versiunea definitivă a *Ultimelor scrisori ale lui Iacopo Ortis* de Ugo Foscolo.
În Anglia au loc mișcările luddiților.

1817 Alte romane gotice : *Edric the Forester ; or, the Mysteries of the Haunted Chamber, an Historical Romance (Edric pădurarul, sau misterele camerei bîntuite, romanț istoric)* de Ann Kerr; *Gonzale de Baldivia; or, a Widow's Vow, a Romantic Legend (Gonzale de Baldivia sau jurămîntul unei văduve, legendă romantică)* de Ann of Swansea ; *Mandeville, a Tale of the Seventeenth Century (Mandeville, povestire din secolul al XVII-lea) de William Godwin.*

Byron scrie *Lamentația lui Tasso* și poemul dramatic *Manfred*. Scott publică romanul *Rob Roy*. Apar eseurile critice *Biographia Literaria* de S. T. Coleridge și *Personajele teatrului shakespearean* de W. Hazlitt.
Hegel începe *Prelegerile de estetică* ce vor fi editate postum.

1818 Apare romanul gotic *The Nun of Santa Maria di Tindaro, a Tale (Santa Maria di Tindaro, povestire)* de Louisa Sidney Stanhope. Mary Shelley scrie *Frankenstein ; or, the Modern Prometheus (Frankenstein sau Prometeul modern)*.

Mănăstirea coșmarelor de Th. L. Peacock și *Mănăstirea Northanger* de Jane Austen sînt două parodii la adresa povestirilor gotice la modă. Scott publică romanul *Temnița din Midlothian*. Byron încheie ultimul cînt din *Pelerinajul lui Childe Harold*, scrie farsa *Beppo* și începe poemul eroi-comic *Don Juan*. Se publică poemul *Revolta Islamului* de Shelley. Keats scrie poemul *Endymion* și începe lucrul la *Hyperion*. Victor Hugo — *Bug-Jargal*. Charles Nodier publică romanul gotic *Jean Sbogar*.

1819 Din romanele gotice ale anului : *Cesario Rosalba ; or, the Oath of Vengeance, a Romance (Cesario Rosalba sau jurămîntul de răzbunare, romanț)* de Ann of Swansea ; *The Recluse of Albyn Hall (Pustnicul de la Albyn Hall)* de Zara Wentworth; *The Vampire (Vampirul)* și *Ernestus Berchtold ; or, the Modern Oedipus, a Tale (Ernestus Berchtold sau Oedipul modern, povestire)* de J. W. Polidori.

Alte romane de Scott : *Mireasa din Lamermoor, Legenda lui Montrose* și *Ivanhoe*. *Shelley* scrie poemul satiric *Masca Anarhiei* și drama *Cenci*. Thomas Hope publică romanul *Anastasius sau memoriile unui grec*. Washington Irving tipă-

reşte sub pseudonim *Cartea Schiţelor* în foileton. Schopenhauer — *Lumea ca voinţă şi reprezentare.*
Lazăr Asachi traduce *Nopţile* de Edward Young, tălmăcire rămasă în manuscris.
Masacrul de la Peterloo (St. Peter's Fields, lîngă Manchester, în timpul unei întruniri a radicalilor).

1820 Alături de romanul *Melmoth the Wanderer, a Tale (Melmoth rătăcitorul, poveste)* de Ch. R. Maturin, se publică în acest an şi alte romane gotice : *Italian Mysteries ; or More Secrets than One, a Romance (Mistere italiene sau mai multe secrete, romanţ)* de Francis Lathom ; *Mystery ; or, Forty Years Ago, a Novel (Mister sau acum patruzeci de ani, roman)* de Thomas Gaspey ; *The Spectre of Laumere Abbey ; or, the Mystery of the Blue and Silver Bag, a Romance (Spectrul de la Mănăstirea Laumere sau misterul sacului albastru şi argintiu, romanţ)* de Sarah Wilkinson.

Se publică romanele *Mănăstirea* şi *Stareţul* de Scott.
Shelley scrie poemul dramatic *Prometeu descătuşat* şi Keats publică culegerea *Lamia şi alte poeme.* Apar *Prelegerile despre drama din perioada elisabetană* de W. Hazlitt.
Lamartine — *Meditaţii.*

*

Cronologia înfăţişată în acest tabel are ca punct de pornire anul 1764, cînd a fost publicat ceea ce istoricii literari consideră a fi primul roman gotic englez, *Castelul din Otranto* de Horace Walpole, şi ca punct de încheiere anul 1820, cînd a apărut romanul lui Charles Robert Maturin, *Melmoth, rătăcitorul,* socotit de cei mai mulţi exegeţi ai genului ultimul din seria romanelor gotice care justifică condiţia de operă artistică. Pletora romanelor gotice publicate în continuare

iese, desigur, cu unele excepții, din sfera literaturii. Titlurile de romanțuri și romane gotice amintite mai sus au fost selectate dintr-o mult mai amplă bibliografie, care numără peste 3 400, elaborată de Montague Summers, *(A) Gothic Bibliography*, London [1917?], pp. 220—568. O utilă listă bibliografică se poate afla și la Maurice Lévy, *Le Roman „Gothique" anglais*, Toulouse, 1968, pp 684—708

I. V.

HORACE WALPOLE — UN GENTLEMAN EPICUREU ÎN ARMURĂ MEDIEVALĂ

„La drept vorbind, nu am avut intenția să-mi fac casa pînă într-atît de gotică încît să excludă confortul și rafinamentul modern al luxului... A fost construită pentru a-mi satisface propriul gust și, în oarecare măsură, pentru a-mi realiza propriile viziuni."

(Horace Walpole, *Prefață la Descrierea vilei lui Horace Walpole de la Strawberry Hill*)

Fiul acelui abil politician „whig" a cărui îndelungată carieră de prim-ministru a asigurat Angliei hanoveriene pace și stabilitate internă — „odihnă după trei generații de conflicte a fost darul pe care sir Robert l-a oferit Angliei"[1] — Horace Walpole nu a avut gustul cîrmuirii politicii, ocupîndu-se în deosebi de aspectele teoretice ale politicii și guvernării. A fost, totuși, el însuși membru în parlament și s-a lăsat angajat în dispute de cameră, dintre care campania dusă în favoarea lui Henry Conway i-a lăsat un gust

[1] G. M. Trevelyan, *op. cit.*, p. 606.

amar. Liberal şi tolerant în opinii, deschis în spirit neconservator înnoirilor, deşi, ca Edmund Burke, speriat de implicaţiile revoluţiei franceze, Horace Walpole este un personaj complex, atrăgător prin preocupările sale intelectuale de mare diversitate, prozator, dramaturg şi poet, memorialist şi biograf, comentator de artă, istorie şi politică, gazetar eseist şi pamfletar satiric, pasionat epistolar, un exemplar reprezentativ al acelei categorii destul de largi a vremii, de literat gentleman, pe care Alexander Pope, cel fără descendenţă nobiliară, cu nedisimulat sarcasm o numea „tagma gentlemenilor care scriu cu uşurinţă". Contemporaneitatea şi secolul al XIX-lea nu i-au făcut întotdeauna justiţie critică, cu toată popularitatea de care nu a fost lipsit la timpul său. Maliţios, necruţător s-a arătat cu deosebire Thomas Babington Macaulay care, poate şi pentru plăcerea unei savuroase comparaţii, i-a atribuit o serie de superlative puţin măgulitoare : cel mai excentric, cel mai artificial, cel mai fastidios, cel mai capricios dintre oameni. „Scrierile lui, este adevărat, sînt tot atît de mult preţuite pentru delicatesele epicureilor intelectuali ca şi pateurile de Strasbourg printre felurile de mîncare descrise în *Almanach des Gourmands*[1]. Dar, aşa cum *pâté-de-foie-gras*[2] îşi datorează excelenta calitate bolilor bietului animal care îl procură şi nu ar fi bun de nimic dacă nu ar fi făcut din ficatul anormal de umflat, numai o minte nesănătoasă şi dezorganizată ar fi putut produce asemenea obiecte literare de lux cum sînt operele lui Walpole. "[3] Dar, menţinîndu-ne în domeniul culinaristic, lui Walpole i se poate aplica mai curînd calitatea de *„gourmet"*, căci în tot ceea ce a încurajat prin scris şi prin mod de viaţă a dovedit o rafinată, şi nicidecum lacomă dragoste şi cunoaştere a frumosului şi a plăcerii.

După cum cereau cutumele sociale ale epocii, un nobil nu scria (nici nu avea nevoie) pentru a subzista. *Meseria* de scriitor, care

---

[1] *Almanahul gurmanzilor* (fr.).

[2] Pate de ficat de gîscă (fr.).

[3] Thomas Babington Macaulay, recenzie la lucrarea *Letters of Horace Walpole, Earl of Orford, to Sir Horace Mann, British Envoy at the Court of Tuscany* in *Critical and Historical Essays*, Leipzig, 1850, vol. II, p. 175.

începea să-şi asigure, totuşi, un statut onorabil printre profesiuni, o practicau numai cei care nu aveau alte mijloace de existenţă şi care alcătuiau încă de multă vreme acel *„Grub-street"* cu însuşiri metaforice. Ca aristocrat, Walpole era astfel un scriitor amator, autor de plăcere, nu de necesitate. Amatorismul lui nu este însă simplu diletantism, căci Walpole are vocaţia creatorului şi a cunoscătorului de frumos, iar opera lui este rod al pasiunii, nu al unei elegant neglijente petreceri a ceasurilor de răgaz.

Chiar dacă reputaţia literară i-a asigurat-o în primul rînd povestirea[1] *Castelul din Otranto*, Walpole nu poate fi socotit omul unei singure opere. Comentariile sale la artele frumoase — *Aedes Walpolianae*, care ne duc, firește, cu gîndul la descrierea celebrelor colecţii italiene *Aedes Barbarinae* şi *Giustinianae*, sau compendiul arheologic din *Anecdotele despre pictură* —, preocupările sale istorice — interesul pentru crudul monarh care încheie în sînge războiul celor două roze, Richard al III-lea — şi, mai ales, fervoarea cu care şi-a construit micul castel de la Strawberry Hill ca străveche aşezare seniorială, mărturisesc toate existenţa unei pasiuni majore : a istoriei medievale în general, a goticului în special. Iar corespondenţa stă ca netăgăduită mărturie.

Este vorba de un gotic istoric, deşi la Walpole, în măsură mai mare decît la alţi autori din aceeaşi serie, goticul este în primul rînd categorie psihoestetică cu largă capacitate sugestiv evocatoare, în care se topesc, cum am văzut, misterul, spaima, melancolia. Fără să facă abstracţie de existenţa lui istorică, goticul are pentru scriitor o conotaţie emoţională care îi dă o tentă estetizantă, decadentistă *avant la lettre*, denaturîndu-i nu o dată autenticitatea strictă. „Walpole nu era deloc interesat de construcţia gotică perfect autentică. Căci ceea ce dorea el în primul rînd să sur-

[1] În studiul de faţă am alternat, referindu-se la această operă, termenii : povestire, romanţ, mic roman. Oscilaţia terminologică cu privire la specie o citim la autorul însuşi, care foloseşte de fiecare dată (şi numai într-un an) alt cuvînt cînd vorbeşte de cartea sa. Într-o scrisoare către Elie de Beaumont din 1765 o numeşte „roman", în scrisoarea către reverendul William Cole din acelaşi an o numeşte „romanţ", iar în prefaţa la ediţia a doua, tot din 1765, o numeşte „povestire".

prindă era spiritul pictural și romantic al goticului, «tristețea», «magia» și farmecul atmosferei gotice, o combinație de intimitate și feerie, de eleganță și surpriză"[1]. Încă din *Aedes Walpolianae* remarcăm cuvinte de laudă la adresa lui Salvator Rosa, ale cărui pînze aveau să devină surse de inspirație pentru descrierile din romanele „gotice" ce vor urma, artist pe care, după părerea lui Walpole, „gîndurile, expresia, peisajele, cunoașterea forței umbrelor și magistrala plasare a spaimei și durerii l-au ridicat în prima clasă a pictorilor", în care îl situează mai tîrziu și pe Piranesi, cu „sublima lui sălbăticie", și pe Claude Lorrain, pe Gaspar și Nicolas Poussin. *Anecdotele despre pictură*, deși mențin o balanță între gustul pentru puritatea palladiană de inspirație clasică greacă și între atracția pentru îndrăznețul peisaj arhitectonic gotic — „trebuie să ai gust pentru a fi sensibil la frumusețile arhitecturii gotice și să ai nevoie de pasiuni pentru a simți goticul" — contemporane în oarecare măsură cu povestirea sa, revelă un gentleman învățat, educat la canoanele secolului al XVIII-lea, dar fermecat de arta gotică ce îi stîrnește imaginația prin pitorescul tulburător și tainic. „Arcul ascuțit, acea trăsătură specifică arhitecturii gotice, a fost cu siguranță menită ca o înfrumusețare a circularului ; și cei care nu au avut fericirea de a se ilumina de simplitatea și proporția ordinelor grecești au fost totuși atît de norocoși de a scăpăra o mie de haruri și efecte magnifice, dar blînde, vaste, dar ușoare, venerabile și pitorești. Este dificil ca un templu grec dintre cele mai nobile să transmită minții fie și jumătate din atît de numeroasele impresii produse de o catedrală în cel mai bun stil gotic — dovadă a iscusinței arhitecților și a dibăciei preoților care le-au înălțat... Desigur, nu am intenția de a face nici o comparație între frumusețile raționale ale arhitecturii regulate și licența nețărmurită a ceea ce se numește gotic. Mi se pare cu toate acestea limpede că persoanele care le-au executat pe acestea din urmă au avut mai multă știință despre arta lor, mai mult geniu și mai multă individualitate decît ne place să credem. Există o cutezanță magică în execuția unora din operele lor care le-ar fi susținut

[1] Martin Kallich, *Horace Walpole*, New York, 1971, p. 78.

dacă ar fi fost dictate de un simplu capriciu", argumentează scriitorul în *Anecdote*.

Fascinația lui Walpole pentru gotic, care datează din anii studenției, se prelungește nu numai în livresc, ea îi marchează modul de existență. Cel care glorifica în versuri capela de la King's College, Cambridge („Și arta și Palladio în țară necunoscuți erau / Și-a meșterului vandal mînă n-o disciplinau / Minuni, de reguli neștiute, construcțiile descopereau / Și zidurile ca dintr-o inspirație, spre cer se înălțau"), care își mărturisea în scrisori ardoarea pentru acest stil, care colecționa obiecte de anticărie medievală și documente de familie și care pornea adesea în excursii arheologice, și-a amenajat propria locuință în stilul și maniera reședințelor senioriale de odinioară. Gîndul de a reconstitui un mic castel feudal îl urmărea încă de la sfîrșitul anilor 40, cînd își comunica intenția prietenului său Horace Mann, trimis englez la curtea toscană. Deși considerată de unii comentatori ca un prim conac englezesc modelat pe tipar nu clasic, ci național tradițional, mai mult din imaginație decît prin imitație, vila-castel de la Twickenham nu constituia o premieră absolută. După cum am văzut, gustul pentru gotic în arhitectură, în decorația interioară și în grădinărit se răspîndise cu viteză și în amploare, atrăgînd reacția spiritelor prudente deprinse cu normele clasice. Însuși Horace Mann răspundea la 13 februarie 1750 unei scrisori entuziaste a lui Walpole în termeni meniți a-i mai domoli febra gotică de care se molipsise. „De ce s-o faci [casa] gotică ? Știu că așa e gustul de astăzi, dar, regret, poate mă înșel — *Basta, mi sembra però un gusto gotico*" [1].

Paul Yvon [2] distinge trei faze în istoria castelului : proiectul din scrisoarea către Mann, construcția bibliotecii și a refectoriului, în sfîrșit, înălțarea turnului rotund. Procesul, de prin 1747, cînd a închiriat casa, pînă în 1763, cînd s-au încheiat lucrările, îndelungat și migălos, s-a desfășurat sub supravegherea artistică

[1] Destul, mi se pare însă un gust gotic (citește : barbar), (it.).
[2] Paul Yvon, *La vie d'un Dilettante : Horace Walpole 1717—1797. Essai de Biographie psychologique et littéraire*, Caen, 1924.

a „comitetului de gust", constituit, alături de proprietar, din John Chute și Richard Bentley. În construcție și în decorare a procedat cu minuția și pasiunea unui *connoisseur*, chiar dacă rezultatul a fost un hibrid, o operă eclectică ce combina nu numai elemente de arhitectură laică (foișoare, parapete) și religioasă (vitralii, galerii cu boltă), ci și stiluri : variațiuni grațioase pe tema goticului autentic într-o prefigurare a înfloritului neogotic englez, care l-au făcut pe Kenneth Clark să descrie edificiul ca întruchipînd un *gotic rococo*. Walpole însuși recunoștea originalitatea întreprinderii în sensul domesticirii goticului, a coborîrii lui în cadrele familiarului și al funcționalului. Scopul construirii casei, arată în prefața la propria sa *Descriere* a ei, a fost de a arăta „specimene de arhitectură gotică adunate din catedrale și monumente funerare din capele" și „cum pot fi ele aplicate la coșuri, plafoane, ferestre, *loggia* cu balustrade etc." Adică un mic muzeu viu, o colecție de antichități și disparate obiecte de *virtù*, un fel de *Schatzkammer* care nu a întîrziat să atragă vizitatori încă din vremea construirii lui. Un medievalism adaptat cerințelor unui aristocrat cultivat și rafinat, dar care, fascinat de epoci revolute, rămînea omul elegant și doritor de confort și lux al anilor săi. Goticul de la Strawberry Hill, exuberant și modern, „fermecător și venerabil", pe fondul unei peluze bine tunse, este emblema autorului, acest personaj de tranziție între tipologii : nobilul estet și excentricul sentimentalist, epicureul secolului al XVIII-lea și romanticul din zorii noului veac.

Ironic, Macaulay remarca aspectul de colecție de curiozități al castelului. Scrierile lui Walpole, spune eseistul, reprezintă „față de operele marilor istorici și poeți ceea ce reprezintă Strawberry Hill față de Muzeul lui Sir Hans Sloane sau față de Galeria de la Florența". Nici contemporanii nu se arătaseră mai îngăduitori. William Beckford îl numea „o capcană de șoareci gotică", călătorul Louis Simond îl vedea ca pe un „castel de cărți gotic", traducătorul francez al romanticilor englezi, Amédée Pichot, mai generos, îl considera doar o „miniatură gotică", iar Walter Scott afirma că adevărata măsură a artei și-a dat-o Walpole numai în *Castelul din Otranto*. Dezamăgit, peste ani, Walpole însuși avea să

recunoască artificialitatea micii sale reședințe căreia i-a închinat ani de căutări și elan : „Dar, vai ! Nu sînt poet, iar castelul meu e din hîrtie și tot ce m-a legat de el va pieri împreună cu mine în curînd și vom fi cu totul dați uitării !" îi scrie cu amărăciune unei prietene, Lady Ossory, la 11 august 1778.

Și, totuși, originală, și prin aceasta inimitabilă, resurecția goticului la Strawberry Hill este un punct de întîlnire : duce la apogeu moda gotică în arhitectura civilă și oferă un decor posibil pentru moda „gotică" ce va înflori în proza de ficțiune. Căci, incontestabil, această pasiune a imaginației materializată într-o formă pe cît de stranie pe atît de interesantă, această artificială manieră de a re-trăi un trecut rămîne un moment în evoluția mentalității spre explozia romantică de la sfîrșit de veac.

Străjuit de turnuri crenelate și populat de obiecte cu valoare istorică achiziționate sau descoperite în excursiile arheologice, dar și înnobilat de comode divanuri luxoase, decorat cu basoreliefuri și înzestrat cu biblioteci, castelul de la Twickenham s-a dovedit locul adecvat scrierii acelei povestiri care a eliberat resursele imaginației și ale fanteziei, a acelei povestiri al cărei adevărat personaj este castelul și nu eroii-marionete manipulați de autor.

Scris cu frenezie doar în cîteva luni, din iunie pînă în august 1764, (în alte părți autorul arată că a scris micul roman „în opt zile, mai curînd în opt nopți : căci, în general, ceasurile mele de compoziție sînt de la ora zece seara pînă la două dimineața"), *Castelul din Otranto*, așa cum mărturisește Walpole în scrisori, este transcrierea epică a unui vis : „Am avut un vis, despre care tot ce am putut reconstitui era că îmi închipuiam că mă aflu într-un vechi castel (un vis foarte firesc pentru un cap plin cum este al meu de istorie gotică) și că pe balustrada de sus a unei scări mari am văzut o mînă gigantică în armură. Seara m-am așezat și am început să scriu, fără să știu cîtuși de puțin ceea ce aveam de gînd să spun sau să povestesc" (Scrisoare către reverendul William Cole, 9 martie 1765).

Romanul este produsul unei sensibilități imaginative care a avut și posibilitatea materializării fanteziei în dimensiuni concrete. Influențat de întregul reviriment din epocă al medievalismului cu

cortegiul său de conotații emoționale, pasionat de istorie și de cultură veche, preocupat pînă la obsesie de multă vreme de amenajarea în stil gotic a reședinței, era natural ca Horace Walpole să trăiască intens, la toate nivelurile conștiinței, febra goticului. Lecturile freudiene nu au întîrziat să apară, psihanalizînd visul lui Walpole ca o defulare a temerilor și speranțelor nerostite. Criticii oferă chiar dezlegarea șaradei, revelînd prototipurile personajelor cu cheie. Atmosfera sălbatică a povestirii „poate fi pur și simplu o reacție subliminală sau de *stress* la unele evenimente politice extrem de iritante care se petrecuseră în zilele care precedaseră cu puțin visul. Faptele referitoare la tensiunea și teama sa din timpul acestor zile le redă Walpole în *Memoriile* sale despre George al III-lea, în special în acele amintiri în care vorbește în detaliu despre preocuparea sa față de apropiatul lui prieten, Henry Conway."[1] Și Maurice Lévy[2] descifrează în roman o întreagă logică onirică ce anticipează cu aproape două secole erupția fantasticului în real a suprarealiștilor.

În descrierea cadrului castelan în care își plasează personajele și întîmplările povestirii, autorul a fost, fără îndoială, înrîurit de construcția propriei sale vile, de amintirile latente ale unor edificii gotice care l-au impresionat și de imagini onirice. Între casa de la Strawberry Hill, castelul din Otranto și capela de la Trinity College, Cambridge, există explicabile asemănări. „Intrînd într-unul din colegiile pe care le uitasem cu desăvîrșire, mă aflam exact în curtea castelului meu. Turnurile, porțile, capela, sala cea mare, totul îi dădea replica cu cea mai mare precizie. În sfîrșit, ideea acestui colegiu îmi rămăsese în minte fără să mai mă gîndesc și mă folosisem de el pentru planul castelului meu, fără să-mi fi dat seama ; astfel încît credeam că intram de-a dreptul în castelul din Otranto" (Scrisoare către doamna du Deffand, 27 ianuarie 1775). Tentația de a juxtapune descrierea castelului de la Twickenham cu cea a castelului din Otranto, care poate duce la similitudini revelatoare, a fost încercată de mulți exegeți. Autorul

[1] Martin Kallich, *op. cit.*, pp. 102—103.
[2] Maurice Lévy, *op. cit.*,

însuși, primind în dar de la Lady Craven un desen al castelului din Otranto, se arată, peste ani, surprins : „Este curios, scrie el în noiembrie 1786, că acea fereastră din spate corespunde descrierii din romanțul meu. Atunci cînd l-am scris, nici nu știam măcar că există un castel la Otranto. Aveam nevoie de un nume de localitate din sudul Italiei și, pe hartă, m-a frapat Otranto."

Mult mai tîrziu, Paul Yvon[1] oferă în eseul dedicat literaturii englez utile prin minuția lor descrieri ale așezării, construcției și interioarelor castelului de la Strawberry Hill, făcînd, totodată, trimiteri la decorul din povestire. Iată, de pildă, cum se prezintă vila lui Walpole vizitatorului cu simț de observație : „Atunci cînd, cu spatele la nord-vest, călătorul sosit pe vasta peluză îmbrățișa cea mai cuprinzătoare vedere de ansamblu a acestei construcții la modă pe care o poate contempla, el observa un ciudat ansamblu de edificii. La parter, la nivelul solului, șapte ferestre «gotice», apoi, în clădirea din mijloc, se deschideau două ferestre în relief, suprapuse. La primul etaj al acestui corp de locuință domneau alte ferestre tot «gotice», totul se termina în dantelură și creneluri ; șase turnuri ascuțite împodobite își îndreptau spre cer conurile pline de colțuri ; o cruce de Malta se afla deasupra unui fronton cu dantelură în scară.

Aceasta era veche reședință restaurată și mărită ; cea din prima și a doua perioadă. Întorcîndu-și privirile mai spre stînga, vizitatorul vedea apoi o altă parte a edificiului a cărui aparență, puțin mai severă și nu atît de împodobită, contrasta în oarecare măsură cu ornamentele sau curbele quasi-venețiene ale ferestrelor pe care le văzusem cu o clipă mai înainte. Clădirile de acum, cel puțin la exterior, căutau să dea impresia unei sobrietăți și a unei forțe relative. Sînt contraforți, arcade gotice sub care se prelungesc o galerie mănăstirească, cît trebuie de tenebroasă, apoi un turn rotund, larg și scund, încununat de creneluri și de un acoperiș conic foarte plat. Acolo, alături de gotic, elegant și grațios, vizitatorul impresionabil sau mai ușor de convins putea evoca cu oarecare bunăvoință grandoarea și groaza evului mediu." [2]

[1] Paul Yvon, *op. cit.*, pp. 539—549 și *passim*.
[2] Idem, *ibid.*, pp. 539—540.

Apropierile de descrierea castelului din micul roman care urmează sînt la îndemîna cititorului amator de detalii arhivistice.

Tipărit într-o sută de exemplare la sfîrșitul anului 1764 (deși poartă anul 1765), *Castelul din Otranto* este prezentat drept o traducere a unui nobil englez, William Marshall, după originalul italienesc al canonicului Onuphrio Muralto[1] de la biserica Sfîntul Nicolae din Otranto. Însoțindu-și povestirea de o prefață scrisă, pasă-mi-te, de cel care a avut șansa descoperirii ediției originale, autorul își ia o dublă măsură de siguranță, dovedită ulterior a fi fost inutilă : traducerea engleză a fost făcută după originalul aflat la o veche familie catolică din Anglia, datînd din secolul al XVI-lea de la Neapole, iar evenimentele relatate se petrecuseră într-o perioadă aproximată între secolele al XI-lea și al XIII-lea. Îndepărtarea în timp era menită pe de o parte să accentueze situarea acțiunii în evul mediu, epocă ce pentru Walpole nu avea limite precise, prelungindu-se pînă la Henric al VIII-lea sau chiar pînă la regina Elisabeta. Fără a pretinde că scrie roman istoric, scrupulos în reconstituirea culorii locale, așa cum arată mai cu seamă descrierile procesiunii cavalerești a intrării lui Frederic în castel — episod remarcat de Walter Scott — autorul păstra, pe de altă parte, distanța istorică pentru a-i transfera răspunderea pentru caracterul supranatural și irațional al întîmplărilor (viziuni, necromanție, superstiții) și pentru imoralitatea unor personaje, lucruri pe care secolul al XVIII-lea nu le mai putea tolera. Deși la începutul veacului mai apăruse un *Tratat istoric, fiziologic și teologic despre spirite, fantome, vrăjitorie și alte practici magice* al lui Beaumont, dominația rațiunii renega ca pe ceva ridicol, învechit și pernicios orice operă ocultă sau poveste cu strigoi. Tocmai această atitudine empiric și moralist sceptică cu privire la supranatural avea să facă posibilă transformarea lui, prin distanțare, în emoția estetică, deci în subiect artistic. „Dacă ar trebui cu orice preț să riscăm o explicație istorică a romanului «gotic», am spune, fără prea multe ezitări, că el s-a născut dintr-o revoluție nu atît socială cît *culturală*, dintr-o transformare profundă a deprinderi-

[1] Unii comentatori au descifrat în *Muralto* (zid înalt) o traducere aproximativă în italiană a numelui *Walpole* (stîlp de zid).

lor mentale ale națiunii după descoperirea lui Locke și Newton. Fantasticul nu se putea manifesta dincolo de Canalul Mînecii decît după ce societatea engleză trecuse de la epoca magică la epoca științifică. Trebuia ca ea să încerce nostalgia miraculosului evacuat de rațiune pentru a-i da drept de cetate în singurul cadru în care putea deveni neliniștitor, cel al realității cotidiene." [1]

Precauțiunea pentru această explozie romantică în fața unei presupuse cenzuri a spiritului luminilor era luată de un scriitor vrăjit de fantezie și în același timp om al vremii sale, călăuzit de rațiune și virtute. Justificările menite să amortizeze șocul pun în lumină caracterul contradictoriu al personalității scriitorului. Creația sa romantică imaginară este controlată de un conservatorism neoclasic, într-un paradox explicabil prin condiția sa de literat între două lumi. Atracția pentru miraculos și magie este astfel supusă disciplinei normative a vremii. În intimitatea sa, Walpole rămînea însă un iremediabil pătimaș al imaginației. Căci iată ce îi scria lui George Montagu în ianuarie 1766, la numai un an de la precizările prudente din prima ediție a povestirii : „Viziunile, știi, mi-au fost întotdeauna hrana ; și, departe de a fi îmbătrînit destul pentru a mă certa cu deșertăciunea lor, sînt aproape convins că nu există o înțelepciune comparabilă cu cea de a schimba ceea ce se cheamă realitățile vieții pe vise. Vechi castele, vechi pînze, vechi istorii și murmurul bătrînilor te fac să trăiești cu secole în urmă, lucru ce nu poate fi pentru nimeni nici o dezamăgire. Păstrezi bine strîns și sigur ceea ce a trecut. Morții și-au pierdut capacitatea de a ne induce în eroare — acum putem avea încredere în Caterina de Medicis." O profesiune de credință statornică, cum putem citi și în scrisorile de mai tîrziu adresate doamnei du Deffand, pe care însă nu cuteza să o ridice la rangul unei oficiale arte poetice.

Reacția publicului a fost împărțită. Cititori care formau un fel de elită educată la litere clasice și crescuți în spirit iluminist o socoteau un capriciu, o excentricitate a unui nobil care încerca să-și ocupe timpul liber. „Cum crezi că și-a petrecut Horry Wal-

[1] Maurice Lévy, *op. cit.*, p. 619.

pole rágazul pe care i l-a îngăduit frenezia lui politică ? Scriind un roman şi încă un asemenea roman din care nici o domnişoară de pension nu ar putea citi mai mult de jumătate fără să o apuce căscatul", îi scrie Gilly Williams lui George Selwyn la 19 martie 1765, cînd nu se publicase încă ediţia a doua. Deşi căzuseră în mreaja artificiului primei ediţii, lăudînd povestirea, cronicarii de la *Critical Review* o renegă ulterior ca pe o născocire absurdă, monstruoasă, de neiertat. „Dispuşi de a găsi o scuză pentru invenţiile absurde şi monstruoase pe care le conţine, acceptam din declaraţia de pe pagina de titlu faptul că este într-adevăr vorba de o traducere dintr-un scriitor vechi. Considerînd-o ca atare, cu dragă inimă îi scuzam fenomenele absurde şi le consideram drept sacrificii făcute unei epoci grosolane şi neluminate. Dar atunci cînd în ediţia aceasta se declară că povestirea *Castelul din Otranto* este o operă modernă, indulgenţa manifestată faţă de slăbiciunile unei presupuse antichităţi nu o mai putem în nici un chip acorda acestui caz singular de gust fals într-o perioadă de învăţătură cultivată. Este însă, pe drept cuvînt, mai mult decît bizar faptul că un autor de geniu rafinat şi şlefuit poate fi partizanul reinstaurării superstiţiilor barbare ale demonismului gotic ! *Incredulus odi* este sau ar trebui să fie un talisman împotriva tuturor acestor orbiri."

Cei care însă, obosiţi de rigorile neoclasice, îşi întorceau privirile spre trezirea sensibilităţii care să-i elibereze de coerciţia normelor printr-o evadare în alte vremuri şi în alte lumi, găseau în lectura cărţii un compensator refugiu. „E foarte bun în genul lui, are toată costumaţia gotică", o lăuda sobru doamna du Deffand într-o scrisoare din 1767. Chiar şi unul din adversarii politici ai autorului, episcopul Warburton, o socotea o capodoperă în care imaginaţia şi forţa raţiunii i-au permis scriitorului să depăşească subiectul, avînd acelaşi efect cu tragediile antice care purifică pasiunile prin milă şi groază. „Oare cel care vede *penajul* negru care flutură pe enormul coif din castelul din Otranto şi *braţul* gigantic la capul *marii scări* nu este mai impresionat decît de paginile lui Ovidiu şi Apuleius ?" întreabă retoric Joseph Warton.

Atitudinea ostilă a unor critici nu îl dezarmează pe scriitorul care în martie 1767, anunţînd-o pe doamna du Deffand că pregă-

teşte o a treia ediţie, îşi destăinuie încă o dată irezistibila atracţie pentru imaginaţie : „Lasă-i pe critici să-şi spună părerea : nu voi fi jignit : nu a fost scris pentru această epocă, ce nu vrea altceva decît raţiune rece. [1] Îţi mărturisesc, şi mă vei socoti mai nebun decît oricînd, că dintre toate operele mele este singura care mă mulţumeşte : mi-am lăsat imaginaţia să alerge : m-au înflăcărat viziunile şi pasiunile. Am scris-o sfidînd reguli, critici şi filosofi şi mi se pare cu atît mai bună din cauza aceasta. Sînt chiar convins că mai tîrziu, cîndva, atunci cînd gustul îşi va redobîndi tronul de pe care l-au alungat filosofii, bietul meu castel îşi va afla admiratori ; ei se anunţă chiar de astăzi ; tocmai am publicat ediţia a treia." Numai pînă în 1770 au apărut patru ediţii, iar din 1790 pînă în 1815 au mai apărut încă treisprezece ediţii. Succesul de cititori s-a prelungit pînă în secolul următor, cînd Macaulay, rezervat în aprecieri, îl citea în 1833 cu plăcere, iar Byron, în 1820, în prefaţa la *Marino Falieri* îi închina un mic medalion : „Este la modă să-l subestimăm pe Horace Walpole ; întîi, pentru că era nobil şi, în al doilea rînd, pentru că era gentleman ; dar, lăsînd la o parte compoziţia din incomparabilile sale scrisori şi cea din *Castelul din Otranto*, el este «Ultimus Romanorum», autorul *Mamei misterioase*, o tragedie de cea mai înaltă clasă şi nicidecum o smiorcăită piesă de dragoste. El este părintele primului romanţ şi al ultimei tragedii din limba noastră şi este demn desigur de un loc mai înalt decît orice alt scriitor în viaţă, oricare ar fi acesta."

Bineînţeles însă, tot pentru a menaja susceptibilităţile critice ale contemporanilor, Walpole continuă şi în prefaţa la cea de a doua ediţie compromisul explicării povestirii sale romantice prin criterii neoclasice. Numai că în Anglia neoclasicismul fusese scutit de tirania codului de norme al neoclasicismului francez. Faptul că admiraţia şi respectul criticilor pentru Shakespeare fuseseră constante, ferindu-i de excese şi de absolutizări rigide, explică şi

[1] Se ştie că Walpole nu-şi aprecia confraţii contemporani : la Fielding descopera vulgarităţi, la Richardson accente de predicator metodist, Goldsmith era lipsit de importanţă, iar Sterne îl făcea să caşte. Modelele sale recunoscute erau Shakespeare şi Milton.

disputa de principii a lui Walpole cu Voltaire în legătură cu limbajul personajelor din tragedie. Luîndu-și ca model pe marele dramaturg care întrerupea tensiunea tragică prin *intermezzo*-uri vesele, a căror menire era să sporească prin contrast fiorul dramatic, alternînd vorbirea solemnă cu bufoneria, Walpole recurge la folosirea discontinuă a modului grav, sublim sau patetic prin scene comice în care slugile se comportă și vorbesc în modul cel mai firesc cu putință. *Castelul din Otranto* este prezentat ca experiment, o încercare de a îmbina două tipuri de narațiune : tipul vechi, bazat pe imaginație și improbabilitate (povestirea romanțată a cărei vechime nu depășește perioada cavalerească) și tipul modern, în care inspirația după natură și viață supune fantezia și imaginația (adică povestirea realistă, de observație, care se recomandă tot mai mult prin operele romancierilor englezi ai vremii). Iar purtarea și limbajul diferențiat al personajelor, care nu își pierd deloc omenescul, sînt argumente ale folosirii acestui al doilea tip de povestire „modernă", cu alte cuvinte circumstanțele atenuante care acordă permis de liberă trecere povestirii „vechi" romantice. Tot astfel avea să gîndească și mai tîrziu Clara Reeve, romancieră și eseistă, care stabilea în 1778, în prefața unicului său roman păstrat, trei condiții pentru succesul artistic și moral al unui romanț. „Pentru a atinge acest scop, este necesară o cantitate suficientă de miraculos pentru a stîrni atenția ; în măsură îndestulătoare moravuri ale vieții reale pentru a da o atmosferă de probabilitate operei și în măsură îndestulătoare patetic pentru a antrena inima în favoarea lui." După aprecierea ei, povestirea lui Walpole întrunește ultimele două condiții, supralicitînd însă folosirea supranaturalului. „Începutul suscită foarte puternic atenția ; desfășurarea povestirii este făcută cu măiestrie și cu judecată ; personajele sînt admirabil zugrăvite și sprijinite ; dicțiunea finisată și elegantă ; totuși, cu toate aceste strălucitoare avantaje, cade greu spiritului (deși nu și urechii) ; iar motivul este evident, mecanismul este atît de violent încît distruge efectul pe care este menit să-l provoace. Dacă povestirea ar fi fost ținută în *limitele* superioare ale probabilității, efectul ar fi fost păstrat fără a pierde cîtuși de puțin circumstanța care produce sau reține atenția." Tot printr-o optică clasică ex-

plică Walpole și respectarea unităților ca într-o lucrare dramatică. Și tot din tragedie împrumută el intenția moral regeneratoare a catharsisului.

Reprezîntîndu-l astfel în dubla lui natură — clasic și romantic cu anticipație — se pune în continuare întrebarea : ce precumpănește în opera lui Walpole, spiritul moderat al rațiunii luminilor sau pasiunea înnoitoare, fie și prin renașterea unui timp trecut. Dacă predominantă nu ar fi aceasta din urmă, mica povestire ar fi rămas, alături de multe alte scrieri minore, documentar înregistrată de istoria literară. *Castelul din Otranto* poartă însă germenii unei reacții de revulsie de la norma în vigoare, de la povestirea cuminte, de la copia fidelă după natură. Împreună cu poezia ruinelor, a mormintelor, a naturii, a stărilor sufletești tulburi care începea să fie scrisă, împreună cu istoria legendară care începea să fie descoperită, povestirea deschide calea romantică.

Ceea ce interesează în primul rînd în micul roman al lui Walpole este atmosfera pe care o surprinde și stările de spirit pe care aceasta le provoacă. Elemente împrumutate din romanele cavalerești ale mesei rotunde, din baladele și legendele culese de Percy concură la crearea atmosferei de tainică vechime. Calitatea unei opere o măsura Walpole prin emoția pe care o stîrnește. Efectele urmărite de autor sînt nu atît compasiunea și frica, cum consemnează în prima prefață, ci spaima, neliniștea și melancolia, uimirea și șocul — „cel mai frumos portret al melancoliei desenat vreodată", spunea în 1777 fratele autorului — pe care va încerca să le substanțializeze în cîteva versuri din tragedia *Mama misterioasă*. Scrisă sub influența unor tragedii ale vremii, *Descoperirea fatală* și *Penitenții regali*, tragedia este „gotică" prin atmosfera de groază, mister și superstiție și nu prin epoca în care este plasată acțiunea. „Ce liniște îngrozitoare ! Cum îți îngheață sufletul suspendat / Aceste turnuri vechi și curți pustii, / Pînă cînd așteptarea poartă chipul spaimei ; / Și spaima, pe jumătate gata să se transforme-n devoțiune. / Bolborosește-un fel de rugă-n minte / Fără să știe pentru ce..."

Noutatea efectului psihic al atmosferei asupra cititorului este susținută și de construirea cadrului, de concentrarea dramatică a

narațiunii intensive și de linearitatea personajelor. Decorul, compus cu patimă de colecționar de antichități (castel în ruine, încăperi dezolante, portrete și statui amenințătoare, coridoare oarbe, tainițe, biserici cu bolți înnegrite, curți acoperite de iederă) este pus în valoare de fundalul vremii (noapte, furtună, țipete rău prevestitoare). Acțiunea condusă de o mînă fermă se desfășoară după cele ce vor deveni normele narațiunii de *suspense :* epică, dinamism neanalitic, nedigresiv, nediscursiv, trepidație. Romanescului i se asigură cîmp liber de acțiune. Cortegiul de crime, răpiri, uzurpări, tentative și incesturi, comploturi, întîlniri secrete, regăsiri, descoperiri, și revelații, bruște transformări ale sentimentelor, iubire la prima vedere, totul conlucrează la textura epic compactă a povestirii. Accentul pus pe romanescu, imaginativ trimite cu totul în subsidiar aluziile satirice la adresa bisericii catolice, care aveau să iasă în prim plan în tragedia *Mama misterioasă*. În *Castelul din Otranto* religia poartă de asemenea amprenta medievalismului legendar, slujită de preoți care „își epuizau cunoștințele despre pasiuni ridicînd edificii a căror pompă, mecanisme și bolți, morminte, vitralii, beznă și perspective infuzau asemenea senzații de devoțiune romantică", după cum autorul însuși notează în *Anecdote despre pictură*. Intriga complicată, nu însă într-atît încît să întrerupă tensiunea firului principal, reînvie un episod de istorie feudală, învăluit în obscuritatea care nu se spulberă nici la sfîrșit pentru a permite explicației raționale să facă lumină. Revelarea misterelor nu echivalează cu explicarea miraculosului, aluzia fiind în permanență folosită ca instrument de suspense.

Neexplicarea supranaturalului — cu amendamentele de rigoare din punctul său de vedere — are, după Walter Scott, calități artistice și morale. Precauțiuni de acest fel într-o operă de ficțiune, spune el în prefața la ediția sa din *Castelul din Otranto*, sînt tot atît de ridicole ca și ideea lui Bottom din *Visul unei nopți de vară* de Shakespeare de a-l pune pe cel care interpreta rolul leului să-și scoată masca pentru a nu speria cumva publicul. Și, în plus, cititorul nu se simte la sfîrșitul lecturii insultat de explicațiile unor situații pe care el le primise ca atare. Observațiile lui Scott sînt, desigur, discutabile, dar ceea ce surprind ele este tocmai necesi-

tatea autonomiei esteticului. Deşi prin intervenţia iraţionalului se depăşesc graniţele plauzibilului, iar agenţia supranaturală este presupusă ca acceptată, registrul natural este tratat după legile echilibrului dintre niveluri, astfel încît, ca şi în poezie, supranaturalul îşi are logica sa, care poate contrazice logica realului, fără ca prin aceasta să-şi interzică existenţa. Convieţuirea dintre registre este unul din succesele artistice ale romanului, care, spre deosebire de cea mai mare parte a prozei de gen care va urma, păstrează integritatea tratamentului unitar al planurilor, fără să facă nici un fel de concesii nevoii de totală elucidare a cititorilor. Miraculosul, supranaturalul, fantasticul îşi păstrează în cartea lui Walpole universul specific, fără breşe facile în lumea obiectualităţii.

În schimb, ca în orice roman în primul rînd narativ, personajele sînt doar purtătoare unor însemne caracterologice şi temperamentale. „Există foarte puţină dibăcie în zugrăvirea personajelor. Manfred este un tiran banal, Jerome este un confesor banal, Theodore este un tînăr nobil banal, Isabella şi Matilda sînt două tinere doamne banale ; pe toţi îi poţi găsi în oricare din miile de castele italiene în care au benchetuit *condottieri* sau în care s-au ofilit ducese întemniţate. Nu putem spune că admirăm foarte mult nici pe bărbatul cel mare a cărui sabie este dezgropată dintr-un sfert de globul pămîntesc, al cărui coif cade din nori pe alt sfert din globul pămîntesc şi care, după ce zăngăne şi foşneşte timp de mai multe zile, sfîrşeşte prin a face casa una cu pămîntul. Dar povestea, oricare ar fi valoarea ei, nu şovăie nici o singură clipă."[1] Şi aici simţul critic al lui Macaulay se dovedeşte ireproşabil de modern. Concepute în perechi antinomice, ca în producţiile romantice de serie de peste cîţiva zeci de ani, personajele principale polarizează virtuţi sau defecte după clişeul victimă-tiran, înger-demon, fiind foarte puţin convingătoare din punct de vedere psihologic. Frumuseţea morală (credinţă, loialitate, generozitate, spirit de sacrificiu) a unora contrastează cu atitudinea de-a dreptul imorală a celorlalţi (Manfred o urmăreşte cu asiduitate pe Isabella pentru a-şi perpetua spiţa, dejucînd în felul acesta cumplita pro-

[1] Th. B. Macaulay, *op. cit.*, p. 194.

feție, Frederic este gata să vîndă onoarea fiicei sale, uitînd de jurămîntul de credință, pentru a o dobîndi pe Matilda). Personajele sînt manipulate de un autor-regizor, acționînd după resorturi previzibile, aducînd aminte de prototipurile din teatrul medieval sau din romanele cavalerești. Personajele secundare, în cea mai mare parte slugi, desemnate a introduce în povestire un suflu realist, „după natură", nu fac decît să învioreze printr-un dialog comic țesătura sumbră a intrigii.

Stilul povestirii, cu care autorul se mîndrea sub pavăza unui nume de împrumut în prima prefață, pe care îl explica în polemică cu Voltaire în cea de a doua prefață, precis și sobru, pur și corect, de o eleganță frustă, neînflorită și neîmpovărată de arhaisme, se dovedește artificial în lipsa lui de spontaneitate chiar și în mult comentatele intervenții „firești" ale cameristei și ale celorlalți slujitori. Lustrul stilistic este atît de imaculat, atît de cast în sclipirea lui încît întreaga povestire pare uneori scrisă detașat, de către un fin umorist care se lasă antrenat într-un amuzant și inventiv joc al spiritului. Finalul melodramatic al romanțului, cu convenționala revenire a apelor în matcă prin pedepsirea criminalilor și salvarea îndrăgostiților își găsește astfel o posibilă justificare. Face și acest lucru parte din dubla natură a scriitorului, a cărui privire atrasă de evul de mijloc nu respingea nici cultura rafinată a saloanelor franceze, în care se vehiculau „nimicurile politicoase ale Europei". Dualitate care nu va întîrzia să devină evidentă în culegerea de *Povestiri hieroglifice*, socotite de autor „scrieri în care imaginația nu este încătușată de nici o regulă și de nici o obligație de a spune adevărul", „simple fleacuri, capricii, scrise în cea mai mare parte pentru amuzamentul personal". Mai mult decît alte opere, povestirile în care stau alături comicul, fantezia, aluzia satirică politică, absurdul și uneori gluma licențioasă, care juxtapune pe ton de badinerie scene disparate într-o înseriere pe care astăzi am numi-o suprarealistă și care avea să deruteze pînă și pe foarte mondena și experimentata doamnă du Deffand, pun în valoare ceea ce, cu obiectivitate de data aceasta, remarcase Macaulay : înrudirea spirituală a lui Walpole cu Abraham Cowley și John Donne, înlocuind însă gravitatea lor cu un aer de club și de salon.

„Ca și în cazul lor, spiritul lui consta dintr-o rafinată percepere a punctelor de analogie și a punctelor de contrast prea subtile pentru observația obișnuită. Ca și ei, Walpole ne surprinde mereu prin dezinvoltura cu care îmbină idei între care, la prima vedere, ar părea că nu există nici o legătură." [1]

Mai putem citi astăzi *Castelul din Otranto* ? Desigur, însă fără să ne mai facă să vărsăm lacrimi sau să ne temem să mergem seara la culcare, cum declarase la vremea publicării povestirii Thomas Gray. Căci nu în intriga misterioasă și neagră, în care se estompează hotarul dintre rațiune și supranatural, nici în povestea sentimentală cu final împăcat stă interesul acestui mic roman. Două rațiuni asigură și acum valoarea acestei opere și, prin urmare, îi dă drept de circulație : pe de o parte, funcția lui istorică ; pe de altă parte, calitatea artistică ce îi garantează independența de orice circumstanțe.

Castelul din Otranto al lui Horace Walpole a marcat cel puțin o discontinuitate în cursul luminilor raționale ale secolului al XVIII-lea, vestind, pe jumătate în serios, pe jumătate în glumă, o neliniște spirituală latentă care va ieși la suprafață în pragul secolului care va urma, o nevoie de schimbare, de înnoire pe care, în mod paradoxal, curentul sensibilității și preromantismului o căuta în trecut. Atunci cînd nu i-a deranjat în viziunea lor echilibrată asupra existenței și a culturii ca reflex al unei perfecte armonii, pe contemporani i-a fascinat sau, cel puțin, i-a frapat prin inedit și temeritate. Romanticii și-au aflat în opusculul lui Walpole inspirație și temei. Noutatea decorului și a atmosferei, îndrăzneala suprapunerii de planuri, schițarea eroului romantic damnat și a eroinei fragil angelice, dar în special spațiul amplu acordat fanteziei imaginative au deschis considerabil orizontul prozei românești, îmbogățind-o cu dimensiunea ficțiunii fantastice.

Dacă însă nu ar fi fost în sine un mic juvaier al narațiunii fantastice, în care regulile jocului inventivității să nu funcționeze

[1] Th. B. Macaulay, *op. cit.*, p. 192.

ireproșabil, în care logica supranaturalului să nu se substituie fără ostentație legității naturalului, care să nu fie produsul exclusiv al unei imaginații alimentate de livresc, *Castelul din Otranto* s-ar citi numai de curiozitate, așa cum se vizitează castelul de la Twickenham. Dar proporțiile sale bine cumpănite, fermitatea conduitei epice și stilul șlefuit al sobrietății elegante conferă operei un caracter compact de unitate estetică. În felul acesta, și scoasă din contextul epocii, cartea rezistă. Fie expresia unei stări de spirit ce avea să se generalizeze, fie (puțin probabil, însă) doar un exercițiu narativ, un „curios capriciu al fanteziei" cum îl numește E.A. Baker, *Castelul din Otranto* oferă mereu un spațiu de delectare. Suprarealiștii descopereau cu delicii în Walpole un glorios înaintaș. „Cartea Invizibilului. Epocii de aur opunîndu-i-se epoca morții, ceața misterului cărnii soarelui, suspinul înghețat cîntecului prismei", notează Paul Éluard. Noi îl citim cu respectul cuvenit funcției sale inovatoare, dar cu bucuria accesului la regimul fascinant al imaginarului.

ILEANA VERZEA

TABEL CRONOLOGIC

(Horace Walpole)

1717 24 septembrie Se naşte la Londra Horace Walpole, al patrulea conte de Orford, cel de al patrulea fiu al omului politic Sir Robert Walpole, şeful partidului whig, de două ori prim ministru, între 1715 şi 1717 şi între 1721 şi 1742.

Alexander Pope publică *Eloisa către Abelard.*
Apare cea de a doua ediţie a traducerii Galland a basmelor din *1001 de nopţi.*
Dimitrie Cantemir începe redactarea *Hronicului vechimii a romano-moldo-vlahilor,* pe care îl va încheia în 1722.
Se semnează tratatul de pace de la Passarowitz între Germania, Turcia şi Veneţia.

1719 Daniel Defoe publică *Viaţa şi straniile şi surprinzătoarele aventuri ale lui Robinson Crusoe.*

1720 Alt roman publicat de Defoe în acest an: *Aventurile căpitanului Singleton.*

1721 Montesquieu — *Scrieri persane.*
Se încheie pacea de la Nystad care pune capăt războiului ruso-suedez.

1722 Alte două opere de Daniel Defoe : *Jurnal din anul ciumei* și *Întîmplările și necazurile faimoasei Moll Flanders*

1723 David Mallet publică balada *William și Margaret.*
Giambattista Vico scrie *La Scienza Nova,* lucrare ce va vedea lumina tiparului în 1725.

1725 Apare prima ediție a *Scrisorilor* doamnei de Sévigné.

1726 Jonathan Swift — *Călătoriile lui Gulliver,* John Dyer scrie poemul *Dealul Grongar,* iar James Thomson începe amplul poem *Anotimpurile,* care se va încheia în 1730, opere care marchează începuturile poeziei descriptive engleze.

1727 Horace Walpole frecventează colegiul din Eton.

George al II-lea de Hanovra la tronul Angliei.

1728 Pope publică anomim poemul satiric *Dunciada (Epopeea proștilor)*
John Gay — *Opera Cerșetorului.*
Radu Popescu încheie alcătuirea cronicii intitulate *Istoriile domnilor Țării Românești.*

1729 Swift publică pamfletul *Modestă propunere pentru a-i împiedica pe copiii săracilor de a fi o povară pentru părinți sau pentru țară.*
Albrecht Haller scrie poemul epic didactic *Alpii.*

1730 Marivaux scrie *Jocul dragostei și al întîmplării.*

1731 Se tipărește *Istoria lui Carol al XII-lea* de Voltaire. Apare romanul *Istoria cavalerului Des Grieux și a lui Manon Lescaut* de abatele Prévost. Marivaux începe să scrie romanul *Marianne.*

1732 Din acest an datează primele scrisori ale lui Horace Walpole, autorul unei bogate corespondențe, (care însumează peste 6 000 de scrisori, dintre care 4 000

îi aparţin) menţinute pînă în anul încetării sale din viaţă, care avea să fie publicată de mai multe ori în 1820, 1840, 1857—1859, 1903—1905, 1918 etc.

Voltaire — tragedia *Zaira*.
Franklin — *Almanahul sărmanului Richard*.

1733—1734 Pope scrie *Eseul asupra omului*.
Începe războiul pentru succesiune la tronul Poloniei.

1734 În Franţa văd lumina tiparului lucrările : *Scrisori filosofice* sau *Scrisori despre englezi* de Voltaire şi *Consideraţii asupra cauzelor măririi şi decadenţei romanilor* de Montesquieu.
Apare la Londra *Istoria creşterilor şi descreşterilor Porţii Otomane* de Dimitrie Cantemir, în versiunea engleză a lui Tyndall, vicar de Essex, după originalul în limba latină.

1735 Horace Walpole studiază la King's College din Cambridge.

Pope încheie seria celor patru *Eseuri Morale* începute în 1731 şi publică totodată *Epistola către Doctorul Arbuthnot*.

1739—*1741* În compania poetului Thomas Gray, Horace Walpole face o mare călătorie în Franţa, Elveţia şi Italia.

1739 Hume — *Tratat despre natura umană*.

1740 Apare romanul *Pamela sau Virtutea răsplătită* de Samuel Richardson. Saint-Simon începe redactarea *Memoriilor*. Are loc războiul de succesiune la tronul Austriei, încheiat în 1748 prin pacea de la Aix-la-Chapelle.

1741 Începînd cu acest an şi pînă în 1767, Horace Walpole deţine calitatea de membru în parlament.

David Hume — *Eseuri morale și politice.* Se publică cel dintîi roman al lui Fielding, *Istoria aventurilor lui Joseph Andrews și ale prietenului său, d. Abraham Adams.*

1742 Robert Walpole își încheie cariera de prim ministru. Începe publicarea amplului poem *Jeluirea sau cugetări nocturne asupra vieții, morții și nemuririi* de Edward Young, poem care va fi încheiat în 1745. Se traduce în limba engleză tratatul lui Longinus despre sublim. F. Hutcheson — *Sistem de filosofie morală.*

1743 Fielding — *Istoria vieții răposatului domn Jonathan Wild cel Mare.* Robert Blair — poemul *Mormîntul.*
Ioan Neculce încheie *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija-vodă pînă la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat,* precedat de *O samă de cuvinte.*
La Paris se publică traducerea franceză a lucrării lui Dimitrie Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman,* în versiunea lui Jonquières.

1744 Poemul didactic *Plăcerile imaginației* de Mark Akenside.

1745 Apare la Hamburg *Istoria Imperiului Otoman* de Dimitrie Cantemir, în tălmăcirea germană a lui Schmidt.

1746 James Hervey scrie *Meditații printre morminte* și *Contemplări despre noapte,* iar William Collins *Ode pe diverse teme descriptive și alegorice.*
Diderot — *Cugetări filosofice.* Vauvenargues — *Reflecții și maxime.*

1747 Horace Walpole scrie *Aedes Walpolianae : or a Description of the Collection of Pictures at Houghton Hall in Norfolk (Aedes Walpolianae sau o descriere a colecției de picturi de la Houghton Hall, Norfolk).* Bogata colecție avea să fie vîndută în 1779 de nepotul familiei, George Walpole, împărătesei Ecaterina a II-a

a Rusiei. În 1747 închiriază casa de la Strawberry Hill, lîngă Twickenham, care avea să fie transformată în celebra vilă-palat gotică. Walpole va deveni proprietarul clădirii în iunie 1749.

Richardson scrie romanul epistolar *Clarissa Harlowe sau povestea unei domnişoare*, pe care îl va încheia anul următor, iar James Thomson scrie poemul *Castelul indolenţei*, care va fi publicat tot în 1748.
Voltaire — *Zadig sau destinul.* Goldoni — *Slugă la doi stăpîni.*

1748 T. G. Smollett publică romanul *Aventurile lui Roderick Random.*
David Hume — *Eseuri filosofice cu privire la intelectul uman.*
Montesquieu — *Spiritul legilor.*
Klopstock începe elaborarea epopeii *Messiada.*
Lomonosov — *Retorica.*

1749 Apare romanul lui Fielding, *Tom Jones, istoria unui copil găsit.*
Buffon tipăreşte primul volum din *Istoria naturală,* iar Diderot *Scrisoare către orbi, spre folosinţa celor care văd.*

1750 J. J. Rousseau, *Discurs asupra ştiinţelor şi artelor.*
Alexander Gottlieb Baumgarten publică *Estetica.*

1751 Horace Walpole începe redactarea *Memoriilor* politice.

În Anglia apar romanele *Amelia* de Fielding şi *Aventurile lui Peregrine Pickle* de T. G. Smollett. Thomas Gray publică *Elegia scrisă într-un cimitir de ţară.*
În Franţa se publică primul din cele 17 volume ale *Enciclopediei* cu *Discursul preliminar* al lui D'Alembert. Lucrarea se va încheia în 1772. Voltaire scrie *Secolul lui Ludovic al XIV-lea.*
Franklin — *Experienţe şi observaţii de electricitate.*
Se publică *Odele* lui Lomonosov.

1752 Voltaire scrie povestirea filosofică *Micromégas.*

1753 Începînd din acest an și pînă în **1756** colaborează cu nouă articole la publicația *The World,* care apare între acești ani sub direcția lui Edward Moore, publicație la care mai colaborează, între alții, și Chesterfield.

Se publică în Anglia romanele *Istoria lui Sir Charles Grandison* de Richardson și *Ferdinand, conte Fathom* de Smollett, cel din urmă fiind considerat printre primele povestiri de groază și mister din literatura engleză.
Buffon — *Discurs despre stil.*
Friedrich Melchior Grimm fondează publicația *Corespondențe literare, filosofice și critice* pe care o va continua pînă în 1773.
Goldoni — *Hangița.*

1754 David Hume începe *Istoria Marii Britanii.* Thomas Gray scrie *Architectura Gothica,* ce va vedea lumina tiparului abia în 1814. Thomas Warton publică *Observații asupra poemului „Crăiasa zînelor" de Spenser.*
J. J. Rousseau — *Discurs asupra inegalității.*

1755 Apare *Dicționarul* de Dr. S. Johnson.
Joachim Winckelmann — *Gînduri cu privire la imitarea operelor grecești în pictură și sculptură.*

1756 În Anglia se publică lucrarea lui Edmund Burke *O cercetare filosofică asupra originii ideilor noastre despre sublim și frumos* și *Eseul asupra geniului lui Pope* de Joseph Warton.
Voltaire, *Încercare asupra istoriei generale și asupra moravurilor și spiritului națiunilor de la Carol cel Mare pînă în zilele noastre.* Gessner, *Idile.*
Începe războiul de șapte ani încheiat prin Tratatul de la Paris.

1757 Diderot scrie *Fiul natural sau Încercările vieții.*

1758 La tiparniţa pe care a instalat-o la micul său castel de la Strawberry Hill, scriitorul îşi tipăreşte *A Catalogue of the Royal and Noble Authors. With Lists of Their Works (Catalog de autori regali şi nobili. Cu liste ale operelor lor)* şi *Fugitive Pieces in Verse and Prose (Piese fugitive în versuri şi în proză).*

În Franţa se publică *Scrisoare către d'Alembert asupra spectacolelor* de J. J. Rousseau, *Discurs asupra poeziei dramatice şi Tatăl de familie* de Diderot şi *Despre spirit* de Hélvétius. Gessner scrie poemul eroic *Moartea lui Abel.*

1759 În Anglia apar lucrările : *Speculaţii asupra compoziţiei originale* de Edward Young, *Teoria sentimentelor morale* de Adam Smith şi povestirea filosofică *Istoria lui Rasselas, prinţul Abisiniei,* de Dr. Johnson.

La publicaţia *Corespondenţe literare, filosofice şi critice* a lui F. M. Grimm, Diderot colaborează cu cronici de artă, cunoscute sub numele de *Saloane.*

Voltaire — *Candide sau optimismul.*

1760 Laurence Sterne începe romanul *Viaţa şi opiniunile lui Tristram Shandy, Gentleman.*

Apare prima parte a poemelor ossianice : Fingal, poem epic străvechi în şase cărţi, scris de James Macpherson care l-a atribuit bardului gaelic Ossian.

Goldoni, comedia *Bădăranii.*

La tronul Angliei, George al III-lea de Hanovra care va domni pînă în anul 1820.

1761 În Franţa apar *Julie sau Noua Eloisă* de J. J. Rousseau şi *Povestiri morale* de Marmontel.

1762 Horace Walpole scrie *Anecdotes of Painting in England (Anecdote despre pictură în Anglia),* lucrare pe care o va încheia în 1780 şi din care vor apărea antum

mai multe ediții. Opera, o istorie a artei engleze de la începuri pînă la venirea pe tron a monarhului George al III-lea, îi stabilește reputația de gentleman cultivat.

Publicarea în volum a eseurilor lui Goldsmith care vor alcătui *Cetățeanul lumii sau scrisori ale unui filosof englez care locuiește la Londra către prietenii săi din răsărit.* În același an apare romanul lui Thomas Leland, *Longsword, conte de Salisbury* și lucrarea lui Hurd *Scrisori despre cavalerie și romanț.*

Se publică două lucrări ale lui J. J. Rousseau : *Despre Contractul Social sau principii de drept politic* și *Emil sau despre educație.*

1763 Hugh Blair scrie *O disertație critică despre poemele lui Ossian.*

Două lucrări de Voltaire : *Tratat despre toleranță* și *Istoria Rusiei sub Petru cel Mare.* Diderot — *Nepotul lui Rameau.* La sfîrșit războiul de șapte ani dintre Anglia și Franța pentru supremație colonială.

1764 decembrie Walpole tipărește la presa de la Strawberry Hill povestirea gotică intitulată *The Castle of Otranto, a Gothic Story, (Castelul din Otranto)* scrisă în perioada iunie-august a aceluiași an.

Voltaire — *Dicționar filosofic.*

Winckelmann — *Istoria artei antichității,* lucrare scrisă cu doi ani mai devreme.

Kant — *Observații asupra sentimentului frumosului și al sublimului.*

1765 aprilie Apare cea de a doua ediție a povestirii gotice *Castelul din Otranto,* în care autorul nu-și mai păstrează anonimatul. În același an publică *Catalogue of Engravers in England (Catalogul gravorilor din An-*

glia). Aflat la Paris, este prezentat în salonul doamnei du Deffand, de care îl va lega o afectuoasă prietenie, mărturia căreia stau scrisorile, dintre care cele ale doamnei de Deffand au fost publicate în 1912, iar ale lui Walpole au fost distruse la cererea acestuia.

Thomas Percy publică culegerea *Relicve ale vechii poezii engleze.* Goldsmith — *Vicarul din Wakefield.*

1766 Lessing — *Laocoon sau despre limitele picturii şi ale poeziei.*

1767 Romanul filosofic *Belisarie* de Marmontel şi povestirea *Naivul* de Voltaire.
Lessing scrie *Dramaturgia de la Hamburg* şi comedia *Minna von Barnhelm sau Noroc de ostaş.*

1768 Walpole scrie tragedia *The Mysterious Mother* şi lucrarea istorică polemică *Historic Doubts of the Life and Reign of King Richard the Third (Dubii istorice în legătură cu viaţa şi domnia regelui Rechard al treilea),* în care pune sub semnul îndoielii, în lumina unor documente recent descoperite, crimele monarhului.

Voltaire scrie povestirea *Prinţesa din Babilon.*

1769 Herder — *Păduri critice sau Consideraţii referitoare la ştiinţă şi la arta frumosului.*

1770 D'Holbach publică *Eseu asupra prejudecăţilor* şi *Sistemul naturii.* Încetează din viaţă poetul Thomas Chatterton, a cărui operă, *Poeme scrise, probabil, la Bristol de Thomas Rowley şi alţii în veacul al XV-lea,* va fi publicată postum, în 1777. Pentru că nu a primit întreg sprijinul moral şi material scontat de la Horace Walpole, Chatterton a stîrnit un scandal în care opinia publică engleză s-a împărţit între apărători şi acuzatori ai cauzei lui.

1771 Walpole scrie eseul estetic *The History of the Modern Taste in Gardening (Istoria gustului modern în grădinărit).*

În Anglia apar romanele *Expediția lui Humphrey Clinker* de T. G. Smollett și *Omul sentimental* de Henry Mackenzie, precum și poemul *Menestrelul* de James Beattie.
Benjamin Franklin începe să-și scrie *Autobiografia.*

1772 William Hutchinson publică poemul *Ermitajul.*
Herder — *Despre originea limbii.*

1773 Apare lucrarea Annei Laetitia Aikin (Mrs. Barbauld) *Despre instituțiile monastice.*
Goethe — *Goetz von Berlichingen.* Se publică lucrarea lui Herder *Despre firea și arta germană,* care cuprinde și un *Extras dintr-o corespondență despre Ossian și cîntecele vechilor popoare.* Klopstock încheie epopeea *Messiada.*

1774 Prima ediție a lucrării *A Description of the Villa of Horace Walpole at Strawberry Hill (Descrierea vilei lui Horace Walpole de la Strawberry Hill),* republicată în 1784 și 1786.

Romanul *Suferințele tînărului Werther de Goethe.* Balada *Lenore* de Bürger.
Tratatul de la Kuciuk-Kainargi încheie războiul ruso-turc.

1775 W. Hutchinson, poemul *O săptămînă la căsuța de țară.*
Beaumarchais, comedia *Bărbierul din Sevilla.*

1776 Proclamarea independenței Statelor Unite ale Americii.

1777 În Anglia apar romanele *Campionul virtuții* (care va deveni *Bătrînul baron englez)* de Clara Reeve și *Julia de Roubigné* de Henry Mackenzie.

1782 Laclos — *Legăturile primejdioase.*

1783 Sophia Lee publică romanul gotic *Taina sau o poveste din alte vremuri.*

1784 Herder — *Filosofia istoriei.* Schiller — *Intrigă și iubire.* Beaumarchais scrie comedia *Nunta lui Figaro.*

1785 La presa de la Strawberry Hill se tipăresc *Hieroglyphic Tales (Povești hieroglifice)*, pe care Walpole le-a scris pentru tinerele sale prietene.

Clara Reeve scrie eseul *Evoluția romanțului de-a lungul timpurilor, secolelor și moravurilor.*

1785 Încep să apară *Idile, elegii, egloge* de André Chénier.

1786 Burns, *Poezii. Beckford* — romanul fantastic *Vathek.*

1789 William Blake, *Cintecele inocenței.*
Începe revoluția franceză.

1790 Blake, *Căsătoria cerului cu iadul.* Edmund Burke — *Cugetări asupra revoluției franceze.*
Archibald Alison publică *Eseuri despre natura și principiile gustului.*

1791 Apare romanul Annei Radcliffe, *Romanțul din pădure.*
În Franța se publică poemul *Ruinele sau meditații asupra revoluțiilor imperiilor* de Volney și se joacă drama lui Boutet de Monvel, *Victimele dinăuntrul mănăstirilor.*
Thomas Paine publică în replică la *Cugetările asupra revoluției franceze* ale lui Blake prima parte a lucrării sale, *Drepturile omului,* cea de a doua parte văzînd lumina tiparului în 1792.

1793 Blake — *America* și *Viziunile fiicelor Albionului.*
Se formează prima coaliție împotriva revoluției franceze.
Apar *Scrisorile unui tată către fiul său* de Dr. John Aikin.

1794 Ann Radcliffe publică romanul gotic *Misterele din Udolpho.* Blake scrie *Cintecele experienței.*

1795 Apare romanul gotic *Ambrosio sau Călugărul* de Matthew Gregory Lewis.

1796 William Beckford publică *Scrierea romanelor moderne sau entuziastul elegant și interesantele emoții ale Arabellei Bloomville, roman rapsodic presărat cu versuri.*
Goethe — *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister, Hermann și Dorothea.* Schiller — *Despre poezia naivă și sentimentală.*

1797 *2 martie.* Încetează din viață, la Houghton, Norfolk. O selecție din opera lui Horace Walpole este publicată în anul următor.

I. V.

CASTELUL DIN OTRANTO

PREFAȚĂ LA PRIMA EDIȚIE [1]

Lucrarea de față a fost găsită în biblioteca unei străvechi familii catolice din nordul Angliei. A văzut lumina tiparului la Neapole, ca incunabul, în anul 1529. Nu reiese de nicăieri cînd a fost conceput manuscrisul. Principalele peripeții oglindesc mentalitatea celei mai sumbre perioade a creștinismului ; dar limbajul și comportamentul personajelor nu amintesc cu nimic de primitivismul acelei epoci. Cartea e scrisă în cel mai pur stil italian. Dacă povestirea

[1] Prima ediție a povestirii gotice *Castelul din Otranto* a fost publicată în decembrie 1764. Autorul a recurs, probabil și după exemplul lui James Macpherson care își prezentase propria operă ca o traducere a poemelor aparținînd așa-zisului bard gaelic Ossian, la artificiul arhaizării, adică al antedatării textului și al atribuirii lui unui alt autor. Practica părea să se încetățenească în epocă, cînd nu numai autori de romane de duzină, ci și poeți de real talent (cazul lui Thomas Chatterton este elocvent) își prezentau opera drept o relicvă descoperită din întîmplare de persoana care o reda astfel circuitului public. Dincolo de rațiunile unei modestii de autor debutant, așa cum Walpole însuși explică la începutul prefeței la a doua ediție, trebuie înțeles acest artificiu și ca o consecință imediată a interesului timpului pentru medieval, descoperit cu reverență și fascinație.

a fost creată cam în vremea cînd se petrece acțiunea, ar trebui s-o situăm între 1095, epoca primei cruciade, și 1243, data celei din urmă, sau, în orice caz, nu mult după aceea.[1] *Nu există alte evenimente în lucrare care să ne ofere un fir conducător cu privire la perioada desfășurării acțiunii ; numele eroilor sînt, bineînțeles, fictive, iar identitatea lor e ascunsă, probabil, în mod intenționat ; totuși, denumirile spaniole ale unor oameni de serviciu par să indice că lucrarea nu a fost compusă înainte de stabilirea regilor aragonezi în ținutul Neapole, cînd asemenea nume au devenit curente pe acele meleaguri. Exprimarea aleasă și zelul evlavios al autorului (temperat, totuși, de o neobișnuit de clară judecată critică) mă fac să cred că data redactării a fost doar cu puțin anterioară datei tipăririi. Literele se aflau atunci într-o mare înflorire în Italia și contribuiau la înlăturarea domniei superstiției, cu înverșunare atacată pe vremea aceea de către reformatori. Nu pare deloc neverosimil ca un preot abil să se fi străduit să întoarcă împotriva reformatorilor propriile lor arme, și să se fi folosit de talentul său literar pentru a întări în rîndurile poporului vechile superstiții și credințe greșite. Dacă acesta i-a fost scopul, a acționat fără doar și poate cu remarcabilă iscusință. O asemenea operă cum este cea de față ar avea puterea să încătușeze mințile neștiutoare*

[1] Se pare că subiectul este inspirat din istoria legendară a lui Manfred (1232—1266), regele Siciliei, fiul natural al împăratului Frederic al II-lea. Personajul este întîlnit și în *Purgatoriul* lui Dante. Se spune că el și-a ucis fratele mai mare și a uzurpat drepturile nepotului său, Conrad. Și apariția personajului Frederic în cadrul povestirii confirmă posibilitatea folosirii acestei legende.

mai mult decît toate cărțile de controversă care s-au scris din zilele lui Luther și pînă azi.

Asupra intențiilor reale ale autorului nu putem face, totuși, decît simple presupuneri. Oricare vor fi fost scopurile sale, sau orice influență va fi exercitat el prin exprimarea lor sub formă literară, în momentul de față opera sa nu poate oferi publicului cititor decît o desfătare estetică. Chiar din acest punct de vedere, trebuie s-o privim cu o anumită îngăduință. Miracolele, vedeniile, necromanția, visele premonitorii sau alte fenomene supranaturale apar astăzi perimate chiar și în romanele cavalerești. Nu aceasta era situația în momentul cînd a scris autorul ; cu atît mai puțin în epoca istorică în care este localizată acțiunea. Credința în tot soiul de minuni era atît de înrădăcinată în vremurile acelea întunecate, încît, omițînd-o cu desăvîrșire, un scriitor n-ar fi fost fidel moravurilor *epocii. Fără a fi obligat să nutrească el însuși asemenea convingeri, autorul a fost nevoit să-și înfățișeze eroii ca niște ființe pătrunse de autenticitatea lor.*

Dacă acest aspect al miraculosului *este acceptat, cititorul nu va găsi nimic altceva nedemn de o lectură atentă. Admițînd verosimilitatea faptelor, constatăm că personajele se comportă întru totul ca orice indivizi aflați în situații similare. Nu există nici un fel de exagerări, comparații, înfloriturі, digresiuni sau descrieri de prisos. Totul tinde de-a dreptul către deznodămînt. Atenția cititorului nu slăbește nici o clipă. Regulile dramatice sînt respectate aproape de la un capăt la altul în desfășurarea narațiunii. Personajele sînt bine conturate, și mai bine încă urmărite pe parcurs. Groaza, principalul mijloc literar al*

autorului, nu îngăduie nici un fel de lîncezire a povestirii ; şi este atît de des pusă în contrast cu mila, încît interesul cititorului e menţinut veşnic treaz prin varietatea stimulatoare a pasiunilor.

Unii vor socoti, poate, că personajele întruchipînd oameni de serviciu nu păstrează gravitatea tonului general al naraţiunii dar, pe lîngă faptul că ei constituie o antiteză faţă de protagonişti, măiestria autorului se desprinde limpede din felul cum îi pune în mişcare pe aceşti slujitori. Ei dezvăluie multe episoade esenţiale pentru desfăşurarea acţiunii, şi care nu puteau fi puse în lumină decît cu ajutorul naivităţii şi judecăţii lor simple : cu deosebire teroarea şi slăbiciunile de care e stăpînită Bianca, în ultimul capitol, contribuie în mod substanţial la înaintarea spre deznodămînt.

E firesc ca un tălmăcitor să încerce un sentiment de părtinire faţă de opera căreia i se consacră. Alţi cititori, mai imparţiali, vor fi, poate, mai puţin impresionaţi decît mine de frumuseţile acestei creaţii literare. Sînt conştient, totuşi, de scăderile autorului meu. Aş fi preferat să-şi întemeieze intriga pe o morală mai utilă decît aceasta : anume că păcatele părinţilor se răzbună asupra copiilor pînă la a treia şi a patra generaţie. *Mă îndoiesc că, pe vremea sa, mai mult decît în zilele noastre, ambiţia îşi înfrîna pofta de dominaţie de teama unei pedepse atît de îndepărtate. Şi totuşi această morală a fabulei e atenuată prin ideea, strecurată mai puţin direct, că pînă şi un astfel de blestem poate fi înlăturat prin devoţiunea faţă de un sfînt, ca sfîntul Nicolae, de pildă. Aici, scopul urmărit de către cleric trece în mod vădit pe primul plan faţă de forţa de*

pătrundere a scriitorului. Dar, cu toate defectele ei, sînt încredințat că cititorul englez va fi atras de această realizare artistică. Pietatea și lecțiile de virtute care se desprind din ea, ca și puritatea intransigentă a sentimentelor, scutesc opera de față de critica severă la care se expun, de de obicei, din belșug romanele cavalerești. În eventualitatea că volumul s-ar bucura de succesul pe care-l nădăjduiesc, aș fi încurajat să retipăresc originalul italian, deși ar însemna să scad valoarea propriei mele osteneli. Limba noastră rămîne mult în urma rafinamentului limbii italiene, atît în ceea ce privește varietatea cît și armonia exprimării. Această din urmă calitate e cît se poate de binevenită în narațiunea comună. Este greu să istorisești *în limba engleză fără să aluneci în tonul familiar sau să adopți pe cel emfatic ; o scădere în mod vădit prilejuită de prea puțina noastră preocupare de a folosi un limbaj ales în conversația curentă. Orice italian sau francez, din orice pătură socială, se mîndrește cu faptul că e în stare să-și vorbească propria limbă corect și îngrijit. Nu mă pot mîngîia cu gîndul că i-am făcut dreptate autorului meu în această privință ; suplețea stilului său rivalizează cu măiestria de care dă dovadă în zugrăvirea pasiunilor. E regretabil că nu și-a folosit talentul în genul literar pentru care avea o vădită afinitate, și anume teatrul.*

Nu-l voi mai reține pe cititor decît pentru a face o singură și rapidă observație. Deși intriga e fictivă, iar numele personajelor sînt imaginare, nu mă pot împiedica să cred că fundalul istorisirii se bazează pe o realitate. Acțiunea se petrece fără putință de tăgadă într-un castel real. Fără voie, autorul pare să descrie adeseori anumite părți de

care-şi aminteşte. Camera de pe mîna dreaptă, uşa de pe mîna stîngă, distanţa de la capelă la apartamentul lui Conrad, *aceste amănunte, ca şi altele, îndreptăţesc presupunerea că autorul vedea, în amintire, un anumit edificiu.* [1]

Cercetători meticuloşi, care ar avea răgazul necesar, ar putea descoperi în opera altor scriitori italieni temelia pe care a clădit autorul nostru. Dacă presupunem că o catastrofă reală, mai mult sau mai puţin asemănătoare cu cutremurul de pămînt descris în carte, a constituit resortul intrigii în lucrarea de faţă, acest fapt va spori interesul cititorului şi va face din Castelul din Otranto *o istorie cu atît mai emoţionantă.*

[1] Afirmaţia, coroborată cu scrisorile adresate reverendului William Cole la 9 martie 1765 şi doamnei du Deffand la 27 ianuarie 1775, devine argument al originii onirice a romanului.

PREFAȚĂ LA EDIȚIA A DOUA

Primirea favorabilă de care s-a bucurat acest opuscul în rîndurile marelui public impune autorului obligația de a explica mobilurile ce au stat la baza compunerii lui. Dar înainte de a-și dezvălui scopul urmărit, se cuvine să ceară iertare cititorilor pentru că le-a dăruit cartea sub chipul de împrumut al unui traducător. Cum unicele motive care l-au determinat să-și ascundă identitatea au fost neîncrederea în propriul talent și noutatea tentativei, autorul se mîngîie cu gîndul că va fi socotit scuzabil. Și-a supus realizarea judecății nepărtinitoare a publicului ; s-a hotărît s-o lase să dispară în obscuritate, în cazul cînd ar întîmpina dezaprobare, avînd intenția să nu mărturisească paternitatea unei asemenea creații mărunte decît atunci cînd cei în drept să judece ar emite sentința că o poate recunoaște fără a roși.

A fost o încercare de a îmbina cele două genuri de romane [1]*, cel vechi și cel modern. Primul era făurit în*

[1] Termenul folosit în original este *romance*. Vezi discuția terminologică din studiul introductiv, p.

întregime din imaginație și neverosimil, cel de-al doilea urmărește întotdeauna, și uneori izbutește, să imite realitatea. Inventivitatea nu e absentă nici aici, dar marile resurse ale fanteziei au fost stăvilite, printr-o foarte riguroasă fidelitate față de viața cotidiană. Dar dacă în romanul modern fluxul imaginației e paralizat de realitate, aceasta din urmă n-a făcut decît să se răzbune pentru că fusese îndepărtată cu desăvîrșire din vechile romane cavalerești. Acțiunile, sentimentale și conversațiile eroilor și eroinelor de altădată erau tot atît de lipsite de firesc ca și procedeele folosite pentru a le pune în mișcare.

Autorul paginilor ce urmează a considerat că este cu putință o reconciliere a celor două genuri. Dornic să dea frîu liber forțelor fanteziei pentru a vagabonda în voie pe tărîmul neîngrădit al născocirii, și astfel să creeze situații mai interesante, el a voit să-și dirijeze personajele acestei intrigi dramatice în concordanță cu legile verosimilului, pe scurt, să-i facă să cugete, să vorbească și să acționeze așa cum ar face orice bărbat sau femeie de rînd într-o situație neobișnuită. După cum observase, în toate creațiile izbutite, personajele supuse unor încercări miraculoase, ca și martorii celor mai uluitoare fenomene, nu-și pierd niciodată caracterul omenesc ; în timp ce, în scrierile romanești, un eveniment neverosimil e totdeauna însoțit de un dialog absurd. Eroii parcă își pierd mințile din clipa în care legile naturii părăsesc făgașul obișnuit. Întrucît publicul i-a adus laude, autorul nu poate spune că n-a fost la înălțimea sarcinii pe care și-a impus-o ; dar dacă noua cale pe care a conceput-o va deschide drum unor talente superioare, va recunoaște cu plăcere și cu modestie că a

fost conştient de posibilitatea unor realizări şi mai frumoase a intenţiilor sale decît a izbutit el însuşi prin propria-i imaginaţie şi prin conducerea jocului de pasiuni.

Cu privire la comportamentul oamenilor de serviciu, problemă pe care am atins-o şi în prefaţa precedentă, cer îngăduinţa să adaug cîteva cuvinte. Simplitatea manierelor lor, aproape stîrnind zîmbetul, şi care, la prima vedere, n-ar părea în armonie cu tonul grav al cărţii, nu numai că nu mi-a apărut nepotrivită, ci am accentuat-o în mod intenţionat. Am luat drept normă realitatea. Oricît de serioase, însemnate sau chiar triste ar fi sentimentele principilor şi eroilor, ele nu se întipăresc în afectivitatea slujitorilor lor ; în orice caz, aceştia din urmă nu exprimă, sau n-ar trebui să exprime, sentimentele puternice pe acelaşi ton demn. După umila mea părere, contrastul dintre sublimul unora şi naivitatea celorlalţi scoate în lumină patetismul celor dintîi. Însăşi nerăbdarea pe care o resimte cititorul, atunci cînd glumele neşlefuite ale personajelor de rînd îl împiedică să afle mai repede catastrofa la care se aşteaptă, poate că intensifică evenimentul lăsat în suspensie, şi, cu siguranţă, dovedeşte că interesul său a fost trezit în mod abil. Dar în această privinţă există o autoritate superioară opiniei mele. Marele maestru al naturii umane, Shakeaspeare, a fost modelul pe care l-am urmat. Aş pune întrebarea : oare tragediile sale Hamlet *şi* Iuliu Cezar *nu şi-ar pierde o însemnată parte din semnificaţia şi din neîntrecutele lor frumuseţi, dacă umorul groparilor, neghiobiile lui Polonius şi glumele stîngace ale cetăţenilor romani ar lipsi sau dacă ar îmbrăca un caracter grandiloc-vent ? Nu e oare sporită în chip ingenios elocinţa lui Marc*

Antoniu sau oratoria impunătoare, dar prefăcut sinceră, a lui Brutus, prin izbucnirile fruste ce ies din gura ascultătorilor lor ? Aceste trăsături amintesc de sculptorul grec care, spre a sugera ideea de colos în cadrul dimensiunilor unui sigiliu, a înscris acolo imaginea unui băieţel măsurînd cît degetul său cel mare.

Nu — spune Voltaire în ediţia operei lui Corneille[1] *apărută sub îngrijirea sa — acest amestec de bufonerie şi solemnitate este inadmisibil. Voltaire este un geniu*[2] —

---

[1] Opera lui Corneille, reeditată de Voltaire în perioada 1761—1764, a fost însoţită de *Comentarii asupra lui Corneille*. Punctul de vedere al lui Voltaire, în numele unei poetici tragice puriste, este o critică îngustă şi nedrept de severă la adresa stilului familiar şi lipsit de elevaţie, considerat a fi cu totul nepotrivit în tragedie.

[2] Remarca ce urmează e străină de subiectul nostru, dar scuzabilă la un englez care ar prefera să creadă că o critică atît de severă din partea unui maestru al scrisului ca Voltaire cu privire la nemuritorul nostru compatriot va fi fost mai curînd o pripită risipire de ironie decît rezultatul judecăţii şi concentrării. Nu cumva aprecierile criticului cu privire la vigoarea şi resursele limbii noastre au fost tot atît de incorecte şi lipsite de competenţă ca şi cunoştinţele sale despre istoria noastră ? În legătură cu acestea din urmă propriul său condei a lăsat pe hîrtie o dovadă izbitoare. În prefaţa sa la *Contele de Essex* de Thomas Corneille *, domnul de Voltaire admite că adevărul istoric a fost în mod evident pervertit în acea piesă. Drept scuză invocă faptul că, pe vremea cînd a scris Corneille, nobilimea franceză citea foarte puţin istoria Angliei; dar acum cînd o studiază, spune el, o asemenea reprezentare falsă n-ar fi tolerată. Dar uitînd că perioada de ignoranţă s-a scurs, şi că nu mai e necesar să-i înveţi pe cei ce cunosc, îşi ia asupră-şi sarcina ca, din abundenţa lecturilor sale, să dea nobililor ţării sale un detaliu în legătură cu favoriţii reginei Elisabeta — dintre care, afirmă el, Robert Dudley a fost primul, iar contele de Leicester al doilea. Cine ar fi crezut să fie nevoie a-l informa pe însuşi domnul de Voltaire că Robert Dudley şi contele de Leicester sînt una şi aceeaşi persoană ? (N.a.).

* [Frate al lui Pierre Corneille, Thomas Corneille (1625—1709), poet dramatic şi gazetar, cunoscut pentru piesele sale *Timocrate* (1656), *Ariane* (1672) şi *Contele de Essex* (1678).]

dar nu de importanța lui Shakespeare. Fără să mai recurg la alte autorități discutabile, voi face apel la însuși Voltaire. Nu mă voi prevala de elogiile aduse mai înainte marelui nostru poet ; deși criticul francez a tradus de două ori același monolog din Hamlet [1], *acum cîțiva ani pătruns de admirație, iar de curînd în derîdere ; și mă cuprinde mîhnirea să constat că judecata sa pierde din putere cînd ar trebui, dimpotrivă, să se maturizeze. Mă voi folosi însă, de propriile-i cuvinte, exprimate cu privire la tema gene-*

[1] Monologul a fost tradus întîi în Scrisoarea a XVIII-a din *Scrisori filosofice sau scrisori despre englezi* (1734) și a doua oară în pamfletul *Apel către popor pentru cinstirea lui Corneille și Racine împotriva lui Shakespeare* (1761). Dacă la început Voltaire a manifestat simpatie și prețuire pentru opera lui Shakespeare, în perioada 1750—1760 optica lui s-a modificat în defavoarea scriitorului englez. Paginile care urmează, prin trimiterile polemice la adresa lui Voltaire, constituie punctul de pornire al disputei epistolare dintre Walpole și scriitorul francez. În 1768, răspunzînd unei scrisori primite de la Voltaire, Walpole îi trimite următoarele rînduri, făcînd amendă onorabilă pentru cele scrise în prefață. „Acum cîtva timp, mi-am îngăduit să vă reproșez într-o pagină tipărită critica făcută la adresa lui Shakespeare al nostru. Această îndrăzneală, și nici nu e de mirare, nu v-a ajuns niciodată la cunoștință. Am scris-o în prefața la un roman, cu totul nevrednic de considerația dumneavoastră, dar pe care vi-l voi trimite, deoarece nu pot accepta nici măcar cinstea corespondenței dumneavoastră fără a vă lăsa să judecați dacă o merit. Aș putea retracta, mi-aș putea cere iertare, dar, nespunînd altceva decît ceea ce credeam, nimic care să nu fie neîngăduit sau să nu i se cuvină unui gentleman, ar însemna să vă tratez cu ingratitudine și impertinență dacă aș presupune sau că veți fi ofensat de observațiile mele sau că veți fi mulțumit de retractările mele. Sînteți tot atît de puțin dornic de măguliri pe cît sînt și eu de a vi le oferi. M-ați disprețui și m-aș disprețui eu însumi — un sacrificiu pe care nu-l pot face nici măcar pentru dumneavoastră." Mîniat, Voltaire se arată pregătit să susțină disputa în scris, dar Walpole refuză elegant. Acest diferend care a stîrnit mare vîlvă în Franța se va aplana în 1770 grație intervenției amicale a doamnei du Deffand.

rală a teatrului, pe vremea cînd nu se gîndea nici să vorbească în favoarea lui Shakespeare, nici să-l denigreze, prin urmare într-un moment cînd Voltaire era imparțial. În prefața la Fiul risipitor [1], *acea minunată piesă pe care o admir și, dacă aș mai trăi douăzeci de ani, tot n-aș încerca vreodată s-o ridiculizez, spune următoarele fraze, vorbind despre comedie (ele aplicîndu-se, totuși, și tragediei, dacă tragedia reprezintă, cum e firesc un tablou al vieții omenești ; și nu pot înțelege de ce gluma sporadică trebuie îndepărtată dintr-o scenă tragică mai mult decît gravitatea patetică dintr-una comică) :* „On y voit un melange de serieux et de plaisanterie, de comique et de touchant ; sonrent même une seule avanture produit tous ces contrastes. Rien n'est și commun qu'une maison dans laquelle un père gronde, une fille occupée, de sa passion pleure ; le fils se moque des deux, et quelques parens prennent part differemment à la scene, & c. Nous n'inferons pas de là que toute comedie doive avoir des scenes de bonffonnerie et des scenes attendrissantes : il y a beaucoup de tres bonnes pièces où il ne regne que de la gayeté ; d'autres toutes serieuses ; d'autres melangées : d'autres où l'attendrissement va jusques aux larmes ; il ne faut donner l'exclusion à aucun genre; et și l'on me demandoit, quel genre est le meilleur, je réprondrois, celui qui este le mieux traité." [2] *Cu siguranță că, dacă o comedie poate fi „ex-*

---

[1] Comedia lacrimogenă *Fiul risipitor* a fost prezentată în 1736.

[1] „Se vede aici un amestec de seriozitate și haz, de comic și de mișcător; adesea o singură aventură dă naștere la toate aceste contraste. Nimic mai obișnuit decît o casă în care tatăl dojenește, fiica,

clusiv serioasă", tragedia își poate îngădui, uneori, cu discreție, un zîmbet. Cine îl va interzice ? Oare criticul care, în spirit de autoapărare, declară că nici un gen *nu trebuie să fie exclus din comedie, va impune reguli lui Shakespeare ?*

Bag de seamă că prefața din care am citat acest fragment nu e semnată de către domnul de Voltaire, ci de editor ; totuși, cine va pune la îndoială că editorul și autorul erau una și aceeași persoană ? Sau care e acel editor care și-a însușit în chip atît de fericit stilul autorului și strălucita sa ușurință de argumentare ? Fragmentul exprimă în mod neîndoielnic sentimentele autentice ale marelui scriitor. În epistola sa către Maffei [1], *servind drept prefață la tragedia sau* Meropa, *susține aproape același lucru, deși, bănuiesc, cu oarecare ironie. Îi voi transcrie cuvintele, pentru a explica apoi de ce le-am citat. După ce traduce un pasaj din* Meropa *lui Maffei, domnul de Voltaire adaugă :* „Tous ces traits sont naïfs : tout y est convenable à ceux que vous introduisez

---

robită de patima ei, plînge, fiul îi ia în rîs pe amîndoi, și alte cîteva rude participă în mod diferit la această scenă. Nu tragem de aici concluzia că orice comedie trebuie să aibă și scene de bufonerie și scene înduioșătoare: există multe piese foarte bune în care nu domnește decît veselia; unele comedii sînt exclusiv serioase, altele sînt alcătuite dintr-un amestec; într-unele, în sfîrșit, înduioșarea merge pînă la lacrimi; nu trebuie proclamată excluderea nici unui gen ; iar dacă aș fi întrebat care e genul superior celorlalte, aș răspunde : acela în care subiectul e tratat cel mai bine" (fr.).

[1] Marchizul Scipione Maffei (1675—1755), erudit literat italian, autor al unei tragedii clasice *Meropa* (1713), temă reluată și de Voltaire în tragedia cu același titlu din 1743.

sur la scene, et aux moeurs que vous leur donnez. Ces familiarités naturelles eussent été, à ce que crois, bien reçues dans Athenes ; mais Paris et notre parterre veulent unei autre espèce de simplicité". [1]

Bănuiesc, repet, că există un grăunte de sarcasm aici ca și în alte pasaje din epistolă ; dar forța adevărului nu suferă întru nimic dacă are o nuanță satirică. Maffei urma să reprezinte un subiect elin : e neîndoios că atenienii erau niște arbitri ai moravurilor grecești și ai oportunității de a le introduce, la fel de competenți ca și publicul parizian. Dimpotrivă, spune Voltaire (și eu nu pot decît să-i admir raționamentul), în Atena antică nu se aflau decît zece mii de cetățeni, pe cînd Parisul are aproape opt sute de mii de locuitori, printre care se pot număra treizeci de mii de critici ai operelor dramatice. — Chiar așa să fie ? — Dar admițînd existența unui tribunal atît de numeros, sînt încredințat că e singurul caz cînd s-a pretins vreodată că treizeci de mii de persoane, trăind aproape două mii de ani după perioada istorică în cauză, pot fi declarați, prin simplul criteriu al numărului de votanți, critici mai buni decît grecii înșiși cu privire la ceea ce trebuie să fie moravurile într-o tragedie scrisă pe o temă din vechea Eladă.

Nu voi intra într-o dezbatere asupra „felului de simplitate" pe care îl cere publicul parizian, nici asupra convențiilor cu care cei treizeci de mii de critici și-au încătu-

[1] „Toate aceste trăsături sînt lipsite de artificial : totul e în concordanță cu cei pe care-i introduceți în scenă și cu moravurile pe care le împrumutați. Acest ton familiar și natural ar fi fost, cred eu, bine primit în Atena antică ; dar publicul parterelor din teatrele Parisului dorește un alt fel de simplitate" (fr.).

şat poezia, al cărei merit suprem, după cum înţeleg din repetate pasaje ale Noului Comentariu despre Corneille, constă în a executa salturi în ciuda acelor cătuşe ; merit care, dacă se adevereşe, ar reduce poezia de la un zbor înalt al imaginaţiei la o trudă puerilă şi vrednică de tot dispreţul — difficiles nugae [1] *în ochii spectatorului ! Nu mă pot opri, însă, de a menţiona două versuri care, pentru urechile mele engleze au sunat totdeauna ca exemplul cel mai searbăd şi mai neînsemnat de recuzită teatrală, dar pe care Voltaire, atît de sever cu nouă zecimi din opera lui Corneille, le-a desprins din Racine ca să le apere :*

De son appartement cette porte est prochaine,
Et cette autre conduit dans celui de la reine [2].

Nenorocosule Shakespeare ! dacă l-ai fi pus pe Rosencrantz să-l informeze pe confratele său Guildenstern despre topografia palatului Elsinor, în loc să ne dăruieşti dialogul filozofic dintre prinţul de Danemarca şi gropar, iluminatul public al parterelor din teatrele pariziene ar fi fost instruit a doua oară *să-ţi slăvească talentul.*

Rezultatul celor ce-am spus este acela de a afla adăpost cutezanţei mele sub egida operelor celui mai strălucit geniu al acestei ţări. Aş fi putut argumenta că, întrucît am creat o nouă specie de roman, eram liber să stabilesc regulile pe care le socoteam potrivite ca să-l compun ; dar aş fi mai mîndru să fi izbutit a imita, oricît de palid, de

---

[1] Fleacuri anevoioase (lat.).
[2] Cu camerele sale o uşă e vecină, / Iar cealaltă conduce de-a dreptul la regină (Racine, *Bérénice*, actul I, scena I).

șters și de îndepărtat, un model atît de neîntrecut, decît să mă bucur de meritul deplin al inovației, afară doar de cazul cînd aș fi fost în stare să imprim operei mele geniu, ca și originalitate. Așa cum stau lucrurile, cititorii mi-au cinstit îndeajuns strădania, oricare ar fi locul pe care sufragiile lor mi l-au destinat.

CAPITOLUL I

Manfred, prințul de Otranto, avea, ca odrasle, numai un fiu și o fiică ; aceasta din urmă, o făptură negrăit de frumoasă, în vîrstă de optsprezece ani, se numea Matilda. Conrad, fiul, cu trei ani mai tînăr, era slut la chip, bolnăvicios și cîtuși de puțin înzestrat cu daruri înnăscute ; cu toate acestea, pe el îl socotea tatăl său drept copilul preferat, în timp ce Matildei nu-i arăta nici un semn de afecțiune. Pentru fiul său, Manfred încheiase un contract matrimonial cu fiica marchizului de Vicența, Isabella, iar epitropii fetei o și încredințaseră prințului de Otranto, pentru ca nunta să se poate celebra de îndată ce șubreda sănătate a lui Conrad avea s-o îngăduie. Nerăbdarea cu care Manfred aștepta ceremonia nupțială sărea în ochii tuturor membrilor familiei, ca și ai întregii vecinătăți. Dar temîndu-se de severitatea prințului, nimeni din jurul său nu îndrăznea să-și exprime vreo părere în legătură cu acea neobișnuită grabă. Hippolita, soția sa, femeie bună la suflet, se încumeta uneori să-i înfățișeze primejdia de

a-l căsători atît de curînd pe unicul lor fiu, avînd în vedere vîrsta necoaptă și slăbiciunile trupești ; nu primea însă alt răspuns decît împunsături la adresa propriei ei sterilități, deoarece nu-i dăruise decît un singur moștenitor. Arendașii și supușii nu se sfiau atîta cînd vorbeau între ei : puneau zorul cununiei pe seama temerilor prințului de a vedea împlinită o veche proorocire care, zice-se, grăia astfel : *Castelul și titlul de principe de Otranto vor fi luate din mîinile familiei domnitoare atunci cînd adevăratul posesor va deveni prea mare ca să-l poată locui.* Era greu de desprins vreun înțeles din această profeție ; și cu atît mai anevoios de închipuit ce legătură avea cu căsătoria proiectată. Totuși, aceste taine, sau nepotriviri, nu împiedicau nicidecum norodul să țină morțiș la părerea lui.

Cununia a fost fixată pentru ziua de naștere a tînărului Conrad. Nuntașii se adunaseră în capela castelului, și totul era pregătit pentru a se începe oficierea slujbei, cînd băgară de seamă că lipsea tocmai mirele. Nerăbdător în fața celei mai mici întîrzieri, Manfred, care nu observase dispariția fiului său, trimise un slujitor să-l cheme pe tînărul prinț. Nu trecuse timpul necesar pentru străbaterea curții interioare pînă la apartamentul lui Conrad, cînd slujitorul se întoarse alergînd într-un suflet, cu înfățișarea răvășită, cu ochii ieșiți din orbite și făcînd spume la gură. Nu rostea un cuvînt, ci numai arăta spre curte. Adunarea fremăta de spaimă și uluire. Prințesa Hippolita, fără să știe despre ce era vorba, dar neliniștită pentru fiul ei, își pierdu cunoștința. Manfred, mai puțin speriat decît furios din cauza amînării ceremoniei, și scos din sărite de sminteala omului de casă, întrebă cu glas poruncitor ce se în-

tîmplase. Omul nu răspundea nimic, ci arăta mereu spre curtea interioară ; în cele din urmă, încolțit de întrebări, țipă cît îl ținea gura :

— Aaah ! coiful ! coiful !

Între timp, unii dintre nuntași se repeziseră afară, în curtea castelului, de unde se auzea zgomotul învălmășit al unor țipete de groază și de tulburată uimire. Manfred, care începea să fie alarmat că nu-și vede fiul, ieși el însuși să afle ce anume prilejuise acea zarvă ciudată. Matilda rămase locului, străduindu-se să-i dea îngrijiri mamei sale ; Isabella nu se clinti din aceeași pricină, dar și pentru a fi scutită să dea dovadă de nerăbdarea afectuoasă pe care, în realitate, n-o resimțea pentru mire.

Primul lucru care-i izbi privirea lui Manfred fu un grup de slujitori de-ai săi care se trudeau să ridice ceva ce-i apărea ca un morman de pene negre. Se uita lung, fără să-și creadă ochilor.

— Ce faceți acolo ? strigă cu mînie. Unde mi-e fiul ?

Mai multe glasuri deodată răspunseră :

— Vai ! stăpîne ! prințul ! prințul ! coiful ! coiful !

Zguduit de sunetul jalnic al vocilor și cuprins de o teamă necunoscută, grăbi pasul ; dar ce priveliște pentru ochii unui tată ! Își văzu fiul zdrobit în bucăți și aproape îngropat sub un coif enorm, de o sută de ori mai mare decît orice cască purtată de vreo ființă omenească, și împodobit cu un panaș negru de aceleași proporții.

Grozăvia scenei, neștiința celor din jur cu privire la felul cum se petrecuse nenorocirea, și mai ales înfricoșătorul fenomen ce-i apărea înainte, îl lăsară încremenit, de

parcă-i pierise glasul. Dar tăcerea sa se prelungi mai mult decît l-ar fi îndreptăţit durerea. Îşi aţintea ochii asupra acelui lucru pe care ar fi dorit zadarnic să-l creadă o vedenie, şi părea că nu resimte atît pierderea fiului, cît mai degrabă că e cufundat în gînduri despre nemaipomenitul obiect care o pricinuise. Atinse cu mîna şi cercetă casca fatală ; şi nici chiar rămăşiţele sfîrtecate şi sîngerînde ale tînărului vlăstar pierdut nu-i puteau abate privirea de la nefastul semn. Toţi cei care cunoscuseră părtinitoarea slăbiciune a lui Manfred faţă de Conrad erau pe atît de miraţi de indiferenţa prinţului pe cît de înmărmuriţi erau ei înşişi de miracolul coifului. Transportară cadavrul mutilat înăuntrul castelului fără ca Manfred să fi dat cea mai mică dispoziţie. Aceeaşi rece nepăsare o manifestă şi faţă de nefericitele prinţese rămase în capelă ; ba mai mult, în timp ce despre soţia şi fiica sa nu pomeni nimic, primele cuvinte ce-i ieşiră de pe buze au fost :

— Aveţi grijă de donna Isabella.

Slujitorii, fără a lua în seamă ciudăţenia poruncii, se lăsară călăuziţi de dragostea pe care o purtau stăpînei lor şi, socotind că, într-o exprimare curioasă, era vorba de starea în care se găsea prinţesa Hippolita, alergară în ajutorul ei. O duseră pe braţe la ea în iatac, mai mult moartă decît vie şi insensibilă la toate împrejurările ciudate despre care auzea, afară de moartea fiului ei. Matilda, care îşi adora mama, căuta să-şi înăbuşe propria durere şi stupoare, cu unicul gînd de a o face să-şi revină în fire şi a-i alina suferinţa. Isabella, care fusese primită de Hippolita ca o adevărată fiică, şi-i răspundea cu egal devotament şi nu mai puţină tandreţe, se arăta la fel de neobosită pe

lingă prințesă ; în același timp se străduia s-o mîngîie pe Matilda, văzînd-o cum încearcă să-și stăpînească durerea, deoarece nutrea calde sentimente de simpatie și prietenie față de ea. Totuși nu se putea împiedica să nu se ducă cu gîndul la propria ei situație. Moartea tînărului Conrad nu-i trezea nici o întristare în suflet, ci numai compătimire ; și nu regreta că se vede eliberată de obligația unei căsătorii care nu lăsase să se întrevadă prea multă fericire, nici din partea mirelui, nici de pe urma severității lui Manfred; acesta, deși îi făcuse hatîrul de a o trata cu multă îngăduință, îi inspira teamă din cauza neîntemeiatei sale asprimi față de niște ființe atît de blînde cum erau Hippolita și Matilda.

În timp ce tinerele prințese o însoțeau pe nefericita mamă la culcușul ei, Manfred rămăsese în curte, nedezlipindu-și ochii de la sinistra cască, și neatent la mulțimea pe care strania întîmplare o adunase în jurul lui. Puținele cuvinte pe care le articula aveau drept scop numai să cerceteze dacă știa cineva de unde venise obiectul. Nimeni nu-i putea da nici cea mai mică lămurire. Dar, de vreme ce părea a fi unica țintă a curiozității sale, ceilalți își pironiră și ei privirile asupra coifului, dînd glas unor presupuneri pe atît de absurde și neverosimile pe cît era de incredibil însuși tragicul eveniment. În mijlocul acelor vorbe îndrugate fără noimă, un tînăr țăran, pe care zvonul îl adusese acolo dintr-un sat vecin, făcu observația că miraculosul coif semăna aidoma cu cel de la statuia de marmură neagră a lui Alfonso cel Bun, unul dintre foștii stăpînitori ai ținutului, statuie care se înalță în biserica Sfîntul Nicolae.

— Nemernicule ! ce-ai spus ? strigă Manfred, trezindu-se din starea de transă într-o furie vijelioasă și apu-

cîndu-l pe tînăr de guler ; cum cutezi să rosteşti asemenea cuvinte de trădare ? ai să plăteşti cu viaţa.

Privitorii, care înţelegeau la fel de puţin pricina furiei prinţului ca şi tot ceea ce văzuseră pînă atunci, nu mai ştiau cum să descurce această nouă enigmă. Tînărul ţăran era şi mai mirat, nepricepînd ce jignire îi adusese prinţului ; dar, revenindu-şi din uimire, se smulse din strînsoarea lui Manfred cu un amestec de graţie şi supunere, iar apoi, cu o plecăciune ce dovedea mai mult zelul de a-şi apăra nevinovăţia decît panica, întrebă respectuos cu ce anume se făcuse vinovat. Manfred, mai curînd mînios de vigoarea, oricît de cuviincios folosită, cu care tînărul se smucise din mîna lui, decît împăcat de atitudinea lui supusă, porunci slujitorilor să-l înşface ; şi, dacă nu l-ar fi reţinut prietenii invitaţi la nuntă, l-ar fi înjunghiat pe ţăran în braţele lor.

În timpul acestei altercaţii, unii dintre privitorii de rînd dăduseră o fugă pînă la marea biserică din apropierea castelului şi se înapoiaseră cu gura căscată, declarînd că lipsea coiful de la statuia lui Alfonso. La ştirea aceasta, Manfred turbă de-a binelea ; şi, cum căuta un pretext ca să-şi reverse uraganul din el, se repezi din nou la tînărul ţăran, răcnind :

— Ticălosule ! monstrule! vrăjitorule! tu ai făcut asta ! tu mi-ai ucis fiul !

Gloata, căreia îi trebuia o ţintă pe măsura înţelegerii ei, asupra căreia să-şi poată uşura judecata rătăcită, prinse ca un ecou cuvintele din gura stăpînului şi repetă :

— Da, da, el a făcut asta ! A furat coiful de la mormîntul lui Alfonso cel Bun şi a spart cu el capul tînărului

nostru prinţ ! — fără a se gîndi o clipă ce disproporţie imensă era între coiful de marmură care se aflase în biserică şi coiful de oţel dinaintea lor ; nici că i-ar fi fost cu neputinţă unui tînăr ce nu părea să aibă douăzeci de ani împliniţi să mînuiască o piesă de armură de o greutate atît de prodigioasă.

Nerozia acestor exclamaţii îl făcu pe Manfred să-şi vină în fire ; dar, fie că simţea o provocare în observaţia ţăranului cu privire la asemănarea dintre cele două coifuri, ceea ce dusese la descoperirea absenţei celui din biserică; fie că dorea să îngroape orice noi zvonuri sub această presupunere atît de străină de subiect, el declară cu gravitate că tînărul era neîndoios un necromant, şi că, pînă cînd biserica va lua cunoştinţă de acest fapt, îl va ţine pe magicianul astfel descoperit de ei prizonier chiar sub coif ; porunci, deci slujitorilor să ridice masiva greutate şi să-l ducă pe tînăr dedesubt, hotărînd să fie ţinut acolo, fără altă hrană decît aceea pe care şi-o va procura singur prin arta sa infernală.

Zadarnice au fost protestele tînărului împotriva acestei sentinţe absurde; zadarnic au încercat prietenii lui Manfred să-i schimbe cruda şi neîntemeiata hotărîre. Cei mai mulţi erau încîntaţi de verdictul stăpînului, socotind, după mintea lor, că avea toate aparenţele unei judecăţi drepte, întrucît magicianul trebuia să fie pedepsit prin însuşi instrumentul fărădelegii sale : şi nu-i mustra cîtuşi de puţin cugetul la perspectiva morţii acelui tînăr prin înfometare, căci erau ferm convinşi că va izbuti, prin meşteşugul său diabolic, să-şi procure hrană cu uşurinţă.

Manfred veghie, aşadar, ca poruncile să-i fie înde plinite, părînd chiar voios ; şi, după ce lăsă un paznic, c ordinul strict să nu i se aducă nimic de mîncare prizonie rului, îşi îndepărtă oamenii din suită şi se retrase în apar tamentele sale, asigurîndu-se mai întîi că porţile cele mai au fost încuiate şi că nu au mai rămas în castel decît sluji torii săi.

Între timp, îngrijirile şi zelul tinerelor fete o ajutaser pe prinţesa Hippolita să-şi revină în simţiri ; printre tîn guiri şi bocete, ea întreba mereu de soţul ei ; voia să s lipsească de însoţitoare spre a le trimite să aibă grijă d Manfred, şi, în cele din urmă, o rugă pe Matilda să s ducă la tatăl ei ca să-l consoleze. Matilda, căreia nu-i lip sea devotamentul afectuos faţă de Manfred, deşi tremur în faţa severităţii sale, se înduplecă la rugăminţile Hippoli tei, pe care o lăsă în seama Isabellei ; dar, interesîndu-s printre valeţii prinţului, află că tatăl ei se retrăsese la e în cameră, dînd ordin să nu fie nimeni lăsat să intre. De ducînd de aici că era copleşit de durere din pricina fiulu pierdut, şi temîndu-se ca vederea unicului copil rămas să nu-i smulgă alte lacrimi, şovăia dacă să-l tulbure sau nu prin prezenţa ei ; totuşi îngrijorarea pentru starea lui, în tărită de îndemnurile maică-si, o încuraja să riste nesupu nerea la ordinele date — o greşeală de care nu se mai fă cuse vinovată pînă atunci. Delicateţea şi sfiala ce-i erau firești o făcură să se oprească la uşă cîteva clipe. Îl auzi străbătînd încăperea în lung şi-n lat, cu paşi agitaţi, şi temerile ei sporiră. Era însă tocmai pe punctul de a cere voie să intre, cînd Manfred deschise uşa brusc ; cum se lăsase amurgul, şi, pe de altă parte, mintea îi era chinuită

de neliniști, el nu văzu limpede persoana din umbră și întrebă cu glas mînios cine se afla acolo. Matilda răspunse tremurînd :

— Eu sînt, tată dragă, fiica ta.

Dîndu-se înapoi ca ars, el strigă :

— Pleacă de-aici ! nu-mi trebuie fiică ! și retrăgîndu-se cu o mișcare violentă, închise ușa în fața înspăimîntatei copile.

Matilda cunoștea prea bine impulsivitatea tatălui ei pentru a mai îndrăzni să intre nepoftită a doua oară. După ce-și reveni puțin din emoția unei primiri atît de aspre, își șterse lacrimile pentru a o scuti pe Hippolita de o lovitură morală în plus. Cînd mama ei o întrebă, pe tonul cel mai îngrijorat, despre sănătatea lui Manfred și despre felul cum îndura pierderea fiului, Matilda o asigură că nu era suferind și că ținea piept nenorocirii cu tărie bărbătească.

— Dar nu mă lasă să-l văd ? stărui Hippolita, jeluindu-se, nu-mi îngăduie să-mi amestec lacrimile cu ale lui, să-mi plîng durerea de mamă la pieptul lui ? nu cumva mă amăgești, Matilda ! Știu cît de mult își iubea Manfred fiul : nu e o lovitură prea nemiloasă ? nu l-a doborît ? Nu-mi răspunzi ; vai ! mă tem de tot ce-i mai rău ! Ridicați-mă, fetelor ; trebuie, trebuie să-mi văd soțul. Duceți-mă la el degrabă : îmi e mai drag decît proprii mei copii !

Matilda îi făcu semn Isabellei s-o împiedice pe Hippolita să se ridice, și împreună, acele gingașe tinere își folosiră blînda lor vigoare pentru a o opri și a o calma pe prin-

țesă, cînd un slujitor veni să-i comunice Isabellei din partea lui Manfred că stăpînul său voia să-i vorbească.

— Mie ! exclamă Isabella.

— Du-te, spuse Hippolita, cu inima ușurată fiindcă primise un mesaj, oricare ar fi fost, din partea soțului ei. Manfred nu poate îndura să-și vadă propria familie. Te socotește mai puțin zbuciumată decît noi, și-i e teamă de zdruncinarea sufletească pe care i-ar pricinui-o durerea mea. Consolează-l tu, Isabella dragă ; și spune-i că-mi voi înăbuși propria mea suferință mai curînd decît să i-o sporesc pe a lui.

Deoarece se întunecase, slujitorul care o conducea pe Isabella mergea purtînd o torță înaintea ei. Cînd ajunseră la Manfred, care umbla nerăbdător prin galerie, acesta tresări și-i spuse omului pe un ton repezit :

— Ia lumina și du-te !

Apoi, închizînd ușa impetuos, se azvîrli pe o bancă de lîngă perete și o pofti pe Isabella să șadă alături de el. Ea se supuse, tremurînd.

Am trimis după domnia ta, prințesă, spuse el, apoi se opri, părînd într-o mare încurcătură.

— Da, prințe !

— Am trimis după domnia ta într-o chestiune de primă importanță, reluă el ; șterge-ți ochii, tînără domniță. Ți-ai pierdut mirele — da, e o soartă crudă ! iar eu mi-am pierdut speranțele neamului meu ! dar Conrad nu era vrednic de frumusețea ta.

— Cum așa, prințe ! exclamă Isabella, doar nu mă bănuiți că nu am sentimentele cuvenite ! datoria și afecțiunea mea ar fi fost mereu...

— Nu te mai gîndi la el, o întrerupse Manfred, era un copil plăpînd și bolnăvicios, și cerul poate că mi l-a luat ca să nu încredințez faima casei mele unei temelii atît de șubrede. Spița lui Manfred cere susținători numeroși. Nechibzuita mea slăbiciune pentru băiatul acela orbea ochii înțelepciunii mele ; dar e mai bine așa cum s-au întors lucrurile. Nădăjduiesc ca, în cîțiva ani, să am motive să mă bucur de moartea lui Conrad.

Cuvintele nu pot zugrăvi mirarea Isabellei. La început își închipui că durerea îi luase mințile lui Manfred. Pe urmă îi trecu prin gînd că ciudata vorbire era menită să-i întindă o capcană : se temu ca nu cumva Manfred să-i fi observat indiferența față de fiul său ; și, urmînd firul acestei idei, răspunse :

— Pentru Dumnezeu, prințe, nu vă îndoiți de sentimentele mele ! odată cu mîna mi-aș fi dat și inima. Conrad mi-ar fi absorbit toată dragostea ; și orice destin îmi va fi hărăzit, îi voi păstra totdeauna amintirea, și vă voi considera, pe înălțimea voastră și pe virtuoasa Hippolita, ca pe părinții mei.

— Blestemată să fie Hippolita ! strigă Manfred. Uite-o din clipa asta, cum fac și eu. Pe scurt, prințesă, ai pierdut un soț care nu-ți merita calitățile : se vor lua hotărîri mai bune în privința lor. În locul unui băiat firav, vei avea un soț în floarea vîrstei, care va ști să-ți prețuiască frumusețea, și care să poată pretinde numeroși urmași.

— Vai ! prințe, vorbi Isabella, cugetul mi-e prea întristat de recenta nenorocire din familia domniei voastre, ca să mă gîndesc la o altă căsătorie. Dacă tatăl meu se întoarce, și astfel va fi plăcerea lui, mă voi supune, cum

am făcut cînd am consimțit să-l iau de soț pe Conrad ; dar pînă la sosirea lui, îngăduiți-mi să rămîn sub acest acoperiș ospitalier, și să-mi folosesc tristele ceasuri alinînd durerea domniei voastre, a Hippolitei și a frumoasei Matilda.

— Mi-am exprimat odată dorința, spuse Manfred mînios, să n-o mai numești pe această femeie : din clipa asta trebuie să-ți fie o străină, cum îmi este și mie ; într-un cuvînt, Isabella, devreme ce nu ți-l pot da pe fiul meu, mă ofer pe mine însumi.

— Cerule ! strigă Isabella, trezindu-se din amăgirea ei, ce-am auzit ! domnia ta, prințe ! domnia ta, socrul meu! tatăl lui Conrad ! soțul Hippolitei cea duioasă și plină de virtuți !

— Îți declar, rosti Manfred pe un ton imperios, că Hippolita nu-mi mai este soție ; divorțez de ea fără să mai întîrzii o clipă. Prea multă vreme mi-a adus năpasta nerodniciei ei. Destinul meu atîrnă de fiii pe care-i voi avea ; și noaptea asta mă bizui că va însemna o dată nouă pentru speranțele mele.

Cu aceste cuvinte apucă mîna rece a Isabellei, care era pe jumătate moartă de frică și de dezgust. Ea scoase un țipăt și se sculă brusc de lîngă el. Manfred se ridică s-o urmărească ; chiar atunci luna, care apăruse pe bolta cerului și lumina fereastra opusă, îi înfățișă privirii panașul fatalului coif, săltat pînă la înălțimea cercevelelor și filfîind vijelios înainte și înapoi, însoțit de un foșnet și un sunet sepulcral. Isabella, prinzînd curaj din însuși caracterul extraordinar al situației, și netemîndu-se de nimic

mai mult decît că Manfred va căuta să-şi aducă la îndeplinire declaraţia, strigă :

— Priveşte, prinţe ! vezi ? Cerul însuşi se pronunţă împotriva intenţiilor dumitale nelegiuite !

— Nici cerul, nici iadul nu-mi vor opri intenţiile ! zise Manfred, sărind din nou s-o apuce pe prinţesă.

În acel moment, portretul bunicului său, care atîrna deasupra băncii unde şezuseră, scoase un oftat adînc, umflîndu-şi pieptul. Isabella, care se găsea cu spatele la tablou, nu văzu mişcarea, nici de unde venea sunetul, dar tresări şi spuse :

— Ascultă, prinţe ! ce zgomot a fost ? şi, în acelaşi timp, se îndreptă spre uşă.

Manfred, înnebunit de fuga Isabellei, care ajunsese acum la scară, dar incapabil să-şi ia ochii de la tabloul care începuse să se mişte, făcuse totuşi cîţiva paşi în urmărirea ei, cînd văzu că personajul părăseşte panoul şi coboară pe podea cu un aer grav şi melancolic.

— Oare visez ? îşi zise Manfred, întorcîndu-se, sau toţi diavolii s-au aliat împotriva mea ? vorbeşte, spectru infernal ! sau, dacă eşti bunicul meu, de ce conspiri şi tu în contra nenorocitului tău urmaş, care plăteşte prea scump pentru...

Dar înainte de a-şi sfîrşi fraza, năluca oftă din nou şi-i făcu semn lui Manfred să-l urmeze.

— Mergi înainte ! îi strigă Manfred, te voi urma şi pînă-n prăpastia pierzaniei !

Spectrul porni liniştit şi demn, dar abătut, spre capătul galeriei, apoi coti la dreapta, intrînd într-o sală mare de recepţie. Manfred îl urma la oarecare distanţă, pătruns

de neliniște și înfiorare, dar hotărît. În clipa cînd voia să intre și el în acea încăpere, ușa fu închisă cu violență de o mînă nevăzută. Prințul, adunîndu-și curajul în fața acestui obstacol, încercă să forțeze canaturile cu piciorul, dar constată că rezistau la toate eforturile sale. „Dacă iadul nu-mi satisface curiozitatea, își zise Manfred, voi folosi mijloacele omenești ce-mi stau în putere pentru a-mi salva neamul de la pieire. Isabella nu-mi va scăpa."

Fata, a cărei hotărîre slăbise, cedînd locul spaimei, din clipa în care-l părăsise pe Manfred, coborî în fugă treptele scării principale. În josul scării se opri, neștiind încotro să-și îndrepte pașii, sau cum să se ferească de impetuozitatea prințului. Știa că porțile castelului erau încuiate, și curtea plină de paznici. Trebuia oare, așa cum o îndemna inima, să se ducă s-o pregătească pe Hippolita pentru destinul crud ce-o aștepta ? — nu încăpea îndoială că Manfred o va căuta acolo, și că firea lui violentă va face de două ori mai crunt ultragiul la care se gîndea, nemailăsîndu-le prilej să-i preîntîmpine izbucnirile. O amînare i-ar da timp lui Manfred să reflecteze, poate, asupra respingătoarelor planuri ce-i încolțiseră în minte, sau ar putea da naștere vreunei împrejurări favorabile pentru ea, dacă, măcar în noaptea aceea, izbutea să se sustragă odioaselor sale intenții. Dar unde să se ascundă ? Cum să se ferească de hăituiala pe care o va pune la cale, negreșit, prin tot castelul ? În timp ce asemenea gînduri îi fulgerau prin minte, își aminti de pasajul subteran ce ducea de la criptele castelului la biserica Sfîntul Nicolae. Dacă se refugia în altar înainte de a fi ajunsă din urmă, știa că nici chiar violența lui Manfred n-ar cuteza să profaneze carac-

terul sacru al locului ; şi se hotărî, în cazul cînd nu i se oferea alt mijloc de scăpare, să se închidă pentru tot restul vieţii printre călugăriţele a căror mănăstire se afla alături de catedrală. Cu această hotărîre, apucă o lampă ce ardea la capătul de jos al scării şi se repezi spre pasajul secret.

Sub bolta subterană a castelului erau zidite mai multe peristiluri, într-o încîlceală labirintică ; şi, în starea aceea de agitaţie, nu era lesne de găsit uşa care dădea în cavou. O tăcere de moarte domnea prin acele zone subpămîntene; doar, în răstimpuri, răbufniri de vînt zguduiau uşile pe unde trecuse şi, făcînd să scrîşnească balamalele ruginite, trimeteau ecouri în lungul dedal de întuneric. Fiecare şoaptă îi insufla o nouă înfiorare ; dar mai presus de toate se temea să nu audă glasul lui Manfred silindu-şi slujitorii s-o fugărească. Păşea pe cît de uşor îi îngăduia neliniştea; totuşi se oprea adeseori, ascultînd dacă nu era urmărită. Într-unul din acele momente i se păru că aude un oftat. Se cutremură de frică, dîndu-se înapoi cu cîţiva paşi. Altădată avu impresia că aude pe cineva umblînd. Sîngele îi îngheţă în vine ; ajunse la concluzia că era Manfred. Toate presimţirile pe care le putea inspira groaza o năpădiră. Se acuză singură pentru fuga pripită care o expunea astfel furiei lui, într-un loc unde ţipetele ei n-aveau cum să-i aducă pe cineva în ajutor. Totuşi zgomotul nu părea să vină dindărăt ; dacă Manfred ştia unde se află, ar fi trebuit s-o urmeze : ea se găsea încă într-unul din peristiluri, iar paşii pe care-i auzise erau prea desluşiţi ca să răsune din partea de unde venise ea. Îmbărbătată de acest gînd, şi nădăjduind să descopere un prieten în orice om care nu

era prințul, tocmai avea de gînd să meargă înainte, cînd văzu o ușă, ce se afla întredeschisă la oarecare distanță în stînga ei, ușor împinsă de cineva ; dar mai înainte ca, ridicînd lampa în sus, să fi putut distinge limpede cine deschisese ușa, persoana se retrase în grabă, la vederea luminii.

Isabella, pe care cel mai mic incident era de-ajuns ca s-o înspăimînte, șovăia, neștiind dacă trebuia să mai înainteze. Frica de Manfred, trase repede mai greu în balanță decît oricare alta. Însuși faptul că acea persoană se ferea de ea îi dădu oarecare curaj. Nu putea fi, cîntări ea în gînd, decît vreun slujitor de-al castelului. Blîndețea ei nu prilejuise dușmănia nimănui, iar conștiința nevinovăției o făcu să spere că, dacă nu erau trimiși din porunca prințului ca s-o prindă, slujitorii ar ajuta-o, mai degrabă, decît i-ar împiedica fuga. Întărindu-și sufletul cu asemenea gînduri, și în convingerea că, după cît observa, se afla lîngă gura cavoului subteran, se apropie de ușa ce fusese deschisă ; dar o neașteptată rafală de vînt, care o întîmpină în cadrul ușii, îi stinse lampa, lăsînd-o în deplină beznă.

Cuvintele nu pot descrie grozăvia situației în care se găsea prințesa. Singură, în acel loc lugubru, profund afectată de teribilele întîmplări ale zilei, nemaisperînd să se poată salva, așteptînd în fiece clipă sosirea lui Manfred, și departe de a fi liniștită la gîndul că se afla în preajma cuiva, a unei ființe necunoscute, care pentru cine știe ce motiv părea că se ascunde prin acele hrube ; toate aceste gînduri se îngrămădiră în mintea ei înnebunită, și era cît pe-aci să se prăbușească sub valul negrelor presimțiri. Invocă toți sfinții din cer și, cu o rugăciune mută, le ceru

ajutorul. Un lung răstimp stătu așa, chinuită de disperare. În cele din urmă, cît mai fără zgomot îi fu cu putință, căută ușa pipăind ; și, găsind-o, intră tremurînd ca varga în cavoul de unde auzise oftatul și pașii. Avu un fel de bucurie cînd observă o rază slabă de lună pătrunzînd prin acoperișul boltit, care părea prăbușit într-un loc, unde atîrna o bucată de pămînt, sau de zidărie — nu-și putea da bine seama — zdrobită parcă printr-o apăsare. Dornică de lumină, se apropie de această spărtură, cînd deslușì în întuneric o formă omenească, stînd în picioare, lipită de perete.

Scoase un țipăt, închipuindu-și că e stafia logodnicului ei, Conrad. Omul, apropiindu-se, spuse cu glas supus:

— Nu vă speriați, doamnă, nu vă fac nici un rău.

Isabella, puțin mai încurajată de cuvintele și tonul străinului, și dîndu-și seama că el trebuie să fie persoana care deschisese ușa, își veni îndeajuns în fire ca să poată răspunde :

— Domnule, oricine ai fi, ai milă de o prințesă nefericită, care se află pe marginea pierzaniei ! Ajută-mă să fug din acest fatal castel, altminteri în cîteva clipe s-ar putea să fiu pe veci prada nenorocirii !

— Vai ! exclamă străinul, dar ce ajutor vă pot da eu ? Aș muri ca să vă apăr, dar castelul îmi e necunoscut, și...

— O ! îl întrerupse în grabă Isabella, ajută-mi doar să găsesc un chepeng, care trebuie să fie pe-aici, și e cel mai mare serviciu pe care mi-l poți face, căci n-am nici o clipă de pierdut.

Cu aceste cuvinte începu să caute cu degetele pe pardoseala de piatră, îndemnîndu-l pe străin să facă la fel, o bucată netedă de alamă încastrată într-una dintre dale.

— Este încuietoarea, îl lămuri ea, ce se deschide cu un arc, al cărui secret îl cunosc. Dacă o putem găsi, voi fi salvată ; dacă nu, vai ţie, străinule curtenitor ! mă tem că te voi amesteca în nenorocirile mele : Manfred va bănui că-mi eşti complice în fuga asta, şi vei cădea victimă nemulţumirii sale.

— Nu pun nici un preţ pe viaţă, răspunse străinul, şi ar fi pentru mine o mîngîiere s-o pierd încercînd să vă eliberez de tirania lui.

— Tînăr generos ! i se adresă cu elan Isabella, cum te voi răsplăti vreodată ?

Dar pe cînd rostea aceste cuvinte, o rază de lună, furişîndu-se printr-o crăpătură a dărîmăturii, străluci drept peste încuietoarea pe care o căutau.

— O ! ce fericire ! izbucni Isabella, uite chepengul ! şi, scoţînd o cheie, apăsă arcul, care sări într-o parte şi dădu la iveală un inel de fier. Ridică chepengul, îi ceru prinţesa.

Străinul se supuse : şi dedesubt apărură cîteva trepte de piatră coborînd într-o hrubă cu desăvîrşire sumbră.

— Trebuie să coborîm aici, spuse Isabella : urmează-mă ; aşa întunecos şi sinistru cum e pasajul, nu ne putem rătăci ; duce direct la biserica Sf. Nicolae. Dar, poate, adăugă prinţesa cu modestie, dumneata nu ai nici un motiv să părăseşti castelul, iar eu nu mai am nevoie de ajutorul dumitale ; în cîteva minute voi fi în siguranţă, ferită de furia lui Manfred : pot să ştiu cui am rămas îndatorată ?

— Nu vă voi părăsi nici o clipă, răspunse străinul, plin de ardoare, pînă cînd nu vă voi pune la adăpost — şi să nu mă socotiţi, prinţesă, mai generos decît sînt ; deşi mi-aţi devenit grija de căpetenie...

Aici, străinul fu întrerupt de o bruscă larmă de glasuri ce păreau că se apropie, şi curînd deslușiră aceste cuvinte :

— Să nu-mi vorbiţi mie de necromanţi ! Vă spun că trebuie să fie în interiorul castelului ; o voi găsi în ciuda vrăjilor.

— Dumnezeule mare ! strigă Isabella, e glasul lui Manfred ! grăbeşte-te, sau sîntem pierduţi ! şi închide chepengul după dumneata.

Astfel vorbind, coborî treptele la repezeală ; în timp ce străinul se grăbea s-o urmeze, îi alunecă din mînă inelul trapei, capacul căzu şi arcul se închise deasupra lui. Zadarnic încercă să deschidă încuietoarea, căci nu observase felul în care Isabella apăsase pe arc, şi nici nu avu multă vreme să încerce.

Zgomotul căderii chepengului fusese auzit de Manfred, care, luîndu-se după sunet, se grăbea într-acolo, urmat de însoţitori cu torţe.

— Isabella trebuie să fie, strigă el, înainte de a pătrunde în cavou, încearcă să fugă prin pasajul subteran, dar nu cred că a ajuns prea departe.

Care nu i-a fost mirarea prinţului cînd, în locul Isabellei, lumina torţelor îi dădu la iveală pe tînărul ţăran, pe care-l credea închis sub coiful fatal !

— Trădătorule ! răcni la el Manfred, cum ai ajuns aici ? Te socoteam întemniţat sus, în curtea interioară.

— Nu sînt trădător, replică tînărul cu curaj, şi nu sînt eu răspunzător de gîndurile domniei voastre.

— Pehlivan obraznic ! se înfurie Manfred, îmi întăriţi mînia ? ia spune, cum ai evadat de sus ? mi-ai mituit paznicii, şi vor răspunde cu viaţa.

— Sărăcia în care mă aflu, răspunse netulburat ţăranul, îi va dezvinovăţi ; deşi unelte ale mîniei unui tiran, vă sînt credincioşi, şi prea dronici să vă execute poruncile la care-i siliţi în chip nedrept.

— Eşti oare atît de temerar încît să-mi sfidezi răzbunarea ? îl fulgeră prinţul ; dar caznele te vor sili să spui adevărul. Vorbeşte ! Vreau să-ţi cunosc complicii.

— Iată complicele meu ! spuse tînărul cu un zîmbet şi arătînd spre boltă.

Manfred porunci să fie înălţate torţele, şi observă atunci că unul din obrăzarele coifului fermecat pătrunsese printre pietrele care pavau curtea, în clipa cînd slujitorii îl lăsaseră să cadă deasupra ţăranului, şi făcuse o spărtură în bolta cavoului, lăsînd un spaţiu liber prin care ţăranul se strecurase cu cîteva clipe mai înainte de a fi descoperit de Isabella.

— Prin locul acesta ai coborît ? întrebă Manfred.

— Pe acolo, răspunse tînărul.

— Dar ce zgomot, stărui prinţul, a fost cel pe care l-am auzit cînd am intrat în peristil ?

— S-a trîntit o uşă, spuse ţăranul, am auzit-o şi eu la fel de bine.

— Ce uşă ? îl zori Manfred.

— Nu vă cunosc castelul, răspunse ţăranul, e prima

oară cînd intru aici, şi acest cavou e singura parte din castel în care m-am aflat vreodată.

— Dar îţi repet, insistă Manfred (dorind să afle dacă tînărul descoperise chepengul), că din partea asta am auzit zgomotul : l-au auzit şi slujitorii mei.

— Stăpîne, întrerupse unul dintre ei, zelos, cu siguranţă că a fost chepengul, pe unde voia să fugă.

— Taci, nătîngule ! izbucni prinţul, mînios ; dacă voia să fugă, cum de se află de partea asta ? Vreau să ştiu din gura lui ce zgomot am auzit. Spune drept ! viaţa ta depinde de adevărul cuvintelor tale.

— Adevărul cuvintelor mi-e mai scump decît viaţa, răspunse ţăranul, şi nu ţin s-o păstrez pe aceasta din urmă încălcîndu-l pe primul.

— Nu zău ! filozofule ! grăi dispreţuitor Manfred ; spune-mi, atunci, ce zgomot am auzit ?

— Întrebaţi-mă astfel ca să vă pot răspunde, zise tînărul, şi trimiteţi-mă imediat la moarte dacă vă mint.

Manfred, pierzîndu-şi răbdarea în faţa bravurii neclintite şi calmului nepăsător al ţăranului, îi strigă :

— Ei bine, om al adevărului ! răspunde : ceea ce am auzit a fost căderea chepengului ?

— Da, asta a fost, spuse tînărul.

— Asta a fost ! exlamă prinţul ; atunci cum ai ajuns să afli că există aici o trapă ?

— Am văzut placa de alamă în lucirea unei raze de lună, răspunse el.

— Dar cum ţi-ai dat seama că e o încuietoare ? îl încolţi Manfred cu întrebările, şi cum ai descoperit secretul deschiderii ei ?

— Providența, care m-a eliberat de sub coif, m-a îndrumat la arcul încuietorii.

— Providența ar fi trebuit să meargă mai departe și să te ducă dincolo de atingerea nemulțumirii mele, spuse Manfred ; cînd Providența te-a învățat cum să deschizi încuietoarea, te-a abandonat ca pe un nătărău care nu s-a priceput să se folosească de bunăvoința ei. De ce n-ai urmat calea ce ți s-a arătat spre salvare ? de ce ai închis chepengul înainte de a coborî treptele ?

— Aș putea să vă întreb, mărite prinț, îndrăzni țăranul, cum era să știu eu, total necunoscător al castelului, că acele trepte duc spre o ieșire ? dar găsesc nedemn să ocolesc întrebările domniei voastre. Oriunde ar fi dus acele trepte, poate că aș fi cercetat calea — nu puteam să ajung într-o situație mai rea decît cea în care mă aflam. Dar adevărul este că mi-a scăpat chepengul din mîini : a urmat numaidecît sosirea domniei voastre. Dădusem alarma — ce mai însemna dacă eram prins cu un moment mai devreme sau mai tîrziu ?

— Ai multă dîrzenie pentru anii tăi, zise Manfred, dar, dacă stau și chibzuiesc, tot am bănuiala că te joci cu mine : încă nu mi-ai răspuns cum ai deschis încuietoarea ?

— Am să vă arăt cum, mărite prinț, și luînd o bucată de piatră căzută prin spărtură, tînărul țăran se aplecă deasupra trapei și începu să bată peste bucata de alamă, cu intenția de a cîștiga timp pentru fuga prințesei. Această prezență de spirit, unită cu francheța tînărului, îl făcu pe Manfred să șovăie. Se simți chiar înclinat să ierte un om care, de fapt, nu se făcuse vinovat de nici o crimă. Manfred nu era dintre acei tirani barbari care găsesc o

plăcere în cruzime, cînd nu sînt provocați. Împrejurările vieții îi aspriseră firea care, la origine, nu fusese lipsită de omenie ; iar calitățile lui intrau în acțiune de îndată ce pasiunile nu-i întunecau judecata.

În timp ce prințul stătea astfel la îndoială, un zgomot nelămurit de glasuri răsună îndepărtat pe sub bolțile cavoului. Pe măsură ce sunetele se apropiau, el desluși vorbirea gălăgioasă a unora dintre slujitorii pe care îi împrăștiase prin castel în căutarea Isabellei, și strigătele lor :

— Unde-i stăpînul nostru ? Unde-i prințul ?

— Aici sînt, spuse Manfred cînd ajunseră mai aproape, ați găsit-o pe prințesă ?

Primul sosit răspunse :

— O ! stăpîne, sînt bucuros că v-am găsit !

— Că m-ai găsit pe mine ? se miră Manfred, dar unde e prințesa ?

— Am crezut că am găsit-o, stăpîne, zise omul, cu un aer îngrozit, dar...

— Dar ce ? zbieră prințul la el ; nu cumva a fugit ?

— Jaquez și cu mine, stăpîne...

— Da, eu și cu Diego... îl întrerupse cel de-al doilea, sosind și mai înlemnit de groază.

— Vorbiți fiecare pe rînd ! le spuse Manfred ; vă întreb unde este prințesa ?

— Nu știm, răspunseră amîndoi deodată, dar ne-am pierdut mințile de frică !

— Așa mi se pare și mie, capete seci ce sînteți, le spuse Manfred ; ce v-a speriat așa de tare ?

— O ! stăpîne, se lamentă Jaquez, ce i-au văzut ochii

lui Diego ! Înălțimea voastră nu și-ar crede ochilor dacă ar vedea...

— Ce lucruri fără noimă aud iar ? le tăie vorba Manfred ; nu mai răspundeți pe ocolite, că de nu...

— Stăpîne, dacă înălțimea voastră binevoiește să mă asculte, grăi bietul om, Diego și cu mine...

— Da, eu și cu Jaquez..., se amestecă tovarășul său.

— Nu v-am interzis să vorbiți amîndoi deodată ? zise prințul ; răspunde tu, Jaquez, căci neghiobul celălalt pare și mai zăpăcit decît tine. Ce s-a întîmplat ?

— Mărite prinț, începu Jaquez, dacă înălțimea voastră binevoiește să mă asculte, Diego și cu mine, după porunca înălțimii voastre, ne-am dus s-o căutăm pe tînăra domniță ; dar, temîndu-ne să nu întîlnim stafia tînărului prinț, fiul înălțimii voastre, Dumnezeu să-l odihnească în pace, întrucît n-a fost îngropat creștinește pînă acum...

— Dobitocule ! turbă de furie Manfred, n-ai văzut prin urmare decît o stafie ?

— O ! mai rău, mult mai rău ! stăpîne, se jelui Diego, mai bine vedeam zece strigoi.

— Doamne, ajută-mă să-i rabd ! exclamă Manfred, neghiobii ăștia mă înnebunesc. Piei din ochii mei, Diego ! iar tu, Jaquez, spune-mi într-un cuvînt : ești treaz ? aiurezi ? parcă aveai mai mult bun simț ; sau celălalt netot a băgat frica și-n tine ? vorbește, ce-și închipuie că a văzut ?

— Mărite prinț, reluă Jaquez tremurînd, tocmai începusem să vă spun că, de cînd cu groaznica nenorocire a tînărului nostru stăpîn, Dumnezeu să-i odihnească sufletul nevinovat ! nici unul dintre noi, slujitori credincioși

ai înălțimii voastre — e adevărul adevărat că sîntem devotați, deși bieți oameni sărmani — nici unul, cum ziceam, n-a mai îndrăznit să pună piciorul în castel de unul singur, ci numai cîte doi ; încît, Diego și cu mine, socotind că tînăra domniță ar putea fi în galeria cea mare, am urcat s-o căutăm și să-i spunem că înălțimea voastră dorește să-i aducă ceva la cunoștință.

— Vai de capul vostru de netoți ! izbucni Manfred, și între timp ea a reușit să fugă, fiindcă vouă vă era frică de strigoi ! Păi bine, nemernicule, tocmai din galerie a fugit ; de acolo vin eu însumi.

— Cu toate astea, s-ar putea să fie tot acolo, după cîte știu eu, zise Jaquez, dar să mă ia naiba dacă o mai caut prin partea aceea — bietul Diego ! nu cred că-și va mai veni în fire după una ca asta !

— După ce ? întrebă Manfred ; oare n-o să aflu niciodată ce i-a băgat în sperieți pe ticăloșii ăștia ? Dar îmi pierd vremea : urmează-mă, păcătosule ; vreau să văd dacă prințesa e tot în galerie.

— Pentru numele lui Dumnezeu, strigă Jaquez, nu vă duceți în galerie ! Cred că în sala cea mare de lîngă galerie nu-i altul decît Satan !

Manfred, care pînă atunci luase spaima slujitorilor săi drept o panică deșartă, rămase ca trăsnit de acest nou amănunt. Își aminti de năluca din portret, și de brusca închidere a ușii de la capătul galeriei — începu să bîiguie, și întrebă tulburat :

— Ce e în sala mare ?

— Stăpîne, răspunse Jaquez, cînd Diego și cu mine am ajuns în galerie — el a intrat primul, fiindcă zicea că

are mai mult curaj — aşadar cînd am intrat în galerie, n-am găsit pe nimeni. Am căutat sub fiecare bancă, sub fiecare scaun ; dar tot nu era nimeni.

— Tablourile se găseau toate la locul lor ? întrebă Manfred.

— Da, stăpîne, răspunse Jaquez, dar nu ne-am gîndit să ne uităm şi în dosul lor.

— Bine, bine, spuse Manfred, zi mai departe.

— Cînd am ajuns la uşa sălii celei mari, continuă Jaquez, am găsit-o închisă.

— Şi n-aţi putut s-o deschideţi ?

— Ba da, stăpîne, mai bine n-o deschideam, răspunse omul. Ce zic ; nu eu am deschis-o, ci Diego : îl apucase o îndrăzneală nesăbuită şi voia să meargă neapărat mai departe, cu toate că eu l-am sfătuit să se oprească — să mă bată Dumnezeu dacă mai deschid în viaţa mea o uşă care e închisă !

— Lasă gluma, strigă Manfred, înfiorat, spune-mi ce-aţi văzut în sala cea mare, cînd aţi deschis uşa.

— Eu, stăpîne ! se feri Jaquez, eu n-am văzut nimic ; eram îndărătul lui Diego ; dar am auzit zgomotul.

— Jaquez, grăi Manfred pe un ton solemn, te conjur pe sufletele strămoşilor mei, spune ce-ai văzut ? ce-ai auzit ?

— Diego a văzut, stăpîne, nu eu, răspunse Jaquez, eu am auzit doar zgomotul. Nici n-a deschis bine uşa, că Diego a început să ţipe şi a fugit înapoi — am fugit şi eu, şi l-am întrebat : „E stafia ?“ „Stafia ? nu, nu !“ a zis Diego, şi i se zbîrlise părul pe cap. „E un uriaş, mi se pare ; poartă armură, fiindcă i-am văzut o parte din picior, mare cît

coiful de jos, din curte." Şi în timp ce vorbea, am auzit, stăpîne, o zguduire cumplită şi un zornăit de armură, ca şi cum uriaşul s-ar fi ridicat ; căci mi-a spus Diego pe urmă că şedea culcat, crede el, fiindcă piciorul era întins pe podea. Nu ajunsesem încă la capătul galeriei, cînd am auzit uşa de la sala mare trîntindu-se în urma noastră, dar n-am avut curaj să întoarcem capul ca să vedem dacă uriaşul venea după noi — dar acum, gîndindu-mă bine, cred că l-am fi auzit dacă ne urmărea. Pentru Dumnezeu, stăpîne milostiv, trimiteţi după preot, ca să alunge duhurile rele din castel ! căci, fără doar şi poate e sub puterea vrăjilor.

— Da, stăpîne, vă rugăm, chemaţi-l, strigară toţi slujitorii în cor, altminteri sîntem nevoiţi să plecăm din slujba domniei voastre.

— Tăcere, gogomanilor ! le porunci Manfred, şi veniţi după mine ; vreau să ştiu ce înseamnă toate astea.

— Noi, stăpîne ! ziseră ei într-un glas, noi nu ne-am urca în galerie nici pentru toată averea domniei voastre.

Tînărul ţăran, care rămăsese tăcut, vorbi şi el :

— Îmi îngăduie înălţimea voastră să încerc şi eu ? viaţa mea n-are preţ pentru nimeni ; nu mi-e teamă de îngerii răi, şi nu i-am supărat pe cei buni.

— Purtarea ţi-e deasupra înfăţişării, spuse Manfred, cercetîndu-l cu surprindere şi cu admiraţie, mai tîrziu îţi voi răsplăti bravura — dar acum..., continuă el, cu un oftat, împrejurările sînt de aşa fel încît nu pot să mă încred în alţi ochi decît într-ai mei — totuşi, îţi îngădui să mă însoţeşti.

Cînd alergase prima oară după Isabella prin galerie, Manfred se dusese de-a dreptul la apartamentul soţiei

sale, fiind sigur că prințesa se retrăsese acolo. Hippolita, care-i cunoștea pasul, se ridică atunci din culcușul ei cu îngrijorată duioșie ca să-și întîmpine soțul, pe care nu-l văzuse de la moartea fiului lor. S-ar fi aruncat la pieptul lui, într-un elan în care se îmbinau bucuria și durerea ; dar el o împinse brutal în lături și o întrebă :

— Unde e Isabella ?

— Isabella, dragul meu soț ? ! se miră Hippolita.

— Da, Isabella ! repetă Manfred cu glas poruncitor ; vreau s-o văd pe Isabella.

— Tată, răspunse Matilda, care își dădea seama cît de neplăcut o impresionase pe mama ei o asemenea comportare, n-a mai trecut pe la noi de cînd ai chemat-o în apartamentul tău.

— Spune-mi unde se găsește acum ; n-am întrebat unde a fost.

— Dragul meu soț, fiica ta îți spune adevărul : Isabella ne-a părăsit la chemarea ta, și nu s-a mai întors de-atunci ; dar liniștește-te, bunul meu soț ; caută să te odihnești : ziua aceasta îngrozitoare te-a tulburat. Isabella va fi la ordinele tale mîine dimineață.

— Cum așa, înseamnă că voi două știți unde este ? se înfurie Manfred. Spuneți-mi imediat, căci nu vreau să pierd o clipă — iar tu, femeie, spune-i capelanului tău să se prezinte la mine de îndată.

— Isabella, răspunse Hippolita senină, s-a retras, bănuiesc, în camera ei ; nu e obișnuită să vegheze la ora asta tîrzie. Soțul meu drag, continuă ea, îndură-te și împărtășește-mi și mie ce te frămîntă. Ți-a pricinuit Isabella vreun necaz ?

— Nu mă mai plictisi cu întrebări, îi tăie vorba Manfred, ci spune-mi unde se află.

— Se va duce Matilda s-o cheme, zise prinţesa. Şezi jos, dragul meu soţ, şi regăseşte-ţi tăria sufletească obişnuită.

— Ce ! eşti geloasă pe Isabella, îi aruncă el brutala acuzaţie, şi vrei să fii de faţă la întrevederea noastră ?

— Dumnezeule mare ! se indignă Hippolita, ce înţeles au aceste cuvinte ?

— Vei afla într-un răstimp foarte scurt, replică prinţul cu cruzime. Trimite-mi-l pe capelan şi aşteaptă aici bunul meu plac.

Astfel vorbind, ieşi ca vîntul din încăpere, în căutarea Isabellei, lăsîndu-le pe prinţese înmărmurite de felul său rătăcit de a vorbi şi a se comporta, şi chinuite de presupuneri vane asupra celor ce punea el la cale.

Acum, Manfred se întorcea din cavou, însoţit de tînărul ţăran şi de cîţiva slujitori pe care îi silise să-l urmeze. Urcă scara principală fără a se opri, pînă cînd ajunse în galerie, la uşa căreia o găsi pe Hippolita împreună cu capelanul ei. Cînd Manfred îl izgonise pe Diego, acesta se dusese de-a dreptul la apartamentul prinţesei, pentru a da alarma despre cele văzute. Buna prinţesă, care, la fel ca şi Manfred, nu se îndoia de realitatea acelei vedenii, afectă totuşi calmul, prefăcîndu-se că o ia drept o nălucire a slujitorului. Dar, însufleţită de dorinţa de a-şi cruţa soţul de o nouă zdruncinare, şi călită de lanţul durerilor să nu se mai înfioare cu fiece prilej, se hotărî să se jertfească ea cea dintîi, dacă soarta însemnase pe răboj ceasul acela spre stîrpirea lor. Trimiţînd-o pe Matilda la culcare, în

ciuda împotrivirilor ei, şi cu toate că implorase îngăduinţa de a-şi însoţi mama, Hippolita, întovărăşită numai de capelan, vizitase galeria şi sala cea mare de recepţie, iar acum, cu o seninătate sufletească pe care n-o mai resimţise demult, îşi întîmpină soţul şi-l asigură că viziunea piciorului gigantic era curată născocire, fără îndoială o impresie produsă de spaimă, în întunericul şi mohorîrea nopţii, asupra minţii slujitorilor. Împreună cu capelanul, ea cercetase întreaga sală şi găsise totul în ordine.

Manfred, deşi convins, ca şi soţia sa, că viziunea nu fusese un efect al imaginaţiei, îşi reveni oarecum în fire după furtuna ce-i pustiise sufletul prin atîtea evenimente stranii. Ruşinat, totodată, de purtarea lui neomenoasă faţă de o prinţesă care răspundea la fiecare ofensă cu noi mărturii de dragoste şi devotament, simţea, ca o forţă de neocolit, cum i se umplu ochii de priviri afectuoase ; dar nu mai puţin ruşinat de remuşcările ce-l cuprindeau faţă de fiinţa împotriva căreia plănuia în ascuns un şi mai grav ultragiu, îşi struni năzuinţele inimii şi nu avu curajul să cedeze măcar sentimentului de compasiune. O clipă mai tîrziu se petrecu în sufletul său o trecere spre ticăloşie rafinată. Bizuindu-se pe neabătuta supunere a Hippolitei, îşi măguli orgoliul cu gîndul că soţia sa, nu numai că va accepta răbdătoare divorţul, dar îl va asculta, dacă aşa va fi bunul lui plac, şi se va strădui s-o convingă pe Isabella să-l ia de bărbat ; însă nu apucă să se consoleze cu această dezgustătoare speranţă, deoarece îşi aminti că Isabella nu putea fi găsită nicăieri. Redobîndindu-şi stăpînirea de sine, dădu poruncă să fie păzite cu străşnicie toate căile de acces ale castelului, şi statornici slujitorilor, sub pedeapsa cu

moartea, îndatorirea de a nu îngădui nimănui să iasă. Tînărului ţăran, căruia îi vorbi mai binevoitor, îi ordonă să rămînă într-o odăiţă ce dădea spre scară, şi unde se afla un pat de scînduri şi o saltea de paie ; luînd cheia el însuşi, îi spuse tînărului că-i va vorbi a doua zi dimineaţa. Apoi, concediindu-şi însoţitorii şi adresînd Hippolitei o vagă şi posacă înclinare a capului, se retrase în propriile-i încăperi.

CAPITOLUL II

Matilda, care, ascultînd cuvîntul Hippolitei, se retrăsese în iatacul său, era prea mîhnită ca să-şi poată afla odihna. Zguduitorul destin al fratelui ei o impresionase adînc. Era surprinsă că n-o vede pe Isabella ; dar ciudatele vorbe pe care le aruncase tatăl ei, şi enigmatica ameninţare adresată prinţesei, soţiei sale, însoţită de o comportare neînţeles de furioasă, o umpluseră de spaimă şi de panică. Aştepta nerăbdătoare întoarcerea Biancăi, domnişoara ei de onoare, pe care o trimisese să afle ce se întîmplase cu Isabella. Bianca se înfăţişă curînd şi îşi informă stăpîna, din cele culese de la slujitori, că n-o găseau pe Isabella nicăieri. Povesti aventura cu tînărul ţăran care fusese descoperit în cavou, dar cu o mulţime de adăugări nesemnificative, din relatările incoerente ale oamenilor casei ; şi stărui mai ales asupra piciorului de uriaş care fusese văzut în sala galeriei. Această ultimă împrejurare o îngrozise pe Bianca atît de mult, încît primi cu bucurie cînd Matilda îi ceru să rămînă în camera ei peste noapte.

Tînăra prințesă își chinuia mintea cu tot felul de presupuneri în legătură cu dispariția Isabellei și cu amenințările proferate de Manfred la adresa mamei ei.

— Dar ce treabă atît de urgentă va fi avînd cu capelanul ? se întrebă Matilda ; o fi avînd intenția să îngroape trupul fratelui meu în taină, chiar în capelă ?

— O ! am ghicit, prințesă, zise Bianca. De vreme ce urmează să-i fiți moștenitoare, e nerăbdător să vă vadă căsătorită ; totdeauna a ars de dorința de-a mai avea alți fii ; acum, îmi pun capul că nu-și va găsi astîmpăr pînă nu va avea nepoți. Cum vă văd și mă vedeți, o să fiți, în sfîrșit, mireasă. Buna mea prințesă, n-o veți alunga pe credincioasa Bianca ! n-o veți pune pe donna Rosara peste mine, acum că sînteți o prințesă de seamă !

— Sărmana mea Bianca ! îi răspunse Matilda, ce repede îți mai umblă gîndurile ! Eu, o prințesă de seamă ! Ce-ai văzut în purtarea lui Manfred, de la moartea fratelui meu, care să stea mărturie pentru vreo creștere a dragostei lui față de mine ? — dar e tatăl meu și nu trebuie să mă plîng. Mai mult chiar, dacă cerul a zăvorît pentru mine inima tatei, îmi răsplătește înzecit neînsemnatele-mi merite prin duioasa dragoste pe care mi-o poartă mama. Ah ! scumpa mea mamă ! da, Bianca, din pricina ei mă doare asprimea firii lui Manfred. Severitatea lui față de mine o pot îndura cu toată răbdarea, dar mă doare în suflet cînd sînt martoră la brutalități neîntemeiate față de ea.

— O ! prințesă, zise Bianca, toți bărbații se poartă astfel cu soțiile lor cînd s-au plictisit de ele.

— Și totuși, mai adineauri mă felicitai, după închipuirile tale, că tata vrea să mă căsătorească !

— Aş vrea să ajungeţi o înaltă doamnă, răspunse Bianca fie ce-o fi. Nu doresc să vă văd posomorîtă într-o mănăstire, cum s-ar întîmpla dacă v-aţi împlini voia, şi dacă prinţesa, mama domniei voastre, care ştie că e mai bine cu un soţ rău decît fără soţ, nu v-ar împiedica... Afurisit să fie ! ce zgomot a fost ? Doamne iartă-mă, că n-am vrut...

— E vîntul, o linişti Matilda ; şuieră printre crenelurile turnului de deasupra : l-ai auzit de o mie de ori.

— Ba chiar nu e nici un rău în cele ce-am spus, continuă Bianca, nu e un păcat să vorbeşti despre căsătorie — şi cum ziceam, prinţesă, dacă stăpînul nostru Manfred v-ar oferi un prinţ frumos şi tînăr drept soţ, i-aţi face o reverenţă şi i-aţi spune că preferaţi să vă călugăriţi ?

— Slavă Domnului ! nu mă aflu într-o asemenea primejdie, spuse Matilda, doar ştii cîte cereri în căsătorie a respins.

— Iar domnia voastră, ca o fiică ascultătoare, îi mulţumiţi, nu-i aşa ? dar lăsaţi, prinţesă ; să zicem că mîine dimineaţă vă cheamă în sala cea mare de consiliu, iar acolo găsiţi alături de domnia sa un prinţ chipeş, cu ochi mari şi negri, cu frunte albă şi netedă, şi cu plete ca pana corbului unduindu-i pe umeri ; pe scurt, prinţesă, un tînăr erou semănînd cu portretul bunului Alfonso din galerie, în faţa căruia şedeţi şi vă uitaţi ore întregi...

— Nu vorbi cu uşurătate despre tabloul acela, o întrerupse Matilda cu un suspin, ştiu că adoraţia cu care privesc acel portret are ceva neobişnuit — dar nu sînt îndrăgostită de o zugrăveală pe pînză. Caracterul acelui prinţ virtuos, veneraţia pe care mi-a insuflat-o mama pentru amintirea lui, rugăciunile pe care, nu ştiu de ce, m-a

învățat ea să le înalț la mormîntul prințului, toate la un loc mi-au întărit convingerea că, într-un fel sau în altul, destinul meu se leagă de ceva înrudit cu el.

— Doamne ! cum poate fi una ca asta ? exclamă Bianca ; mi s-a spus totdeauna că familia domniei voastre nu se înrudește deloc cu a lui ; și să mă bată Dumnezeu dacă înțeleg de ce prințesa, mama domniei voastre, vă trimite în cîte o dimineață rece, sau în cîte o seară umedă, să vă rugați la mormîntul lui : după cîte știu, nu e printre sfinții din calendar. Dacă simțiți nevoia să vă rugați, de ce nu vă îndeamnă să vă adresați marelui nostru sfînt Nicolae ? Eu cred că el e sfîntul care ajută fetelor să se mărite.

— Poate că aș fi mai puțin impresionată, mărturisi Matilda, dacă mama mi-ar explica motivele : tocmai misterul pe care-l păstrează îmi inspiră acest sentiment de... nici eu nu știu cum să-l numesc. Cum ea nu înfăptuiește nimic din porniri capricioase, sînt încredințată că există o taină fatală îndărătul acestor lucruri — ba chiar știu că există : în durerea ei cumplită la moartea fratelui meu, a lăsat să cadă cîteva cuvinte care dădeau de înțeles că așa este.

— O ! draga mea prințesă, ce cuvinte ?

— Nu-ți pot spune, răspunse Matilda ; dacă părinții scapă o vorbă fără voia lor, nu se cade s-o destăinuie copiii.

— Cum adică ? i-a părut rău de cele spuse ? întrebă Bianca ; dar în mine, prințesă, puteți avea toată încrederea.

— Cît privește micile mele secrete, cînd am vreunul, pot avea încredere, spuse Matilda ; dar n-am voie să dispun de secretele mamei mele : un copil trebuie să aibă urechi și ochi așa cum îl îndrumă părinții.

— Ei, prințesă, nu încape nici o îndoială că v-ați născut ca să deveniți o sfîntă, spuse Bianca, și nu te poți împotrivi vocației : tot într-o mănăstire veți sfîrși pînă la urmă. În schimb, donna Isabella n-ar fi atît de reținută față de mine ; m-ar lăsa să-i vorbesc despre băieți tineri; și, cînd a sosit odată la castel un cavaler arătos, mi-a mărturisit că ar fi preferat ca fratele domniei voastre, Conrad, să-i semene.

— Bianca, nu-ți îngădui să vorbești despre prietena mea cu lipsă de respect. Isabella e o fire veselă, dar sufletul ei e curat ca virtutea însăși. Știe că-ți place să-ți treci vremea sporovăind, și poate că ți-a încurajat cînd și cînd acest gust, pentru a mai risipi tristețea și a înviora singurătatea în care ne ține tatăl meu.

— Maică Precistă ! tresări Bianca ; din nou ! n-auziți nimic, scumpa mea prințesă ? castelul e, cu siguranță, bîntuit de fantome !

— Taci ! spuse Matilda, taci și-ascultă ! am auzit, într-adevăr, un glas — dar trebuie să fie o închipuire ; m-ai molipsit și pe mine cu spaimele tale, mi se pare.

— Ba e chiar așa, prințesă, spuse Bianca, aproape plîngînd și îngrozită la culme ; sînt sigură că am auzit un glas !

— Doarme cineva în camera de dedesubt ? întrebă prințesa.

— Nimeni n-a mai îndrăznit să doarmă acolo, răspunse Bianca, de cînd marele astrolog, care era preceptorul prinţului Conrad, s-a înecat. Cu siguranţă, prinţesă, că fantoma lui şi a tînărului prinţ s-au întîlnit în camera de jos — pentru numele Domnului, hai să fugim în apartamentul mamei domniei voastre !

— Îţi poruncesc să nu te mişti, spuse Matilda ; dacă sînt duhuri chinuite, le putem uşura suferinţele punîndu-le întrebări. Nu se poate să ne vrea răul, fiindcă nu le-am dăunat întru nimic ; şi dacă ne-ar voi răul, am fi oare mai sigure într-o încăpere decît într-alta ? întinde-mi, te rog, mătăniile ; vom spune o rugăciune şi pe urmă vom vorbi cu ele.

— Vai, scumpa mea prinţesă ! n-aş vorbi cu o fantomă pentru nimic în lume ! ţipă Bianca.

În acelaşi moment, auziră fereastra micii odăi de sub camera Matildei deschizîndu-se. Ascultară cu atenţie şi, după cîteva clipe, li se păru că aud pe cineva cîntînd, dar nu desluşeau cuvintele.

— Nu poate fi un duh răufăcător, spuse prinţesa cu glas scăzut ; e, fără îndoială, cineva de-al casei — deschide fereastra şi-i vom recunoaşte glasul.

— N-am curaj, prinţesă, răspunse Bianca.

— Eşti cu adevărat o nătîngă, zise Matilda, şi deschise încetişor fereastra ea însăşi.

Zgomotul fu auzit, totuşi, de persoana care se afla dedesubt, căci de îndată încetă şi cîntecul. Deducînd acest lucru, prinţesa întrebă :

— E cineva acolo, jos ? Dacă este, să vorbească !

— Da, spuse un glas necunoscut.

— Cine este ? întrebă Matilda.

— Un străin, răspunse glasul.

— Ce străin ? și cum ai ajuns aici la ora asta tîrzie, cînd toate porțile castelului sînt încuiate ?

— Nu mă aflu aici de bună voie, răspunse glasul ; dar cer iertare, doamnă, dacă v-am tulburat odihna : nu știam că sînt auzit. Mi-a fugit somnul și, părăsindu-mi culcușul în care mă frămîntam de neliniște, am venit la fereastră să-mi irosesc orele apăsătoare așteptînd luminoasa ivire a zorilor ; ard de nerăbdare să fiu eliberat din castel.

— Cuvintele și tonul vorbirii, spuse Maltida, îți sînt pline de melancolie : dacă ești nefericit, ai compasiunea mea. Dacă suferi de amarul sărăciei, spune-mi : îi voi vorbi prințesei, al cărei suflet milostiv se înduioșează de cei năpăstuiți, și ea te va ajuta.

— Sînt, într-adevăr, nefericit, răspunse străinul, și nu cunosc bunăstarea ; dar nu mă plîng de soarta pe care mi-a hărăzit-o cerul : sînt tînăr și sănătos, și nu mi-e rușine că mă întrețin prin munca mea — totuși, să nu mă credeți trufaș, să nu vă închipuiți că disprețuiesc dărnicia domniei voastre ! Am să vă pomenesc în rugile mele și am să implor binecuvîntarea cerului asupra inimii voastre îndurătoare, precum și asupra nobilei voastre stăpîne. Dacă suspin, doamnă, o fac pentru alții, nu pentru mine.

— Acum am priceput, prințesă ! zise Bianca în șoaptă; e, fără îndoială, tînărul țăran ; și aș putea să jur că e îndrăgostit — ce aventură fermecătoare ! — hai să-l descoasem. Nu știe cine sînteți ; vă ia drept una dintre doamnele de onoare ale prințesei Hippolita.

— N-ai nici un fel de rușine, Bianca ? o dojeni prințesa ; ce drept avem noi să scormonim tainele inimii acestui tînăr ? pare virtuos și sincer, și a recunoscut că e nefericit : e asta o împrejurare care să ne îndreptățească să-l socotim ca un bun al nostru ? pe ce temei îi putem noi pretinde să ne destăinuie secretele ?

— Doamne ! ce puțin știți despre iubire, prințesă ! răspunse Bianca ; bine, dar îndrăgostiții n-au altă plăcere mai mare decît să vorbească despre iubita lor !

— Și vrei să devin confidenta acestui țăran ? se indignă prințesa.

— Atunci lăsați-mă pe mine să-i vorbesc, spuse Bianca ; deși am cinstea să fiu domnișoara de onoare a domniei voastre, n-am avut totdeauna un rol atît de înalt; afară de asta, dacă iubirea egalizează rangurile, le și înalță : eu am tot respectul pentru un tînăr care e îndrăgostit.

— Să lăsăm neroziile ! spuse prințesa ; dacă a afirmat că e nefericit, nu urmează neapărat de aici că suferă din dragoste. Gîndește-te la tot ce s-a întîmplat astăzi, și spune-mi dacă nu există și alte nenorociri decît cele pricinuite de iubire ! Străinule, i se adresă din nou prințesa. dacă nenorocirile nu ți-au fost prilejuite de propriile greșeli, și dacă ușurarea lor nu stă mai presus de puterile prințesei Hippolita, îmi iau asupra mea răspunderea că-ți va fi ocrotitoare. Cînd ți se va da drumul din castel, du-te la cucernicul părinte Geronimo, la mănăstirea de lîngă biserica Sfîntul Nicolae, și povestește-i păsurile dumitale, atît cît socoți de cuviință : el nu va întîrzia să le transmită prințesei, care e mama tuturor celor în nevoie.

Rămas bun : nu se cade să prelungesc conversaţia cu un bărbat, la ora aceasta nepotrivită.

— Bună doamnă, sfinţii din cer să vă ia sub paza lor ! răspunse ţăranul ; dar dacă unui biet străin nevrednic îi e îngăduit să mai ceară un moment de ascultare — am oare fericirea asta ? fereastra nu s-a închis — pot îndrăzni să cer...

— Vorbeşte repede, zise Matilda, zorile înaintează, dacă plugarii ar ieşi pe cîmp şi ne-ar vedea... Ce vrei să întrebi ?

— Nu ştiu cum să încep... dacă să îndrăznesc..., îngăimă tînărul străin, dar înţelegerea omenească cu care mi-aţi vorbit îmi dă curaj... doamnă, pot să-mi pun încrederea în domnia voastră ?

— Sfinte Dumnezeule ! exclamă Matilda. Ce vrei să spui prin asta ? ce doreşti să-mi încredinţezi ? vorbeşte cu curaj, dacă taina dumitale poate fi dezvăluită unui suflet cast.

— Aş întreba, grăi ţăranul, îmbărbătîndu-se, dacă ceea ce am auzit de la slujitori e adevărat ; dacă prinţesa lipseşte din castel ?

— Ce te interesează pe dumneata ? Primele-ţi cuvinte vădeau o gravitate înţeleaptă şi cuviincioasă. Ai venit aici ca să spionezi secretele prinţului Manfred ? Adio. M-am înşelat asupra dumitale.

Şi cu aceste cuvinte, Matilda închise fereastra în grabă, nemailăsînd tînărului timp să răspundă.

— Aş fi procedat mai cuminte, îi spuse ea Biancăi cu oarecare ironie, dacă te lăsam pe tine să stai de vorbă cu

țăranul : curiozitatea lui seamănă ca două picături de apă cu a ta.

— Nu-mi șade bine să vă contrazic, răspunse Bianca, dar poate că întrebările pe care i le-aș fi pus eu ar fi fost mai la subiect decît ceea ce ați avut plăcerea să-l întrebați.

— O ! nici vorbă că da ! spuse Matilda ; ești discreția personificată ! pot să știu ce l-ai fi întrebat ?

— Un spectator vede adesea mai bine jocul decît cei care îl joacă, răspunse Bianca. Crede domnia voastră că întrebarea în legătură cu donna Isabella pornea din simplă curiozitate ? Nicidecum, prințesă ; aici se ascund mai multe decît vă dați seama înălțimile voastre, obrazuri luminate. Lopez mi-a spus, și toți slujitorii sînt încredințați, că tînărul acesta a înlesnit fuga donnei Isabella ; remarcați, vă rog, prințesă — amîndouă știm că donna Isabella nu l-a plăcut prea mult pe prințul Conrad — ei bine ! acesta e ucis chiar în momentul cînd soarta ei părea pecetluită — eu nu acuz pe nimeni. Un coif cade din senin — așa afirmă prințul, tatăl domniei voastre ; dar Lopez și toți slujitorii spun că acest tînăr fanfaron e un vrăjitor care l-a furat de pe mormîntul lui Alfonso.

— Sfîrșește cu vorbăria asta nelalocul ei, o mustră Matilda.

— Cum doriți, prințesă ; totuși e un lucru ciudat că donna Isabella a dispărut în aceeași zi, și că tînărul vrăjitor a fost găsit la gura trapei ; eu nu acuz pe nimeni ; dar dacă tînărul stăpîn și-a aflat moartea fără nelegiuire...

— Pe respectul datorat, să nu îndrăznești să sufli

o vorbă de bănuială cu privire la puritatea și reputația dragei mele Isabella.

— Puritate sau nepuritate, zise Bianca, iat-o dispărută — un străin, pe care nimeni nu-l cunoaște, e descoperit în castel ; domnia voastră înșivă îi puneți întrebări, iar el vă răspunde că e îndrăgostit, sau nefericit, adică unul și același lucru — ba chiar a mărturisit că e nefericit din cauza altcuiva ; și cine suferă, din pricina altei ființe decît dacă e îndrăgostit de ea ? Și după asta întreabă ca un nevinovat, sărăcuțul de el ! dacă donna Isabella lipsește.

— La drept vorbind, spuse Matilda, observațiile tale nu sînt cu desăvîrșire lipsite de temei — fuga Isabellei mă umple de uimire ; curiozitatea acestui străin e cît se poate de ciudată... și totuși Isabella nu mi-a ascuns niciodată măcar un gînd de-al ei.

— Așa vă spunea, replică Bianca, pentru ca să vă pescuiască secretele ; dar cine știe, prințesă, dacă acest străin nu e vreun prinț travestit ? Lăsați-mă să deschid fereastra, prințesă, și să-i pun cîteva întrebări !

— Nu, o opri Matilda ; îl voi întreba eu însămi : dacă știe ceva despre Isabella, nu e vrednic să mai stau de vorbă cu el.

Tocmai voia să deschidă fereastra, cînd auziră sunînd clopotul de la intrarea secretă a castelului, chiar în dreapta turnului unde se afla Matilda — fapt care o împiedică pe prințesă să reia conversația cu străinul.

După ce rămase un răstimp tăcută, își continuă cu glas tare firul gîndurilor :

— Sînt încredințată că oricare va fi fost pricina fugii Isabellei, ea nu s-a făcut de ocară. Dacă străinul acesta

i-a fost părtaș, înseamnă că a fost mulțumită de frumusețea și meritele lui. Am observat — și tu la fel, Bianca, nu-i așa ? — că vorbele-i erau pătrunse de o pietate neobișnuită. Nu era graiul unui om de rînd : cuvintele lui s-ar fi potrivit și unui om de viță înaltă.

— V-am spus doar, prințesă, zise Bianca, eu sînt sigură că e un prinț deghizat.

— Totuși, își exprimă îndoiala Matilda, cum îți explici că n-a însoțit-o ? de ce să aibă nechibzuința de a înfrunta fără rost nemulțumirea tatălui meu ?

— Cît despre asta, prințesă, răspunse Bianca, așa cum a știut să iasă de sub coif, va găsi el mijlocul de a se feri de mînia tatălui domniei voastre. Aș pune mîna în foc că poartă asupra lui cine știe ce talisman.

— Găsești dezlegare la toate prin magie, spuse Matilda ; dar un om care întreține legături cu duhurile iadului nu îndrăznește să folosească acele cuvinte de temut ale sfinteniei pe care le-a rostit el. N-ai băgat de seamă cu ce fervoare a făcut legămînt să mă pomenească în rugile lui ? Da, cu siguranță, că Isabella i-a cunoscut pietatea.

— Atîta mi-ar lipsi, să mă încred în pietatea unor tineri care pun la cale să fugă împreună ! se scutură Bianca. Nu, prințesă, donna Isabella e dintr-un alt aluat decît bănuiți. Într-adevăr, cînd vă aflați împreună obișnuia să suspine și să înalțe ochii la cer, fiindcă știe că sînteți o sfîntă, dar de îndată ce întorceați spatele...

— O nedreptățești, să răzvrăti Matilda ; Isabella nu e fățarnică : are simțul cuvenit al evlaviei, dar n-a pretins niciodată că nutrește o chemare ce nu i-a fost hărăzită.

Dimpotrivă, întotdeauna a combătut și înclinația mea de a mă călugări ; și, cu toate că acum, recunosc, sînt răvășită că mi-a ascuns fuga ; cu toate că e o nepotrivire între fapta ei și prietenia noastră ; nu pot să uit căldura dezinteresată cu care stăruia mereu să nu îmbrac haina monahală : dorea să mă vadă căsătorită, deși zestrea mea ar fi însemnat o pierdere pentru ea și pentru copiii fratelui meu. De dragul ei voi gîndi numai binele despre acest tînăr țăran.

— Prin urmare și domnia voastră credeți că există o simpatie între ei ?

În clipa aceea, un slujitor intră grabnic în cameră și-i vesti prințesei că donna Isabella fusese găsită.

— Unde ? întrebă Matilda într-o suflare.

— Și-a căutat azil la biserica Sfîntul Nicolae, răspunse slujitorul ; părintele Geronimo a adus vestea el însuși : e jos cu înălțimea sa.

— Unde e mama ? întrebă Matilda.

— În camera domniei sale, prințesă, și vă cheamă.

Manfred se trezise de la mijitul zorilor și se dusese în apartamentul Hippolitei, ca să cerceteze dacă știa ceva despre Isabella. În timp ce-i punea întrebări, sosi știrea că Geronimo cerea să-i vorbească prințului. Manfred, nebănuind cauza vizitei monahului, și știind că Hippolita îl folosea pentru milosteniile ei, porunci să fie primit, cu gîndul să-l lase împreună cu prințesa, în timp ce el avea intenția să-și continue cercetările în legătură cu Isabella.

— Ai treabă cu mine sau cu prințesa ? întrebă Manfred.

— Cu amîndoi, răspunse omul bisericii. Donna Isabella...

— Ce-i cu ea ? îl întrerupse Manfred, tresărind.

— Se găsește în fața altarului bisericii Sfîntul Nicolae, răspunse Geronimo.

— Asta nu e treaba Hippolitei ! vorbi Manfred, tulburat ; să ne retragem în camera mea, părinte ; trebuie să mă informezi cum a ajuns acolo.

— Nu, prințe, răspunse cucernicul bătrîn, cu o atitudine de autoritate neclintită care-i impuse pînă și hotărîtului Manfred, respectuos fără voia lui în fața virtuților de sfînt ale lui Geronimo, mesajul meu este către amîndoi ; și, cu bunăvoința înălțimii voastre, îl voi transmite în fața amîndurora — dar mai întîi, stăpîne, trebuie s-o întreb pe prințesă dacă are cunoștință de pricina retragerii donnei Isabella din acest castel.

— Nu, pe sufletul meu, nu ! răspunse Hippolita ; mă acuză Isabella că am fost părtașă ?...

— Părinte, o întrerupse Manfred, acord profesiunii dumitale sfinte respectul datorat ; dar aici sînt suveran, și nu voi îngădui nici unui preot indiscret să se amestece în chestiunile mele de familie. Dacă ai ceva să-mi comunici, urmează-mă în camera mea ; nu obișnuiesc să-mi încunoștiințez soția despre afacerile secrete de stat ; ele nu intră în preocupările unei femei.

— Stăpîne, răspunse preotul, eu nu pătrund ca un nechemat în secretele de familie. Misiunea mea este să răspîndesc pacea, să vindec învrăjbirile, să predic pocăința și să-i învăț pe oameni cum să-și strunească patimile îndărătnice. Iert neîndurătoarea admonestare a înăl-

ţimii voastre : îmi cunosc datoria, şi sînt slujitorul unui suveran mai puternic decît Manfred. Ascultaţi-i glasul, care vorbeşte prin gura mea.

Manfred tremura de furie şi de ruşine. Înfăţişarea Hippolitei exprima mirarea şi încordarea nerăbdării de a afla unde aveau să ducă toate acestea ; tăcînd îşi manifesta cu atît mai elocvent deferenţa faţă de Manfred.

— Donna Isabella, reluă Geronimo, îşi adresează omagiul către amîndoi ; mulţumeşte şi unuia şi altuia pentru amabilitatea cu care a fost tratată la castel ; deplînge moartea fiului pe care l-aţi pierdut, şi propria ei nefericire de a nu deveni fiica unor prinţi atît de înţelepţi şi nobili, pe care-i va respecta ca pe proprii ei părinţi toată viaţa ; se roagă pentru neîntreruptă unire şi fericire între domniile voastre (aici Manfred se schimbă la faţă), dar, de vreme ce nu mai e cu putinţă o înrudire cu înălţimile voastre, vă roagă fierbinte să consimţiţi ca ea să rămînă la adăpostul bisericii pînă cînd va avea veşti despre tatăl ei ; sau, dacă se va adeveri moartea acestuia, să aibă libertatea de a dispune, cu aprobarea epitropilor, de propria ei persoană în vederea unei căsătorii potrivite.

— Nu voi consimţi niciodată la una ca asta, declară prinţul ritos ; ba chiar insist să se întoarcă la castel fără a întîrzia o clipă : eu răspund de persoana ei faţă de epitropi, şi nu voi admite să se afle sub altă ocrotire decît a mea.

— Înălţimea voastră va cugeta dacă o asemenea situaţie se mai poate numi cuviincioasă.

— N-am nevoie de povăţuitor, spuse Manfred, roşu de furie : purtarea Isabellei dă loc la bănuieli ciudate —

iar acel tînăr pehlivan, care a fost cel puţin complicele ei, dacă nu chiar pricina fugii...

— Pricina ! întrerupse Geronimo ; un tînăr a fost pricina ?

— Asta e prea mult ! izbucni Manfred. Să rabd eu să-mi rîdă în nas, în propriul meu palat, un călugăr obraznic ? le tăinuieşti întîlnirile amoroase, mi se pare.

— M-aş ruga cerului să vă limpezească asprele presupuneri, răspunse Geronimo, dacă înălţimea voastră n-ar avea certitudinea, în adîncul conştiinţei, că mă acuză pe nedrept. Dar înalţ rugăciuni să vă fi iertată neîndurarea ; şi implor pe înălţimea voastră s-o lase liniştită pe prinţesă în sfîntul lăcaş, unde nu poate fi tulburată de asemenea deşarte capricii lumeşti cum sînt declaraţiile de dragoste, din partea oricărui bărbat de pe pămînt.

— Nu-mi umbla mie cu făţărnicii sclifosite, îi întoarse vorba Manfred, ci du-te s-o aduci pe prinţesă unde e datoria ei să stea.

— E datoria mea să împiedic întoarcerea ei aici, grăi Geronimo. Ea se află acolo unde orfanele şi fecioarele sînt cel mai bine păzite de capcanele şi vicleşugurile acestei lumi ; şi nimic altceva decît autoritatea unui părinte n-o poate lua din acel loc.

— Eu sînt părintele ei, strigă Manfred, şi o cer !

— Ea a dorit să vă aibă drept părinte, răspunse călugărul ; dar cerul, care a împiedicat această înrudire, a rupt pentru totdeauna orice legături între ea şi înălţimea voastră, de aceea vă vestesc...

— Destul, om îndrăzneţ ! se răsti Manfred ; şi teme-te de nemulţumirea mea !

— Cucernice părinte, spuse Hippolita, e rolul dumitale să nu ţii seamă de ranguri ; eşti obligat să vorbeşti aşa cum îţi impune datoria — dar e datoria mea să nu aud ceea ce nu doreşte soţul meu să aud. Urmează-l pe prinţ în camera sa. Eu mă voi retrage în oratoriul meu şi mă voi ruga Sfintei Fecioare să te inspire cu sfaturile ei divine, spre a readuce inima bunului meu soţ la obişnuita-i pace şi blîndeţe.

— Desăvîrşit suflet de femeie : spuse călugărul. Prinţe, sînt la dispoziţia domniei voastre.

Manfred, însoţit de călugăr, trecu în apartamentul său, unde, închizînd uşa, spuse :

— Am văzut, părinte, că Isabella ţi-a comunicat intenţiile mele. Acum ascultă-mi hotărîrea, şi supune-te. Raţiuni de stat, cît se poate de urgente, siguranţa mea şi a poporului meu, cer ca eu să am un fiu. E zadarnic să mai aştept un moştenitor de la Hippolita. Am ales-o pe Isabella. Trebuie s-o aduci înapoi, şi mai ai o sarcină de îndeplinit. Ştiu ce înrîurire ai asupra Hippolitei : conştiinţa ei e în mîinile dumitale. Recunosc, e o femeie fără cusur : inima ei e îndreptată spre cer, şi dispreţuieşte neînsemnatele măriri ale lumii pămînteşti ; îţi stă în putere s-o faci să renunţe la ele cu totul. Convinge-o să consimtă la dezlegarea căsătoriei noastre, şi să se retragă într-o mănăstire : dacă vrea, poate s-o înzestreze ; şi va avea mijloacele necesare pentru a se arăta faţă de ordinul dumitale monahal oricît de generoasă doreşte, sau oricît doreşti domnia ta însuţi. Astfel, vei îndepărta calamităţile ce atîrnă deasupra capetelor noastre, şi vei avea meritul de a salva principatul Otranto de la distrugere. Eşti un om înţelept ;

și, chiar dacă firea mea iute m a făcut să scap câteva cuvinte nepotrivite, îți cinstesc meritele, și doresc să-ți rămîn obligat pentru propria-mi liniște și păstrarea neamului meu.

— Fie voia cerului ! răspunse călugărul. Eu sînt doar nevrednica sa unealtă. Prin mijlocirea limbii mele vă vorbește, prințe, despre netemeinicia planurilor ce vă faceți. Jignirile aduse virtuoasei Hippolita au urcat pînă la tronul milostivirii. Prin mine sînteți dojenit pentru intenția adulteră de a o repudia ; prin mine sînteți avertizat să încetați de a mai urmări scopuri incestuoase asupra celei ce vă e fiică prin contract matrimonial. Cerul, care a salvat-o de patima domniei voastre, cînd pedeapsa dumnezeiască, atît de recent căzută asupra acestei case, ar fi trebuit să vă inspire alte gînduri, cerul va continua să vegheze asupra ei. Chiar și eu, biet călugăr disprețuit, am puterea s-o ocrotesc de violența domniei voastre. Păcătos cum sînt, și ocărît fără milă de înălțimea voastră, ca părtaș la nu știu ce aventuri amoroase, eu nu pun preț pe nada cu care ați avut plăcerea să-mi ispitiți cinstea. Îmi iubesc ordinul ; cinstesc inimile evlavioase ; respect pietatea prințesei ; dar nu voi trăda încrederea pe care și-o pune în mine, și nu voi sluji nici chiar cauza religiei prin complezențe mîrșave și criminale. Într-adevăr ? propășirea principatului atîrnă de moștenitorul pe care l-ar putea avea înălțimea voastră ! Cerul însă își rîde de vederile mioape ale omului. Numai cu o zi în urmă, cine avea o curte mai măreață și mai înfloritoare decît a lui Manfred ? Și unde e tînărul Conrad acum ? Prințe, vă respect lacrimile, dar intenția mea nu e să le opresc : lăsați-le să curgă, prințe ;

ele vor cîntări mai greu, în faţa proniei cereşti, spre fericirea supuşilor, decît o căsătorie care, întemeiată fiind pe pofte trupeşti sau pe considerente politice, n-ar putea cu nici un chip să prospereze. Sceptrul, care a trecut din neamul lui Alfonso în acela al domniei voastre, nu poate fi păstrat printr-o cununie pe care biserica n-o va îngădui niciodată. Dacă va fi voinţa Celui de Sus ca stirpea lui Manfred să piară, resemnaţi-vă, prinţe, hotărîrilor lui : şi în felul acesta veţi binemerita o coroană nepieritoare. Haideţi, prinţe, îmi place mîhnirea asta — să ne întoarcem la prinţesă : ea nu e înştiinţată despre intenţiile crude ale domniei voastre ; iar eu n-am voit altceva decît să vă strecor în suflet neliniştea. Aţi văzut cu ce gingaşă răbdare, cu ce sforţări de a-şi dovedi iubirea a ascultat, a refuzat apoi să asculte pînă unde a mers vinovăţia înălţimii voastre. Ştiu că arde de dorul de a vă strînge în braţe, şi de a vă asigura că dragostea ei e nestrămutată.

— Părinte, zise prinţul, te înşeli dacă-ţi închipui că încerc vreo mustrare de conştiinţă. E adevărat, cinstesc virtuţile Hippolitei ; o consider o sfîntă, şi aş dori să fie şi mai strînsă legătura care ne-a unit, spre binele sufletului meu — dar, vai ! părinte, nu-mi cunoşti durerea cea mai chinuitoare. De-o bucată de vreme îmi fac scrupule în privinţa legalităţii unirii noastre ; Hippolita mi-e rudă de gradul al patrulea. E adevărat, ni s-a acordat o dispensă ; dar am mai aflat şi că ea avusese o învoială de căsătorie cu un altul, înainte. Asta mă apasă greu pe inimă : acestei situaţii conjugale nelegitime îi atribui eu pedeapsa care m-a lovit prin moartea lui Conrad ! Uşurează-mi conştiinţa

de această povară ; dezleagă căsătoria noastră și desăvîrșește lucrarea dumnezeiască pe care îndemnurile dumitale sfinte au început-o în inima mea.

Ce săgetare dureroasă îl străbătu pe bietul om al bisericii, cînd văzu această întorsătură în spiritul vicleanului prinț ! Tremura pentru soarta Hippolitei, înțelegînd că ruina ei era hotărîtă, și se temea ca nu cumva Manfred, pierzînd speranța de a o redobîndi pe Isabella, să nu se îndrepte, în nerăbdarea de a avea un fiu, spre altă persoană, care ar putea să nu fie la fel de neînduplecată în fața ispitei rangului princiar. Un răstimp, cucernicul om rămase cufundat în gînduri. În cele din urmă, nutrind speranțe pe calea amînării, socoti că atitudinea cea mai înțeleaptă ar fi să-l împiedice pe prinț să renunțe, din deznădejde, la Isabella. De ea, călugărul știa că se poate folosi — prin afecțiunea pentru Hippolita, și prin dezgustul mărturisit cu privire la curtea pe care i-o făcea Manfred — ca să-i sprijine scopurile, pînă cînd afurisenia bisericii putea fi pronunțată împotriva unui divorț. Cu această intenție, părînd impresionat de scrupulele prințului, rosti, după cîteva clipe :

— Prințe, am meditat la cele ce mi-a spus înălțimea voastră, și, dacă într-adevăr o conștiință gingașă e motivul real al repulsiei față de virtuoasa soție a domniei voastre, departe de mine gîndul de a mă strădui să vă împietresc sufletul. Biserica e o mamă îngăduitoare ; dezvăluiți-i durerile : ea singură vă poate aduce alinare în inimă, fie împrăștiind îndoielile conștiinței, fie, după o cercetare a scrupulelor ce vă frămîntă, eliberîndu-vă de ele și încuviințînd mijloacele legale pentru perpetuarea spiței dom-

niei voastre. În al doilea caz, dacă donna Isabella poate fi convinsă să consimtă...

Manfred, trăgînd concluzia că ori îl cucerise pe bătrîn prin viclenia sa, ori intransigența înflăcărată de la început a acestuia nu fusese decît un tribut plătit aparențelor, era încîntat la culme de brusca întorsătură a lucrurilor ; de aceea reînnoi cele mai mărinimoase făgăduieli, pentru eventualitatea că și-ar atinge scopul prin mijlocirea călugărului. Bine intenționatul preot îl lăsă pe Manfred să se amăgească, ferm hotărît să i se pună de-a curmezișul planurilor, și nicidecum să le sprijine.

— De vreme ce acum ne înțelegem, reîncepu prințul, mă aștept părinte, să-mi satisfaci curiozitatea într-o privință. Cine este tînărul pe care l-am găsit în cavou ? Trebuie să fi avut vreun amestec în fuga Isabellei ; spune-mi drept : e iubitul ei ? sau e un interpus pentru pasiunea altuia ? Am bănuit adeseori că Isabella era indiferentă față de fiul meu : zeci de împrejurări îmi vin în minte ca să-mi întărească bănuiala. Ea însăși era atît de conștientă de acest lucru, încît, în timp ce-i vorbeam în galerie, mi-a preîntîmpinat bănuielile, încercînd să-și justifice răceala față de Conrad.

Călugărul, care nu știa nimic despre tînăr, decît ceea ce aflase întîmplător de la prințesă, și nu avea nici cea mai vagă idee despre cele petrecute ulterior, fără a reflecta îndeajuns la firea vijelioasă a lui Manfred, se gîndi că n-ar strica să-i semene în suflet gelozia : putea servi în viitor, fie ca să-l predispună pe prinț împotriva Isabellei, dacă rămînea neclintit în dorința de a o lua în căsătorie ; fie, atrăgîndu-l pe o urmă greșită, și absorbîndu-i atenția asu-

pra unei intrigi iluzorii, ca să-l împiedice de a urmări o nouă țintă. Potrivit acestei nefericite diplomații, dădu răspunsul în așa fel încît să-i întărească lui Manfred convingerea că între Isabella și acel tînăr exista o anumită legătură.

Prințul, a cărui natură focoasă n-avea nevoie de multe paie ca să ardă cu vîlvătăi, se făcu roșu de furie la insinuările călugărului.

— Voi cerceta pînă în miezul ei această intrigă ! izbucni el ; și, părăsindu-l pe Geronimo fără nici un fel de menajamente, cu obligația să rămînă acolo pînă la întoarcerea sa, se îndreptă cu pași repezi spre sala cea mare a castelului și porunci să fie adus țăranul înaintea sa. Șarlatan înrăit ! i se adresă prințul de îndată ce tînărul se înfățișă ; cum rămîne cu „adevărul cuvintelor" la care te lăudai că ții atît de mult ? Providența, nu-i așa ? și raza lunii ți-au descoperit încuietoarea trapei ? Ia să-mi spui tu mie, flăcău obraznic, cine ești, și de cînd o cunoști pe prințesă — și bagă de seamă să nu mai răspunzi în doi peri ca aseară, dacă nu vrei să-ți smulg adevărul prin cazne.

Tînărul, văzînd că participarea lui la fuga prințesei fusese descoperită, și judecînd că nimic din cele ce ar rosti el n-ar putea fi nici în folosul, nici în dauna ei, răspunse :

— Nu sînt un șarlatan, stăpîne, și n-am meritat în nici un chip asemenea vorbe înjositoare. Am răspuns aseară la fiecare întrebare pe care mi-a pus-o înălțimea voastră cu același respect al adevărului cu care voi vorbi acum ; și asta nu de frica schingiuirilor, ci pentru că mi-e silă de

minciună. Vă rog să repetaţi întrebările, stăpîne ; sînt gata să vă dau satisfacţie atît cît îmi stă în putere s-o fac.

— Ştii ce vreau să aflu, îi spuse prinţul ; cauţi doar să cîştigi timp ca să ocoleşti adevărul. Vorbeşte fără înconjur : cine eşti ? şi de cîtă vreme o cunoşti pe prinţesă ?

— Sînt un plugar din satul vecin, răspunse ţăranul ; numele meu e Teodoro. Prinţesa m-a găsit în cavou ieri seară, iar mai înainte nu m-am aflat niciodată în prezenţa sa.

— Voi crede cît poftesc de mult sau de puţin din toate astea, zise Manfred ; dar vreau să aud felul tău de a înfăţişa faptele ; pe urmă, voi cerceta eu adevărul. Spune-mi ce motiv ţi-a dat prinţesa pentru dorinţa ei de a fugi ? viaţa ta atîrnă de acest răspuns.

— Mi-a spus, vorbi Teodoro, că se găseşte în mare primejdie, şi dacă nu izbuteşte să fugă din castel în cîteva clipe, va fi nenorocită pentru tot restul vieţii.

— Şi pe această bază şubredă, pe spusele unei fete fără minte, ai riscat să-mi înfrunţi nemulţumirea ?

— Nu mă tem de nemulţumirea nimănui, grăi răspicat Teodoro, atunci cînd o femeie ameninţată îmi cere s-o ocrotesc.

În timpul acestui interogatoriu, Matilda se ducea spre apartamentul Hippolitei. Sus, aproape de plafonul sălii principale unde se găsea Manfred, era o galerie pardosită cu scînduri şi avînd ferestre zăbrelite ; pe acolo urmau să treacă Matilda şi Bianca. Auzind glasul tatălui ei, şi văzînd slujitorii adunaţi în jurul lui, prinţesa se opri ca să afle ce se întîmplă. Prizonierul îi trezi îndată interesul ; tonul lui grav şi liniştit, şi atitudinea de curajoasă curte-

nie pe care o vădea ultimul său răspuns — primele cuvinte ce-i răsunară desluşit în urechi — o impresionară favorabil. Ţinuta îi era demnă, armonioasă şi impunătoare, chiar în acea situaţie ; dar atenţia ei fu curînd atrasă de chipul tînărului ţăran.

— Doamne ! Bianca ! îşi exprimă surprinderea, în şoaptă, prinţesa ; oare visez ? nu e chipul acestui tînăr copia fidelă a portretului lui Alfonso din galerie ?

Mai mult nu izbuti să spună, căci glasul tatălui ei creştea, cu fiecare cuvînt, ca tunetul.

— Bravada asta, spunea el, întrece toate neobrăzările dinainte. Vei simţi pe pielea ta mînia cu care îndrăzneşti să te joci. Luaţi-l, porunci Manfred, şi legaţi-l strîns ! Prima ştire pe care o va primi prinţesa despre apărătorul ei va fi aceea că şi-a pierdut capul pentru ea.

— Nedreptatea de care vă faceţi vinovat faţă de mine, replică Teodoro, îmi întăreşte credinţa că am făcut o faptă bună salvînd-o pe prinţesă de tirania domniei voastre. Să fie fericită, orice s-ar întîmpla cu mine !

— E îndrăgostit de ea ! făcu spume la gură Manfred ; un ţăran care urmează să fie răpus nu e însufleţit de asemenea sentimente. Să-mi spui pe dată cine eşti, flăcău nesocotit, ori de nu, te va face roata să destăinui tot.

— M-aţi ameninţat odată cu moartea, spuse tînărul, pentru adevărul pe care vi l-am spus : dacă asta e toată încurajarea la care mă pot aştepta pentru sinceritate, nu sînt ispitit să vă mai satisfac zadarnic curiozitatea.

— Deci nu vrei să vorbeşti ? întrebă Manfred.

— Nu vreau, răspunse el.

— Duceți-l afară, în curtea castelului, porunci Manfred ; vreau să-i văd capul despărțit de trup chiar în clipa asta.

Auzind aceste cuvinte, Matilda leșină. Bianca scoase un țipăt ascuțit și strigă :

— Ajutor ! ajutor ! moare prințesa !

La acest strigăt, Manfred tresări și întrebă ce se întîmplase. Tînărul țăran, care auzise și el, întrebă, cuprins de emoție, același lucru, dar Manfred dădu ordin să fie scos afară în grabă și să aștepte execuția, pînă cînd el însuși se va lămuri asupra strigătelor Biancăi. Aflînd adevărata pricină, o luă drept o tulburare datorată slăbiciunii femeiești și, după ce dădu dispoziții ca Matilda să fie dusă în apartamentul ei, ieși repede în curtea interioară, chemă un ostaș din gardă și-i porunci lui Teodoro să îngenunche și să se pregătească pentru lovitura fatală.

Neînfricatul tînăr primi cruda sentință cu o resemnare care înduioșă toate inimile afară de aceea a lui Manfred. Dorea cu înfocare să afle înțelesul celor ce auzise privitor la prințesă, dar, temîndu-se ca nu cumva să-l întărîte pe tiran și mai mult împotriva lui, se stăpîni. Singura favoare pe care găsi de cuviință s-o ceară fu îngăduința de a se spovedi, pentru a-și ușura sufletul în fața cerului. Manfred, care nădăjduia ca, prin mijlocirea duhovnicului, să dibuie taina tînărului, îi acceptă fără nici o greutate rugămintea ; și, în convingerea că părintele Geronimo ținea acum cu propriile lui interese, porunci să fie chemat ca să asculte spovedania prizonierului. Cucernicul bătrîn, care nu prevăzuse cîtuși de puțin nenorocirea prilejuită de cele cîteva cuvinte nechibzuite strecurate, căzu în genunchi în fața

prinţului, implorîndu-l cu cerul şi cu pămîntul să nu verse sînge nevinovat. Se învinui pe sine însuşi cu cele mai aspre cuvinte pentru stîngăcia exprimării sale, îşi dădu toată osteneala să-l dezvinovăţească pe tînăr, şi nu precupeţi nici un mijloc de a domoli furia tiranului.

Manfred, mai curînd aţîţat decît potolit de intervenţia lui Geronimo, ale cărui tăgăduieli îl făceau să creadă acum că fusese înşelat şi de unul şi de celălalt, ordonă călugărului să-şi facă datoria, adăugînd că nu va încuviinţa prizonierului prea mult timp pentru spovedanie.

— Nici nu cer mult timp, stăpîne, vorbi nefericitul tînăr. Păcatele, cerul să fie slăvit ! nu s-au îngrămădit asupra mea ; ele nu depăşesc măsura obişnuită la anii mei. Şterge-ţi ochii, bunule părinte, şi să ne grăbim ; e o lume strîmbă, şi n-am pricină s-o părăsesc cu regret.

— Ah ! sărmat băiat ! se jeluia Geronimo ; cum poţi răbda să mă vezi în ochi ? Eu sînt ucigaşul tău ! eu am adus ceasul năpastei asupră-ţi.

— Te iert din toată inima, spuse tînărul, aşa cum nădăjduiesc să fiu iertat în ceruri. Ascultă-mi spovedania, părinte, şi dă-mi binecuvîntarea.

— Cum să te pregătesc pentru marea trecere, aşa cum se cuvine ? se frămînta Geronimo. Nu poţi fi mîntuit fără să-ţi ierţi duşmanii — şi eşti în stare să ierţi un nelegiuit ca mine ?

— Da, sînt, spuse Teodoro ; te iert.

— Şi nu vă mişcă lucrul acesta ? principe crud ! se întoarse călugărul către Manfred.

— Am trimis după domnia ta ca să-l spovedești, răspunse acesta cu severitate, nu ca să pledezi pentru el. Întîi mi-ai aprins mînia împotrivă-i ; sîngele lui să fie asupra ta!

— Așa va fi ! se tîngui bătrînul, chinuit de durere. Domnia voastră și cu mine nu putem nădăjdui niciodată să ajungem acolo unde se duce acest preafericit tînăr !

— Grăbește-te, spuse Manfred ; nu mă mișcă văicărelile preoților mai mult decît țipetele femeilor.

— Cum ! sări tînărul, e cu putință ca soarta mea să fi prilejuit ceea ce aud ? prințesa se găsește din nou în puterea domniei voastre ?

— Nu faci decît să-mi redeștepți mînia, vorbi Manfred ; pregătește-te, căci sînt ultimele tale clipe.

Tînărul, care simțea cum clocotește în el revolta, iar pe de altă parte era impresionat de mîhnirea pe care o vedea pe chipurile tuturor celor din jur, ca și pe cel al călugărului, își înăbuși emoțiile și, scoțîndu-și pieptarul, apoi descheindu-și cămașa, îngenunche pentru rugăciune. În timp ce se înclina, cămașa îi alunecă mai jos de umăr, descoperind semnul unei săgeți roșii.

— Sfinte Dumnezeule ! tresări ca ars bătrînul preot, ce-mi văd ochii ! E copilul meu ! Teodoro al meu !

E de închipuit tulburarea care s-a iscat ; ea nu poate fi zugrăvită. Lacrimile celor de față încetară să curgă din pricina uimirii, mai degrabă decît a bucuriei. Păreau că-și întreabă seniorul cu ochii ce trebuiau să simtă. Surprindere, îndoială, caldă simpatie, respect, se așternu rînd pe rînd pe chipul tînărului. Primi, cu modestă supunere, efuziunea de lacrimi și îmbrățișări din partea bătrînului ; totuși, temîndu-se să dea frîu liber speranței, și avînd bă-

nuieli, după cele petrecute, în privința neînduplecării lui Manfred, aruncă o privire către prinț, ca și cum ar fi spus: „Poți să rămîi nepăsător în fața unei asemenea scene ?"

Inima lui Manfred nu rămînea totdeauna de piatră în fața emoțiilor. De uimire, își uită mînia ; dar firea sa trufașă nu-i îngăduia să se recunoască mișcat. Pe de altă parte se îndoia dacă descoperirea legăturii de sînge nu era, de fapt, o născocire a călugărului spre a-l salva pe tînăr.

— Ce înțeles au toate acestea ? rosti el ; cum poate să-ți fie fiu ? e oare în armonie cu vocația de călugăr, cu faima-ți de sfințenie, să-l recunoști pe un vlăstar de țăran drept rodul unei legături de dragoste ?

— O, Doamne ! răspunse ecleziarhul, pui la îndoială faptul că mi-e fiu ? aș putea oare să simt în inimă chinul acesta dacă nu i-aș fi tată ? Iertați-l ! prinț milostiv, cruțați-i viața ! iar pe mine acoperiți-mă cu vorbe de ocară atît cît vă e placul.

— Iertați-l ! strigară toți cei de față, iertați-l de hatîrul acestui om bun !

— Liniște ! vorbi aspru Manfred ; trebuie să știu mai mult, înainte de a fi înclinat să iert. Bastardul unui sfînt poate să nu fie deloc sfînt el însuși.

— Prinț nedrept ! se răzvrăti Teodoro ; nu mai adăugați și insulta la cruzime. Dacă sînt fiul acestui om venerabil, deși nu sînt prinț ca domnia voastră, aflați că sîngele care îmi curge-n vine...

— Da, îl întrerupse călugărul, sîngele lui e nobil ; iar el nu e acel lucru mîrșav de care ați pomenit. E fiul meu legitim ; iar Sicilia nu se poate făli cu multe case de viță mai veche decît aceea a familiei Falconara — dar, vai, stă-

pîne ! ce înseamnă sîngele ? ce înseamnă obîrşia nobilă ? sîntem toţi nişte fiinţe de nimic, corupte, păcătoase. Credinţa singură ne poate înălţa din pulberea din care am răsărit, şi în care ne vom întoarce.

— De-ajuns cu predica, îi tăie vorba Manfred ; uiţi că nu mai eşti călugărul Geronimo, ci contele de Falconara. Povesteşte-ţi viaţa ; vei avea destul timp pentru moralizare mai tîrziu, dacă se va întîmpla să nu obţii iertare pentru acest criminal îndîrjit.

— Născătoare de Dumnezeu ! exclamă călugărul, e cu putinţă ca prinţul nostru să refuze unui tată viaţa unicului său copil, de multă vreme pierdut ! Călcaţi-mă în picioare, stăpîne, batjocoriţi-mă, făceţi-mă să sufăr, luaţi viaţa mea în locul vieţii lui, dar cruţaţi-mi fiul !

— Poţi simţi, prin urmare, spuse Manfred, ce înseamnă să-ţi pierzi unicul fiu ! nici n-a trecut un ceas de cînd îmi predicai resemnarea : stirpea mea, dacă aşa vrea soarta, va trebui să piară... dar contele de Falconara...

— Vai mie, stăpîne ! îşi ceru iertare Geronimo, recunosc că v-am supărat ; dar nu îngreunaţi suferinţele unui bătrîn ! Eu nu mă laud cu familia mea, şi-mi sînt străine asemenea deşertăciuni : e sufletul meu de tată care pledează pentru băiatul acesta ; e amintirea femeii iubite care l-a purtat în sînul ei. Spune-mi, Teodoro, mai trăieşte ?

— Sufletul ei a trecu demult în lumea celor drepţi, răspunse Teodoro.

— O ! cum s-a întîmplat asta ? povesteşte-mi... dar nu... acum ea e fericită ! Tu eşti tot ce mi-a rămas ! — şi, adresîndu-se lui Manfred, cu glas întretăiat, îl rugă fier-

binte : Prea temutule prinț ! veți binevoi... să-mi dăruiți viața sărmanului meu copil ?

— Întoarce-te la mănăstire, îi răspunse Manfred ; condu-o pe prințesă aici ; ascultă-mă în toate celelalte așa cum ți-am spus ; și îți făgăduiesc viața fiului tău.

— O, stăpîne, se întunecă Geronimo la chip, trebuie să plătesc cu prețul cinstei pentru ca tînărul acesta drag să rămînă teafăr și nevătămat ?

— Pentru mine ! strigă Teodoro, mai bine să-ndur de o mie de ori moartea decît să-ți pătez conștiința. Ce-ți pretinde tiranul acesta ? prințesa e încă la adăpost de puterea lui ? ocrotește-o, bătrîn venerabil, și lasă să se abată asupră-mi toată mînia lui.

Geronimo își dădea osteneala să înfrîneze ieșirea violentă a tînărului ; dar pînă să izbutească Manfred să răspundă, se auzi tropotul unor copite de cai, odată cu răsunetul unei trîmbițe de alamă ce plutea în aer, în afara porților castelului. În aceeași clipă, panașul negru al coifului fermecat, care rămăsese în același loc, la capătul opus al curții interioare, fîlfîi ca bătut de furtună, și salută de trei ori, ca printr-o înclinare a unui purtător nevăzut.

CAPITOLUL III

O presimțire funestă se strecură în inima lui Manfred, cînd văzu cum penele miraculosului coif fluturau în armonie cu sunetul trîmbiței de alamă.

— Părinte ! se adresă el lui Geronimo, pe care nu-l mai trata acum drept conte de Falconara, ce înțeles au semnele acestea ? Dacă am păcătuit... — Penele fremătară și mai violent. — Nefericit principe ce sînt ! strigă Manfred; cucernice părinte ! nu vrei să mă ajuți cu rugăciunile tale?

— Prinţe, răspunse Geronimo, cerul e fără îndoială nemulțumit de batjocura adusă slujitorilor săi... Supuneți-vă bisericii ; și încetați de a-i mai prigoni oficianții. Dați-i drumul acestui tînăr nevinovat ; și învățați să cinstiți haina sfîntă pe care o port : cerul nu îngăduie să fie luat în glumă ; vedeți — și trîmbița sună din nou.

— Recunosc că am judecat puțin cam pripit, spuse Manfred. Părinte, fii bun te rog, deschide ferăstruica porții și întreabă cine este.

— Îmi dăruiți viața lui Teodoro ? își reînnoi călugărul rugămintea.

— Ți-o dăruiesc, zise Manfred ; dar întreabă cine a venit !

Geronimo, aruncîndu-se de gîtul fiului său, vărsa șiroaie de lacrimi din preaplinul sufletului.

— Ai făgăduit să te duci la poartă, îl grăbi Manfred.

— Mi-am închipuit, răspunse călugărul, că înălțimea voastră îmi va îngădui ca mai întîi să vă mulțumesc prin acest prinos al inimii.

— Du-te, tată drag, îi spuse Teodoro ; supune-te prințului — nu merit eu să-ntîrzii a-i împlini dorința din pricina mea.

Geronimo, întrebînd cine se afla la poarta castelului, primi drept răspuns : un crainic.

— Din partea cui ?

— Din partea cavalerului cu sabie de gigant, răspunse crainicul, și trebuie să stau de vorbă cu uzurpatorul principatului Otranto.

Geronimo se înfățișă prințului și repetă întocmai mesajul, rostind aceleași cuvinte. Prima veste îl umplu de spaimă pe Manfred ; dar cînd auzi că a fost numit uzurpator, furia i se reaprinse și curajul îi reveni pe de-a-ntregul.

— Uzurpator ! ticălos nemernic ! răcni el, cine îndrăznește să-mi pună la îndoială titlul ? Retrage-te, părinte ; asta nu e treabă pentru monahi : voi întîmpina pe acest cutezător eu însumi. Du-te la mănăstire și pregătește întoarcerea prințesei : fiul îți va rămîne ca ostatec pentru credința dumitale.

— Sfinți din cer ! strigă Geronimo, dar înălțimea voastră mi-a iertat copilul mai adineauri cu mărinimie și fără condiții — ați uitat așa de curînd intervenția cerului ?

— Cerul, replică Manfred, nu trimite crainici ca să pună la îndoială titlul unui prinț legitim ; nu sînt sigur nici măcar dacă-și anunță voința prin călugări — dar asta e treaba dumitale, nu a mea. În clipa de față îmi cunoști bunul plac ; și n-o să-ți salveze fiul un vestitor obraznic, dacă nu te întorci împreună cu prințesa.

Zadarnic era orice răspuns din partea ecleziarhului. Manfred dădu ordin să fie condus pînă la portița secretă și scos afară din castel, după care se încuie acea intrare în urma sa ; totodată, porunci altor slujitori să-l ducă pe Teodoro în cea mai de sus cămăruță a turnului negru, sub cea mai aspră pază ; și toate acestea abia îngăduind celor doi o îmbrățișare fugară la despărțire. Apoi se retrase în sala cea mare, luîndu-și locul pe tron, înconjurat de suita sa, pentru a-l primi pe cranic cu toată ceremonia.

— Ei ! vestitor lipsit de cuviință ! i se adresă prințul, ce dorești de la mine ?

— Am venit, răspunse acesta, la domnia ta, Manfred, uzurpator al principatului Otranto, din partea renumitului și neînvinsului cavaler cu sabie de gigant ; în numele seniorului său, Frederic, marchiz de Vicenza, el o cere pe donna Isabella, fiica marchizului, pe care, în chip infam și trădător, ai izbutit s-o ții în propria-ți putere, corupîndu-i necredincioșii epitropi în timpul absenței tatălui ei ; și îți mai cere să renunți la principatul Otranto, pe care l-ai uzurpat de la același senior Frederic, cel mai apropiat moștenitor de sînge al ultimului stăpîn legitim, Alfonso

cel Bun. Dacă nu consimți de bunăvoie să îndeplinești aceste cereri întemeiate, cavalerul te provoacă la luptă în doi, pe viață și pe moarte.

Acestea zicînd, crainicul aruncă jos sceptrul.

— Și unde e acel lăudăros care te trimite ? întrebă Manfred.

— La depărtare de o leghe, îi răspunse crainicul ; vine să aducă la înfăptuire pretenția stăpînului său împotriva ta, deoarece el este un cavaler veritabil, iar tu un uzurpator și un răpitor.

Oricît de jignitor suna provocarea, Manfred chibzui că nu avea interes să-l întărîte pe marchiz. Știa cît de întemeiată era revendicarea lui Frederic ; și n-o auzea acum pentru întîia oară. Strămoșii lui Frederic își luaseră titlul de prinți de Otranto, încă de la moartea, fără urmași direcți, a lui Alfonso cel Bun ; dar Manfred, ca și tatăl și bunicul său, fuseseră prea puternici pentru ca familia de Vicenza să-i poată deposeda. Frederic, un prinț dominat în tinerețe de patima războiului și a iubirii, se îndrăgostise de o frumoasă fiică de nobil, pe care o luă în căsătorie, dar care muri dîndu-i naștere Isabellei. Moartea ei îl îndurerâ atît de mult, încît se făcu cruciat și plecă în Țara Sfîntă ; rănit într-o încăierare cu păgînii, fu luat prizonier și dat dispărut. Cînd știrea ajunse la urechile lui Manfred, el obținut prin mită ca epitropii donnei Isabella să i-o încredințeze lui, în calitate de logodnică a fiului său. Conrad — o alianță prin care își propunea să contopească revendicările ambelor familii nobiliare. Acesta fusese motivul ce-l determinase, la moartea lui Conrad, să ia hotărîrea atît de neașteptată de a se căsători el însuși cu fata ;

și același gînd îl îndemna acum să caute să obțină consimțămîntul lui Frederic în vederea căsătoriei. În spiritul acestei linii de conduită, socoti că era mai înțelept să-l poftească la castel pe apărătorul cauzei lui Frederic, pentru ca nu cumva să afle ceva despre fuga Isabellei, în legătură cu care dădu dispoziții severe oamenilor săi să nu dezvăluie nimic celor din suita cavalerului.

— Vestitorule, vorbi Manfred, după ce medită asupra acestor gînduri, întoarce-te la stăpînul tău și spune-i că, înainte de a limpezi neînțelegerile cu sabia, Manfred ar dori să aibă o convorbire cu el. Îl poftesc ca oaspete în castelul meu, unde, pe cuvînt de cavaler loial, va avea parte de o primire curtenitoare, în deplină siguranță pentru el și însoțitorii săi. De nu vom izbuti să înlăturăm motivele de sfadă dintre noi pe cale prietenească, jur că va pleca de aici teafăr, și că-i voi oferi satisfacție după legile armelor : așa să-mi ajute Dumnezeu și Sfînta Treime !

Crainicul făcu trei plecăciuni și se retrase.

Între timp, Geronimo își zbuciuma cugetul între zeci de simțiri potrivnice. Tremura pentru viața fiului său, și primul gînd i-a fost s-o convingă pe Isabella să se înapoieze la castel. Totuși nu era mai puțin înspăimîntat la gîndul căsătoriei ei cu Manfred. Se temea de supușenia fără margini a Hippolitei în fața voinței soțului ei ; și, deși nu se îndoia că, dacă i-ar putea vorbi, ar ști el să-i trezească neliniști pioase, astfel încît să nu consimtă la divorț — dar dacă Manfred ar descoperi că piedica venea din partea lui, rezultatul putea fi la fel de fatal pentru Teodoro. Era dornic să afle de unde venea crainicul care, fără nici un fel de ocolișuri contestase titlul lui Manfred, dar nu îndrăz-

nea să se depărteze de mănăstire, pentru ca nu cumva Isabella să plece pe furiș, iar fuga ei să-i fie pusă lui în seamă. Intră nemîngîiat pe poarta mănăstirii, neștiind bine ce atitudine să adopte. Un călugăr, care-l întîmpină în galeria exterioară, întrebă, iscodindu-i trăsăturile întunecate de tristețe.

— Vai, frate, prin urmare e adevărat că am pierdut-o pe buna noastră prințesă Hippolita ?

Ecleziarhul avu o tresărire.

— Ce vrei să spui, frate ? Vin chiar în clipa asta de la castel, și am lăsat-o deplin sănătoasă.

— Martelli, grăi celălalt călugăr, a trecut pe lîngă mănăstire acum un sfert de oră, venind de la castel, și ne-a dat de știre că prințesa a murit. Toți frații călugări s-au dus la capelă să se roage pentru trecerea ei fericită într-o viață mai bună, și m-au însărcinat să-ți aștept sosirea. Îți cunosc toți sentimentele de neprihănită afecțiune pentru sufletul ei ales, și sînt îngrijorat, la gîndul durerii pe care o vei resimți ; bineînțeles, toți avem pricină s-o plîngem : era mama noastră, a întregii mănăstiri ; dar în viața aceasta sîntem doar niște pelerini ; nu trebuie să cîrtim ; o vom urma cu toții ! fie-ne sfîrșitul ca al ei !

— Cinstite frate, visezi, îi spuse Geronimo ; îți spun că vin de la castel și că prințesa se simțea foarte bine. Unde e donna Isabella ?

— Biata fată ! răspunse călugărul ; i-am comunicat trista veste, cu toate mîngîierile bisericii ; i-am reamintit de trecătoarea condiție a omului, și am sfătuit-o să îmbrace haina monahală : i-am citat exemplul sfintei prințese Sanchia de Aragon.

— Zelul tău e lăudabil, zise Geronimo, pierzîndu-şi răbdarea, dar în clipa de faţă a fost de prisos : Hippolita trăieşte şi e sănătoasă ; cel puţin mă încred în Cel de Sus că aşa e şi acum ; n-am auzit nimic altfel ; dar îmi pare că dorinţa vie a prinţului... ci spune-mi frate, unde e donna Isabella ?

— Nu ştiu, răspunse călugărul, a plîns mult, apoi s-a retras în camera ei.

Geronimo îşi părăsi confratele fără o vorbă, grăbindu-şi paşii spre camera prinţesei, dar ea nu se găsea acolo. Se interesă printre slujitorii mănăstirii, fără să poată afla nimic. O căută zadarnic prin toată clădirea, precum şi în biserică, apoi trimise oameni să cerceteze prin împrejurimi şi să întrebe dacă n-a fost văzută ; totul fără nici un rezultat. Bunul preot nu ştia ce să mai creadă. Socoti că Isabella, bănuindu-l pe Manfred că grăbise moartea soţiei sale, intrase în panică şi se retrăsese în cine ştie ce ascunzătoare. Această nouă dispariţie avea să-l înfurie pe prinţ la culme, cu siguranţă. Zvonul morţii Hippolitei, deşi i se părea de neerezut, îi mai adăuga un grăunte de descurajare ; şi nu simţea nici o mîngîiere din faptul că fuga Isabellei dovedea sila ei de a-l lua pe Manfred în căsătorie, cînd se gîndea că-i punea în primejdie viaţa fiului său. Se hotărî să se reîntoarcă la castel, şi luă cu el cîţiva fraţi călugări care să depună mărturie în faţa lui Manfred pentru propria-i nevinovăţie, şi, dacă va fi nevoie, să intervină altăuri de el în favoarea lui Teodoro.

Prinţul, între timp, trecuse în curtea interioară a castelului şi dăduse poruncă să fie larg deschise porţile pen-

tru primirea cavalerului străin şi a escortei sale. În cîteva clipe cavalcada sosi. În frunte veneau doi mesageri cu baghetele lor lungi şi subţiri în mînă. Apoi un crainic, urmat de doi paji şi doi trîmbiţaşi. Pe urmă, o sută de pedestraşi, de gardă, însoţiţi de tot atîea gărzi călare. După ei, cincizeci de pedestraşi, îmbrăcaţi în roşu şi negru, culorile cavalerului. Apoi, un cal dus de frîu. Doi heralzi de fiecare parte a unui gentilom călare, purtînd un stindard cu armele casei de Vicenza şi de Otranto pe sferturi de blazon — un amănunt care îl jigni profund pe Manfred, dar îşi înăbuşi nemulţumirea. Alţi doi paji. Confesorul cavalerului, recitînd rugăciuni cu şiragul de mătănii pe degete. Alţi cincizeci de pedestraşi, tot în roşu şi negru. Doi cavaleri, îmbrăcaţi în armură completă, cu viziera coifului lăsată peste faţă, tovarăşi de luptă ai cavalerului conducător. Scutierii celor doi cavaleri, purtînd scutul şi emblema fiecăruia. Scutierul cavalerului conducător. O sută de gentilomi, ducînd o sabie enormă, păreau că-şi dau duhul sub greutatea ei. Cavalerul însuşi, pe un armăsar murg, în armură completă, cu lancea în repaus, şi faţa în întregime acoperită de viziera coifului, care era împodobit cu un bogat panaş de pene roşii şi negre. Cincizeci de pedestraşi de gardă, cu tobe şi goarne, încheiau alaiul, care se roti spre dreapta şi spre stînga pentru a face loc cavalerului principal.

De îndată ce se apropie de poartă, cavalerul îşi opri calul, iar crainicul, ieşind înainte, citi din nou cuvintele de provocare la duel. Ochii lui Manfred stăteau aţintiţi asupra uriaşei săbii ; părea că nici nu aude provocarea ; dar curînd atenţia îi fu abătută de o suflare puternică de vînt

ce se iscase în spatele său. Se întoarse şi văzu panaşul coifului fermecat zbătîndu-se în acelaşi fel neobişnuit ca şi înainte. Era nevoie de o cutezanţă ca a lui Manfred ca să nu-ţi sară inima din piept în faţa unei asemenea îngrămădiri de împrejurări fatidice. Găsind înjositor să-şi trădeze, în prezenţa unor străini, curajul pe care-l vădise totdeauna pînă atunci, rosti cu tărie :

— Cinstite cavaler, oricine vei fi, îţi urez bun sosit. Dacă eşti dintr-un aluat muritor, vitejia ta îşi va găsi perechea : iar de eşti un cavaler adevărat, vei socoti nedemn să te foloseşti de vrăji ca să înfăptuieşti ceea ce ţi-ai pus în gînd. Fie aceste prevestiri din cer sau din iad, Manfred se încrede în dreptatea cauzei sale, şi în ajutorul Sfîntului Nicolae, care i-a ocrotit întotdeauna casa. Coboară de pe cal, cinstite cavaler, şi vino să te odihneşti : mîine vei avea parte de o luptă cinstită ; şi cerul să fie prielnic aceluia din doi care este mai îndreptăţit !

Cavalerul nu dădu nici un răspuns, dar coborî, şi fu condus de Manfred în sala cea mare a castelului. În timp ce traversau curtea, cavalerul se opri ca să privească la coiful miraculos ; apoi căzînd în genunchi, păru că se roagă în gînd timp de cîteva clipe. Ridicîndu-se, făcu un semn prinţului să treacă înainte spre a arăta drumul. De cum pătrunseră în sala cea mare, Manfred îi propuse străinului să depună armele, dar cavalerul dădu din cap în semn de refuz.

— Cinstite cavaler, zise Manfred, nu e după legile curtoaziei purtarea aceasta ; dar îmi dau cuvîntul de onoare că nu-ţi voi sta împotrivă ; şi nu vei avea pricină să te plîngi de prinţul din Otranto. Din partea mea nu există

nici o intenție de trădare ; nădăjduiesc că nici din partea domniei tale nu există ; iată, ține acest zălog (și-i dădu inelul său) ; domnia ta împreună cu cei ce-ți sînt prieteni vă veți bucura de legile ospitalității. Odihniți-vă aici, pînă cînd vor fi aduse bucatele și băuturile ; eu mă duc să dau porunci pentru găzduirea suitei și mă întorc numaidecît.

Cei trei cavaleri se înclinară, în semn de recunoaștere a politeței.

Manfred dădu îndrumări ca alaiul străinului să fie condus într-un azil alăturat, întemeiat de prințesa Hippolita pentru primirea pelerinilor. În timp ce oamenii înconjurau curtea pentru a se îndrepta spre poartă, sabia cea uriașă țîșni din brațele celor ce-o sprijineau și, lăsîndu-se jos, în fața coifului, rămase acolo neclintită. Manfred, aproape călit din pricina atîtor apariții supranaturale, învinse destul de ușor puternica emoție provocată de această nouă minune ; și, întorcîndu-se în sala cea mare, unde între timp se pregătise ospățul, își pofti tăcuții oaspeți să ia loc la masă. Cu toată stinghereala care-i rodea inima, Manfred se strădui să răspîndească veselie printre comeseni. Le puse cîteva întrebări, dar nu i se răspunse decît prin semne. Își ridicau vizierele doar atît cît să poată îmbuca, și aceasta cu cumpătare.

— Cinstite fețe, li se adresă prințul, sînteți cei dintîi oaspeți care, primiți fiind cum se cuvine între aceste ziduri, au socotit vrednic de dispreț să stea de vorbă cu mine ; și mi se pare că nu e un obicei lăsat din bătrîni ca prinții să-și joace la noroc rangul și demnitatea cu străinii și cu muții. Ziceți că ați venit aici în numele lui Frederic de Vicenza ; am auzit că a fost un cavaler brav și

curtenitor ; și am îndrăzneala să afirm că n-ar fi socotit înjositor să aibă o conversație, ca între oameni de lume, cu un prinț care-i egalul său, și deloc necunoscut prin fapte de arme. Păstrați mai departe tăcerea — ei bine ! fie și așa ; după legile ospitalității și ale cavalerismului, sînteți ca și stăpîni sub acoperămîntul meu ; veți face cum doriți... Slujitori, umpleți-mi pocalul cu vin ; nu veți refuza, cavaleri, să închinați cu mine în sănătatea frumoaselor iubite ale domniilor voastre ?

Cavalerul de rang mai înalt suspină și, făcîndu-și cruce, se ridică de la masă.

— Cinstite cavaler, zise Manfred, am vorbit doar în glumă ; nu vă silesc întru nimic ; faceți după cum vă e placul. De vreme ce nu vă trage inima la veselie, hai să fim triști. Treburile serioase sînt mai potrivite, poate, cu starea de spirit în care vă aflați : să ne retragem ; și să vedem dacă ceea ce am să vă dezvălui va fi mai pe gustul domniilor voastre, decît zadarnicele mele strădanii de a vă desfăta.

Conducîndu-i pe cei trei cavaleri într-una din încăperile mai retrase, Manfred închise ușa și, după ce-i pofti să ia loc, începu astfel, adresîndu-se celui mai de seamă :

— Ați venit, cinstite cavaler, după cîte înțeleg, în numele marchizului de Vicenza, ca s-o cereți înapoi pe donna Isabella, fiica acestuia, care a fost logodită oficial, în fața sfintei biserici, cu fiul meu, prin consimțămîntul epitropilor ei legali ; și ca să-mi cereți să renunț la domeniile mele în favoarea suzeranului domniilor voastre, care le pretinde ca fiind cea mai apropiată rudă de sînge a prințului Alfonso. — Domnul să-l odihnească în pace ! Voi,

vorbi mai întîi în legătură cu ultimul punct al cererilor. Trebuie să ştiţi — suzeranul domniilor voastre o ştie, că stăpînesc principatul Otranto prin moştenire de la tatăl meu, Don Manuel, care, şi el de asemenea, l-a primit de la tatăl său, Don Riccardo. Alfonso, predecesorul lor, murind fără urmaşi în Ţara Sfîntă, şi-a lăsat posesiunile prin testament bunicului meu, Don Riccardo, drept răsplată pentru serviciile sale credincioase.

Aici străinul clătină din cap a tăgăduială.

— Cinstite cavaler, se aprinse Manfred, Riccardo a fost un om viteaz şi drept ; era un om pios ; stă mărturie generoasa întemeiere a bisericii de alături şi a celor două mănăstiri. A fost cu deosebire ocrotită de Sfîntul Nicolae... bunicul meu nu era în stare... ascultă-mă, nobil cavaler, Don Riccardo n-ar fi fost niciodată în stare... iartă-mă, întreruperea domniei tale m-a tulburat. Eu venerez amintirea bunicului meu... Ei bine ! nobili cavaleri, el a stăpînit acest domeniu ; la stăpînit mulţumită sabiei lui de erou şi cu îndurarea Sfîntului Nicolae — tot astfel şi tatăl meu; aşa îl voi stăpîni şi eu, cinstiţi cavaleri, orice se va întîmpla... dar Frederic, suzeranul domniilor voastre, e ruda cea mai apropiată de sînge... eu am consimţit să-mi pun titlul în joc după cum va fi deznodămîntul întrecerii în luptă — oare implică asta un titlu dobîndit pe nedrept ? Aş fi putut să întreb : unde e Frederic, suzeranul domniilor voastre ? Se zvoneşte că a murit în captivitate. Domniile voastre susţineţi, prin acţiunile întreprinse, că trăieşte... eu nu pun la îndoială faptul — aş putea, nobili cavaleri, dar n-o fac. Alţi prinţi l-ar desfide pe Frederic să le smulgă moştenirea prin forţă, dacă e în stare ; nu şi-ar

risca titlul într-o luptă în doi ; nu şi l-ar supune hotărîrii unor străini fără glas ! Iertaţi-mă, cinstiţi gentilomi, sînt prea înfierbîntat ; dar puneţi-vă şi domniile voastre în situaţia mea : atîta timp cît sînteţi cavaleri neînfricaţi, oare n-aţi fierbe de mînie dacă v-ar tăgădui cineva propria onoare şi cea a strămoşilor ? Dar să revenim la subiect. Îmi cereţi s-o predau pe donna Isabella în mîinile domniilor voastre. Nobili cavaleri, sînt obligat să vă întreb dacă aveţi împuternicirea de a-i purta de grijă ? (Cavalerul înclină capul ca răspuns afirmativ). A-i purta de grijă... reluă Manfred. Bun ! sînteţi împuterniciţi s-o luaţi sub supravegherea domniilor voastre... dar, distins cavaler, pot să întreb dacă aveţi puteri depline ? (Cavalerul făcu semn că da.) Foarte bine, zise Manfred ; atunci ascultaţi ce am de oferit... Aveţi în faţa ochilor pe cel mai nefericit dintre oameni ! (Începu să plîngă.) Acordaţi-mi compătimirea ; sînt îndreptăţit să mi-o acordaţi ; e adevărul curat. Aflaţi că mi-am pierdut unica speranţă, bucuria şi sprijinul casei mele... Conrad a murit ieri dimineaţă. (Cavalerii dădură semne de surprindere.) Da, cinstiţi cavaleri, soarta a curmat zilele fiului meu. Isabella e liberă.

— Atunci, ne-o redaţi ? rosti cu glas tare cavalerul conducător, rupînd tăcerea.

— Vă rog să-mi faceţi favoarea de a mă asculta cu răbdare, zise Manfred. Mă bucur să constat, prin această mărturie a bunăvoinţei domniilor voastre, că se poate ajunge la înţelegere, fără vărsare de sînge. Nu interesul meu personal îmi dictează puţinele cuvinte pe care le mai am de spus. Vedeţi în mine un om dezgustat de lume :

pierderea fiului meu m-a depărtat de plăcerile muritorilor. Puterea și mărirea nu mai au farmec în ochii mei. Am dorit să trec cu cinste fiului meu sceptrul primit de la strămoși — dar asta s-a sfîrșit ! Viața în sine mi-e atît de indiferentă, încît am acceptat cu bucurie provocarea domniilor voastre : un bun cavaler nu poate coborî în mormînt cu mai mare mulțumire decît căzînd în luptă, aceasta fiindu-i vocația. Oricare va fi dorința cerului, mă supun ; căci, vai mie ! sînt un om copleșit de dureri. Manfred nu-i nicidecum de invidiat — dar îmi cunoașteți, fără îndoială, povestea vieții. (Cavalerul dădu semne de neștiință, și păru curios să-l audă pe Manfred mai departe.) E cu putință, continuă prințul, ca împrejurările vieții mele să fi rămas o taină pentru domniile voastre ? N-ați auzit nimic în legătură cu mine și cu prințesa Hippolita ? (Cavalerii clătinară din cap, în semn că nu.) Nu ! Iată, deci, cinstiți cavaleri, cum stau lucrurile. Mă socotiți un ambițios : ambiția, însă, e făurită dintr-un material mai dur. Dacă aș fi fost un ambițios, n-aș fi căzut pradă de atîta amar de vreme unor chinuitoare mustrări de conștiință... Dar nu vreau să vă pierdeți răbdarea : voi fi scurt. Aflați, deci, că sînt ani de zile de cînd mă frămînt în privința căsătoriei mele cu prințesa Hippolita. O! nobili cavaleri, dacă ați cunoaște-o pe această femeie rară ! dacă ați ști că o ador ca pe-o iubită, și mi-e dragă ca o prietenă... Dar omul n-a fost născut pentru fericirea desăvîrșită ! Ea îmi împărtășește mustrările de cuget, și, cu consimțămîntul ei, am adus împrejurarea în fața bisericii, deoarece sîntem rude de un grad apropiat, ce nu îngăduie uniunea matrimonială. Aștept în fiecare clipă sentința definitivă care trebuie să ne

despartă pentru totdeauna. Sînt sigur că mă priviți cu milă — văd bine că așa este... Iertați-mi lacrimile !

Cavalerii se uitau unul la altul, întrebîndu-se unde duceau acestea. Manfred continuă :

— Moartea fiului meu întîmplîndu-se în vreme ce sufletul mi-era stăpînit de această neliniște, nu m-am gîndit la altceva decît să abdic și să mă retrag departe de lume. Singura dificultate era să-mi aleg un locțiitor, care să poarte de grijă poporului meu, și să dau dispoziții în legătură cu situația donnei Isabella, care mi-e dragă ca o rudă de sînge. Nutream dorința de a restaura spița lui Alfonso, chiar și prin cel mai depărtat membru al familiei sale ; cu toate că — dacă-mi dați voie — sînt încredințat că a fost dorința sa ca descendenții lui Riccardo să ia locul propriilor săi urmași ; dar unde să-i caut pe acei urmași ? Nu știam de nici un altul, în afară de Frederic, suzeranul domniilor voastre, iar el se afla prizonier la păgîni, sau poate murise ; și de-ar fi fost în viață, și în țara sa, oare ar fi părăsit el înfloritorul stat al Vicenzei pentru neînsemnatul principat Otranto ? Dacă el n-ar fi consimțit, cum mă putea răbda inima să văd un locțiitor aspru și hain domnind peste sărmanul, credinciosul meu popor ? — căci, bravi cavaleri, eu îmi iubesc poporul, și, slavă cerului, sînt iubit de supușii mei. Dar mă veți întreba : la ce duce toată această lungă cuvîntare ? Pe scurt, iată cum stau lucrurile. Prin sosirea domniilor voastre, cerul parcă îmi arată un leac pentru piedicile și necazurile mele. Donna Isabella e liberă : în curînd voi fi și eu astfel. Pentru binele poporului meu, aș accepta orice ieșire din această situație încurcată. Nu ar fi cel mai bun lucru, singura cale de a

stinge certurile dintre familiile noastre, dacă eu aș lua-o de soție pe donna Isabella ? Tresăriți... Totuși, deși alesele însușiri ale Hippolitei îmi vor fi totdeauna dragi, un prinț nu trebuie să se gîndească la sine ; el e născut pentru poporul său.

În clipa aceea, un slujitor intră în sala de recepție pentru a-i vesti lui Manfred că Geronimo și alți cîțiva frați călugări roagă să fie primiți fără întîrziere.

Prințul, supărat de această întrerupere, și temîndu-se ca nu cumva călugărul să dezvăluie străinilor că Isabella căutase refugiu în incinta mănăstirii, era pe punctul de a interzice ca Geronimo să fie introdus. Dar amintindu-și că sosise, cu siguranță, pentru a vesti întoarcerea prințesei, Manfred începu să ceară scuze cavalerilor că-i părăsește pentru cîteva clipe ; fu însă împiedicat de intrarea călugărilor. Mînios, Manfred îi dojeni pentru apariția lor nepoftită, și i-ar fi scos afară cu de-a sila ; dar Geronimo se găsea într-o stare de prea adîncă agitație pentru a se lăsa respins. El declară cu glas tare că Isabella fugise, dînd asigurări solemne în privința propriei lui nevinovății. Înnebunit de știrea aceasta, și nu mai puțin de faptul că ajunsese la cunoștința străinilor, Manfred nu mai izbutea să rostească decît fraze fără șir, aci ocărîndu-l pe călugăr, aci scuzîndu-se față de cavaleri, dornic să știe ce se întîmplase cu Isabella, și în egală măsură speriat că află și ei, nerăbdător să plece în căutarea prințesei, dar temîndu-se că i se vor alătura și cavalerii străini. Se oferi să trimită mesageri în cercetare ; dar cavalerul conducător, nemaipăstrînd tăcerea, îi aduse lui Manfred învinuiri biciuitoare pentru cuvintele meșteșugite și fățarnice cu care voise să-l

înșele, și întrebă care a fost pricina primei dispariții a Isabellei de la castel.

Manfred, străpungîndu-l cu privirea pe Geronimo, cu subînțelesul că nu trebuia să sufle un cuvînt, dădu lămuriri că, la moartea lui Conrad o pusese sub protecția bisericii pînă cînd avea să poată lua o hotărîre în legătură cu situația ei. Geronimo, care tremura pentru viața fiului său, nu îndrăzni să-i contrazică minciuna ; dar unul dintre ceilalți călugări, nefiind reținut de aceleași îngrijorări destăinui cu toată sinceritatea că Isabella venise să se refugieze în biserică noaptea precedentă. Zadarnic încearcă prințul să-i închidă gura și să preîntîmpine revelarea adevărului, care îl acoperea de rușine și-l punea în încurcătură. Cel mai de seamă dintre cei trei cavaleri străini, uluit de contradicțiile pe care le auzea, și mai mult decît convins că Manfred o ținea pe prințesă într-un loc ascuns, deși părea preocupat de fuga ei, se repezi dintr-un pas la ușă, aruncîndu-i cu dispreț :

— Prinț trădător ! Isabella va fi găsită !

Manfred încercă să-l oprească ; dar ceilalți doi cavaleri venind în ajutorul tovarășului lor de arme, acesta se smulse din strînsoarea prințului și ieși grabnic în curtea interioară chemîndu-și însoțitorii. Manfred, cînd văzu că nu e chip să-l abată de la cercetare, se oferi să-l însoțească ; își adună oamenii, luîndu-l și pe Geronimo împreună cu cîțiva călugări drept călăuze, și ieșiră cu toții pe poarta castelului. În secret, Manfred dădu ordin ca ostașii cavalerului să fie închiși sub pază, în timp ce față de cavaler se prefăcea că trimite mesageri pentru a le cere sprijinul.

De îndată ce părăsiră castelul, Matilda, care simțea un interes viu pentru tînărul țăran, de cînd îl văzuse condamnat la moarte în sala cea mare, și care urzea în gînd tot felul de planuri în vederea salvării lui, află prin slujitoarele casei că Manfred își îndreptase toți oamenii, care încotro, ca s-o caute pe Isabella. În grabă, dăduse o poruncă generală, fără a se gîndi să-i cuprindă și pe oamenii puși de strajă la ușa lui Teodoro, dar uitînd să lămurească înadins că ei trebuiau să rămînă pe loc. Slujitorii, în zelul lor de a se supune unui prinț atît de energic, pe de altă parte împinși de propria curiozitate și de goana după noutăți, se alăturară acestei hăituiri zorite, părăsind castelul cu toții pînă la ultimul. Matilda, eliberîndu-se de îngrijitoarele ei, se furișă în turnul cel negru și, trăgînd zăvorul se înfățișă înaintea uluitului Teodoro.

— Tinere, spuse ea, deși datoria fiască și modestia de femeie condamnă pasul pe care-l fac, totuși caritatea omenească, trecînd peste orice alte obligații, îmi îndreptățește fapta. Fugi ; ușile închisorii îți sînt deschise ; tatăl meu și slujitorii lui sînt plecați ; dar se pot întoarce curînd : du-te cu Dumnezeu, și îngerii din cer să te îndrumeze !

— Ești cu siguranță unul din acei îngeri ! răspunse Teodoro în extaz ; nimeni, decît o ființă din înălțimile cerești, n-ar putea să vorbească, să se poarte și să arate ca tine ! Oare nu mi-e îngăduit să știu numele divinei mele ocrotitoare ? Ai pomenit, îmi pare, de tatăl tău : e cu putință ? e în stare sîngele lui Manfred să simtă binecuvîntata milă ? Frumoasă domniță, nu-mi răspunzi... Dar cum ai ajuns tu însăți aici ? De ce îți uiți de propria siguranță, de ce să risipești un gînd măcar pentru un nenorocit

ca Teodoro ? Să fugim împreună : viața pe care mi-o dăruiești va fi închinată apărării tale.

— Vai ! greșești, îi spuse Matilda, cu un suspin ; sînt fiica lui Manfred, și nu mă pîndesc nici un fel de primejdii.

— Mă mir ! exclamă Teodoro ; doar noaptea trecută am avut fericirea să-ți aduc un serviciu pe care duioasa ta compătimire mi-l întoarce acum.

— Și de data aceasta greșești ! îi răspunse prințesa ; dar nu e timp pentru explicații. Fugi, tînăr virtuos, cît mai e în puterea mea să te salvez ; dacă tatăl meu se înapoiază, și tu și eu vom avea cu adevărat pricină să ne înfiorăm de spaimă.

— Cum așa ? îi spuse Teodoro ; îți închipui, fecioară încîntătoare, că voi accepta viața cu riscul ca vreo nenorocire să se abată asupra ta ? Mai bine să-ndur o mie de morți...

— Nu mă expun nici unei primejdii, îl liniști Matilda, decît prin întîrzierea ta. Pleacă : nu poate să știe nimeni că te-am ajutat să fugi.

— Jură-mi pe sfinții din cer, o imploră Teodoro, că nu poți fi bănuită ; altminteri fac legămînt să aștept aici orice mi se va întîmpla.

— O ! ești prea generos, îi spuse Matilda ; fii încredințat însă că nici o bănuială nu poate să cadă asupra mea.

— Dă-mi mîna ta albă și frumoasă ca semn că nu mă amăgești, spuse Teodoro, și lasă-mă s-o scald în lacrimile calde ale recunoștinței !

— Stăpînește-te, îl îndepărtă prințesa ; nu se cade.

— Vai mie ! se tîngui Teodoro, n-am cunoscut decît durerile pînă-n ceasul acesta— poate nu-mi va mai surîde niciodată norocul : îngăduie-mi extazul cast al recunoştinţei pure ; sufletul meu îşi va întipări avîntul pe mîna ta.

— Stăpîneşte-te şi pleacă, îi repetă Matilda ; ce-ar spune Isabella dacă te-ar vedea la picioarele mele ?

— Cine e Isabella ? întrebă tînărul mirat.

— Ah, Doamne ! exclamă prinţesa, mă tem că ajut un om nesincer ! Ai uitat curiozitatea pe care ţi-o arătai azi dimineaţă ?

— Înfăţişarea, faptele şi întreaga ta fiinţă mîndră par coborîte din cer, spuse Teodoro, dar cuvintele-ţi sînt întunecate şi tainice. Vorbeşte, rogu-te prinţesă, pe înţelesul servului tău.

— Înţelegi prea bine, spuse Matilda ; dar încă odată îţi poruncesc să pleci ; sîngele tău, pe care-l pot feri de primejdie, va cădea asupră-mi, dacă irosesc vremea în convorbiri deşarte.

— Mă duc, domniţă, fiindcă aşa îţi este voia, şi fiindcă n-aş vrea să vîr în pămînt, de durere, creştetul cărunt al tatălui meu. Spune-mi doar, adorată domniţă, că mă bucur de blînda ta îndurare...

— Stai o clipă, îl opri Matilda ; te voi conduce în cavoul subteran pe unde a fugit Isabella ; pe-acolo vei ieşi drept la biserica Sfîntului Nicolae, unde poţi cere adăpost.

— Cum ! se miră Teodoro, a fost o alta, şi nu făptura ta de zînă, aceea pe care am ajutat-o să găsească ieşirea subterană ?

— Da, o alta, spuse Matilda ; însă nu mă mai întreba ; mi-e teamă să te mai văd zăbovind aici : fugi şi cere adăpost bisericii.

— Să cer adăpost bisericii ! spuse Teodoro ; nu, prinţesă, biserica oferă adăpost fecioarelor neajutorate, sau criminalilor. Sufletul lui Teodoro e fără păcat, şi nu vrea să apară altfel în ochii lumii. Dă-mi o sabie, domniţă, şi tatăl va vedea că Teodoro socoteşte nedemnă de el fuga umilitoare.

— Tînăr nechibzuit şi temerar ! îl mustră Matilda, doar nu vei avea îngîmfarea să ridici braţul împotriva prinţului de Otranto ?

— Împotriva tatălui tău, nu ; e foarte adevărat că nu voi îndrăzni, răspunse Teodoro ; iartă-mă, domniţă, uitasem... dar pot să te privesc şi să am în minte că eşti mlădiţă din tiranul Manfred ?... Totuşi e tatăl tău, şi din clipa asta voi da uitării toate ofensele primite.

Un geamăt adînc, cavernos, ce părea să vină de undeva, de sus, îi făcu pe amîndoi să tresară.

— Sfinte Dumnezeule ! ne aude cineva ! se frămîntă prinţesa.

Ascultară dar, nemaiauzind nimic, ajunseră la concluzia că era răbufnirea unor aburi adunaţi sub acoperiş ; atunci prinţesa, păşind uşor înaintea tînărului, îl conduse în depozitul de arme al tatălului ei, unde îl echipă din cap pînă-n picioare cu o armură, iar de-acolo îl însoţi pînă la portiţa secretă.

— Fereşte-te să te apropii de oraş, îl sfătui ea, şi de toată latura apuseană a castelului : prin acele locuri cercetează prinţul Manfred şi străinii : ci grăbeşte-te să

ajungi în partea opusă. Dincolo de pădurea pe care o vezi, spre răsărit, vei da peste un lanț de stînci, în inima cărora e scobit un întreg labirint de peșteri ce răspund spre țărmul mării. Acolo poți rămîne ascuns, pînă cînd vei izbuti să faci semne vreunei corăbii ca să vină la țărm și să te îmbarce. Du-te ! cerul să te îndrume !... și uneori în rugăciunile tale, pomenește-o pe... Matilda !

Teodoro se aruncă la picioarele ei și, apucîndu-i mîna albă ca floarea de crin, pe care ea, deși cu împotrivire, îi îngădui totuși s-o sărute, făcu legămînt să folosească cel dintîi prilej de a fi înălțat la rangul de cavaler, și imploră cu fervoare încuviințarea de a-i jura devotament cavaleresc pînă la moarte. Mai înainte ca prințesa să-i poată răspunde, se auzi în văzduh un bubuit de tunet care zgudui crenelurile. Neluînd seama la furtună, Teodoro ar fi stăruit în rugămintea lui, dar prințesa, înspăimîntată, se retrase în pripă înăuntrul castelului, poruncindu-i să plece pe un ton care nu admitea nesupunerea. Oftînd, el se depărtă, dar cu ochii întorși spre poartă, pînă cînd Matilda o închise și puse capăt unei întrevederi în timpul căreia inimile lor sorbiseră adînc din cupa unei pasiuni pe care amîndoi o gustau pentru prima oară.

Îngîndurat, Teodoro se duse mai întîi la mănăstire, unde voia să-și științeze tatăl că fusese eliberat. Acolo află de absența lui Geronimo, și de căutarea donnei Isabella, cu unele amănunte pe care nu le cunoscuse. Bravura și generozitatea lui înnăscută îl îndemnau să pornească în ajutorul ei, dar călugării nu-i puteau da nici un fel de indicii încotro o luase. De altfel, nu simțea îndemnul de a pribegi cine-știe unde în căutarea tinerei fete, căci amin-

tirea Matildei i se cuibărise atît de adînc în inimă, încît nu se îndura să se depărteze prea mult de castel. Pe de altă parte, dragostea duioasă a părintelui Geronimo îi întărea aceeaşi şovăială ; ba chiar se încredinţa că afecţiunea filială era motivul cel mai de seamă care-l reţinea în preajma castelului şi a mănăstirii. Pînă la întoarcerea lui Geronimo, pe înserat, Teodoro se hotărî în cele urmă să se îndrepte spre pădurea pe care i-o arătase Matilda. Ajungînd acolo, căută umbra cea mai deasă, ca fiind în armonie cu melancolia plăcută ce-l stăpînea.

În starea aceasta de spirit, rătăci pe nesimţite pînă la peşterile care altădată slujiseră sihaştrilor drept adăpost, iar acum se zvonea prin ţinut că sînt bîntuite de duhuri rele. Îşi amintea că auzise această vorbă din bătrîni ; şi cum era viteaz şi aventuros din fire, îşi satisfăcu bucuros curiozitatea de a explora tainiţele labirintului. Nu pătrunsese prea adînc în scobiturile pereţilor stîncoşi, cînd i se păru că aude paşii cuiva care se retrăgea în faţa lui. Deşi crescut în toate credinţele şi superstiţiile religiei, Teodoro nu avea teama că oamenii buni pot încăpea fără pricină în ghearele viclene ale puterilor întunericului. Mai degrabă i se părea cu putinţă ca prin locurile acelea să mişune hoţii decît uneltele iadului, despre care se spune că hărţuiesc şi năucesc călătorii. De mult ardea de nerăbdare să-şi dovedească vitejia. Scoţîndu-şi sabia, înainta netulburat, îndreptîndu-şi mereu paşii după foşnetul vag pe care-l auzea în faţa lui. Zăngănitul armurii în care era îmbrăcat alcătuia un indiciu asemănător pentru persoana care fugea de el. Teodoro, încredinţat acum că nu se înşelase, zori pasul, cîştigînd teren în mod vădit asupra per-

soanei fugărite ; și în această goană, tocmai cînd Teodoro își ajunse ținta, o femeie căzu în nesimțire la picioarele lui. Se grăbi s-o ridice, dar spaima acesteia era atît de mare, încît el se temu să nu-i leșine în brațe. Îi vorbi cu toată blîndețea și gingășia pentru a-i alunga frica, și o asigură că, departe de a-i face rău, o va apăra cu riscul propriei lui vieți. Necunoscuta, revenindu-și în fire în fața unei purtări atît de prevenitoare, și uitîndu-se mai bine la ocrotitorul ei, zise :

— Hotărît lucru, eu am mai auzit glasul acesta.

— După cîte știu eu, nu, afară doar dacă sînteți, după cum prespun, donna Isabella.

— Dumnezeule milostiv ! exclamă ea, nu cumva ești trimis să mă cauți ?

Și cu aceste cuvinte i se aruncă la picioare, rugîndu-l, cu brațele întinse, să n-o dea în seama lui Manfred.

— Lui Manfred ! exclamă Teodoro. Nu, domniță : te-am mai salvat odată de tirania acestui om, și n-o să-mi meargă prea lesne acum, dar te voi pune la adăpost de cutezanța lui.

— E cu putință se minună ea, să fii generosul necunoscut pe care l-am întîlnit noaptea trecută în cavoul castelului ! Nu se poate să fii muritor de rînd : ești îngerul meu păzitor, și-ți mulțumesc în genunchi...

— Te rog, nobilă prințesă, o opri Teodoro, nu se cade să te înjoseşti în fața unui tînăr sărman și fără prieteni ca mine. Dacă cerul m-a ales să-ți fiu salvator, își va duce lucrarea la bun sfîrșit, întărindu-mi brațul pentru apărarea domniei tale. Dar vino, domniță, sîntem prea aproape de gura peșterii ; să căutăm ascunzișurile cele mai tainice :

nu pot avea liniște pînă cînd nu te voi ști ferită de primejdie.

— Vai, ce gînduri vei fi avînd ? spuse ea. Deși tot ce săvîrșești poartă pecetea nobleței, iar sentimentele-ți vădesc un suflet curat, se cuvine oare să te însoțesc singură în aceste locuri retrase și întortocheate ? Dacă am fi descoperiți împreună, ce-ar gîndi despre purtarea mea oamenii înclinați să judece aspru ?

— Îți respect sensibilitatea virtuoasă, spuse Teodoro ; dar nu e locul să nutrești o bănuială care-mi rănește onoarea. Intenția mea e să te conduc în cea mai tăinuită scobitură a acestor pereți stîncoși ; apoi, cu riscul vieții mele, să păzesc intrarea împotriva oricărei făpturi muritoare. Afară de asta, domniță, continuă el, cu un oftat adînc, oricît de frumoasă și atrăgătoare ești, și cu toate că dorințele nu-mi sînt neprihănite, află că inima mi-e închinată alteia ; și cu toate că...

Un zgomot neașteptat îl împiedică pe Teodoro să-și încheie fraza. Curînd deslușiră aceste chemări : „Isabella ! Hei ! Isabella !“ Înfiorată, prințesa tremura de spaimă ca și înainte. Teodoro se străduia s-o încurajeze, dar zadarnic. O asigură că mai degrabă și-ar jertfi viața decît s-o lase să recadă în mîinile lui Manfred ; și, rugînd-o să stea ascunsă, ieși ca să țină piept celui ce-o căuta.

La gura peșterii găsi un cavaler înarmat, stînd de vorbă cu un țăran, care susținea cu tărie că văzuse o femeie intrînd în trecătorile stîncilor. Cavalerul se pregătea să pătrundă în grote, în căutarea ei, cînd Teodoro, punîndu-i-se de-a curmezișul, cu sabia trasă, îi interzise aspru să înainteze.

— Şi cine eşti tu care îndrăzneşti să-mi stai în cale ? îl întrebă cavalerul cu trufie.

— Unul care nu îndrăzneşte mai mult decît poate înfăptui, răspunse Teodoro.

— O caut pe donna Isabella, îi spuse cavalerul ; mi s-a spus că s-a refugiat printre aceste stînci. Nu încerca să mă opreşti, sau te vei căi că mi-ai aţîţat nemulţumirea.

— Ţelul îţi este pe atît de odios pe cît de vrednică de dispreţ îţi este nemulţumirea, răspunse Teodoro.

— Întoarce-te de unde ai venit, sau vom vedea curînd a cui nemulţumire e mai de temut.

Străinul, care nu era altul decît cavalerul cu rang înalt venit din partea marchizului de Vicenza, se depărtase în galop de Manfred, în timp ce acesta încerca să culeagă ştiri despre prinţesă şi dădea ordine în dreapta şi în stînga, ca nu cumva cei trei cavaleri să izbutească s-o ia sub ocrotirea lor. Cavalerul conducător îl bănuia pe Manfred că e părtaş la ascunderea prinţesei ; iar insulta primită din partea unui om pe care-l credea postat de către prinţ ca s-o ţină ascunsă îi întărea bănuielile, de aceea, fără să răspundă un cuvînt, îi dădu lui Teodoro o lovitură de sabie atît de puternică, încît l-ar fi nimicit, dacă Teodoro, care îl lua drept una din căpeteniile lui Manfred, şi care, de cum a lansat provocarea, s-a şi pregătit s-o susţină, n-ar fi primit lovitura pe scut. Vitejia-i, de multă vreme reprimată în piept, ieşi la iveală cu vigoare : se năpusti violent asupra cavalerului, a cărui aroganţă şi mînie aţîţau şi mai mult la acte de curaj. Lupta a fost înverşunată, dar scurtă. Teodoro l-a rănit pe cavaler în trei locuri şi pînă

la urmă l-a dezarmat, acesta fiind secătuit de puteri din cauza pierderii de sînge.

Ţăranul, care fugise de la primul atac, dăduse alarma printre slujitorii lui Manfred, împrăştiaţi, după porunca acestuia, prin pădure, în căutarea Isabellei. Sosiră la faţa locului tocmai cînd cavalerul, în care îl recunoscură pe nobilul străin, se prăbuşea la pămînt. Teodoro, cu toată ura lui împotriva lui Manfred, nu putea privi biruinţa cîştigată fără sentimente de milă şi generozitate ; dar se simţi cu atît mai mişcat cînd află înaltul rang al adversarului său, şi cînd i se spuse că nu făcea parte din suita lui Manfred, ci era inamicul prinţului. Îi ajută pe slujitori să scoată platoşa cavalerului şi să stăvilească sîngele care curgea din răni. Cavalerul, redobîndindu-şi graiul, vorbi cu glas slab şi şovăielnic :

— Duşman generos, ne-am înşelat şi unul şi altul ; te-am luat drept unealta tiranului ; văd că şi domnia ta ai făcut aceeaşi greşeală... E prea tîrziu pentru scuze... mă sfîrşesc... Dacă Isabella e pe-aproape, cheam-o... Am secrete de seamă să-i...

— Moare ! şopti unul dintre însoţitori ; n-are nimeni un crucifix asupra lui ? Andrea, roagă-te tu pentru el.

— Aduceţi puţină apă, spuse Teodoro, şi turnaţi-i pe gît, pînă vin eu cu prinţesa.

Acestea spunînd, aleargă la Isabella ; şi în puţine cuvinte îi povesti smerit că avusese nenorocul, din greşeală, să-l rănească pe un gentilom de la curtea tatălui ei, şi că acesta dorea, înainte de a-şi da duhul, să-i împărtăşească ceva însemnat. Prinţesa, căreia îi bătea inima de bucurie la glasul lui Teodoro, cînd acesta o chemă să iasă din as-

cunzătoare, rămase uimită aflînd ce se întîmplase. Lăsîndu-se condusă de Teodoro, şi simţindu-se mai înviorată în urma noului act de bravură al tînărului, ajunse la locul unde cavalerul zăcea însîngerat şi fără grai pe pămînt — dar se înfricoşă din nou la vederea slujitorilor lui Manfred. Ar fi luat-o din nou la goană, dacă Teodoro nu i-ar fi atras atenţia că oamenii erau neînarmaţi, şi n-ar fi declarat ameninţător că-i va ucide pe loc, în cazul cînd ar fi îndrăznit să pună mîna pe prinţesă. Străinul, deschizînd ochii şi văzînd o femeie, întrebă :

— Tu eşti... te rog spune-mi adevărat... tu eşti Isabella de Vincenza ?

— Eu sînt, răspunse ea ; cerul să-ţi dea sănătate !

— Atunci... atunci... rosti cavalerul cu greutate, îţi vezi.... tatăl ! Dă-mi, te rog...

— O ! cine şi-ar fi închipuit ! ce groaznic ! ce-am auzit ? ce văd ? striga Iasebila disperată. Tatăl meu ! Eşti tatăl meu ! Cum ai ajuns aici ? Te conjur, vorbeşte !... O ! alergaţi după ajutor, altfel moare !...

— E foarte adevărat, spuse cavalerul rănit, încordîndu-şi puterile ; sînt Frederic, tatăl tău... Da, am venit, să te salvez... Nu voi putea... Dă-mi sărutarea de adio, şi ia.

— Nobil cavaler, nu-ţi istovi puterile : îngăduie-ne să te transportăm la castel.

— La castel ! exclamă Isabella ; nu găsim ajutor undeva mai aproape ? Vrei să-mi expui tatăl voinţei tiranului ? Dacă îl duceţi acolo, eu n-am curajul să-l însoţesc... Şi totuşi, cum să-l las ?...

— Copila mea, spuse Frederic, n-are nici o însemnătate unde sînt dus ; peste cîteva clipe voi fi în afara ori-

cărei primejdii ; dar cît timp mai am ochi ca să-mi alin inima privindu-te, nu mă părăsi, Isabella mea dragă ! Acest brav cavaler — nu știu cine este — îți va ocroti nevinovăția. Cinstite cavaler, așa-i că n-ai să-mi părăsești copila ?

Teodoro vărsînd lacrimi amare asupra propriei lui victime, și jurînd s-o apere pe prințesă cu prețul vieții lui, îl convinse pe Frederic să le îngăduie să-l ducă la castel. Îl așezară pe un cal ce aparținea unuia dintre slujitori, după ce îi legară cît mai strîns rănile. Teodoro umbla alături, iar întristata Isabella, neîndurîndu-se să-l părăsească, urma convoiul cu fruntea plecată.

CAPITOLUL IV

De îndată ce tristul alai sosi la castel, Hippolita şi Matilda, pe care Isabella le înştiinţase printr-un slujitor trimis grabnic înainte, ieşiră în întîmpinare. După ce supravegheară ca Frederic să fie culcat în camera cea mai apropiată, prinţesele se retraseră, pentru ca doctorii să examineze rănile. Matilda roşi văzîndu-i pe Teodoro şi pe Isabella împreună, dar încearcă să-şi ascundă tulburarea îmbrăţişîndu-şi prietena şi compătimind-o pentru nefericita întîmplare a tatălului ei. Doctorii reveniră curînd ca să-i comunice Hippolitei că nici una dintre răni nu era primejdioasă, şi că marchizul dorea s-o vadă pe fiica sa şi pe prinţese. Teodoro, sub pretextul nevoii de a împărtăşi cuiva bucuria că lupta nu fusese fatală pentru Frederic, nu se împotrivi imboldului de-a o urma pe Matilda. Ochii acesteia se plecau în jos atît de des cînd îi întîlnea pe-ai tînărului, încît Isabella, care-l privea pe Teodoro tot atît de atent cît se uita el la Matilda, ghici repede cine era

aceea care îl captivase pentru totdeauna, așa cum îi mărturisise în peșteră.

În timp ce se petrecea această scenă mută, Hippolita îl întrebă pe Frederic ce-l făcuse să ia acea cale misterioasă pentru a-și cere fiica înapoi ; adăugă de asemenea tot felul de scuze spre a-și justifica soțul pentru căsătoria contractată între copiii lor. Frederic, oricît era de înfuriat împotriva lui Manfred, nu rămase nesimțitor la atitudinea plină de curtenie și bunăvoință a Hippolitei ; dar îl impresiona și mai mult frumusețea Matildei. În dorința de a-și reține gazdele lîngă patul său de suferință, își depănă povestea vieții. Istorisi cum, în timp ce se afla prinzonier la păgîni, visase că fiica sa, despre care nu mai primise nici un fel de vești de cînd căzuse în captivitate, era reținută într-un castel, unde o amenința cea mai cumplită nenorocire ; și că, dacă reușea să se elibereze și să ajungă într-o pădure lîngă Iaffa, avea să afle ce trebuie să facă. Zbuciumat din pricina visului, și nefiind în măsură să se supună îndrumărilor, se simțea mai apăsat ca oricînd de lanțurile robiei. Dar în timp ce cumpănea în minte cum ar putea dobîndi libertatea, primi îmbucurătoarea veste că prinții cruciați, care purtau război în Palestina, plătiseră pentru el suma de răscumpărare. Porni la drum numaidecît spre pădurea ce i se arătase în vis. Timp de trei zile rătăci prin desiș împreună cu însoțitorii săi, fără să vadă chip de om ; dar în seara celei de-a treia zile ajunseră la chilia unui venerabil sihastru care se zbătea în ghearele morții. Dîndu-i să soarbă o băutură întăritoare, îl readuseră pe acel bătrîn cu harul sfințeniei în stare de a vorbi.

— Fiii mei, le spuse el, sînt îndatorat mărinimiei voastre... dar totul e în zadar... mă duc spre odihna veşnică... totuşi mor mulţumit că pot împlini voia cerului. Cînd am venit prima oară în acest loc singuratic, după ce mi-am văzut ţara pradă păgînilor (vai ! au trecut peste cincizeci de ani de cînd am fost martor la acea grozăvie !), mi-a apărut sfîntul Nicolae şi mi-a revelat o taină, spunîndu-mi să n-o dezvălui nici unui muritor decît în clipa din urmă a vieţii mele. Acum mi-a bătut ceasul, iar voi sînteţi, fără îndoială, războinicii aleşi cărora mi s-a poruncit să le destăinui cele încredinţate mie. De îndată ce veţi fi săvîrşit ceea ce se cuvine acestui jalnic trup, săpaţi la rădăcina celui de-al şaptelea copac, la stînga sărmanei mele peşteri, şi osteneala vă va fi... O ! cer milostiv, primeşte-mi sufletul !...

Cu aceste cuvinte, piosul om îşi dădu duhul.

— În zori, continuă Frederic, după ce i-am coborît în groapă sfintele rămăşiţe trupeşti, am săpat aşa cum ne îndrumase... Dar care ne-a fost mirarea cînd, la o adîncime de vreo doi metri, am descoperit o sabie enormă — însăşi arma din curte ! Pe lama săbiei, care atunci se afla pe jumătate scoasă din teacă, dar pe urmă a alunecat înăuntru cu totul, în timp ce ne trudeam s-o dezgropăm, erau scrise următoarele versuri... Nu : iertaţi-mă, doamnă, dacă mă voi abţine să le repet ; din respectul pe care vi-l datorez ca femeie, şi în virtutea rangului domniei voastre, n-aş vrea să greşesc supărîndu-vă auzul cu sunete jignitoare pentru oricine vă e drag.

Se opri. Hippolita tremura înfiorată. Nu mai avea nici o îndoială că Frederic era hărăzit de pronia cerească să

aducă la îndeplinire destinul ce părea să-i amenințe familia. Privind cu neliniștită dragoste la Matilda, o lacrimă tăcută i se furișă pe obraz ; dar, revenindu-și în fire, spuse :

— Continuați, marchize ; cerul nu înfăptuiește nimic în zadar ; muritorii trebuie să-i primească poruncile cu smerenie și supunere. Rostul nostru e să ne rugăm pentru a-i înlătura mînia, sau să ne înclinăm în fața hotărîrilor sale. Repetați sentința divină, marchize : noi ascultăm cu resemnare.

Frederic era mîhnit că mersese atît de departe. Demnitatea și tăria răbdătoare a Hippolitei îl umpleau de respect, iar tăcuta și calda afecțiune cu care prințesa și fiica ei se uitau una la alta îl înduioșa aproape pînă la lacrimi. Totuși, temîndu-se ca nu cumva împotrivirea lui de a le da ascultare să nu le înspăimînte și mai mult, repetă cu glas șovăitor și scăzut următoarele versuri :

Cînd vei găsi o cască pe-a săbiei măsură,
Pe fiica ta, acolo, primejdii o-mpresură.
Doar spița lui Alfonso poate salva fecioara,
Ca lungul chin al umbrei să-și spulbere povara.

— Ce se află în aceste versuri, spuse Teodoro cu nerăbdare în glas, care să le aducă vreo jignire prințeselor ? De ce trebuie să se simtă indignate de nu știu ce tainică atingere a sensibilității lor, pe un temei atît de neînsemnat ?

— Cuvintele-ți sînt lipsite de politețe, tinere, spuse marchizul, și cu toate că norocul te-a favorizat o dată...

— Tată dragă, interveni Isabella, nemulţumită de ieşirea lui Teodoro, fiindcă îşi dădea seama că e dictată de sentimentele lui faţă de Matilda, nu-ţi tulbura liniştea pentru comentariile unui fiu de ţăran : uită că-ţi datorează respect, dar nu e obişnuit...

Hippolita, îngrijorată de tonul înfierbîntat pe care-l luase discuţia, puse frîu cutezanţei lui Teodoro, dar cu o expresie ce-i arăta recunoştinţă pentru rîvna sa ; şi, schimbînd vorba, îl întrebă pe Frederic unde rămăsese soţul ei. Tocmai cînd acesta voia să răspundă, se auzi larmă afară ; şi, în timp ce marchizul încerca să se ridice pentru a afla pricina, Manfred, Geronimo, şi o parte dintre oşteni, care auziseră doar zvonuri nelămurite despre cele întîmplate, intrară în încăpere. Manfred se apropie grabnic de patul lui Frederic, voind să-şi exprime regretul pentru nefericita păţanie şi să afle amănunte despre luptă ; cînd, deodată, sărind brusc înapoi, ca un om în culmea spaimei şi a uluirii, strigă :

— Aaa ! cine eşti, nălucă îngrozitoare ? Oare mi-a bătut ceasul ?...

— Scumpul şi bunul meu soţ, gemu Hippolita, strîngîndu-l în braţe, ce vezi ? De ce faci ochii mari şi priveşti ţintă ?

— Cum adică ? zise Manfred cu sufletul la gură, tu nu vezi nimic, Hippolita ? Oare fantoma asta lugubră mi-e trimisă numai mie... mie, care n-am...

— Pentru numele Domnului, soţul meu drag, spuse Hippolita, revino-ţi în fire, păstrează-ţi judecata. Nu e nimeni aici afară de noi, prietenii tăi.

— Cum, nu-i acela Alfonso ? strigă Manfred ; nu-l vezi ? Se poate să fie doar o rătăcire a minții mele ?

— Acela ? se miră Hippolita ; acela-i Teodoro, tînărul care, din nefiricire...

— Teodoro ! repetă Manfred cu glas jalnic, și lovindu-și fruntea ; Teodoro, sau un strigoi, l-a scos din minți pe Manfred... Dar cum a ajuns aici ? și cum se face că poartă armură ?

— Cred că a plecat în căutarea Isabellei, răspunse Hippolita.

— A Isabellei ? se înfurie din nou Manfred.

— Da, firește...

— Și cum a fugit din temnița în care l-am lăsat ? Cine i-a înlesnit fuga : Isabella, sau acest bătrîn călugăr viclean ?

— Și ar însemna, stăpîne, că un părinte e criminal, dacă ar pune la cale eliberarea fiului său ? întrebă Teodoro.

Geronimo, înmărmurit de a se vedea, într-un fel, acuzat de propriul său fiu, și fără pricină, nu mai știa ce să creadă. Nu înțelegea cum scăpase Teodoro de sub pază, cum ajunsese să fie înarmat și să-și măsoare puterile cu Frederic. Totuși, nu îndrăznea să pună vreo întrebare care ar fi putut aprinde mînia lui Manfred împotriva fiului său. Tăcerea lui Geronimo îl convinse pe Manfred că el izbutise să-i redea libertatea lui Teodoro.

— Bătrîn nerecunoscător, se adresă prințul călugărului, așa răsplătești generozitatea mea și a Hippolitei ? Și nu te mulțumești să te pui de-a curmezișul dorințelor ce-mi stau la inimă, ci pe deasupra îl înarmezi pe acest

fiu bastard și-l aduci în propriul meu castel ca să mă insulte !...

— Stăpîne, spuse Teodoro, îmi nedreptățiți tatăl ; nici el, nici eu, nu sîntem în stare să nutrim gînduri împotriva liniștii domniei voastre. Înseamnă neobrăzare a mă supune astfel bunului plac al înălțimii voastre ? adăugă el, punîndu-și sabia cu respect la picioarele lui Manfred. Iată-mi pieptul ; loviți, stăpîne, dacă aveți bănuiala că sălășluiește în mine vreun gînd trădător. Nu e simțire întipărită în sufletu-mi care să nu vă venerez, pe domnia voastră și întreaga familie.

Buna cuviință și fervoarea cu care Teodoro rosti aceste cuvinte atraseră de partea lui pe toți cei de față. Pînă și Manfred era mișcat — totuși, fiindcă obsesia asemănării cu Alfonso nu-l părăsea, admirația îi era spulberată de o tainică spaimă.

— Ridică-te, îi spuse ; viața ta n-are nici un amestec cu scopurile mele în prezent. Dar povestește-mi trecutul tău, și cum ai ajuns să fii înrudit cu acest bătrîn trădător.

— Prințe !... începu Geronimo cu glas energic.

— Taci din gură, impostorule ! spuse Manfred ; nu vreau să-i sufli ce să răspundă.

— Stăpîne, spuse Teodoro, n-am nevoie de nici un ajutor ; povestea mea e cît se poate de scurtă. Am fost dus la vîrsta de cinci ani la Alger, împreună cu mama mea, care fusese răpită de corsari de pe coasta Siciliei. A murit de durere în mai puțin de un an.

Din ochii lui Geronimo țîșniră lacrimi, iar pe chipul lui treceau zeci de expresii de neliniște.

— Înainte de a murit, continuă Teodoro, mi-a legat de braț, sub veșminte, o fașă pe care scria că sînt fiul contelui de Falconara.

— E foarte adevărat, spuse Geronimo, eu sînt acel tată nefericit.

— Din nou îți poruncesc să taci ! îl luă în răspăr Manfred ; continuă !

— Am rămas în sclavie, spuse Teodoro, pînă acum doi ani, cînd urmîndu-mi stăpînul în patrulările sale pe mare, am fost eliberat de un vas creștin, care a biruit corabia păgînă ; dezvăluindu-i căpitanului cine sînt, acesta a avut generozitatea să mă debarce pe coasta Siciliei. Dar vai ! în loc să-mi găsesc tatăl, am aflat că domeniul lui, așezat chiar pe țărm, fusese devastat în lipsă-i de către corsarul care ne dusese în capivitate, pe mama și pe mine ; că întreg castelul arsese pînă în temelii ; și că tatăl meu, la întoarcere, vînduse ceea ce-i mai rămăsese, și se călugărise undeva în regatul Neapolelui ; dar unde, nimeni nu știa să-mi spună. Neavînd nici mijloace, nici prieteni, și cu slabe speranțe de a mai simți vreodată căldura unei îmbrățișări părintești, am prins cel dintîi prilej de a mă îmbarca pentru Neapole ; de acolo, în ultimele șase zile am rătăcit prin ținut, întreținîndu-mă prin truda mîinilor mele ; pînă ieri dimineață am crezut că cerul nu-mi hărăzește alt destin decît liniștea sufletească și o sărăcie cu mulțumiri neînsemnate. Aceasta e, stăpîne, povestea lui Teodoro. E un noroc nesperat faptul că mi-am găsit tatăl ; e o nefericire nemeritată faptul că am stîrnit supărarea înălțimii voastre.

Și conteni povestirea. Un murmur de aprobare se înălță din mijlocul celor ce ascultau.

— Aceasta nu este totul, spuse Frederic ; mă obligă onoarea să adaug ceea ce el trece sub tăcere. Deși modest, trebuie să recunosc, e unul dintre cei mai plini de bravură tineri ai țărilor creștine. De asemenea, e un suflet cald, generos ; și, așa puțin cît îl cunosc, m-aș pune chezaș pentru sinceritatea lui : dacă ceea ce a povestit despre sine n-ar fi adevărat, n-ar fi spus-o — și în ceea ce mă privește, tinere, eu cintesc o sinceritate ce șade bine originii tale. Mai adineauri, mi-ai adus o ofensă ; totuși sîngele nobil ce-ți curge în vine are dreptul să clocotească, odată ce abia și-a regăsit obîrșia. Hai, prințe (întorcîndu-se spre Manfred), dacă eu îl pot ierta, cu siguranță îl poți ierta și domnia ta : nu e vina tînărului dacă l-ai luat drept un spectru.

Această mușcătoare tachinerie învenină sufletul lui Manfred.

— Dacă ființele dintr-o altă lume, replică el semeț, au puterea de a-mi inspira teamă și smerenie, e cu neputință ca un om viu să mă impresioneze la fel ; și brațul unui băiețandru n-o să-mi...

— Soțul meu drag, îl întrerupse Hippolita, oaspetele tău are nevoie de odihnă ; ce-ar fi să-l lăsăm liniștit ?

Astfel spunînd, și prinzîndu-l pe Manfred de mînă, își luă rămas bun de la Frederic, ieșind împreună cu întreaga adunare pe urmele ei. Prințul, căruia nu-i displăcea să curme o conversație ce readucea tuturor în minte cum își dăduse pe față cele mai tainice emoții, se lăsă condus în apartamentul său, după ce-i îngădui lui Teodoro să se re-

tragă cu tatăl său la mănăstire, deși cu obligația de a se întoarce la castel a doua zi (o condiție pe care tînărul o acceptă cu dragă inimă). Matilda și Isabella erau prea absorbite de propriile lor gînduri, și prea puțin mulțumite una de alta, spre a dori să mai stea de vorbă în seara aceea. Se despărțiră, fiecare în fața camerei sale, cu mai multă ceremonie și mai puțină afecțiune decît le era obiceiul în trecutul lor curat de copile.

Dacă s-au despărțit cu o cordialitate mai rece, s-au reîntîlnit cu o atît mai vie nerăbdare de îndată ce au mijit zorile. Mintea lor se găsea într-o stare ce alunga somnul, și fiecare își amintea de nenumăratele întrebări pe care ar fi dorit să le pună celeilalte peste noapte. Matilda reflecta că Isabella fusese salvată de două ori de către Teodoro din situații foarte primejdioase, pe care, în ceea ce o privea, nu le putea socoti întîmplătoare. Ochii lui, e adevărat, o urmăriseră pe ea în camera lui Frederic ; dar asta se putea datora dorinței lui de a-și ascunde dragostea pentru Isabella față de părinții amîndurora. Era mai bine ca toate aceste bănuieli să fie limpezite. Dorea să știe adevărul, ca nu cumva să-i facă un rău prietenei ei nutrind o dragoste pentru un om care era, de fapt, iubitul acesteia. Îndemnată de gelozie, cerea în același timp justificări prieteniei pentru a-și disculpa în ochii ei curiozitatea.

Isabella, nu mai puțin roasă de neastîmpăr, avea motive mai temeinice pentru bănuielile ei. Cu vorba, ca și cu ochii, Teodoro îi spusese că inima lui e dată, nimic mai adevărat... totuși, poate că Matilda nu răspundea sentimentelor lui... Totdeauna păruse nepăsătoare la fiorii iubirii ; toate gîndurile ei se îndreptau asupra celor cerești...

„De ce încercam s-o abat de la hotărîrea ei ? se căina Isabella ; acum sînt pedepsită pentru altruismul meu... Dar cînd s-au întîlnit ? şi unde... Nu e cu putinţă ; m-am înşelat. Poate că aseară se priveau pentru prima dată... trebuie să fie o alta cea care-i stăpîneşte inima... Dacă aşa o fi, nu sînt chiar atît de nefericită cum credeam, atîta timp cît nu e vorba de prietena mea Matilda... Dar cum mă pot înjosi dorind afecţiunea unui bărbat care, cu o brutalitate fără rost, mi-a declarat indiferenţa ? şi încă într-un moment cînd politeţea obişnuită cerea măcar formule de bună cuviinţă. Mă voi duce la draga mea Matilda, care-mi va întări această cuvenită mîndrie... Bărbaţii sînt nişte prefăcuţi... O voi sfătui să îmbrace vălurile de călugăriţă : se va bucura văzîndu-mă într-o asemenea stare sufletească ; iar eu o voi înştiinţa că nu mă mai împotrivesc dorinţei ei de a intra la mănăstire."

Într-o astfel de stare de spirit, şi hotărîtă să-şi deschidă tot sufletul faţă de Matilda, se duse s-o caute în camera ei, unde îşi găsi prietena gata îmbrăcată şi rezemîndu-şi fruntea gînditoare pe braţ. Acea atitudine de visare, atît de în armonie cu ceea ce simţea ea însăşi, trezi din nou bănuielile Isabellei ; şi risipi încrederea cu care îşi propusese să-i vorbească prietenei sale. Amîndouă roşiră revăzîndu-se, într-atît erau de novice în a-şi masca sentimentele cu pricepere. După cîteva întrebări şi răspunsuri neînsemnate, Matilda îi ceru Isabelei să mărturisească pricina fugii ei. Aceasta, care aproape uitase izbucnirea pătimaşă a lui Manfred, atît de absorbită era de dragostea ce încolţise în propriul ei suflet, crezu că Matilda o întreba de ultima ei fugă, prilejuită de întîmplările serii

precedente, și răspunse :

— Martelli a adus la mănăstire știrea că mama ta a murit.

— A, da ! o întrerupse Matilda. Bianca mi-a explicat cum a luat naștere eroarea : văzîndu-mă că leșin, a țipat tare „A murit prințesa !" iar Martelli, care venise la castel după obișnuita milostenie...

— Și ce te-a făcut să leșini ? o întrebă Isabella, nefiind interesată de rest.

Matilda roși, bîiguind :

— Tata... judeca un criminal.

— Ce criminal ? vru să știe repede Isabella.

— Un tînăr, spuse Matilda ; mi se pare... cred că era tînărul acela...

— Care ? Teodoro ? întrebă Isabella cu glas pripit.

— Da ; eu nu-l văzusem niciodată pînă atunci ; nu știu cu ce-l supărase pe tata... dar, devreme ce te-a ajutat pe tine, mă bucur că tata l-a iertat.

— M-a ajutat pe mine ? ripostă Isabella ; numești că m-a ajutat faptul că mi-a rănit tatăl, și încă aproape mortal ? Deși am norocul numai de ieri să-mi cunosc părintele, sper, Matilda, că nu mă crezi atît de străină de dragostea fiască încît să nu port pică acestui tînăr pentru cutezanța lui, și să nu-mi fie cu neputință să am vreun sentiment pentru cel care a avut îndrăzneala să ridice brațul împotriva autorului zilelor mele. Nu, Matilda, n-am pentru el decît aversiune ; iar dacă-mi mai păstrezi prietenia pe care mi-ai jurat-o din copilărie, ai să urăști și tu pe omul care era să mă facă pe veci nenorocită.

Matilda lăsă capul în jos și răspunse :

— Nu l-am mai văzut niciodată pe acest tînăr pînă ieri ; mi-e ca și un străin ; dar de vreme ce doctorii îl socotesc pe tatăl tău în afară de pericol, n-ar trebui să te arăți lipsită de generozitate și să mai porți pică unui om care, sînt convinsă, nu știa că ești rudă cu marchizul.

— Îi pledezi cauza într-un fel mișcător, zise Isabella, avînd în vedere că-ți este ca și un străin ! Ori mă înșel eu, ori îți întoarce și el sentimentele.

— Ce vrei să spui ? o iscodi Matilda.

— Nimic, zise Isabella, regretînd că-i dăduse Matildei o indicație prețioasă despre înclinația lui Teodoro pentru ea.

Apoi, schimbînd vorba, o întrebă pe Matilda ce-l făcuse pe Manfred să-l ia pe Teodoro drept un spectru.

— Doamne, făcu Matilda, n-ai observat că seamănă leit cu portretul lui Alfonso din galerie ? I-am atras atenția Biancăi chiar înainte de a-l vedea în armură ; dar cu coiful pe cap, e însăși imaginea din tablou.

— Eu nu prea mă uit la tablouri, spuse Isabella ; și mai puțin încă l-am cercetat pe acest tînăr atît de atent cu tine. Ah ! Matilda, ți-e inima în pericol... dar vreau să te previn ca pe-o prietenă... Mi-a făcut mie mărturisirea că e îndrăgostit : nu poate fi îndrăgostit de tine, deoarece ieri v-ați văzut prima oară — nu-i așa ?

— Desigur, răspunse Matilda. Dar de ce tragi tu concluzia, draga mea Isabella, din cele ce am spus că... Se opri — apoi continuă : Pe tine te-a văzut mai întîi, și e departe de mine vanitatea de a-mi închipui că modestele

mele puteri de atracție ar fi în stare să răpească o inimă care te iubește pe tine. Fii fericită, Isabella, oricare va fi soarta Matildei !

— Frumoasa mea prietenă, spuse cu elan Isabella, care era prea cinstită în fundul sufletului ei pentru a putea rămîne rece la bunăvoința și gentilețe, pe tine te admiră Teodoro ; am văzut cu ochii mei ; sînt convinsă că așa e ; și nu voi îngădui ca vreun gînd la propria mea fericire să stea în calea fericirii tale.

Felul acesta deschis de a vorbi o mișcă pînă la lacrimi pe blînda Matilda ; iar gelozia, care, pentru un moment, iscase o anumită răceală între cele două fete bune la suflet, făcu loc curînd sincerității și neprihănirii lor firești. Amîndouă recunoscură puternica impresie pe care le-o făcuse Teodoro ; iar acestei confidențe îi urmă o luptă a generozității, fiecare stăruind să renunțe la pretențiile ei în favoarea prieteniei. În cele din urmă, demnitatea, amintindu-i Isabellei că Teodoro își exprimase aproape pe față preferința pentru rivala ei, o determină să-și învingă sentimentele și să cedeze Matildei pe bărbatul iubit.

În timpul acestei întreceri de sinceritate prietenească, Hippolita intră în camera fiicei ei.

— Draga mea, i se adresă ea Isabellei, ai dat dovadă de atîta afecțiune față de Matilda, și de un interes atît de binevoitor pentru tot ceea ce se leagă de nefericita noastră familie, încît nu pot împărtăși copilei mele nici un fel de secrete care să nu se cuvină să le auzi și tu.

Prințesele erau numai atenție încordată și îngrijorare.

— Află, deci, Isabella, și tu, scumpa mea Matilda, că, încredințată fiind, după toate prevestirile din ultimele

două zile, că voința cerului e să treacă sceptrul principatului Otranto din mîinile lui Manfred în acelea ale marchizului Frederic, mi s-a luminat mintea, poate cu un gînd venit de sus, să înlăturăm distrugerea noastră deplină prin unirea celor două familii rivale. De aceea i-am propus soțului meu, Manfred, să-i ofere pe mult iubita noastră copilă lui Frederic, tatăl tău...

— Pe mine, lui Don Frederic ! exclamă Matilda. Dumnezeule ! maica mea îndurătoare... și i-ai vorbit tatei ?

— Da, i-am vorbit, spuse Hippolita, m-a ascultat cu bunăvoință, și s-a dus să-i prezinte propunerea marchizului.

— Ah ! ce gînd nefericit, prințesă ! izbucni Isabella ; ce-ai făcut ? Ce dezastru a pregătit necugetata-ți bunătate pentru tine însăți, pentru mine și pentru Matilda !

— Dezastru din partea mea, ție și copilei mele ? se miră Hippolita. Ce înțeles au vorbele astea ?

— Vai ! se tînguí Isabella, curățenia inimii tale te împiedică să vezi stricăciunea altora. Manfred, soțul tău, e un nelegiuit...

— Oprește-te, o mustră Hippolita ; nu se cade să vădești lipsă de respect vorbind de Manfred în prezența mea ; e soțul și stăpînul meu și...

— Și nu va mai fi multă vreme astfel, spuse Isabella, dacă își va putea aduce la îndeplinire scopurile rele.

— Acest limbaj mă uluiește, vorbi Hippolita. Ești o fire aprinsă, Isabella, dar pînă în clipa asta nu te-am mai văzut căzînd în asemenea excese. Ce faptă de-a lui Man-

fred te îndreptăţeşte să-l tratezi ca pe un criminal, ca pe un asasin ?

— Prinţesă plină de virtuţi, dar prea încrezătoare ! îi răspunse Isabella ; Manfred nu are în vedere să-ţi ia viaţa... ci să se despartă de domnia ta ! să divorţeze !

— Să... să se despartă de mine ?

— Să se despartă de mama ? strigară Hippolita şi Matilda într-un glas.

— Da, întări Isabella ; şi, spre a-şi desăvîrşi crima, plănuieşte... mi-e cu neputinţă să spun !

— Ce poate întrece grozăvia pe care ai şi rostit-o ? spuse Matilda.

Hippolita amuţise. Durerea îi înăbuşea cuvintele ; iar amintirea ultimelor fraze neclare ale lui Manfred adeverea afirmaţia abia auzită.

— Prea bună şi scumpă doamnă ! mamă ! strigă Isabella, aruncîndu-se la picioarele Hippolitei într-un avînt înflăcărat ; ai încredere în mine, crede-mă pe cuvînt, mai bine aş murit decît să consimt să-ţi fac vreun rău, decît să cedez unui atît de odios... ah !...

— Asta e prea mult ! exclamă Hippolita ; ce alte crime inspiră un singur păcat ? Ridică-te, Isabella ; nu-ţi pun la îndoială virtutea. O ! Matilda, lovitura asta e din cale-afară de grea pentru tine ! Nu plînge, copila mea ; şi nici un murmur, dacă vrei să mă asculţi. Adu-ţi aminte că el rămîne totuşi tatăl tău.

— Dar şi tu rămîi mama mea, spuse Matilda cu fervoare ; iar tu eşti virtuoasă, tu eşti nevinovată !... O ! cum să rabd şi să nu mă plîng ?

— Nu trebuie să te plîngi, spuse Hippolita. Lasă, totul va fi bine. Manfred, în marea lui suferinţă pentru moartea fratelui tău, nu mai ştia ce vorbeşte : poate că Isabella a înţeles greşit — inima lui e bună... şi, copila mea, tu nu ştii totul. O ameninţare a destinului atîrnă deasupra noastră ; mîna Providenţei stă întinsă... O ! de-aş putea să te scap măcar pe tine de la naufragiu !... Da, continuă ea pe un ton mai hotărît, poate că sacrificiul persoanei mele va răscumpăra totul... Mă voi duce să arăt că sînt dispusă să accept despărţirea... nu are nici o importanţă ce se întîmplă cu mine. Mă voi retrage la mănăstirea din vecinătate, şi-mi voi petrece restul vieţii în rugăciuni şi lacrimi pentru copila mea şi... pentru prinţ !

— Eşti mult prea bună pentru lumea asta, spuse Isabella, întocmai pe cît e Manfred de respingător... Dar să nu-ţi închipui, doamnă, că slăbiciunea ta va hotărî pentru mine. Jur — auziţi-mă, voi îngeri din cer...

— Taci, te implor, ridică glasul Hippolita ; aminteşte-ţi că nu trăieşti de capul tău : ai un tată.

— Tatăl meu e un om prea pios, prea nobil, o întrerupse Isabella, ca să-mi impună o faptă nelegiuită. Şi dacă ar vrea să-şi impună voinţa, poate un tată să îndemne la o blestemăţie ? Am fost legată de fiu, prin învoiala matrimonială ; mă pot căsători cu tatăl ?... Nu, doamnă, nu ; nici cu de-a sila nu mă vor duce la patul vrednic de ură al lui Manfred. Nu-l pot suferi, mă dezgustă : e un lucru oprit de legile dumnezeieşti şi omeneşti. Iar prietena mea, draga mea Matilda ! să-i rănesc eu sufletul gingaş făcînd un rău mamei ei adorate ? mamei mele, pot spune... căci alta n-am cunoscut.

— O ! e mama amîndurora ! interveni Matilda. Sîntem noi în stare, spune tu, Isabella, s-o iubim cît merită ?

— Nepreţuitele mele copile, spuse Hippolita mişcată, dragostea voastră duioasă mă copleşeşte... dar nu trebuie să mă las învinsă. Nu e rolul nostru să ne alegem calea preferată ; cerul, părinţii, soţii noştri, trebuie să hotărască pentru noi. Aveţi răbdare pînă cînd veţi auzi ce au hotărît Manfred şi Frederic. Dacă marchizul acceptă mîna Matildei, ştiu că ea se va supune ca o fiică îndatoritoare. Cerul îşi poate arăta puterea spre a împiedica restul. Dar ce înseamnă asta, copila mea ? continuă ea, văzînd-o pe Matilda prăbuşită la picioarele ei, cu şiroaie de lacrimi pe obraji şi fără o vorbă. Nu, mai bine să nu-mi răspunzi ; nu vreau să aud nici un cuvînt împotriva bunului plac al tatălui tău.

— O ! nu te îndoi de ascultarea mea, de supuşenia mea temătoare faţă de el şi faţă de tine ! spuse Matilda. Dar pot eu — spune tu, cea mai vrednică de cinste între femei — pot eu să simt toată această dragoste, toată această imensă bunătate, şi să-i ascund celei mai blînde mame gîndurile mele ?

— Ce ai de gînd să dezvălui ? întrebă Isabella tremurînd. Vino-ţi în fire, Matilda.

— Nu, Isabella, spuse prinţesa, n-aş merita să am o mamă fără pereche, dacă aş păstra în ascunzişurile inimii vreo năzuinţă fără încuviinţarea ei... Ba mai mult, am greşit faţă de ea ; am lăsat să mi se strecoare în suflet o iubire fără să-i mărturisesc... Dar acum resping acest sentiment, fac legămînt în faţa cerului şi a ei...

— Copila mea ! copila mea ! exclamă Hippolita, ce vorbe sînt astea ? Ce alte năpaste ne mai pregăteşte soarta ? Tu, o iubire ; tu, în clipa asta a nimicirii...

— Oh ! îmi văd întreaga vină ! oftă Matilda. Mi-e silă de mine, dacă i-am pricinuit mamei mele o singură săgetare în inimă ! Ea e tot ce am mai scump pe lume... O ! nu vreau să-l mai văd niciodată !

— Isabella, ceru lămuriri Hippolita, tu cunoşti acest nefericit secret, oricare va fi el. Vorbeşte...

— Cum ! strigă Matilda, oare am pierdut în aşa măsură dragostea mamei mele, încît nu-mi îngăduie nici să-mi dau singură pe faţă vina ? Sărmana de mine !...

— Eşti prea crudă, îi spuse Isabella Hippolitei ; poţi să fii martoră la chinul acestui suflet virtuos şi să nu-l compătimeşti ?

— Să nu-mi fie milă de copila mea !... spuse Hippolita, strîngînd-o pe Matilda în braţe. O ! ştiu cît e de bună : e numai virtute, dragoste şi devotament. Te iert, copilă minunată, unica mea nădejde !

Prinţesele destăinuiră apoi Hippolitei atracţia pe care o resimţeau amîndouă pentru Teodoro, şi intenţia Isabellei de a renunţa la el în favoarea Matildei. Hippolita le dojeni pentru asemenea gînduri nesocotite, arătîndu-le că nu existau sorţi de izbîndă ca vreunul dintre cei doi taţi să consimtă a acorda mîna moştenitoarei lor unui băiat atît de sărac, chiar dacă era de origine nobilă. O consola oarecum faptul că sentimentele celor două fete se înfiripaseră de scurtă vreme, iar Teodoro nu avusese cum să le întrevadă nici la una, nici la cealaltă. Le ceru ca, fără nici un

fel de abatere, să se ferească de a mai intra în legătură cu el. Matilda făgădui cu ardoare că o va asculta ; dar Isabella, căreia îi plăcea să creadă că n-avea altă intenţie decît de a sprijini unirea celor doi prin căsătorie, nu putea lua o asemenea hotărîre ; de aceea nu răspunse nimic.

— Mă duc la mănăstire, spuse Hippolita, să cer să se ţină noi slujbe pentru izbăvirea de toate aceste rele.

— O ! mamă, se îngrijoră Matilda, vrei să ne părăseşti, vrei să ceri adăpost bisericii, ca să-i dai prilej tatii să-şi îndeplinească tristele intenţii. Vai mie ! în genunchi te rog să nu faci asta... Vrei să mă laşi victimă lui Frederic ? Te urmez la mănăstire.

— Fii pe pace, copila mea, îi spuse Hippolita, mă întorc numaidecît. Nu te voi părăsi o clipă, decît dacă voi şti că aceasta e voia cerului, şi că e spre binele tău.

— Nu mă amăgi, stărui Matilda. Nu mă voi mărita cu Frederic decît dacă-mi impui tu s-o fac. Vai ! ce se va întîmpla cu mine ?

— Ce înseamnă exclamaţia asta ? o dojeni Hippolita... Ţi-am făgăduit că mă întorc.

— Ah ! mamă, o rugă Matilda, rămîi şi salvează-mă de mine însămi. O privire încruntată din partea ta poate face mai mult decît toată severitatea tatei. Mi-am dăruit inima, şi numai tu mă poţi ajuta s-o redobîndesc.

— Destul ! spuse Hippolita ; nu trebuie să cazi din nou în greşeală, Matilda.

— Pot renunţa la Teodoro, spuse fata, dar trebuie să mă căsătoresc cu altul ? Lasă-mă să te urmez la altar, şi să mă închid departe de lume pentru totdeauna.

— Soarta ta atîrnă de voinţa tatălui tău, îi spuse Hippolita. Mi-am dăruit greşit dragostea, dacă te-a învăţat că poţi venera altceva mai presus de el. Te las cu bine, copila mea ! Mă duc să mă rog pentru tine.

Intenţia Hippolitei era să-l întrebe pe Geronimo dacă n-ar putea, cu conştiinţa curată, să consimtă la despărţire. În repetate rînduri îl îndemnase pe Manfred să abdice de la tronul principatului, pe care conştiinţa ei gingaşă îl simţea ca o necontenită povară. Aceste scrupule făceau să-i apară despărţirea de soţul ei mai puţin cumplită decît în oricare alte împrejurări.

Geronimo, părăsind castelul în seara precedentă, îl întrebase cu asprime pe Teodoro de ce găsise cu cale să-l acuze, faţă de Manfred, că el, tatăl lui, îl ajutase să fugă. Teodoro recunoscu că lăsase să se creadă astfel cu scopul de a depărta de Matilda bănuielile lui Manfred ; adăugînd că sfinţenia vieţii şi a reputaţiei lui Geronimo îl apărau de mînia tiranului. Geronimo se simţi profund îndurerat cînd descoperi înclinaţia fiului său pentru acea prinţesă ; şi, lăsîndu-l să se odihnească, îi făgădui să-i aducă la cunoştinţă, a doua zi dimineaţa, însemnate motive pentru a-şi birui dragostea. Teodoro, ca şi Isabella, cunoscuse autoritatea părintească de prea puţină vreme pentru a se supune hotărîrilor ei împotriva îndemnurilor inimii. Era destul de puţin curios să afle motivele de care-i vorbea călugărul, şi mai puţin dispus încă să se supună lor. Impresia pe care i-o făcuse frumoasa Matilda era mai puternică decît afecţiunea filială. Întreaga noapte l-au încîntat închipuiri de dragoste, de aceea abia tîrziu după slujba de dimineaţă şi-a

amintit de obligaţia pe care şi-o luase faţă de călugăr să-l aştepte la mormîntul lui Alfonso.

— Tinere, îi spuse Geronimo, cînd îl văzu în sfîrşit, întîrzierea asta nu mă mulţumeşte. Atît de puţin atîrnă în balanţă porunca unui tată ?

Teodoro îşi ceru iertare, încurcat, atribuind întîrzierea unui somn prelungit.

— Şi visurile la cine ţi-au zburat ? întrebă călugărul cu severitate.

Obrajii fiului se împurpurară.

— Ehei, tînăr nesăbuit, reluă vorba călugărul, nu e bine ce faci ; smulge-ţi din piept iubirea asta vinovată.

— Iubire vinovată ! strigă Teodoro ; e cu putinţă ca vinovăţia să sălăşluiască la un loc cu frumuseţea neprihănită şi cu modestia virtuoasă ?

— E un păcat, răspunse călugărul, să-i îndrăgeşti pe cei sortiţi pierii de către pronia cerească. Neamul unui tiran trebuie măturat de pe faţa pămîntului pînă la a treia şi-a patra generaţie.

— Pedepseşte cerul pe cei fără pată pentru păcatele celor vinovaţi ? Frumoasa Matilda are destule însuşiri...

— Ca să te distrugă, îl întrerupse Geronimo. Aşa de repede ai uitat că Manfred ţi-a pronunţat de două ori sentinţa de moarte ?

— Dar n-am uitat, tată, spuse Teodoro, nici că mila fiicei lui m-a eliberat. Pot uita relele, dar niciodată binefacerile.

— Răul pe care ţi l-a pricinuit neamul lui Manfred, grăi călugărul, e mai mare decît îţi poţi închipui. Nu răs-

punde, ci privește imaginea asta sfîntă ! Sub acest monument de marmură se odihnește cenușa bunului Alfonso, un prinț înzestrat cu toate virtuțile : părintele poporului ! podoaba omenirii ! Îngenunche, băiat îndărătnic, și ascultă, în timp ce tatăl tău îți va depăna o poveste de groază care-ți va alunga din inimă orice sentimente afară de acelea ale răzbunării sfinte. Alfonso ! prinț preanedreptățit ! fie ca amărîta-ți umbră să se înalțe cu înfricoșătoare fală, pe cînd buzele-mi tremurătoare... A ! dar cine se apropie ?

— Cea mai nefericită femeie, spuse Hippolita intrînd în galeria corului. Bunule părinte, ai o clipă de răgaz ? Dar ce-i cu tînărul în genunchi ? ce înseamnă groaza întipărită pe chipul amîndurora ? de ce lîngă acest mormînt venerabil ?... Vai ! ai avut vreo vedenie ?

— Ne înălțam rugăciunile către cer, răspunse călugărul oarecum încurcat, pentru a pune capăt nenorocirilor acestui năpăstuit ținut. Roagă-te cu noi, prințesă ! poate că sufletu-ți imaculat va dobîndi absolvire de la sentința divină pe care semnele acestor zile o proorocesc atît de grăitor împotriva casei domniei-tale.

— Mă rog fierbinte cerului s-o abată, spuse credincioasa prințesă. Știi că a fost îndeletnicirea de căpetenie a vieții mele, aceea de a încerca să smulg o binecuvîntare pentru soțul meu și pentru nevinovați-mi copii... Unul, spre jalea mea, mi-a fost răpit ! De m-ar auzi cerul măcar pentru sărmana mea Matilda ! Părinte, fii mijlocitor pentru ea !

— Orice inimă nu poate decît s-o binecuvînteze ! își exprimă Teodoro entuziasmul.

— Tacă-ți gura, tînăr pripit ! îl struni Geronimo. Iar domnia-ta, prințesă cu inima iubitoare, nu lupta cu puterile de sus ! Domnul dă și Domnul ia înapoi : binecuvîntează-i numele și supune-te hotărîrilor sale.

— O fac cu toată evlavia, spuse Hippolita ; dar nu-mi va cruța oare singura mîngîiere ? trebuie oare să piară și Matilda ! Ah ! părinte, am venit... Dar spune-i fiului tău să ne lase singuri. Nici o ureche, decît a domniei tale, nu trebuie să audă cuvintele pe care le voi rosti.

— Să-ți împlinească cerul toate dorințele, prea bună prințesă ! spuse Teodoro retrăgîndu-se, urare ce-l făcu pe Geronimo să încrunte din sprîncene.

Hippolita aduse apoi la cunoștință călugărului propunerea pe care i-o sugerase lui Manfred și satisfacția cu care acesta primise ideea de a o oferi pe Matilda de soție lui Frederic. Geronimo, neputîndu-și ascunde nemulțumirea pricinuită de propunerea Hippolitei, își exprimă, ca pretext, îndoiala că Frederic, ruda cea mai apropiată a lui Alfonso, venit anume ca să-și revendice succesiunea, ar putea accepta o alianță cu cel ce-i uzurpase drepturile. Dar care n-a fost mirarea călugărului cînd Hippolita i-a mărturisit că e de acord să nu se opună la desfacerea căsătoriei, cerîndu-i părerea în legătură cu legalitatea consimțămîntului ei. Călugărul prinse din zbor prilejul sfatului cerut, și fără a-și da în vileag aversiunea față de o eventuală căsătorie a lui Manfred cu Isabella, îi zugrăvi Hippolitei în culorile cele mai neliniștitoare păcatul pe care l-ar săvîrși consimțind la divorț, o amenință cu pedeapsa dumnezeiască în cazul cînd ar accepta, și-i porunci, folosind

cuvinte cît mai severe, să refuze orice asemenea propunere cu toată indignarea.

Între timp, Manfred îi împărtășise lui Frederic intențiile sale, propunîndu-i dubla căsătorie. Marchizul, slab în fața frumuseții feminine, și subjugat de farmecul feciorelnic al Matildei, plecă urechea cu viu interes la o astfel de ofertă. Uită de dușmănia pe care i-o purtase lui Manfred, și cîntări totodată nesiguranța de a-l putea răsturna cu forța ; și, măgulindu-și orgoliul că, din uniunea fiicei sale cu samavolnicul prinț, nu vor lua naștere urmași, își vedea propria succesiune la tronul principatului înlesnită prin căsătoria cu Matilda. Se împotrivi în chip vag, prefăcîndu-se, numai de formă, că nu va cădea de acord decît cu condiția ca Hippolita să consimtă de bunăvoie la despărțire. Manfred își luă asupra lui sarcina de-a o convinge. Plin de entuziasm în urma acestui succes, și nerăbdător să se vadă în situația de a aștepta fii, se îndreptă în grabă spre apartamentul soției sale, hotărît să-i smulgă cu orice preț acceptarea. Află însă, cu indignare, că ea lipsea, fiind plecată la mănăstire. Un sentiment de vinovăție îl făcu să-și închipuie că Isabella îi dezvăluise ceea ce urmărea el. Căzu la îndoială dacă retragerea ei la mănăstire nu însemna o intenție de a rămîne acolo, pînă cînd ar fi putut ridica piedici la despărțirea lor ; și bănuielile care îi mijiseră în gînd încă dinainte cu privire la Geronimo îl făcură să se teamă că omul bisericii avea să i se pună de-a curmezișul, și că poate chiar el îi insuflase Hippolitei ideea de-a se refugia în locașul sfînt. Ros de neastîmpăr să găsească firul conducător al acestui mister, se grăbi spre mănăstire și ajunse acolo chiar în momentul cînd călugărul îi reco-

manda prințesei cu toată gravitatea să nu se învoiască la divorț.

— Doamnă, o întrebă Manfred, ce treburi te-au adus aici ? De ce n-ai așteptat să mă înapoiez de la marchiz ?

— Am venit să implor binecuvîntarea Domnului asupra hotărîrilor tale, răspunse Hippolita.

— Hotărîrile mele n-au nevoie de mijlocirea unui călugăr, zise Manfred, și, dintre toți oamenii de pe fața pămîntului, trădătorul acesta cu chica albită e singurul cu care-ți place să stai de vorbă ?

— Principe profan ! se apără Geronimo ; alegi tocmai altarul drept locul cel mai nimerit pentru a insulta slujitorii bisericii ? Dar să știi, principe Manfred, că nelegiuitele fapte pe care le pui la cale sînt cunoscute. Și cerul, și virtuoasa prințesă le cunosc. Nu, prințe, nu mă privi încruntat. Biserica îți dispreţuiește amenințările. Tunetele cerului se vor auzi mai cumplit decît mînia ta. Îndrăznește să urmezi blestemata cale a divorțului, pînă cînd condamnarea bisericii va fi cunoscută — și, iată, arunc anatema asupra capului tău !

— Rebel fără rușine ! ridică glasul Manfred, străduindu-se să-și ascundă adînca teamă și venerație cu care cuvintele călugărului îl copleșiseră ; îți iei libertatea să-l amenințI pe prințul tău legiuit ?

— Nu ești prinț legiuit, spuse Geronimo ; nu ești prinț cîtuși de puțin... Du-te și discută-ți drepturile cu Frederic și după aceea...

— E lucru înfăptuit, strigă Manfred ; Frederic acceptă s-o ia în căsătorie pe Matilda, și n-are nimic împotrivă

să-şi retragă revendicarea, afară doar de cazul că eu nu voi avea urmaşi de sex masculin.

În clipa cînd rosti aceste cuvinte trei picături de sînge căzură din nările statuii lui Alfonso. Manfred se făcu alb ca varul, iar prinţesa se aruncă în genunchi.

— Priveşte ! vorbi călugărul ; ia seama la miraculoasa prevestire că sîngele lui Alfonso nu se va amesteca niciodată cu acela al lui Manfred ?

— Soţul meu drag, spuse Hippolita, să ne supunem cerului. Nu-ţi face gînduri că ascultătoarea ta soţie se răzvrăteşte împotriva autorităţii tale. Eu nu am altă voinţă decît aceea a soţului meu şi a bisericii. La acest tribunal suprem să facem apel. Nu stă în mîinile noastre puterea de a frînge legăturile ce ne unesc. Dacă biserica încuviinţează desfacerea căsătoriei noastre, aşa să fie... Nu mai am mulţi ani de trăit, şi aceia în durere. Unde se vor putea scurge mai bine decît la picioarele acestui altar, în rugăciuni pentru ocrotirea ta şi a Matildei ?

— Dar nu vei rămîne aici pînă atunci, spuse Manfred. Înapoiază-te cu mine la castel, şi acolo voi chibzui despre măsurile cuvenite în vederea divorţului. Acest călugăr care-şi vîră nasul în toate n-are însă ce căuta în castelul meu ; acoperişul meu ospitalier nu va mai adăposti nici un trădător. Cît despre progenitura sfinţeniei tale, continuă el, îl surghiunesc din hotarele domeniilor mele. El, după cît socotesc, nu e un personaj sfînt, şi nici nu se află sub ocrotirea bisericii. Oricine o va lua pe Isabella de soţie, nu va fi în nici un caz fiul părintelui Falconara, cu îngîmfarea lui neroadă.

— Fără temei, vorbi călugărul, este îngîmfarea celor ce se văd dintr-odată pe tronul prinţilor legiuiţi ; dar se veştejesc ca iarba, şi locul unde-au stat nu-i mai cunoaşte.

Manfred, aruncînd călugărului o privire dispreţuitoare, o conduse afară pe Hippolia, dar la uşa bisericii îi şopti unuia dintre însoţitorii săi să rămînă ascuns în prejma mănăstirii, şi să-i dea de veste imediat ce s-ar abate pe-acolo cineva de la castel.

CAPITOLUL V

Cu cît se gîndea mai mult la purtarea călugărului, cu atît Manfred rămînea mai convins că Geronimo era confidentul şi complicele Isabellei şi al lui Teodoro în legătura de dragoste dintre aceştia. Dar recenta cutezanţă învederată de cuvintele lui Geronimo, atît de nepotrivită cu modesta lui blîndeţe dinainte, îl umplea de temeri şi mai mari. În mintea prinţului încolţea bănuiala că ecleziarhul se bizuia pe un sprijin tăinuit din partea lui Frederic, a cărui sosire, potrivindu-se cu proaspăta apariţie a lui Teodoro, părea a fi mărturia unei înţelegeri. Şi mai adînc îl tulbura asemănarea lui Teodoro cu portretul lui Alfonso. După cîte ştia, era neîndoios că acesta murise fără urmaşi. Frederic acceptase să i-o dea pe Isabella de soţie. Toate aceste contradicţii îi săgetau inima şi-l zbuciumau necontenit. Nu vedea decît două ieşiri din greutăţile ce-l înconjurau. Una era aceea de a abdica în favoarea marchizului. Dar mîndria, ambiţia şi încrederea lui într-unele proorociri străvechi, care arătau limpede că există un mijloc de a-şi

păstra posesiunile și de a le transmite descendenților săi, combăteau acest gînd. Cealaltă era aceea de a exercita toate constrîngerile și influențele cu putință pentru a grăbi nunta sa cu Isabella. După ce meditâ îndelung asupra acestor neliniștitoare fapte, în timp ce mergea tăcut spre castel alături de Hippolita, deschise vorba în cele din urmă despre motivul îngrijorării sale, folosind cele mai mieroase argumente, cu înșelătoarea artă de a inspira încredere, pentru a-i smulge prințesei consimțămîntul, ba chiar făgăduiala de a sprijini divorțul.

Nu era nevoie de o mare putere de convingere pentru a o supune pe Hippolita bunului plac al soțului ei. Totuși, ea încercă să-l atragă la ideea abdicării ; dar constatînd că îndemnurile ei nu duceau la nici un rezultat, îl asigură că, în măsura în care-i va îngădui conștiința, nu va ridica nici o împotrivire la despărțirea lor, deși, fără temeiuri mai puternice decît cele invocate de el pînă acum, nu-și poate lua chiar obligația de a o cere.

Docilitatea soției sale, deși imperfectă, a fost de-ajuns pentru a-i încuraja speranțele lui Manfred. Își punea încrederea în influența și bogăția sa pentru a obține ușor desfacerea căsătoriei la curtea papală, hotărîndu-se să-l determine pe Frederic să întreprindă o călătorie în acest scop la Roma. Marchizul vădise o dragoste atît de puternică pentru Matilda, încît Manfred spera să obțină tot ceea ce dorea oferindu-i sau retrăgîndu-i perspectiva de a se bucura de farmecele fiicei sale, după cum și marchizul avea să pară mai mult sau mai puțin dispus a-i sprijini planurile. Pînă și absența lui Frederic avea să însemne un punct

important cîştigat, dîndu-i posibilitatea să ia măsuri pentru întărirea siguranţei lui personale.

Trimiţînd-o pe Hippolita în apartamentul ei, Manfred se îndreptă spre camerele marchizului ; dar, pe cînd traversa marea sală a castelului, o întîlni pe Bianca. Ştia că domnişoara de onoare era confidenta celor două tinere prinţese. Îi dădu prin gînd s-o descoasă în legătură cu Isabella şi Teodoro. Chemînd-o în adîncitura ferestrei unui foişor din sala cea mare, şi măgulind-o cu tot felul de vorbe bune şi promisiuni, o întrebă dacă ştia ceva despre starea sufletească a Isabellei.

— Eu, stăpîne ? Nu, stăpîne... Ba da, stăpîne... Biata prinţesă ! Îşi face multe griji din pricina rănilor tatălui ei ; dar am liniştit-o că are să se vindece ; nu-i şi înălţimea voastră de părerea asta ?

— Nu te întreb ce gîndeşte despre tatăl ei, răspunse Manfred ; dar ţie îţi încredinţează ce are pe suflet ; hai, fii fată bună şi spune-mi : e vreun tînăr — ei ? — mă înţelegi ?

— Ferească sfîntul ce să înţeleg de la înălţimea voastră ? Nu, nu ştiu la ce vă gîndiţi ; eu i-am spus că-i trebuie ierburi tămăduitoare pentru răni şi odihnă.

— Nu vorbesc despre tată, replică prinţul pe un ton nerăbdător ; ştiu că se va vindeca.

— Doamne, cît mă bucur să aud că înălţimea voastră vorbeşte astfel ; căci, deşi am socotit cu cale să n-o las pe tînăra prinţesă pradă disperării, mi s-a părut că înaltul nostru oaspete e palid şi tras la faţă, are ceva... care-mi aminteşte de tînărul Ferdinando cînd a fost rănit de acel veneţian...

— Te depărtezi de subiect, o întrerupse Manfred ; uite, ia acest giuvaer, poate te-ajută să-ţi concentrezi atenţia. Lasă, nu e nevoie să-mi faci reverenţe ; bunăvoinţa mea nu se va opri aici... Hai, spune-mi sincer : ce e în inima Isabellei ?

— Apoi, ce să zic, înălţimea voastră are astfel de maniere încît... fără îndoială... dar poate înălţimea voastră să păstreze un secret ? Dacă scoateţi vreun cuvînt...

— Nici un cuvînt, protestă Manfred.

— Ba chiar vă rog să juraţi, înălţimea voastră... pe tot ce am mai sfînt, dacă s-ar şti vreodată că am vorbit... Ei bine, ce e drept e drept, nu cred că donna Isabella îl iubea prea mult pe tînărul nostru stăpîn, fiul domniei voastre : totuşi era un băiat cît se poate de drăgălaş. Eu una, dacă aş fi fost prinţesă... Dar unde mi-e capul ! Trebuie să mă duc s-o servesc pe donna Matilda ; are să se mire ce s-a întîmplat cu mine.

— Stai, strigă Manfred, nu mi-ai răspuns la întrebare. Ai transmis vreodată un mesaj, o scrisoare ?

— Eu ! Pentru numele Domnului ! exclamă Bianca. Eu să duc o scrisoare ? N-aş duce nici de m-ar face regină. Nădăjduiesc că, deşi săracă, înălţimea voastră mă socoteşte cinstită. N-a auzit înălţimea voastră ce mi-a oferit contele Marsigli cînd a venit s-o ceară în căsătorie pe donna Matilda ?

— Nu am răgaz, îi spuse Manfred, să-ţi ascult istorisirile. Nu-ţi pun la îndoială cinstea ; dar e datoria ta să nu-mi ascunzi nimic. De cît timp îl cunoaşte Isabella pe Teodoro ?

— Nimic nu scapă înălțimii voastre, zise Bianca, dar eu nu cunosc nimic din toate astea. Teodoro, negreșit, e un tînăr chipeș, și, după cum spune donna Matilda, seamănă ca două picături de apă cu bunul Alfonso. N-a băgat de seamă și înălțimea voastră ?

— Ba da... adică nu... mă chinuiești, zise Manfred. Unde s-au întîlnit ? și cînd ?

— Cine ? donna Matilda ? întrebă Bianca.

— Nu, nu Matilda, Isabella. Cînd l-a cunoscut Isabella prima oară pe acest Teodoro ?

— Maică preacurată ! zise Bianca ; de unde să știu eu ?

— Ba știi, stărui Manfred, și trebuie să aflu ; vreau neapărat.

— Dumnezeule ! nu cumva înălțimea voastră e gelos pe tînărul Teodoro ? întrebă Bianca.

— Gelos ! Nu ; de ce să fiu gelos ? Poate că am de gînd să-i căsătoresc... dacă aș avea siguranța că Isabellei nu i-ar inspira repulsie.

— Repulsie ! Nici vorbă de așa ceva, mă pun chezașă, zise Bianca ; e cel mai încîntător tînăr ce s-a văzut pe pămînt creștin : toți îl iubim ; nu e om în tot castelul care nu s-ar bucura să-l aibă ca prinț — vreau să spun, atunci cînd va voi cerul să vă cheme în lumea celor drepți.

— Nu mai spune ! exclamă Manfred ; pînă acolo au mers lucrurile ? Blestemat călugăr ! Dar nu trebuie să pierd vremea... Du-te, Bianca, și ai grijă de Isabella ; dar, îți cer cu tot dinadinsul : nici un cuvînt despre cele ce am vorbit. Descoperă ce sentimente nutrește ea față de Teodoro ; adu-mi vești bune, și inelul dăruit își va avea perechea. Așteaptă-mă la capătul de jos al scării în spirală :

mă duc să-l vizitez pe marchiz, iar la întoarcere vreau să-ţi mai vorbesc.

După o scurtă convorbire la care luară parte şi cei doi cavaleri însoţitori, Manfred îl rugă pe Frederic să-i concedieze, avînd de discutat cu el treburi urgente. De îndată ce rămaseră singuri, începu să-l iscodească pe marchiz în privinţa Matildei ; şi constatînd că era cît se poate de înclinat s-o ia de soţie, făcu aluzie la dificultăţile pe care le-ar întîmpina celebrarea cununiei, afară doar dacă...

În clipa aceea Bianca dădu buzna în încăpere, cu privirea şi gesturile înnebunite ale unei creaturi sub imperiul teroarei.

— Vai ! stăpîne, stăpîne ! urla ea îngrozită ; ne prăpădim cu toţii ! A venit iar ! a venit iar !

— Ce-a venit iar ? strigă Manfred, cuprins de uimire.

— Vai ! mîna ! uriaşul ! mîna ! Ţineţi-mă să nu cad ! Simt că-mi ies din minţi de frică, ţipa ea ca din gură de şarpe ; nu mai dorm la castel în noaptea asta. Unde să mă duc ? Puteţi să-mi trimiteţi lucrurile mîine... Ah ! de m-aş fi mulţumit să-l iau de bărbat pe Francesco ! Aşa-mi trebuie dacă m-a ros ambiţia...

— Ce te-a îngrozit aşa, fată dragă ? o întrebă marchizul, aici eşti în siguranţă ; nu te tulbura.

— O ! măria voastră, sînteţi neînchipuit de bun, zise Bianca, dar eu nu mai am curajul... Nu, daţi-mi voie să plec... Las mai bine tot ce am, decît să mai rămîn o clipă sub acest acoperiş.

— Fugi încolo, ţi-ai pierdut mintea, îi spuse Manfred. Nu ne întrerupe ; discutam despre lucruri importante.

Marchize, fata aceasta are halucinații. Vino cu mine, Bianca.

— O ! sfinți din cer ! Nu, zise Bianca ; de bună seamă a venit s-o avertizeze pe înălțimea voastră ; de ce să-mi apară mie ? Îmi spun rugăciunile și dimineața și seara... O ! dacă înălțimea voastră l-ar fi crezut pe Diego ! E mîna celui căruia i-a văzut el piciorul în sala galeriei... Părintele Geronimo anunța mereu că profeția se va adeveri odată și odată... „Bianca, îmi spunea el, ia seama la cele ce-ți spun"...

— Aiurezi, spuse Manfred turbînd de mînie. Pleacă de-aici, și păstrează-ți neroziile ca să-i sperii pe cei de teapa ta.

— Cum, stăpîne, exclamă Bianca, vă închipuiți că n-am văzut nimic ? Duceți-vă la capătul de jos al scării celei mari... Pe viața mea că am văzut.

— Ce anume ai văzut ? Spune-ne, fată dragă, ce-ai văzut ? o îmbună Frederic.

— Poate da ascultare înălțimea voastră, interveni Manfred, delirului unei fete naive, care a tot ascultat povești cu stafii pînă a ajuns să creadă în ele ?

— E aici mai mult decît o plăsmuire a minții, răspunse marchizul ; spaima ei e prea neprefăcută și prea puternică pentru a fi un rod al închipuirii. Spune-ne, fată dragă, ce te-a răscolit așa de tare ?...

— Da, spun, mulțumesc măriei voastre, încercă Bianca să se liniștească ; cred că arăt foarte palidă ; o să mă simt mai bine după ce mă voi reculege... Mă duceam spre camera donnei Isabella, așa cum îmi poruncise înălțimea sa...

— Nu ne interesează împrejurările, o întrerupse Manfred ; devreme ce este dorința înălțimii sale, continuă ; dar pe scurt.

— Doamne, are înălțimea voastră un fel de a stînjeni omul ! spuse Bianca ; parcă simt iar că mi se zbîrlește părul... în viața mea... Ei bine ! cum îi spuneam măriei voastre, mă duceam după porunca înălțimii sale spre camera donnei Isabella : domnia sa stă în camera albastră, pe mîna dreaptă, cum urci un rînd de trepte ; deci cînd am ajuns la scara principală... tocmai mă uitam la acest dar din partea înălțimii sale.

— Ajută-mă s-o rabd, Doamne ! sări Manfred înfuriat. nu mai ajunge niciodată fata asta la subiect ? Ce-l interesează pe marchiz faptul că ți-am dat acest fleac pentru că-mi slujești cu credință fiica ? Vrem să știm ce-ai văzut.

— Tocmai începusem să spun, dacă-mi dați voie. Deci, pe cînd lustruiam inelul... sînt sigură că nu urcasem nici trei trepte, am auzit un zăngănit de armură ; nu mint : un huruit și-o larmă cum zice Diego c-a auzit cu urechile lui cînd s-a răsucit uriașul în sala galeriei.

— Ce va să zică asta, prințe ? întrebă marchizul. Castelul domniei tale e bîntuit de uriași și strigoi ?

— Doamne, măria voastră n-a auzit povestea cu uriașul din sala galeriei ? întrebă Bianca. Mă mir că înălțimea sa nu v-a spus-o... poate nu știți că există și o profeție...

— Vorbăria asta despre tot felul de nimicuri nu mai poate fi îngăduită, o întrerupse Manfred. Marchize, s-o lăsăm să plece pe această fată neștiutoare ; avem chestiuni mai însemnate de discutat.

— Cu voia domniei tale, spuse Frederic, acestea nu sînt nimicuri : sabia enormă spre care am fost îndrumat în pădure, casca din curte de-o seamă cu ea... sînt ele năzăriri ale minții acestei sărmane fete ?

— Dacă-mi îngăduie măria voastră, reluă Bianca, Giacomo crede că nu se va sfîrși luna asta și vom vedea o schimbare neobișnuită. Eu una, nu m-aș mira dacă s-ar întîmpla și mîine ; căci, după cum spuneam, cînd am auzit zăngănitul armurii, m-au trecut sudori reci... am privit în sus și, dacă măria voastră vrea să mă creadă, am văzut pe balustrada din capul scării principale o mînă îmbrăcată în armură, atît de mare, atît de mare... credeam că leșin... nu m-am mai oprit pînă aici... De-aș fi undeva, hăt departe de acest castel ! Prințesa Matilda mi-a mărturisit, nu mai demult decît ieri, că prințesa Hippolita știe ceva...

— Nerușinato ! strigă la ea Manfred. Marchize, am bănuiala că toată această scenă e pusă la cale ca să mi se aducă un afront. Oare proprii mei slujitori sînt corupți spre a răspîndi scorneli defăimătoare la adresa mea ? De vrei să-ți revendici drepturile, fă-o printr-o provocare bărbătească ; sau dacă nu, să îngropăm vechea dușmănie căsătorindu-ne fiecare cu copila celuilalt ; dar, crede-mă, e nepotrivit pentru un nobil de rangul domniei tale să te cobori la practici corupte cu fete venale.

— Resping cu dispreț imputarea domniei tale, răspunse Frederic ; pînă în clipa de față n-am mai văzut-o în ochi pe această tînără fată : eu nu i-am dat nici un giuvaer ! Prințe, prințe, conștiința, propria-ți vină, te acuză, și ai vrea să arunci bănuiala asupră-mi. Dar păstrează-ți fiica, și nu te mai gîndi la Isabella : pedeapsa dumnezeiască ți-a

și lovit familia și-mi intezice să mă unesc cu ea prin căsătorie.

Manfred, neliniștit de tonul hotărît cu care Frederic rostise aceste cuvinte, încercă să-l împace. Concediind-o pe Bianca, îi vorbi marchizului cu atîta deferență, adăugînd și cîteva elogii meșteșugite despre Matilda, încît Frederic începu iarăși să șovăie. Dar cum sentimentele-i de iubire nu datau de un timp prea îndelungat, ele nu-i puteau birui cu totul îndoielile. Desprinsese destul din vorbele Biancăi ca să fie convins că pronia cerească se arătase potrivnică lui Manfred. De asemenea, căsătoriile propuse îi îndepărtau într-un viitor nelămurit dreptul la moștenire ; iar principatul Otranto era o ispită prea puternică pentru a-l lăsa în seama unei ipotetice intrări în posesie prin căsătoria cu Matilda. Totuși nu voia să-și retragă făgăduiala pe de-a-ntregul ; ci, spre a cîștiga timp, îl întrebă pe Manfred dacă era chiar adevărat că Hippolita consimțea să se despartă. Prințul, fericit că nu întîmpină alt obstacol, și bizuindu-se pe influența de care se bucura asupra soției sale, îl asigură pe marchiz că aceasta era însăși realitatea, și că se putea convinge despre acest adevăr chiar din gura ei.

În timp ce discutau astfel, li se trimise vorbă că sînt așteptați la banchet. Manfred îl conduse pe Frederic în marea sală de oaspeți, unde îi primi Hippolita, împreună cu tinerele prințese. Manfred îl așeză pe marchiz lîngă Matilda, iar el luă loc între soția sa și Isabella. Hippolita se comporta cu o gravitate calmă și cu mult firesc, dar tinerele prințese erau tăcute și triste. Manfred, care-și pusese în gînd să continue cu marchizul, în seara aceea, discuția ce-i stătea la inimă, prelungi festinul pînă tîrziu, simulînd

o veselie deschisă, lipsită de reticențe, și îndemnîndu-l mereu pe Frederic cu pocale pline de vin. Acesta, mai precaut decît ar fi dorit Manfred, refuza desele provocări la băutură ale amfitrionului său, sub pretext că pierduse mult sînge de curînd ; în timp ce prințul, spre a-și ridica moralul și a simula nepăsarea, își îngăduia sorbituri îmbelșugate, deși fără a se ameți.

Seara fiind înaintată, banchetul luă sfîrșit. Manfred ar fi dorit să se retragă împreună cu Frederic ; acesta însă, invocînd o stare de slăbiciune și nevoia de odihnă, se retrase singur în camera sa, îngăduind, plin de curtenie, ca fiica sa Isabella să-i ofere prințului desfătarea conversației, pînă cînd el însuși se va simți în stare să-i țină tovărășie. Manfred acceptă bucuros o asemenea învoială și, spre nemulțumirea Isabellei, o însoți pînă la apartamentul ei. Matilda își întovărăși mama într-o plimbare pe meterezele castelului, pentru a se bucura de aerul proaspăt al serii.

De îndată ce grupul mesenilor se risipi în direcții diferite, Frederic, părăsindu-și camera, se interesă dacă Hippolita era singură ; una dintre însoțitoare, care nu băgase de seamă că stăpîna ei a ieșit să se plimbe, îi spuse că, la ora aceea, prințesa se retrăgea de obicei în oratoriu să se roage, și, după cîte știa, acolo o va găsi. În timpul ospățului, marchizul o privise pe Matilda cu patimă tot mai năvalnică. Dorea acum s-o găsească pe Hippolita în starea de spirit făgăduită de soțul ei. Semnele rele care-l neliniștiseră erau date uitării în fața dorinței. Strecurîndu-se ușor și neobservat pînă la apartamentul Hippolitei, intră acolo cu hotărîrea de a-i încuraja consimțămîntul la divorț, în-

trucît își dădea seama că Manfred făcea din căsătoria sa cu Isabella o condiție de nezdruncinat pentru a i-o acorda pe Matilda.

Marchizul n-a rămas surprins de tăcerea care domnea în încăperile prințesei. Trăgînd concluzia, după cum fusese avertizat, că o va găsi în oratoriul ei, trecu mai departe. Ușa era întredeschisă ; nu se vedea nimic, seara fiind întunecoasă, cu cer înnorat. Împingînd domol ușa, văzu că în fața altarului se afla cineva în genunchi. Cînd se apropie, i se păru că nu e o femie, ci un bărbat în haină lungă de doliu, din lînă, cu spatele spre el. Omul părea cufundat în rugăciune. Marchizul era tocmai să se întoarcă pe unde venise, cînd cel ce se ruga se ridică în picioare, și rămase cîteva clipe neclintit în meditație, fără a-l privi. Așteptînd să-i vină în întîmpinare curiosul, și gîndindu-se să ceară iertare pentru nepoliticoasa întrerupere, marchizul i se adresă :

— Cinstite părinte, o căutam pe donna Hippolita.

— Hippolita ! glăsui o voce cavernoasă ; ca s-o cauți pe Hippolita ai veni la castelul acesta ?

Și atunci silueta, întorcîndu-se încet, dădu la iveală privirii lui Frederic fălcile descărnate și găvanele ochilor goale ale unui schelet, înfășurat într-o sutană cu glugă, ca de sihastru.

— Îngeri din cer, ocrotiți-mă ! strigă Frederic dîndu-se îndărăt.

— Caută să le meriți ocrotirea, grăi spectrul.

Căzînd în genunchi, Frederic, conjură fantoma să se îndure de el.

— Nu-ţi aminteşti de mine ? vorbi iar apariţia. Adu-ţi aminte de pădurea de la Iaffa.

— Eşti acel sfînt sihastru ? strigă înfiorat Frederic ; pot face ceva pentru pacea ta veşnică ?

— Ai fost eliberat din sclavie, continuă spectrul, ca să urmăreşti desfătarea cărnii ? Ai uitat de sabia îngropată, şi de porunca cerului săpată pe lama ei ?

— N-am uitat, n-am uitat ! răspunse Frederic. Dar spune-mi, spirit binecuvîntat, care ţi-e mesajul către mine ? ce-mi rămîne de făcut ?

— S-o uiţi pe Matilda ! grăi vedenia, şi pieri.

Frederic simţi că-i îngheaţă sîngele în vine. Cîteva clipe rămase ca împietrit. Apoi căzu cu fruntea la pămînt în faţa altarului, implorînd ajutorul tuturor sfinţilor spre a dobîndi iertare. Şiroaie de lacrimi urmară acestui elan de credinţă, cînd icoana frumoasei Matilda îi apăru în minte fără voia lui, şi rămase aşa, prăbuşit, sfîşiat între penitenţă şi pasiune.

Încă nu-şi revenise din această tortură morală, cînd prinţesa Hippolita, cu o lumînare în mînă, intră singură în oratoriu. Văzînd un bărbat care zăcea în nemişcare pe podea, scoase un ţipăt, închipuindu-şi că e mort. Spaima ei îl făcu pe Frederic să-şi vină în fire. Ridicîndu-se brusc, cu obrajii scăldaţi în lacrimi, s-ar fi năpustit ca fulgerul spre uşă ; dar Hippolita, oprindu-l, îl conjură pe tonul cel mai patetic să-i lămurească pricina tulburării şi datorită cărei stranii întîmplări îl găsise în atitudinea aceea.

— Ah ! prea virtuoasă prinţesă ! începu marchizul, pătruns de durere — şi tăcu.

— Pentru numele Domnului, marchize, exclamă Hippolita, destăinuţi-mi pricina acestei emoţii ! Ce înseamnă accentele tînguitoare cu care-mi rostiţi numele şi exclamaţia aceasta care-mi vîră spaima-n suflet ? Ce nenorociri mai pregăteşte cerul pentru sărmana Hippolita ? Rămîneţi tăcut ? Pe toţi îngerii milostivi, vă rog fierbinte, nobil oaspete, continuă ea, căzîndu-i în genunchi, dezvăluiţi-mi ce aveţi pe suflet... Văd că vă e milă de mine ; mă compătimiţi pentru suferinţa pe care mi-o înfigeţi în piept ca un pumnal... Vorbiţi, pentru Dumnezeu !... Ştiţi ceva care se leagă de scumpa mea copilă ?

— Nu pot vorbi, izbucni Frederic, depărtîndu-se de ea. O, Matilda !

Părăsind-o pe prinţesă în acest chip brutal, se îndreptă grăbit spre apartamentul său. La uşă, fu acostat de Manfred care, aprins la faţă de tăria vinului şi de patima iubirii, venise să-l caute ca să petreacă împreună cîteva ore din noapte, în muzică şi zaiafet. Frederic, jignit de o asemenea invitaţie, într-un dezacord atît de supărător cu starea lui sufletească, îl împinse cu asprime la o parte şi, intrînd în cameră, trînti uşa violent în faţa lui Manfred, zăvorînd-o pe dinăuntru. Turbînd de furie în faţa acestei purtări de neînţeles, trufaşul prinţ, se retrase într-o stare de spirit predispusă la cele mai grave excese. Pe cînd traversa curtea interioară, îi ieşi înainte slujitorul pe care-l postase la mănăstire ca să-i spioneze pe Geronimo şi pe Teodoro. Omul alergase cu sufletul la gură ca să-şi informeze stăpînul că, în clipa aceea, Teodoro şi o doamnă de la castel îşi vorbeau între patru ochi, lîngă mormîntul lui Alfonso din biserica Sfîntului Nicolae. Îl urmărise pe Teo-

doro pînă acolo, dar întunericul nopții îl împiedicase să descopere cine era femeia.

Manfred, întărîtat dinainte, mai cu seamă că Isabella îi respinsese încercarea de a-și arăta prea nestăvilit pasiunea, nu se mai îndoia că neliniștea ei venea din nerăbdarea de a se întîlni cu Teodoro. Aţîţat de această presupunere, și furios pe tatăl ei, se îndreptă grăbit, dar în taină, spre catedrală. Furișîndu-se fără zgomot prin navele laterale, călăuzit de licărul slab al lunii ce pătrundea prin ferestre, înaintă pe asçuns pînă aproape de mormîntul lui Alfonso, de unde se auzeau șoaptele nelămurite ale celor pe care-i căuta. Primele cuvinte pe care le deslușì au fost...

— Vai, dar atîrnă oare de mine acest lucru ? Prințul Manfred nu ne va îngădui niciodată căsătoria.

— Nu, asta o va împiedica pe veci ! urlă tiranul, scoţîndu-și pumnalul și înfigîndu-l, peste umăr, în pieptul celei ce vorbea.

— Vai mie ! m-a înjunghiat ! țipă Matilda prăbușindu-se. Doamne, primește-mi sufletul !

— Fiară sălbatică, monstru cu chip de om ! ce-ai făcut ? răcni Teodoro, repezindu-se la el și smulgîndu-i pumnalul.

— Oprește-ți mîna nelegiuită, izbuti să strige Matilda ; e tatăl meu !

Trezindu-se ca din transă, Manfred își bătea pieptul cu pumnii, își smulgea părul din cap, și încercă să ia înapoi pumnalul din mîinile lui Teodoro spre a-și curma zilele. Teodoro, nu mai puțin înnebunit, și stăpînindu-și izbucnirile de durere numai ca s-o poată ajuta pe Matilda, atrăsese prin strigătele lui cîțiva călugări. În timp ce unii dintre ei se străduiau, împreună cu îndureratul Teodoro, să

oprească sîngerarea rănii din pieptul prințesei muribunde, ceilalți îl împiedicau pe Manfred să-și facă seama.

Matilda, resemnîndu-se cu răbdare soartei, mulțumea lui Teodoro pentru rîvna lui aruncîndu-i priviri de recunoscătoare dragoste. Dar atît cît îi îngăduia starea ei de slăbiciune să vorbească, îi ruga pe cei din jur să-i consoleze tatăl. Între timp, Geronimo aflase și el tragica știre și venise la fața locului. Privirile-i păreau să-l dojenească pe Teodoro ; dar întorcîndu-se spre Manfred, vorbi :

— Acum, tiranule, privește încheierea nenorocirilor săvîrșită asupra capului tău osîndit și nesupus pietății ! Sîngele lui Alfonso striga la cer după răzbunare ; și cerul a îngăduit ca altarul său să fie mînjit prin omor, pentru ca să verși propriu tău sînge la picioarele mormîntului acestui prinț !

— Om crud ! strigă Matilda, cum poți îngreuna suferința unui tată ! Fie ca Domnul să-mi binecuvînteze tatăl și să-l ierte precum îl iert eu ! Tată, bunul meu tată, îți ierți copila ? Adevărul e că n-am venit aici ca să-l întîlnesc pe Teodoro ! L-am găsit rugîndu-se la mormîntul acesta, unde m-a trimis mama să înalț rugăciuni pentru tine, pentru ea... Tată drag, binecuvîntează-ți copila și spune c-o ierți.

— Eu să te iert pe tine ! Sînt un monstru ucigaș ! se jelui Manfred ; pot ucigașii să ierte ? Te-am luat drept Isabella ; dar cerul mi-a îndrumat mîna sîngeroasă spre inima copilei mele !... O, Matilda !... buzele-mi nu pot rosti rugămintea... poți tu să ierți orbirea furiei mele ?

— Da, pot, te iert, și cerul să-mi întărească iertarea ! spuse Matilda. Dar cît mai am viață să pot cere... o, mama

mea scumpă cît are să sufere !... Ai s-o mîngîi, tată ? N-ai s-o îndepărtezi de tine ? Adevărul e că te iubește... O, mă sfîrșesc !... duceți-mă la castel... voi mai trăi s-o văd lîngă mine ?

Teodoro și călugării o rugară fierbinte să-i lase s-o poarte pe brațe pînă la mănăstire ; dar rugămințile ei de-a fi dusă la castel erau atît de stăruitoare, încît, așezînd-o pe o targă, o transportară acolo spre a-i împlini voia. Teodoro, susținîndu-i capul pe brațul său, și plecîndu-se asupra ei în chinul dragostei deznădăjduite, tot mai încerca să-i insufle speranța vieții. Geronimo, de partea cealaltă, îi aducea mîngîierea cuvintelor bisericii, și ținînd înaintea chipului ei un crucifix, pe care ea îl scălda în lacrimi nevinovate, o pregătea pentru trecerea în viața veșnică. Manfred, cufundat în cea mai adîncă amărăciune, venea în urmă.

Nu ajunseseră la castel, cînd Hippolita, înștiințată de cumplita nenorocire, alergă să-și întîmpine copila ucisă ; dar în clipa cînd îi apăru jalnica procesiune, violența dureroasei lovituri o făcu să-și piardă cunoștința, și căzu la pămînt în nesimțire. Isabella și Frederic, urmînd-o, erau copleșiți de o îndurerare aproape la fel de adîncă. Matilda singură părea nepăsătoare față de propria ei situație : toate gîndurile i se pierdeau în nesfîrșita dragoste pentru mama ei. Poruncind celor ce purtau targa să oprească, de îndată ce Hippolita își reveni, ceru să se apropie tatăl ei. El i se alătură, fără să fie în stare să scoată o vorbă. Matilda, apucînd o mînă a tatălui și una a mamei ei, le împleti în propria ei mînă, ducîndu-le apoi la inimă. Acest act de zguduitoare pietate era mai mult decît putea să-ndure

Manfred. Se aruncă la pămînt, blestemîndu-și ziua în care se născuse. Isabella, temîndu-se ca zbuciumul acela să nu-i facă rău Matildei, își luă asupră-și grija de a da dispoziții ca Manfred să fie condus în apartamentul său, iar Matilda să fie transportată în cea mai apropiată încăpere. Hippolita, abia mai însuflețită decît fiica ei, era nepăsătoare la orice altceva în afară de Matilda ; dar cînd Isabella, duioasă și grijulie, voi s-o îndepărteze, în timp ce medicii cercetau rana Matildei, ea se zbătu țipînd :

— Să mă duceți de-aici ? Niciodată ! niciodată ! nu mai trăiam decît prin ea, și voi muri odată cu ea.

Matilda ridică pleoapele la glasul mamei ei, dar le închise din nou fără a rosti o vorbă. Zvîcnirile tot mai rare ale inimii și sudoarea rece a mîinilor alungară curînd, orice speranță de vindecare. Teodoro îi urmă pe medici în cealaltă cameră și, cînd îi auzi pronunțînd sentința fatală, izbucni ca și cuprins de un fel de delir :

— Dacă nu poate trăi ca să fie a mea, cel puțin să fie a mea în moarte ! Tată ! Părinte Geronimo ! unește-ne mîinile ! i se adresă el călugărului, care, împreună cu marchizul, îi însoțise pe medici.

— Ce înseamnă această ieșire nebunească ?. îl domoli Geronimo ; acum e vreme de nuntă ?

— Da, este, este ! se tînguia Teodoro ; vai, cînd să mai fie ?

— Tinere, bagă-ți mințile în cap, îl dojeni Frederic, crezi că vom sta să-ți ascultăm dezlănțuirile amoroase în acest ceas al destinului ? Ce pretenții ai asupra prințesei ?

— Acelea ale unui prinţ, zise Teodoro ; ale suveranului din Otranto. Prea cucernicul părinte, tatăl meu, mi-a adus la cunoştinţă cine sînt.

— Baţi cîmpii, îl luă de sus marchizul ; nu există alt prinţ de Otranto decît eu însumi, acum că Manfred, prin crimă şi sacrilegiu, şi-a pierdut orice drepturi.

— Marchize, vorbi Geronimo, luîndu-şi o înfăţişare autoritară, Teodoro grăieşte adevărul. N-aveam intenţia să dau în vileag taina atît de curînd ; dar soarta îşi grăbeşte lucrarea. Ceea ce a dat pe faţă flacăra iubirii, buzele mele întăresc. Aflaţi, marchize, că atunci cînd Alfonso s-a îmbarcat pentru Ţara Sfîntă...

— E asta clipa lămuririlor ? întrerupse Teodoro. Părinte, vino şi uneşte-mă cu prinţesa în faţa Domnului: trebuie să fie a mea — în orice alte privinţe te voi asculta fără murmur. Viaţa mea ! adorata mea Matilda ! continuă Teodoro, dînd năvală din nou în încăperea unde zăcea prinţesa, nu vrei să fii a mea ? nu vrei să-ţi fericeşti...

Isabella îi făcu semn să tacă, temîndu-se că prinţesei i se apropia sfîrşitul.

— Cum, a murit ? scoase un strigăt de jale Teodoro, e cu putinţă ?

Tînguirile lui năprasnice o readuseră la viaţă pe Matilda. Ridicînd pleoapele o căută pe maică-sa din ochi.

— Viaţa sufletului meu ! Aici sînt, strigă cu glas înecat de plîns Hippolita ; nu-ţi fie teamă că te părăsesc !

— O, eşti prea bună... zise Matilda ; să nu plîngi pentru mine, mamă ! Eu mă duc acolo unde nu este durere... Isabella, tu m-ai iubit ; nu vrei să împlineşti prin dragos-

tea ta față de scumpa-mi mamă locul gol lăsat de mine ? Simt într-adevăr că mă sfîrșesc...

— O ! copila mea ! copila mea ! gemea Hippolita, vărsînd lacrimi fierbinți ; nu te mai pot opri o clipă ?...

— Nu se mai poate, șopti Matilda. Roagă-te pentru mine... Unde e tata ? Iartă-l, mamă prea iubită... iartă-i moartea mea ; a fost o greșeală... O ! era să uit... Dragă mamă, îți jurasem să nu-l mai văd pe Teodoro... Poate că asta a atras nenorocirea... dar n-a fost cu voia mea... mă poți ierta ?

— O ! nu-mi răni sufletul chinuit ! spuse Hippolita ; tu n-ai fost în stare să mă superi niciodată. Vai, se sfîrșește ! Ajutor ! ajutor !

— Aș vrea să mai spun ceva, se trudi Matilda să vorbească ; dar mi-e greu... Isabella... Teodoro... de dragul meu... oh !...

Își dădu sufletul. Isabella și îngrijitoarele o smulseră pe Hippolita de pe trupul neînsuflețit ; dar Teodoro amenință că-i va ucide pe cei ce încercau să-l îndepărteze. Își apăsa buzele în zeci de sărutări peste mîinile ei reci ca lutul, și o jelea cu toate cuvintele pe care le poate inspira dragostea deznădăjduită.

Isabella, între timp, o însoțea pe îndurerata Hippolita spre apartamentul ei ; dar în mijlocul curții interioare le întîmpină Manfred, care, absorbit de propriile-i gînduri, și dornic să-și mai vadă odată fiica, se îndrepta spre camera unde era patul ei de suferință. Cum luna se ridicase pe cer, citi pe fețele tristei adunări sfîrșitul de care se temea.

Oare a murit ? izbucni Manfred, într-o stare de nestăpînit dezechilibru.

În clipa aceea un bubuit de tunet zgudui castelul pînă în temelii ; pămîntul se cutremură, şi zăngănitul înfricoşător al unei armuri ce nu putea aparţine unei fiinţe omeneşti se auzi undeva, în interiorul castelului. Frederic şi Geronimo socotiră că venise ziua judecăţii de apoi. Acesta din urmă, trăgîndu-l pe Teodoro după el, se repezi afară, în curte. În momentul cînd apăru Teodoro, zidurile castelului dinapoia lui Manfred se prăbuşiră cu mare zgomot la pămînt, iar chipul lui Alfonso, mărit pînă la proporţii uriaşe, se ivi din mijlocul ruinelor.

— Priviţi în Teodoro pe adevăratul moştenitor al lui Alfonso ! glăsui vedenia ; şi, după ce rosti aceste cuvinte, însoţite de bubuituri de tunet, se înălţă solemn la cer, unde, între norii care se dăduseră într-o parte, răsări imaginea sfîntului Nicolae, deschizînd braţele spre a primi umbra lui Alfonso ; curînd, amîndoi pieriră din ochii muritorilor într-un nimb luminos.

Toţi cei ce priveau căzură cu faţa la pămînt, în semn de recunoaştere a voinţei divine. Prima care rupse tăcerea fu Hippolita.

— Dragul meu soţ, i se adresă ea lui Manfred, înmărmurit şi descurajat pînă în adîncul sufletului, priveşte deşărtăciunea măreţiei omeneşti ! Conrad s-a dus ! Matilda nu mai este ! vedem în Teodoro pe adevăratul prinţ de Otranto — prin ce miracol, nu ştiu ! Destul că pentru noi osînda e pronunţată. Ce zici, n-am putea să ne consacrăm puţinele şi tristele zile ce ne mai rămîn de trăit în rugăciuni pentru a întoarce de la noi mînia Domnului ?

Cerul ne alungă — unde-am putea să ne retragem decît în chiliile sfinte de colo, care încă ne mai oferă un adăpost ?

— Femeie fără vină și fără noroc ! nefericită prin păcatele mele ! răspunse Manfred ; inima mea e, în sfîrșit, deschisă la pioasele tale mustrări. O ! de s-ar putea... dar nu se mai poate... mă privești atît de uimită... e timpul să-mi fac judecată dreaptă mie însumi ! Să-ngrămădesc pe creștetul meu ocara și rușinea e singura mulțumire ce-mi rămîne de adus ofrandă cerului, împotriva căruia am păcătuit. Viața mea a atras aceste sentințe divine ; fie ca spovedania mea să-nsemne o ispășire... Dar, vai ! ce poate plăti o uzurpare și un copil ucis ? un copil ucis cu mîna mea, într-un loc sfințit !... Ascultați cu toții, și mărturia aceasta sîngeroasă să fie spre luarea-aminte a viitorilor tirani ! Alfonso, după cum știți, a murit în Țara Sfîntă. Ați vrea să mă-ntrerupeți ; ați vrea să spuneți că n-a murit de moarte bună... E foarte adevărat... altminteri de ce ar trebui ca Manfred să soarbă pînă la fund cupa asta amară ? Riccardo, bunicul meu, i-a fost șambelan... aș prefera să trag un văl peste păcatele strămoșului meu... dar n-are rost : Alfonso a murit otrăvit. Un testament plăsmuit îl declara pe Riccardo moștenitor. Netrebnicia săvîrșită l-a urmărit toată viața... totuși n-a pierdut nici un fiu și nici o fiică ! Eu sînt acela ce plătesc pentru toți prețul uzurpării ! Pe drumul de-ntoarcere l-a surprins o furtună. Obsedat de propria mîrșăvie, Riccardo i-a jurat sfîntului Nicolae să întemeieze o biserică și două mănăstiri, dacă izbutea să ajungă în viață la Otranto. Ofranda

i-a fost primită : sfîntul i-a apărut în vis și i-a făgăduit că urmașii săi vor domni peste principatul Otranto pînă cînd prințul legiuit va ajunge prea mare ca să mai încapă în castel, și atît timp cît vor mai dăinui urmași de parte bărbătească, născuți din Riccardo, ca să se bucure de domnie. Dar, vai ! n-a mai rămas nici vlăstar bărbătesc, nici femeiesc din tot neamul lui urgisit, în afară de mine însumi. Asta e ce-am avut de spus — nenorocirile acestor zile împlinesc povestea. Cum se face că tînărul acesta e moștenitorul lui Alfonso, nu știu, dar nu pun la îndoială faptul. Ale lui sînt domeniile ; eu renunț la ele... deși n-am știut că Alfonso avea un moștenitor... Nu pun sub semnul îndoielii voința cerului... în lipsuri și rugăciuni se va scurge jalnicul răstimp pînă cînd Manfred va fi chemat la Riccardo.

— Îmi revine mie datoria să dau pe față restul, spuse Geronimo. Cînd Alfonso a plecat pe mare, spre Țara Sfîntă, a fost împins de o furtună spre coasta Siciliei. Cealaltă corabie, care-l purta pe Riccardo cu oamenii lui, a fost despărțită de vasul prințului, după cum *înălțimea voastră* nu se poate să nu fi auzit.

— E foarte adevărat, răspunse Manfred, iar titlul pe care mi-l dai e mai mult decît i se cuvine unui proscris... Bine, așa să fie... continuă.

Roșind, Geronimo reluă istorisirea :

— Timp de trei luni Alfonso a așteptat în Sicilia un vînt prielnic. Acolo s-a îndrăgostit de o frumoasă fecioară cu numele de Vittoria. Era un om prea evlavios ca s-o ispitească la plăceri oprite. S-au căsătorit. Totuși, socotind

că acea iubire nu se potrivea cu jurămîntul de arme prin care se legase, luă hotărîrea să păstreze taina cununiei lor pînă la întoarcerea din cruciadă, cînd avea de gînd s-o caute și s-o recunoască drept soție legitimă. Cînd o părăsi, rămăsese însărcinată. În timpul absenței sale, ea născu o fetiță ; dar abia începuseră durerile facerii și sosi zvonul nefast al morții soțului ei, precum și al succesiunii lui Riccardo. Ce putea face o femeie neajutorată, fără prieteni ? putea fi de vreun folos mărturia ei ? Totuși, dacă doriți să-l vedeți, sînt în posesia unui document autentic.

— Nu e nevoie, răspunse Manfred ; evenimentele groaznice din ultimele zile, viziunea ce ne-a apărut adineauri, totul îți întărește declarația mai mult decît o mie de hrisoave. Moartea Matildei și expulzarea mea...

— Liniștește-te soțul meu drag, îi spuse Hippolita ; cucernicul călugăr n-a avut intenția să-ți răscolească durerea.

Geronimo continuă :

— Nu voi stărui mai mult decît e nevoie. Fiica Vittoriei, la vîrsta maturității, mi-a devenit soție. Vittoria a murit, iar taina a rămas zăvorîtă în inima mea. Teodoro a povestit restul.

Călugărul a tăcut. Nemîngîiați, cei de față s-au retras în partea castelului care mai rămăsese în picioare. A doua zi dimineața, Manfred a semnat abdicarea de la tronul principatului, cu aprobarea Hippolitei, și amîndoi au îmbrăcat haina călugăriei în mănăstirile din vecinătate. Frederic a oferit mîna fiicei sale noului prinț, iar Hippo-

lita, din dragoste, pentru Isabella, şi-a dat tot sprijinul pentru realizarea acestei căsătorii ; dar durerea lui Teodoro era prea proaspătă pentru ca el să se poată gîndi la altă iubire ; şi numai după lungi discuţii avute cu Isabella despre draga lui Matilda, a ajuns la convingerea că nu va putea cunoaşte fericirea decît alături de o femeie în tovărăşia căreia i-ar fi îngăduit să se lase în voia tristeţii ce-i pusese stăpînire pe suflet.

CUPRINS

Proza „gotică" engleză sau fascinația imaginației într-o epocă a rațiunii V
Tabel cronologic (romanul „gotic") XXXIX
Horace Walpole — un gentleman epicureu în armură medievală LIX
Tabel cronologic (Horace Walpole) LXXXIX

CASTELUL DIN OTRANTO

Prefață la prima ediție 3
Prefață la ediția a doua 9

Capitolul I 19
Capitolul II 50
Capitolul III 80
Capitolul IV 109
Capitolul V 137

Lector: NICOLAE TEICA
Tehnoredactor: ELENA CĂLUGĂRU

Bun de tipar: 23.07.82
Coli ed. 11,24. Coli tipar 8.

Comanda nr. 20 274
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
București — Piața Scînteii nr. 1
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen 2026